

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI
GAZETECİLİK BİLİM DALI

ULUSAL BASINDA DİYANET İŞLERİ
BAŞKANLIĞI'NIN TEMSİLİ:
KÜRTAJ VE CEMEVİ HABERLERİ

MUSTAFA ÇUHADAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

DOÇ. DR. İBRAHİM TORUK

Konya-2013

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin

Adı Soyadı	Mustafa ÇUHADAR
Numarası	104222001014
Ana Bilim / Bilim Dalı	Gazetecilik
Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
Tezin Adı	Ulusal Basında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Temsili: Kürtaj ve Cemevi Haberleri

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin imzası
(İmza)

M. Çuhadar

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Yüksek Lisans Tezi Kabul Formu

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mustafa ÇUHADAR		
	Numarası	104222001014		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Gazetecilik		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒	Doktora	☐
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. İbrahim TORUK		
Tezin Adı	Ulusal Basında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Temsili : Kürtaj ve Cemevi Haberleri			

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan Ulusal Basında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Temsili : Kürtaj ve Cemevi Haberleri başlıklı bu çalışma 19/09/2013 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı	Danışman ve Üyeler	İmza
Doç. Dr. İbrahim TORUK (Danışman)		
Doç. Dr. Caner ARABACI		

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mustafa ÇUHADAR		
	Numarası	104222001014		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Gazetecilik		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒	Doktora	☐
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. İbrahim TORUK		
Tezin Adı	Ulusal Basında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Temsili : Kürtaj ve Cemevi Haberleri			

ÖZET

Ulusal Basında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Temsili: Kürtaj ve Cemevi Haberleri.

Bu tez, Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan yapılan açıklamaların ulusal ölçekte yayın yapan gazetelerde nasıl haberleştirildiğini ele almaktadır. Tez kapsamında Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 2011 ve 2012 yıllarında yapılan iki ayrı açıklamanın farklı gazetelerde nasıl sunulduğu incelenmiştir. Yöntem olarak Van Dijk'in eleştirel söylem analizi yöntemi kullanılmıştır.

İncelemenin sonunda Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Mehmet Görmez'in kürtajın dini boyutunu ele alan açıklaması ve Erikli Baba Türbe ve Tekkesini Koruma Yaşatma ve Kültür Dayanışma Derneği ve Cemevine yaptığı ziyaretin farklı yayın politikası bulunan gazetelerde, farklı söylemlerle haberleştirildiği gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Haber, söylem, ideoloji, Diyanet İşleri Başkanlığı

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mustafa ÇUHADAR		
	Numarası	104222001014		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Gazetecilik		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒	Doktora	☐
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. İbrahim TORUK		
	Tezin İngilizce Adı	The Representation of Turkish Presidency of Religious Affairs in the National Press: News about Abortion and Cem House.		

SUMMARY

The Representation of Turkish Presidency of Religious Affairs in the National Press: News about Abortion and Cem House.

This thesis addresses that how Turkish Presidency of Religious Affairs's statements have been reported as news in the newspapers on a national scale. In the content of the thesis we have examined that how different newspapers served two different statements by Turkish Presidency of Religious Affairs in 2011 and 2012. For this reason Critical Discourse Analysis Method of Teun van Dijk was used.

At the end of the research, it has been observed that newspapers, which have different editorial policies, have published news with different discourses about explanations of Prof. Dr. Mehmet Görmez Head of Religious Affairs for the religious dimension of abortion and his visit to Erikli Baba Tomb and Lodge Survival and Cultural Solidarity Association and Cem House.

Keywords: News, Discourse, ideology, Turkish Presidency of Religious Affairs

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
ÖNSÖZ/ TEŞEKKÜR	VIII
KISALTMALAR	IX
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM: HABERE ELEŞTİREL YAKLAŞIMLAR	9
1. HABERİN TANIMI.....	9
1.1. LİBERAL- ÇOĞULCU YAKLAŞIM.....	13
1.2. ELEŞTİREL YAKLAŞIM.....	35
1.2.1. FRANKFURT OKULU	38
1.2.2. EKONOMİ-POLİTİK YAKLAŞIM.....	42
1.2.3. ARAÇSALCI YAKLAŞIM	47
1.2.4. YAPISALCI YAKLAŞIM.....	49
1.2.5. KÜLTÜREL ÇALIŞMALAR	51
İKİNCİ BÖLÜM: HABER İDEOLOJİ VE SÖYLEM	66
2.1. İDEOLOJİDEN SÖYLEME	69
2.2. HABER SÖYLEMİ	88
2.2.1. HABER SÖYLEMİNİN BELİRLEYİCİLERİ	93
2.2.1.1. <i>Haber Kaynakları</i>	94
2.2.1.2. <i>Haber Profesyonelleri</i>	100
2.2.1.3. <i>Haber Medyası</i>	103
2.2.2. HABER SÖYLEMİNİN DENETLEYİCİLERİ.....	118
2.2.2.1. <i>Yeniden Haber Kaynakları</i>	119
2.2.2.2. <i>Reklamverenler</i>	121
2.2.2.3. <i>İzleyici</i>	126
2.3. SÖYLEM ANALİZİ	130
2.3.1. <i>Eleştirel Söylem Analizi</i>	133
2.3.1.1. Fairclough'un Söylem Analizi.....	134
2.3.1.2. Ruth Wodak'ın Söylem Analizi.....	136
2.3.1.3. Van Dijk'in Söylem Analizi	137
2.3.1.3.1. Makro Yapı.....	140
2.3.1.3.2. Mikro Yapı.....	144
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: ULUSAL BASINDA DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI'NIN TEMSİLİ: KÜRTAJ VE CEMEVI HABERLERİ	148
KÜRTAJ HABERLERİNİN SÖYLEMİ	154
MAKRO VE MİKRO YAPININ ANALİZİ	155
1. AKŞAM.....	155
2. AYDINLIK.....	158
3. CUMHURİYET	161

4. HÜRRİYET.....	167
5. MİLLİYET	171
6. SABAH.....	176
7. SÖZCÜ.....	177
8. STAR	179
9. TARAF	180
10. TÜRKİYE	185
11. YENİ AKİT.....	185
12. YENİ ŞAFAK.....	190
13. ZAMAN	191
CEMEVİ HABERLERİNİN SÖYLEMİ.....	192
MAKRO VE MİKRO YAPININ ANALİZİ	193
1. AKŞAM.....	193
2. AYDINLIK.....	197
3. CUMHURİYET.....	197
4. HÜRRİYET.....	199
5. MİLLİYET	200
6. SABAH.....	203
7. SÖZCÜ.....	204
8. STAR	205
9. TARAF	208
10. TÜRKİYE	212
11. YENİ AKİT.....	213
12. YENİ ŞAFAK.....	214
13. ZAMAN	216
DEĞERLENDİRME.....	220
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	229
KAYNAKÇA.....	238
EKLER	251
“EK-1” Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Mehmet Görmez’in Kürtaj Açıklaması	251
“EK-2” Kürtaj Haberlerinde Kullanılan Haber Başlıkları	254
“EK-3” Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Mehmet Görmez ve Erikli Baba Kültür Derneği Başkanı Metin Tarhan’ın Erikli Baba Kültür Derneği’nde Yaptığı 27/05/2011 Tarihli Basın Açıklamaları	256
“EK-4” Alevilik ve Cemevlerinin Statüsü Hakkında Diyanet’in Görüşü.....	257
“EK-5” Cemevi Haberlerinde Kullanılan Haber Başlıkları.....	261
“EK-6” Gazetelerden Örnekler.....	262

Önsöz/ Teşekkür

Çalışmaya verdikleri destek ile başta tez danışmanım Doç. Dr. İbrahim Toruk olmak üzere akademik çalışmaları ve haberciliğe bakış açılarıyla ufkumu genişleten Doç. Dr. Caner Arabacı, Doç. Dr. Mustafa Şeker, Doç. Dr. Tülay Bektaş Şeker hocalarıma; zorlandığım noktalarda önemli paylaşımlarıyla çalışmalarına ivme kazandıran Araştırma Görevlileri Emre Olkun ve Abdülkadir Gölcü'ye; iletişim alanında emek veren kalemlere; hayatımın her anında olduğu gibi tezimi hazırlarken her zaman desteğini hissettiğim eşime; ömrünü, varlığını benim için harcayan, eğitimim için hiçbir şeyi esirgmeden hayatıma yön veren Anne ve Babama, teşekkürlerimi sunuyorum.

Kısaltmalar

Tezde kullanılan kurum veya kuruluşların isimleri, kullanıldığı ilk yerde açık olarak yazılmış, daha sonraki kullanımlarda kısaltma yapılmıştır.

AKP : Adalet ve Kalkınma Partisi

BDP : Barış ve Demokrasi Partisi

Cemevi : Erikli Baba Türbe ve Tekkesini Koruma Yaşatma Ve Kültür Dayanışma Derneği ve Cemevi.

CHP : Cumhuriyet Halk Partisi

Der. : Derleyen

DİB : Diyanet İşleri Başkanlığı

DİBAPK : Diyanet İşleri Başkanlığı Araştırma Planlama ve Koordinasyon Dairesi Başkanlığı

TMSF : Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu

t.y. : tarihi yok

vb. : ve benzeri

vd. : ve diğerleri

vs. : ve saire

Giriş

Haberciliğin doğası gereği bir ilişkiler bütününden oluşması, ilişkilerin niteliğini araştırmayı zorunlu hale getirmiştir. Haber alanında yapılan çalışmalar bu kapsamda, birincil kaynağını, yazanını, biçimlendirenini, içeriğini, haberi üreten ekonomik ve diğer koşulların belirleyiciliğini, alıcısını konu olarak ele almış ve habercilik üzerine uzun uzadıya mesleki, kurumsal veya izleyici merkezli, ekonomi-politik, dil, ideoloji, kültür ve söylem merkezli medya çalışmaları yapılmıştır. Bu noktada haber araştırmaların çoğunluğunu haberleri seçimi ve sunumuna odaklanmış; haberi, ifade özgürlüğü, gerçekliğin yansıtılması bağlamında ele alan liberal yaklaşım ile haber seçimi ve sunumunun yansız ve nesnel olamayacağını ileri süren eleştirel yaklaşım ele alan çalışmalar oluşturmuştur. Haber sunumu ve seçiminde tarafsızlığı tespit edebilmek hiç kuşkusuz, haber metinlerini incelemeyi zorunlu kılmaktadır. Haberlerin metin olarak tarafsız olamayacağı iddiası da ancak, metinlerin içinde kodlanmış anlamları ortaya çıkarmakla mümkün olmaktadır.

Düşünceler dilin yapısı içinde anlam kazanır. İnsanlara, yaşama ilişkin her tür bilgi, şifreler halinde dilin yapısı içerisinde ulaşır (Güngör, 2011: 179). Bununla birlikte iletişimin kitlesel boyutu olarak görülen medya, özelinde de gazeteler olayları, dili kullanarak anlatırlar. Bu anlatım esnasında, anlatımı kontrol eden pek çok unsur bulunmaktadır. Bu mekanizmalardan biri de hiç kuşkusuz yayın politikası veya geniş anlamda ideolojidir.

Dilin ideolojik anlamla ele alınması Yapısalcılık Okulu ile birlikte gündeme gelmiştir. Yapısalcılar toplumda farklı, kaotik ve öngörülemez olan yüzeysel görünüme karşılık oluşturucu mekanizmalar olduğunu savunurlar. Bu yapısal derinlik öğelerin sınırlı kümesinden oluşmuştur. Yapısalcıların dilbilime temel etkisi dili kültüre benzeterek ele almalarıdır. Dil, kelime ve ses gibi öğelerden oluşur. Bunlar arasındaki ilişkiler dilin anlama dönüşmesini sağlar (Smith'ten Aktaran: Selçuk ve Şeker, 2012: 27).

Haber çalışmalarında dil ve ideoloji kavramlarının gündeme alınması, söylem kavramının iletişim çalışmalarında sık kullanılmasını da beraberinde getirmiştir. Söylem, dilbiliminde bir cümleden fazla olan yazılı veya sözlü iletişim biçimi olarak

tanımlanır (Erdoğan ve Alemdar, 2005: 299). İktidar, iletişim, ideoloji kavramlarının ortak kullanımı bizi haber metinlerine, dolayısıyla haber söylemi kavramına götürür. Haber, her ne kadar gerçek olaylara dayansa da sonuçta olayı izleyen gazetecinin (muhabirin) zihinsel sürecinden geçer ve orada işlenir. Burada habere konu olan olayı, haberin hammadde olarak alalım. Bu hammadde, muhabirin bilişsel algı, yorum ve değerlendirme ortamında işlenerek habere dönüştürülür. Gerçek olayı gözlemleyerek ya da olay hakkında birtakım görgü tanıklarından, ilgili kaynaklardan, olayın taraflarından, olayı değerlendiren başka haber kaynaklarından vb. çok çeşitli kesimlerden veri toplayan muhabir bu bilgileri bir de kendi bilişsel süreçlerinden geçirerek haber metnine dönüştürür. Dolayısıyla haber metni gerçek olayın birebir yansıtılması olmaktan uzaklaşır. Böylece medya haberleri aslında gerçek olaylara dayansalar bile onların tıpkısı değil, gerçek olaydan beslenmiş ve çeşitli üretimsel süreçlerden geçerek oluşturulmuş kurmaca anlatısı olabilir (Güngör, 2011: 214).

Sorun

Yukarıda özetlenen haber ve söylem ilişkisinin de gösterdiği gibi, haber gerçekliğin tarafsız olarak aktarılması süreci değildir. Haber bizatihi, çeşitli etkiler sonucunda gerçekliğin temsilini ifade etmektedir.

Türkiye örneğinde basının, farklı söylemlerin paylaşımına sokulduğu, bu yönden hegemonya mücadelesini barındıran bir yapıda olduğunu söylemek mümkündür. Bir taraftan “laiklik”i temel yayın politikasına yerleştiren gazeteler, diğer taraftan laikliği İslam karşıtlığı olarak nitelendirerek bu perspektife uygun bir yayın çizgisi belirleyen gazeteler Türkiye’nin genelinde yayın yaparken, bunların dışında devletçi, milliyetçi söylem üreten yayın kuruluşları ve buna karşı olacak şekilde devlet karşıtı ideolojilere sahip basın kuruluşları bulunmaktadır. Hal böyle olunca aynı olayı farklı biçimlerde yansıtan bir medya düzeniyle karşı karşıya kalınmaktadır. Bu da beraberinde farklı ideolojik söylemlerin basında üretilerek, doğallaştırıldığı, dolayısıyla haberlerin bir hegemonik mücadele alanı olmasını kaçınılmaz kılmaktadır.

Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), İslam dininin inançları, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütme, din konusunda toplumu aydınlatma ve ibadet

yerlerini yönetme görevi çerçevesinde yurt içinde ve yurt dışında hizmet vermektedir. Bu hizmet ve faaliyetlere bağlı olarak DİB ve DİB'ı temsil eden Diyanet İşleri Başkanı tarafından yapılan açıklamalar, Türk basının gündeminde yer almıştır. Yukarıda kısaca belirtildiği üzere, Türk basının farklı yayın politikalarına bağlı olarak haber yapmaktadır. Böyle bir yapıda, Diyanet İşleri Başkanlığının basında nasıl temsil edildiği önemli bir sorun olarak görülmektedir.

Amaç

Yukarıda özetlenen görüşler doğrultusunda bu çalışma kapsamında, 1924 yılından bu tarafa hizmet ve faaliyetlerini sürdüren, dini konularda gerek Türkiye ve gerekse uluslararası arenada referans olarak görülen Diyanet İşleri Başkanlığından yapılan açıklamaların haberlere nasıl yansıdığını tespit etmek amaçlanmaktadır. Egemen güç olarak kabul edilen basın kuruluşlarının hegemonya mücadelesinin dini konuların ele alınmasında ne kadar görünür hale geldiği, ideolojik farklılıklarının haber sunumlarında ne kadar etkili olduğunun söylem analizi yoluyla ortaya konması amaçlanmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığının açıklamalarına, diğer kişi veya kurumlardan yapılan karşıt veya aynı mahiyette açıklamaların nasıl ele alındığını tespit etmek amaçlanmaktadır.

Farklı siyasi ve ideolojik görüşü temsil ettikleri varsayılan gazetelerin Diyanet odaklı haberlere hangi perspektiften baktıkları ya da olayı nasıl bir çerçeveye oturttukları saptanmaya çalışılmıştır. Diğer taraftan bütün bunları kapsayan haber söyleminin kurulmasında nasıl bir dil kullandıklarının makro ve mikro düzeyde çözümlenmesi de çalışmanın amaçları arasında yer almaktadır.

Önem

Bütün bu yönler dikkate alındığında farklı refleksleri (İslamî, milliyetçi, laik, devletçi vd.) bulunan gazetelerin yayın yaptığı Türkiye'de, DİB'nin görüşlerinin yazılı basında nasıl temsil edildiği önemli bir konu olarak görülmektedir.

Varsayımlar

Eleştiriler yaklaşımlar arasında kültürel çalışmalar, medyayı toplumsal rızanın kazanıldığı ya da kaybedildiği bir mücadele alanı olarak tanımlamaktadırlar. Bu çalışmanın temel varsayımını da kültürel çalışmaların varsayımından hareketle “medya haber söylemini ideolojik etkiyle kurarak hegemonya mücadelesinde önemli bir işlev üstlenir” görüşüdür. Bununla birlikte gazetelerin yayın politikalarını dikkate alarak belirli kaynakları ön plana çıkardığı, övme ve yerme sözcükleri vb. gibi yöntemlerin bu kapsamda kullanıldığı varsayılmıştır. Diğer yandan DİB ile ilgili haberlerde bir taraflılık olduğu; gazetelerin, yayın politikalarıyla bağlantılı olarak DİB’nin görüşlerini pekiştirdiği veya eleştirdiği varsayılmıştır.

Kapsam ve Sınırlıklar

Türkiye’de ulusal günlük 13 gazete, kapsama alınmıştır. Gazetelerin seçiminde farklı yayın politikalarının bulunması etkili olmuştur. Şöyle ki;

1918 yılında Osmanlı’nın son döneminden bugüne kadar yayın hayatını, devletçilikten liberalizme, magazin gazeteciliğinden sol düşüncenin sözcülüğüne birbirinden oldukça farklı duruşlarla sürdüren *Akşam* gazetesi (Kavaklı, 2005) 1997’den bu yana Çukurova Grubu bünyesinde faaliyet göstermekte idi.¹ Gazetenin son dönemde genel yayın yönetmenliğini üstlenen İsmail Küçükkaya’nın ifadeleriyle *Akşam* “Yandaş çizgi ve yıpranmış- eski merkez medya anlayışını reddeden yayın politikasıyla farklı bir ses olma iddiasını” sürdürmektedir (Akşam, 10 Haziran 2013).

Aydınlık, sosyalist bir yayın politikasıyla ön plana çıkmaktadır. “Vatan-Emek-Namus” sloganıyla okuyucu karşısına çıkan *Aydınlık*’ın tarihi 1921’lere kadar dayanmaktadır. Uzun süre dergi olarak yayımlanan *Aydınlık*, Mart 1978’den bu yana gazete olarak, 2011 yılından bu tarafa günlük olarak yayımlanmaktadır. Gazete Anadolu Gazetecilik Bas. Yay. San. Tic. A.Ş bünyesinde faaliyet göstermektedir.

¹ Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF), Çukurova Grubu’ndan olan alacaklarının tahsilini teminen 5411 sayılı Bankacılık Kanunundan kaynaklanan yetkilerini kullanarak Aks Televizyonculuk ve BMC’den sonra Gruba ait 10 şirketin (aralarında Akşam Gazetesinin bağlı bulunduğu T-Medya da yer alıyor) daha yönetimini devraldı (www.tmsf.org.tr- 30/05/2013). Cengiz-Limak-Kolin ortaklığı, T-Medya’yı satın alma girişiminde bulundu Ancak sonradan bu girişimden vazgeçtiklerini açıkladılar (www.cnnturk.com – 10/09/2013).

7 Mayıs 1924 tarihinden, yayımlandığı ilk günden bu tarafa, değişen yayın politikalarıyla, inişli çıkışlı tirajlarıyla, ortakları arasındaki kavgalar ve genel olarak muhalif ve sol çizgiye yakın duruşuyla bilinen, kamuoyu araştırmalarında seviyeli ve tarafsız habercilik kriterlerinde genellikle birinci olan (Köktener, 2005: 367-369), *Cumhuriyet*'in, diğer taraftan seküler, modern bir din anlayışının olduğu, laik bir görüş benimsediği, hatta dini kavramların laik, milliyetçi, bir yaklaşımla haberleştirildiğini ortaya koyan çalışmalar bulunmaktadır (Şahin, 2011). Gazetenin imtiyaz sahibi Cumhuriyet Vakfı'dır.

Hürriyet, bir taraftan Türkiye'nin önde gelen gazetecilerinin Türk basınının "amiral gemisi", diğer taraftan her ne olursa olsun her zaman devlet adına çalışacağı belirtilerek "Devletin gazetesi" olarak tanımlanmıştır. Doğan Yayın Holding'in bünyesinde hayatını sürdüren *Hürriyet*'in yayın politikası dikkate alındığında Atatürk ilke ve devrimlerinin sıkı savunucusu, laikliği ön planda tutmakla birlikte laiklik konusunda her zaman aynı sertlikte durmayan bir çizgide olduğu görülür. Türkiye'nin farklı kesimlerince (sol, liberal, İslamcı) güçlü bir gazete olarak benimsenen *Hürriyet*, batılı bir yaşam tarzının gazete aracılığıyla kitlelere ulaştırılabilmesinde önemli bir işlev görmektedir (Özkır, 2012: 356-382).

11 Şubat 1925 tarihinde yayın hayatına başlayan *Milliyet* aydın kitleye hitap etmeyi amaç edinmiş, ılımlı ve tarafsız görünmeye çalışmıştır (Doğan, 1993: 86). Bununla birlikte gazetenin farklı dönemlerde farklı siyasi partilere destek verdiği görülmüştür (İnuğur, 1992: 258-261, Seçkin, 1999). Yayın ilkeleri arasında gazeteciliğin temel işlevini, "gerçekleri bulup bozmadan, abartmadan ve hiçbir baskının etkisi altında kalmadan ve edinilebilen tam bilgiyle kamuoyuna iletilmek" olarak belirleyen ve Türkiye'nin önde gelen gazetecilerinin günümüze taşıdığı *Milliyet*, 1979 yılından 2013 yılına kadar Doğan Yayın Holding bünyesinde faaliyet gösterdi. 2013 yılı Nisan ayında ise Demirören-Çalık ortaklığı, *Milliyet*'i satın aldı.

Türkiye'nin medya gündeminde önemli bir yeri alan Dinç Bilgin tarafından 22 Nisan 1985 yılında kurulan *Sabah*, Dinç Bilgin'in ardından TMSF'nin kontrolüne daha sonra da Turkuvaz Medya Grubu bünyesine geçmiştir. "*Türkiye'nin en iyi gazetesi*" sloganıyla oldukça iddialı bir çizgisi bulunan *Sabah*, özellikle 90'lı

yıllardaki yayın politikasıyla dikkat çekmiş ve diğer medya gruplarıyla arasında yaşanan kavgalar (Seçkin, 1999) basın tarihinde önemli bir yer tutmuştur. Diğer taraftan gazetenin, değişen medya sahiplerine bağlı olarak siyasal iktidar yanlısı veya karşıtı olarak kendini konumlandığı bilinmektedir.

27 Haziran 2007 yılında yayın hayatına başlayan *Sözcü*, ilk günlerden bugüne milliyetçi, cumhuriyetçi, laik yayın politikasıyla Türkiye'nin gündemindedir. Gazete, Estetik Yayıncılık A.Ş bünyesinde faaliyet göstermektedir.

8 Mart 1999 yılında Uzan Ailesi'nin sahipliğinde kurulan, Cem Uzan'ın Genç Partiyi kurmasıyla birlikte Genç Parti'nin yayın organı işlevi gören *Star*, bugün Star Medya Yayıncılık A.Ş. sahipliğinde yayın hayatını sürdürmektedir. Gazete geçmişte “sansasyon ve magazin haberlerine, spor haberlerine çok geniş yer ayıran, ciddiyetle ele alınması gereken haberleri magazin boyutlarını ön plana çıkararak sunan, haberlerde metinden çok daha fazla oranda fotoğrafa yer veren, ilgi çekmeye yönelik olarak argoya ve bozuk dil kullanımlarına yönelen tipik bir popüler gazetedir” (Özdemir, 2003) şeklinde tanımlamalar yapılırken, bugün daha farklı bir yayın politikası bulunduğu, İslamcı-muhafazakar görüşlere yakın durduğunu söylemek mümkündür.

15 Kasım 2007 tarihinde yayına başladığı ilk günlerden itibaren, yazılı basında önemli çıkışlarıyla gündeme oturan *Taraf*'ın Türkiye'deki resmi ideolojiye karşı çıkış ve bu yönde verilen mücadele olgularının önemli rol oynadığı ortaya konmuştur (Ünlü, 2012). Bu yönüyle gazete sol- liberal- laik bir yayın çizgisine sahiptir. “*Düşünmek Taraf olmaktır*” sloganıyla hareket eden gazete, Alkım Gazetecilik A.Ş. bünyesinde faaliyet göstermektedir.

22 Nisan 1970 tarihinde yayın hayatına *Hakikat* olarak başlayan ve 29 Mart 1972 yılında günümüzdeki adını alan *Türkiye*, ilk başyazısında belirtilen “*Türk milletinin çeşitli isteklerinden biri, hatta başta geleni, onun sesini duyuracak, dertlerine derman olacak, çocuklarına şerefli tarihini, kutsal ahlakını, asrın teknik ilerleyişlerini ve kardeşliği, sevişmeyi aşılacak basına sahip olmak.*” (İnuğur, 1992: 434) satırlarından anlaşılacağı üzere milliyetçi, İslamcı-muhafazakar bir yayın

politikasına sahiptir. *Türkiye*, İhlas Gazetecilik A.Ş. bünyesinde faaliyet göstermektedir.

12 Eylül 1993 yılından bu tarafa farklı adlarla yayın hayatını sürdüren *Yeni Akit*'in, Genel Yayın Yönetmeni Hasan Karakaya'nın ifadeleriyle “Müslümana karşı müşfik, kâfire karşı şedit; bağımsız, bağlantısız ve güdümsüz; halkın gören gözü, işiten kulağı; hayra motor, şerre fren olma” prensibiyle hareket eden ve bu prensiplerinden hiç taviz vermeyen ilkeleriyle² yayın yaptığı belirtilmektedir. Bu ifadelerden görüldüğü üzere gazete, İslamcı-muhafazakar bir yayın politikası izlemektedir. Bununla birlikte gazetede taraflı yayın yapılabildiği yine Genel Yayın Yönetmeninin cümlelerinden (“bir kişiye, bir kuruluşa, bir cemaate ya da bir partiye sempati duyabiliriz, onlarla ilgili haberlere geniş yer verebilir veya destekleyebiliriz”) anlaşılmaktadır. Diğer taraftan gazetenin internet sitesinden yaptığı reklamlarda “tarafsız habercilik” yapıldığı da vurgulanmaktadır.

23 Ocak 1995 günü yayın hayatına başlayan *Yeni Şafak*, başörtüsü-türban, imam-hatip okulları, sekiz yıllık kesintisiz eğitim vd. konuları içeren bir çalışmada görüldüğü gibi (Şark, 2010) Müslüman halkın sözcüsü olduğunu iddia etmektedir. Bu tür bir yayın politikası, İslamcı-muhafazakar bir söylemle yayın yapıldığını göstermektedir. Albayrak Grubu bünyesinde yayın faaliyetlerini sürdüren *Yeni Şafak*, “Türk basınında özgür bir ada” olarak nitelendiriliyor (www.albayrak.com.tr Erişim tarihi: 18/06/2013).

3 Kasım 1986'da yayımlanan ilk sayısında, Fehmi Kuru'nun ifadesiyle ‘Herkesin gazetesi olmak’ arzusuyla yola çıkan (İnuğur, 1992: 495), Türkiye okurun doğru-güvenilir-tarafsız yayın beklentisini giderecek, yerelden evrensele uzanan, hukukun üstünlüğüne inanan, demokratik-laik Türkiye Cumhuriyeti'nin kazanımlarına sahip çıkan, insan hak ve özgürlüklerinden yana bir gazete olma (Dumanlı, 2003: 13-14) idealiyle hareket ettiği belirtilen *Zaman*, İslamcı-muhafazakar medyanın bir kesimini oluşturmaktadır. *Zaman*, Samanyolu Medya Grubu'nda faaliyet göstermektedir.

² www.habervaktim.com Erişim tarihi: 18/06/2013

Görüldüğü gibi Türkiye’de ulusal çerçevede yayın yapan günlük gazeteler farklı grupların bünyesinde faaliyet göstermekte ve gazetelerin ayrı yayın politikaları bulunmaktadır. Yayın politikalarında görülen bu farklılık, üçlü kategorileştirme (liberal, İslamcı, laik) içinde dahi farklılık göstermektedir. Sözgelimi, genel olarak İslamcı olarak nitelendirilen basın, bir olaya farklı tepkiler gösterdiği bilinmektedir.

Bu çalışma, Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Mehmet Görmez’in 04 Haziran 2012 tarihinde yaptığı kürtaj açıklaması ile 27 Mayıs 2011 tarihinde Erikli Baba Türbe ve Tekkesini Koruma Yaşatma ve Kültür Dayanışma Derneği ve Cemevi’ne (Cemevi) yaptığı ziyareti konu olarak ele alması nedeniyle belirtilen tarihlerden başlayarak dört günle sınırlandırılmıştır. Bu sınırlama, belirtilen tarih aralığı dışında seçilen olaylarla ilgili habere rastlanmamasından kaynaklanmaktadır.

Yöntem

Gazetelerin büyük çoğunluğu “ideal gazetecilik” anlayışı çerçevesinde yayın yaptıklarını iddia etmektedir. Ancak güncel göstergeler, basının genel olarak bir taraflılık içinde olduğu bize söylemektedir. Bu çerçevede, DİB’nin ulusal basında nasıl temsil edildiğini görmek için, farklı yayın politikaları bulunan gazetelerin incelenmesi gerekmektedir. Bu tür bir incelemeyi yapmak için söylem analizi yöntemi tercih edilmiştir. DİB’ni konu alan haberlerde, taraflı davranıldığı ve bunun farklı gazetelerde farklı şekilde tezahür ettiği görüşünden hareketle van Dijk’ın eleştirel söylem analizi yöntemi tercih edilmiştir.

Evren ve Örneklem

Bu çalışmanın evrenini Türkiye’de yayınlanan ulusal gazeteler oluşturmaktadır. Örneklem olarak hegemonya mücadelesini yansıtacağını varsayımından hareketle farklı refleksleri bulunan Akşam, Aydınlık, Cumhuriyet, Hürriyet, Milliyet, Sabah, Sözcü, Star, Taraf, Türkiye, Yeni Akit, Yeni Şafak ve Zaman gazeteleri seçilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM: HABERE ELEŞTİREL YAKLAŞIMLAR

1. Haberin Tanımı

Uygarlığın evrenselleşmesi tek tek uygarlıklar arasındaki iletişime, iletişimin gelişmesi haberleşmeye, haberleşmenin temeli de ‘haber’e dayanır. Bu nedenle haber tarihsel süreç içinde insan yaşamının en önemli unsurlarından biridir (Kars, 2010: 1). Enformasyon aktarımının en kolay şekilde yaşandığı günümüzde, haber neredeyse insanın gündeminden düşmeyen bir olgu haline gelmiştir. Haberin, yüzyıllardır kullanılan bir nosyon olduğu düşünüldüğünde, üzerinde fikir birliği edilmiş bir tanımının olmadığı da açıktır. Haber kavramının siyasi, toplumsal, ekonomik, kültürel yapıyla bağlantısı, farklı ülke ve bölgelerde, farklı zaman dilimlerinde birbirine zıt haber kavramlarının ortaya çıkmasını da beraberinde getirmektedir. Yüzyıllar boyunca yaşanan siyasi, düşünsel ve ekonomik gelişmeler, Batı toplumlarının haber kavramlarını oluşturmasında çok önemli rol oynamıştır. Gelişmiş ülkelerdeki geçerli haber tanımlarını incelemek, haber dolaşım dengesinde ağır basan tarafların benimsediği tanımlardan etkilenen kitlelerin büyüklüğü açısından önem taşımaktadır. Çünkü söz konusu tanımlar dünyadaki habercilik faaliyetlerinin temelini oluşturmaktadır. Gelişmiş ülkelerin dışında kalan ülkelerin gazetecileri bile bu tanımları kullanmaktadırlar. Batının haber anlayışının dünya üzerindeki siyasi ve ekonomik dengeler değişmediği sürece etkisini sürdürmesi beklenmektedir (Çaplı, 2002: 66). Yapılan pek çok tanımlama, haberin bazı yönlerini vurgulamakta, belirlemekte fakat bu vurgular haberin her yönünü kapsayamamaktadır. Gerçekten, haberi tanımlama yönünden sarf edilen tüm çabalar, uzun uzun haber olan olaylar listesini ortaya çıkarmıştır. Bununla beraber, tanımlar yetersiz kalsa bile, haberin zamana dayalı ve ömrünün kısa olması nedeniyle, toplumbilim ve kitle haberleşmesi kuramı açısından, haberleri sınıflama çabaları, haberin toplumsal olgu olarak mahiyetini kısmen açıklığa kavuşturmuştur denilebilir (Tokgöz, 1981: 56).

Orhan Koloğlu haberi “olay ve bilgileri habere dönüştürme, kitlelerin söylenti olarak öğrendikleri şeylerin gerçeğini belgeleştirme çabası” (1992: 7) olarak tanımlamaktadır. Girgin ise 100 farklı haber tanımını aktararak bu tanımlamalarda

farklı yönlerin vurgulandığını ifade etmektedir (2002: 4-9). Bu tanımlarda genel olarak olay, bilgi ve zaman öğelerinin ön plana çıkarıldığı gözlemlenmektedir. Örneğin Robert L. Hillard'ın “Gerçek olan ve insanlar için ilgi çekici her oluşum haberdır” (Kars, 2010: 6) şeklinde yaptığı haber tanımlamasında gerçeklik, ilgi çekicilik ön plana çıkarılırken Hiebert ve arkadaşlarının “okumak, dinlemek ya da izlemek için bireylerin zaman ya da para ödeyerek satın almayı istedikleri şeydir” olarak tanımladığı haber kavramında, izleyici ve satın alınma kavramları vurgulanmaktadır. Araştırmacıların ortaya attığı farklı haber kavramlarına ilişkin örneklerin sayısı çoğaltılabilir. Haberin kavram olarak incelenmesi konusunda çalışan sosyal bilimciler, üretim aşaması ile kaynak kullanımını araştıranlar ve tüketim aşamasında etkilerini inceleyenler olarak üç bölüme ayrılır. Bir de haberin bir yazın türü ve söylem olarak ele alarak, habere içerik analizi uygulayarak, haberi disiplinler arası bir araştırma alanı haline getiren kuramcılar vardır. Bu kuramcıların her biri çalıştıkları bölüme göre, haberin tanımlamasını yapma eğilimindedirler (Rigel, 2000: 177). Yağlı (2009: 59) da haber üzerine birçok tanım geliştirilmesinin ana nedenini sahip olunan bakış açılarına bağlamaktadır. Ona göre ister bir öyküleme biçimi, ister bir anlatı türü, isterse de enformasyon denilsin haber, olayın kendisi olmaktan daha çok olaydan sonra algılanan bir şeydir.

Gazeteciliğin ilk kez öğretiminin yapıldığı ABD’de öğretim amacıyla çıkarılan gazetecilik kitaplarında ilk yapılan tanımların yanında, günün koşullarına ve gazetecilik gereklerine uygun pek çok tanım yer almaktadır. Bu tanımlar, bir yandan haberin mahiyetini, anlamını değerlendirirken diğer yandan haberi oluşturan temel etkenlere de yer vermektedirler (Tokgöz, 1981: 55).

“*İleti Tasarımında Haber*” kitabının yazarı Nurdoğan Rigel haberi: “*Toplumun bilgi ve ilgisini geliştirecek, dönüştürecek, gerçekliğin, kurgusal olarak yayımlanacak medya organizasyonunun yapısına, teknolojisine ve ideolojisine göre yeniden kurgulanmasıdır*” şeklinde tanımlamaktadır (Rigel, 2000: 177). Bu tanımından yola çıkıldığında “toplumun” ilk sırada geldiği görülmektedir. Habere değer katan, haberi haber kılan onun okunurluğudur aynı zamanda. Bir kitleye hitap etmeyen, kitleyi bilgilendirmekten uzak bir haberin okunmayacağı, dolayısıyla kağıt üzerine yazılan rastgele harflerden farklı olmayacağı açıktır. Rigel’in tanımında

ikinci unsur gerçekliğin nitelikleridir. Rigel'e göre haber, "toplumun bilgi ve ilgisini geliştirecek, dönüştürecek gerçeklik" olduğu sürece anlamlı görünmektedir. Gerçek olan her şey haber olarak sunulmamaktadır. Dolayısıyla bilgiyi artıracak, bilgiye yeni unsurlar katacak gerçeklikler haber olarak görülmektedir. Haber tanımındaki diğer ana unsur medya organizasyonunu yapısıdır. Her metin belli kitlelere, belli araçlarla ulaşır. Her kitlenin beğenisini kazanan araçlar vardır. Söz gelimi, kişiler ağırlıklı olarak kendi görüşlerini yansıtan, kendilerine yakın hissettikleri araçlardan bilgi almayı tercih etmektedirler. Dolayısıyla medya kurumu bir haberi çeşitli etkenleri dikkate alarak yayınlamaktadır.

Hohenberg'e göre "Haber, insanları ilgilendirecek zamanlı olan bir fikrin, olayın veya sorunun özetidir." Tokgöz, bu tanıma bağlı kalarak haberi şu şekilde açıklamaktadır:

1) Haber, genellikle bir olaya, fikre ve soruna dayanmaktadır. Bunlar olmadan haber yapılamaz. Daha başka deyişle, olaylar, fikirler, sorunlar haberlerin hammaddesini oluştururlar. 2) Olaylar, fikirler, sorunlar haber yapılmak için özetlenerek, hikâye edilerek verilmektedirler. Özetleme işlemi ise günümüz gazeteciliğinde sözlü, yazılı ve resimli olarak yapılmaktadır. Doğal olarak, özetleme işlemi sırasında üzerinde durulması gereken en önemli nokta haberi yapanın olayı, fikri veya sorunu esas çerçevesi içinde nasıl tekrar kurduğu, kurguladığıdır. 3) Olayın, fikrin, sorunun hikâye edilmesi, özetlenmesi sırasında, olayı esas çerçevesine oturtmak için, olgular arasında bağlantı kurulurken, haber ile gerçek arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu nokta, aslında yukarıda verilen tanımda açıkça belirlenmemektedir. Daha önce de belirtildiği gibi, haberde gerçek payı değişkendir. Yalnız, böyle bir bağlantının kurulması, özellikle haberi izleyenler yönünden anlamlılık taşımaktadır.4) Haberi oluşturan hammaddenin zamana uygun olması gerekmektedir. Bu yönden, haberi oluşturan olayın, fikrin, sorunun dikkati çekebilmesi bakımından şimdiki zamanda olması zorunludur. Olanlar, sanki şimdi oluyormuş gibi haberde yer almaktadır. Daha başka bir deyişle, haber şimdiki zamandan biraz geçmişe bakar ama genelde geleceğe dönüktür. Aslında, dakikalar, saatler söz konusu olunca, haberin çabuk bozulabilen, istenmeyen bir fikir ürünü olduğu açık ve seçik ortaya çıkar. 5) Haberi oluşturan olayın, fikrin sorunun hayal olarak yerinde durmaması için, devamlı olarak insandan insana, aktarımı, iletilmesi gerekir. İnsanlar arasında aktarımı, iletimi gerçekleştirebilmede, olayı, sorunu özetleyen, hikâye eden, izleyicinin seçmeli ilgisine yönelmek durumundadır.

Daha öz deyişle, ilgi ve dikkat toplamak, anlamlılık kazandırmak bakımından, haberi yaparken olay ve sorunları aslına sadık, esas çerçeve içinde özetlemeli, kurmalıdır (Tokgöz, 1981: 55-56).

İletişimcilerin haber tanımlamaları dışında medya çalışanlarının haber tanımlarına değinmek yerinde olacaktır. Tılıç (1998)'in çalışması, haberi tanımlama konusunda gazetecilerin de farklı görüşlere sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Tılıç'a göre gazetecilerin kafasında üretimlerinin en temel kavramı olan habere ilişkin net bir tanım yoktur. Gazeteciler haberi tanımlama gibi bir gereksinim de duymuyorlar. Onlar haberi hissediyorlar ve kendi iç değerleri, ideolojileri, patronun çıkarları, kurumun genel çizgisi gibi bazı etkenlerin kafalarında oluşturduğu bir ön kodlama üzerinden harekete geçiyorlar. Tılıç gazetecilerin haber tanımlarının, "Her şey haberdir" ile "Haber müdürüm ne istiyorsa, o haberdir" arasında değişmekte olduğunu söylemektedir. Yaptığı çalışmanın ortaya çıkardığı sonuca göre gazeteciler tarafsızlık gibi değerlerin olması gerektiğini; ama bunların gerçek haber üretim süreciyle hiçbir ilgisi olmayan kuramsal, hayali kavramlar olduklarını söylüyorlar. Haber kaynaklarının ve haberi yaratan kişilerin iktidar odaklarının bir parçası olması her iki ülkede – Türkiye ve Yunanistan- (kuşkusuz dünyanın her yerinde) haber üretim sürecinin, hakim ilişkilerin bir tür yeniden üretimine dönüşmesine yol açıyor (1998:166). Bu noktada haberin belli ilişkilerin sonucunda seçilmiş, yapılandırılmış bir olay olduğu ortaya çıkıyor. Karşımıza çıkan bu seçme eylemi ve form kavramı, haberin işlevine dair önemli anahtarlardır ve öykünün sınırlılığından, modern anlatı biçimi olarak haberin sınırlılığına belli bir köprü kurulmasına olanak tanır. Öyleyse haberin taşıdığı yönlendirici, belirleyici işlevin hem seçmekten gelen bir ön elemeye ve hem de biçimsel içeriksel forma dayandığı söylenebilir (Yüksel, 2012: 24). Haber, olayın, olgunun kendisi değil ama belli bir süreç içinde, belli kriterlere göre seçilen ve yine belli bir süreç içinde belirli kriterlere göre sunulan olgudur (İnal, 1994: 137).

Günümüzde kitle iletişim araçları günlük yaşam pratiklerine daha fazla nüfuz etmekte, tüm toplumsal ilişkileri etkilemekte, yönlendirmekte, toplumsal değişimin başlıca araçlarından biri olarak önemli bir güç ve iktidar kaynağı olmaktadır. Çünkü modern-karmaşık toplumlarda birey ve birey grupları, kendi hayatları dışında kalan olay ve gelişmelerden medyanın kendilerine aktardığı kadar ve aktardığı biçimlerde

bilgi sahibi olmaktadırlar. Medyanın topluma sunduğu “anlam sistemi” olağan (doğal) ve arzulanır olan ile olağandışı, doğal ve arzulanır olmayanın ne olduğunu belirlemede, “normal”in ne olduğu medya tarafından gösterilmektedir (Kaya, 2009: 9-10). Bu durumda medyanın, çok yönlü olan gerçeği olduğu gibi aktarması beklenen bir sonuç. Ancak durum böyleyken medya üzerine yapılan araştırmalarında farklı yaklaşımların olduğu görülmektedir. Burada gerçeklerin dönüşüme uğrarken, kendisinden neleri kaybettiği veya neleri barındırdığı önemli bir unsur olarak karşımıza çıkar. Çünkü gerçekler, aynı şekilde mi habere dönüştürülür, yoksa belli kıstaslar gözetilerek gerçeklere yeni bir anlam mı katılır, bu tartışma konusudur. Haberin ne olduğuna ilişkin tartışmalar, haberin kimler tarafından hangi süreçlerde üretildiğine ilişkin tartışmalardan ayrı düşünülemez. Haberin oluşum sürecini anlamak ve kavramak gazetecinin rolüne, medyanın işlevine ve hatta siyasal ve ekonomik sistemin kendisine ilişkin belli ön kabuller üzerine kuruludur (İnal, 1994: 174). Erdoğan’ın belirttiği gibi, kitle iletişiminin üretimi profesyonel iletişimcileri gerektirmektedir. Diğer medya ürünlerinde olduğu gibi haberin de nasıl sunulduğu, hangi olayların seçildiği, haber yapılmayan olayların neden yapılmadığı önemli bir alanı oluşturmaktadır (2011: 367). Bu durum gazetecilikle ilgili araştırmaların kişilere (gazeteci ve yayıncı), örgütlere (medya veya ajans), meslek normlarına (basın hukuku ve etik gibi) odaklanarak yapılmasını; gazetecilik olgusunun çok sayıda kuramla açıklanmaya çalışılmasını beraberinde getirmiştir (Alver, 2011: 50).³

1.1. Liberal- Çoğulcu Yaklaşım

Liberal-çoğulcu yaklaşımda medya Yasama, Yürütme ve Yargı’dan sonra 4. Güç olarak kabul edilmektedir. Bu işlev kamuoyunun sesini gündeme taşıma ve

³ Rigel (2000:177) haber kavramı konusunda yapılan çalışmaları “üretim aşamasına”, “kaynak kullanımına”, “etkilerine” odaklananlar olarak sıralayarak, bunun dışında haberi “yazın türü ve söylem” olarak inceleyen araştırmalar olduğunu da belirtmektedir. Şeker (2003a) ise haber üretimini inceleyen çağdaş araştırmaları meslek rutinlerini inceleyen araştırmalar, medya kurumlarının ekonomi-politiğini inceleyen araştırmalar ve fenomenolojist yaklaşımla yapılan araştırmalar şeklinde ele alınabileceğini söylemektedir. Arsan haberi merkez alan çalışmaların iki sorunsal üzerine eğildiğini söylemektedir. Bu sorunsallar a) gazeteciliğin tanımlanması (gazeteciliğin bireysel, kurumsal ve sosyal rutinleri) sorunları ve b) haber üretim sürecinde gazetecilik pratiğinin nasıl konumlandırıldığı (yanlılık, çarpıtma ve manipülasyon) sorunsalı (2004: 153)

siyasal iktidarı denetleme yoluyla yerine getirilmektedir. Diğer bir anlatımla liberal yaklaşımda medyanın, liberal demokrasilerde gözetimci olarak görev aldığı ve farklı düşüncelerin pazarını oluşturduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla, medya demokratik sistemin sürmesinin ve vatandaşların bu sürece katılımının “garantörü” olmaktadır (İrvan, 1995: 76). Bu anlayış, toplumdaki her grubun medyayı kullanabileceğini ve kendi çıkarları için onlardan eşit olarak yararlanabileceğini varsayar. Medya nötr bir araç, gazeteciler de belli haber kaynaklarından kitlelere bilgi taşıyan tarafsız profesyoneller olarak görülür. Bu yaklaşıma göre medya bir taraftan bakıldığında diğer tarafın olduğu gibi görülebildiği bir penceredir (Tılıç, 1998: 23). Gerçeği yansıtan pencere metaforuyla liberal paradigma, eleştirel kuramın medyanın yalnız hâkim görüşlerin aktarıldığı bir mecra olduğu tezini, serbesti ilkesiyle göğüslemeye çalışmaktadır (Yüksel, 2012: 41). Gerçeğin medya tarafından ayna gibi yansıtılması ve çok yönlü olduğu bilinen gerçeğin de çarpıtılmaması bu yaklaşımın medyaya dair temel öngörüleridir (Yağlı, 2009: 19). En yalın biçimiyle kişinin dilediği yayınlama özgürlüğünü öngören liberal- çoğulcu yaklaşımın (Kaya, 2009:74), habercilikle ilgili ortaya koyduğu basın özgürlüğü, tarafsız habercilik ilkesi, haber değerleri kavramlarını burada aktarmaya ihtiyaç bulunmaktadır.

Kökenleri 17.yüzyıla kadar uzanan liberal yaklaşım, başta düşünce ve ifade özgürlüğü olmak üzere temel hak ve özgürlükler kapsamında ele alınır (Kaya, 1985: 41). Ortaçağ Hıristiyan felsefesinin yıkılmasının getirdiği sonuçlardan biri olan bireyciliğin öne çıkarılarak vurgulanmasıyla gelişen ifade özgürlüğü düşüncesi liberal siyasal düşünce ile birlikte gelişen silsilenin bir parçasını oluşturur. Locke’un “herkesin mülk edinme hakkı vardır” görüşüyle Smith’in “bırakınız yapsınlar” anlayışının temelini atan görüşleri basın özgürlüğü kavramının önünü açmıştır (İnal, 1996: 13). 1700’lü yıllardan itibaren haberleşme alanındaki tartışmalarda sürekli olarak dile getirilen basın özgürlüğüyle ilgili olarak tarihsel verilere yer veren Keane (2010) özellikle İngiltere’de modern anlamda basın özgürlüğüyle ilgili olarak dört farklı savunmanın yer aldığını belirtmektedir. Bunlar: 1) Devlet sansürü Tanrı’nın insanlara ihsan eylediği akıl faktörünü göz ardı eder. 2) Basın özgürlüğü bireylerin doğal haklarına uygundur. 3) Basın özgürlüğünü engellemek yönetilenlerin mutluluğunun en üst düzeye çıkarılması ilkesine aykırıdır ve 4) basın özgürlüğü,

Hakikat'e yurttaşlar arasındaki kısıtlamasız tartışma yoluyla ulaşılır (Keane, 2010: 34-39). Bu ve bu türden görüşler kuşkusuz haberleşmenin gerçekleştiği her ülke ve bölgede yapılagelmiştir. Böyle olunca da her türlü düşüncenin, gerçeğin belirli bir ifadesi olarak özgür olması, düşüncenin paylaşılma alanı olan iletişimin özgürce sağlanması ve bunu sağlayacak araçların çoğulculuk anlayışına göre kullanılabilmesi liberal anlayışın özünü oluşturmaktadır (Kaya, 1985: 43).

Liberal anlayış çerçevesinde basın özgürlüğünün sağlanması, serbest girişimcilik ve serbest dolaşım ile mümkündür. *Serbest girişimcilik*, özetle “iletişim alanında üretime, dağıtımına ilişkin her şeyin serbestçe yapılması”⁴, *serbest dolaşım* “düşünce, fikir ve eleştirilerin özdenetim veya sansür yoluyla engellenmemesi”⁵ anlamını taşır. Serbest dolaşım ilkesi habercilik açısından ele alındığında liberal yaklaşım için önemi daha iyi anlaşılacaktır. Çünkü haber, aktarıldığı sürece anlamlıdır. Kaya (1985: 46)’nın da belirttiği gibi “haberleri, bilgileri, düşünceleri belirli kişi ya da kurumların yığıp biriktirmesi, bilgi ve düşünceyi yok saymaktan başka bir şey değildir.”

İfade özgürlüğü demokratik toplumlar için son derece önemli bir kavramdır. Bu önem, demokratik bir toplumda basının işlevini yerine getirebilmesi için geçerlidir. Bu önem, ifade özgürlüğünün ihlaliyle anlam bulur. Bunun için ifade özgürlüğünün yalnızca girişimcilerin üzerinde değil, fakat demokrasinin sağlığı üzerinde de üşütücü bir etki yapacağı metaforu kullanılır. Isı düşünce çiçeklenen bitkiler donabilir veya ölebilir ya da demokrasi deresinin akan suları donabilir (Uzun, 2007: 26).

⁴ Bu ilkenin somut düzenlemelerini gösteren yasalara yansımalarının önemli sonuçları olarak, 1. İletişim kuruluşlarının herhangi bir ön izin alma koşuluna bağlı olmaksızın kurulabilmesi 2. İletişim alanını meslek olarak seçmek için herhangi bir ön koşulun bulunmaması. 3. Bir şeyin yayınlanması için zorlama ve baskı olmaması. 4. Yasalarla sınırları önceden belirlenmiş, özel yaşamın gizliliği, yurda ihanet, yurt güvenliği gibi konular dışında resmi görüş ve hükümetlere yönelik karşı düşünce açıklama ve eleştirinin aktarımı, bir suç kovuşturulmasına konu olmaması (Kaya, 1985: 45-46, Kaya, 2009:80-81) görülebilir.

⁵ Serbest dolaşım ilkesi, bilgiye serbestçe ulaşma, olayı aktarma özgürlüğü, ileti olarak sunulan bilgileri alabilme özgürlüğünü içerir. Ancak bütün bunların uygulamada karşılaşılabilecek bir takım sorunlar mevcuttur (Kaya, 1985: 47).

Medyanın 4. güç olmasının anlamı medyanın, devletin yasama, yürütme ve yargı erklerinin ardından gelerek kamu çıkarının sözcüsü ve gözcüsü olmasıdır.⁶ Dolayısıyla habercilikte tarafsızlığa özel bir önem verilmektedir. Haberciliğin temel kavramlarından biri olan ve haber çalışmalarında sürekli olarak sorgulanma ihtiyacı duyulan “tarafsızlık ideali” liberal basın anlayışının önemli nosyonlarından birini oluşturmaktadır. Haberleşmenin tarihsel, teknolojik, siyasal ve diğer kategorilerle geniş ölçeklerde ele alınabilecek serüveni dikkate alındığında tarafsızlığın da belli aşamalardan geçtiğini söylemek mümkündür⁷ (Özer, 2010: 16-23). Tokgöz, tarafsız haber verme anlayışının 1861-1865 yılları arasındaki Amerikan İç Savaşı sırasında yapılan gazetecilik uygulamalarının bir sonucu olarak doğduğunu belirtmektedir (2003: 348). Pozitivist bilgi kuramından ödünç alınan (İnal, 1995: 114), gazetecilik temelli olmayan tarafsızlık kavramı, 1900’lü yıllardan itibaren gazeteciliğin ana kavramlarından birini oluşturmuştur ve tarafsızlığın ciddi ve güvenilir haberciliğin ayrılmaz bir parçası haline geldiği görülür (İnal, 1996: 17).

Haberde tarafsızlık kuşkusuz olayın takip edilmesi, olayın habere formuna çevrilmesi ve olayın haber olarak yayınlanması süreçlerini kapsamaktadır. Ancak bir haberde tarafsız olduğu nasıl anlaşılır?

Bülbül (2001) tarafsızlığı “*haber konusu olayı bireysel etkilerden uzak, doğruyu, yansız bir düzenleme ile olduğu gibi vermek ve gerçeklerden ayrılmamaktır*” şeklinde tanımlamaktadır. Bu tanımdan hareketle haberde tarafsızlığın öncelikle bireysel etkilerden arınarak sağlandığı söylenebilir⁸. Bu tanım tarafsızlıkta ilk unsuru gazeteciye atfeder. Çünkü olayı, habere dönüştüren ilk unsur gazetecidir.

⁶ James Curran (1997: 142), liberal çoğulcu yaklaşıma göre bu gözcülük rolünün, medyanın tüm diğer eşlevlerinden daha önde geldiği ve medyanın örgütlenme biçimini belirlediğini hatırlatmaktadır. Liberal yaklaşımda medyanın hükümetten tam bağımsızlığı yalnızca serbest piyasa kuralları içinde sağlanabileceği ileri sürülmektedir. Medya kamusal düzenlemelere maruz bırakıldığı andan itibaren gözcü olmaktan çıkıp devletin hizmetinde hırslayıp duran bir köpeğe dönüşecektir (Curran, 1997: 143).

⁷ Özer (2010), habercilikte tarafsızlık idealinin anlamlandırılabilmesi için haberciliğin geçirdiği süreci bilmenin faydalı olacağını belirterek, tarafsız haberciliğe temel olan habercilik tarihini üç genel başlık alanda ele almaktadır. Özer kitabında “doğrudan deneyimli, yarı doğrudan deneyimli (bu iki dönem yazı öncesi ve yazının bulunduğu dönemi kapsar) ve dolaylı deneyimli haberleşme (matbaanın buluşunu ve sonraki dönemi kapsar)” dönemleri olarak anlattığı tarafsız haberciliğin tarihsel serüvenini İngiltere, Amerika ve Fransa üzerinden aktarmaktadır. Özer’e göre tarafsız haberciliğin daha yakından ortaya çıkmasında telgrafla habercilik ve gazeteciliğin meslek olarak ortaya çıkması etkili olmuştur.

⁸ İnal (1996: 21)’a göre tarafsızlık ilkesi “değer yargılarından arınmış bir gazeteci metaforu” üretir.

Dolayısıyla gazetecinin tarafsız tutumu, haberin de tarafsız olması yönünde ilk adımdır. Bülbül'ün tanımladığı tarafsızlıkta, ikinci unsur doğruluğun aktarılmasıdır. Çünkü içinde doğruluk bulunmayan bir haberin tarafsız bir şekilde sunumu mümkün değildir. Bu durum gerçeklerden ayrılmamakla da ilgilidir. Bu tanımlamada üçüncü unursa “yansız bir düzenleme”dir. Haber konusu olaya yaklaşımda sergilenen kişisel etkilerden uzak olma tavrı, doğruyu olduğu şekilde aktarma ilkesi haber metninin de tarafsız bir şekilde biçimlendirilmesini gerektirmektedir. Böylelikle Bülbül haberde tarafsızlığı sağlamak için üç öğeyi önermektedir. Birincisi, “bireysel etkilerden uzak bir yaklaşım” ikincisi, “doğruyu, doğruya bağlı kalarak aktarma ilkesi” ve “bireysel etkilerden uzak kalınarak ve doğruya bağlı kalınarak toplanan haberin, yansız bir şekilde sunulması”.⁹

Haberde tarafsızlığı sağlamanın yolları olarak çeşitli çalışmalarda farklı açıklamalar yapılmıştır. Örneğin gazetecinin görebildiklerinin sınırlı olması nedeniyle haberde nesnelliğin mümkün olmadığını belirten Schlapp (2013: 21-28) buna rağmen bazı önerilerde bulunmuştur. Nesnelliği sağlamak için taraflar arasındaki dengenin sağlanması, haber ileten kuruluşlarla mesafenin korunması, haberde kişisel değerlere yer verilmemesi, ön yargılı davranılmaması –ki yalanlardan çok, kanılar gerçeği engeller-, haber bağlantılarının gösterilmesi, bağlamın aktarılması, alıntıların doğru yapılması gibi. Aslına bakılırsa liberal basın yaklaşımında haberde tarafsızlığın “dengelilik ve adillikle” sağlanacağı yönünde ön kabuller vardır. Buna göre gazeteci, haberde farklı görüşleri bulunan kişi/kuruluşların söylemlerini aynı oranda aktarmakla mükelleftir. Böylelikle farklı görüşlere aynı oranda yer verilerek, çoğulculuğun sağlandığı ve tarafsız bir şekilde haberin sunulduğu varsayılır. Dünya genelinde haberde nesnelliği sağlamak amacıyla gazetecilik örgütleri meslek kodları belirlemişlerdir. Hazırlayanlara veya ülkelere göre farklılıklar gösterse de bu kodlar, hemen hepsinde nesnelliğin nasıl

⁹ Güz (2005) haberde tarafsızlığın haber konularının seçiminde, haberlerin yazımında, haberlerin yayınlanmasında olmak üzere üç başlıkta incelenebileceğini belirtir. 1. Haber konularının seçiminde tarafsızlık ölçülerinin bulunduğunu söylemek yanlış olur. Çünkü haberin seçimi gazetecinin bilgi, birikim, deneyimine, kamuoyunun taleplerine bağlıdır. 2. Haber yazımında, gazetecinin olaya taraf olan bütün unsurların görüşlerine yer verilip verilmediği, haberde kullanılan kelime, üslup ve cümlelerin seçimine dikkat Muhabir habere kendisini katmayacak şekilde konumlandırmalarına, haberin bilim adamı sakinliğinde yazılmasına özen gösterilmelidir. 3. Haber yayınlamasında, haberin verildiği sayfa ve haberin boyutları, haber kaynağı, haberin uzunluğu, yayınlanan haberde önyargı bulunup bulunmadığı vs incelenebilir (Güz, 2005: 72- 81-86).

sağlanacağına ilişkin düzenlemeler bulunmaktadır. “Yansızlık, haberde denge, tarafların görüşlerine yer verme, bilgiyi gerçeğe uygun olarak ve çarpıtmadan iletme, haber ve yorum ayrımı” gibi nesnelliğin temel gerekleri, hazırlanan meslek kodlarında ve yasal düzenlemelerde bulunmaktadır (Şeker, 2003b: 102). Haber çalışanları açısından tarafsızlığı altı maddeye indirgeyen görüş, öncelikleri değişmekle birlikte, kısmen de olsa kabul görmektedir. Bunlar (Tokgöz, 2003: 352): Bir sorunun farklı yönlerini sunarken dengeli ve tarafsız olma, haber yazarken kesinliğe ve realizme uyma, haberde tüm ana geçerli noktaları sunma, yorum ile olguları birbirinden ayırma, yazarın kendi tutumu, yorumu veya katılımının etkisini azaltma, aykırı yanlı olma ve hınç alma amaçlarından kaçınma. Kuşkusuz haberde tarafsızlığı sağlayacak ilkeleri belirlemek, ideali ortaya koymaktır. Bu ideal, tarafsızlığı sağlayacak olan haberin derlenmesi, yayınlanması ve veriliş biçimiyle ilgilenenlere bağlıdır.

Liberal basın yaklaşımına göre, haberde yanlılık uzun yıllar boyunca siyasi bir görüşü savunma biçiminde anlaşılmış, böyle bir hataya da, partilere eşit yer ayrılarak yanlılığın giderilmesi bir çözüm olarak görülmüş ve dengelilik ilkesine uyulduğu takdirde nesnelliğin korunacağına inanılmıştır (İnal, 1995: 113).

Liberal basın yaklaşımının temelinde, “ayna” kavramıyla açıklanan basın kuruluşlarıyla gerçeği birebir temsil ettiği görüşü yatmaktadır. Basın kuruluşlarının çeşitlilik ve çoğulculuk sayesinde her türlü görüşü yansıtmasıyla birlikte gerçekdışı, yanlış görüşlerin toplumca benimsenmeyeceği, bunları aktaran iletişim kuruluşlarının da başarılı olamayacakları düşünülmekte, varsayılmaktadır (Kaya, 2009: 78). Liberal-çoğulcu yaklaşım mesaj içeriklerinin birbirinden farklı ve birbiriyle çelişen nitelikte olduklarını varsayar. Yaklaşımına göre medya ya da kaynaklar (haber kaynakları) hakim sınıflar değildir. Bunun yerine medya, bütün toplumsal grupların kendilerini ifade edebilecekleri bir alan olarak görülmektedir. Liberal yaklaşıma göre medya birbirinden bağımsız çıkar gruplarının hizmetinde bir araçtır (Tılıç, 1998: 24).

Liberal basın yaklaşımında önemli bir kavram da haber değeridir. Haber değeri kavramını kullanan ilk kişi Alman Yazar Kaspar Steiler (1695), temel haber değeri olarak “eve yakınlık” ölçütünü göstermiştir. Daha sonra da “olumsuzluk” ve

“dramatik öykü” özelliği taşımayı haber değeri sınırlamasında kullanmıştır. Walter Lippmann “Kamuoyu” adlı eserinde, Steiler’in haber değeri kavramını ve sıralamasını tekrarlamıştır (Rigel, 2000: 203-204). Bilgi kuramı perspektifinden hareket eden Lippmann, basının kendine özgü bir gerçeklik tasarladığını belirleyerek, haber olabilmenin kriterlerini ortaya koymuştur. Lippmann haber değerini, “*çeşitli olayların varlığına ve bileşimine göre basın tarafından yayınlanmaya değer görülmesi*” olarak açıklamıştır (Alver, 2007: 71). Lippmann, bir olayın haber olabilmesi için, az ya da çok, açık bir eylem biçiminde ortaya çıkması gerektiği görüşündedir. Bir olayın, haber olabilmesi için olayların tanımlanabilir olmaları gerekliliği üzerinde durmaktadır. Örneğin; hava kirliliği gerçeğinin haber olabilmesi için ya önemli bir yetkilinin açıklaması ya da bu yüzden hastalıkların veya ölümlerin ortaya çıkması gerekmektedir. Yani canlıların yaşamını tehdit altına almadıkça, hava kirliliğinin zaman içinde artıyor olmasının, hava kirliliği haberinin, halkın ilgisini çekmeyeceği düşüncesi benimsenmektedir (Kars, 2010: 100). Lippmann, olayın açıklığı, sürpriz, coğrafi yakınlık, şahsi ilgi ve anlaşmazlık gibi bir haberin değerini, yani medyada yayınlayıp yayınlanamayacağını belirleyen bir dizi haber değeri unsuruna dikkat çekmiştir. Lippmann’a göre haber değeri unsurları, izler kümelerinin dikkatini çekmeye çalışan gazetecilerin sezgilerine dayalı, medya alıcısının ilgi duyacağına inandığı faraziyelerden başka bir şey değildir. Haber değerini belirleyen unsurlara göre, medya alıcılarını bizatihi doğrudan ilgilendiren, heyecanlandıran, hayrete düşüren, çatışma ve anlaşmazlık yüklü haberlerin medyada yayınlanma ihtimali çok yüksektir. Bu meslek unsurlarının bir olayın haber değerini belirlemesinin sebebini Lippmann, haber değeri konusunda ortak bir düşünceye sahip olan gazetecilerin standartlaşmış melekelerinde görmektedir (Çebi, 1996: 256).

Gerek gazeteciler arasında, gerek akademik çevrelerde yaygınlık kazanan, “haber kokusu almak”, “haber içgüdü”, “haber gözü” gibi kavramlarla adlandırılan bir beceriden söz edilir. Bu kavramlar, haber değerlerini içselleştirirken, bu değerler aracılığıyla bir seçim yapma işini de göstermektedir (Kars, 2010:100-101). Lippmann’ın kitabından üç yıl sonra Merz (1925), “New Republic” dergisinde New York merkezli “Times” dergisinin on büyük kapak konusunu ele aldığı bir muhteva tahlilini yayınladı. Bu çalışmasında Merz, haberlerde çatışma, şahsileştirme,

önemlilik gibi bir olayın haber değerini etkileyen ve daha sonra haber değeri unsurları yahut ölçütleri olarak nitelenen bazı ortak unsurlar tespit etmiştir (Çebi, 1996: 256).

Gazetecilikle ilgili Türkçe yazılan kitaplarda (Tokgöz, 1981; Kars, 2010; Aslan, 2009; Girgin, 2002) haber değerleri *Zamanlılık, Yakınlık, Sonuç, Önemlilik, İnsan İlgisini Çekme* şeklinde başlıklar altında anlatılmaktadır. Diğer taraftan haber değeri konusunda çalışan ve en çok bilinen araştırmayı 1965 yılında yapanlar Johan Galtung ve Mari Ruge'dur. Norveçli araştırmacıların belirlediği 12 haber değeri habercilikte bugün hala geçerliliğini koruyan ve temel kabul edilen değerlerdir (Kars, 2010: 109-111; Çebi 1996: 257-258). Bu değerler: Olayın sıklığı, eşik değeri, açıklık, anlamlılık, uyum, ansızın meydana gelme, süreklilik, çeşitleme, sosyal ve kültürel değerler, seçkin milletler ve şahıslardan söz edilmesi, şahsileştirme, olumsuzluktur. Galtung ve Ruge'a göre ilk sekiz haber değeri unsuru toplumdan topluma, kültürden kültüre değişmez niteliktedir. Son dört haber değeri unsuru ise sosyal ve kültürel zeminlere bağlı olup sadece çağdaş toplumlarda geçerlidir. Netice itibariyle, araştırmacıların tespit ettiği haber değeri unsurları, uluslararası haber akışı sürecinde haberleri ayıklayıcı, deforme edici ve çarpıtıcı işlevler üstlenmektedir. (Çebi, 1996: 258).

Gerek akademik alanda gerekse medya sektöründe en fazla üzerinde durulan ve her zaman tartışılan bu kavram (Toruk, 2008: 170) için çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Habercilik işlevi, olayların haber olarak seçileceğinden yazılmasına, haberde seçilen sözcüklerden yayınlanmasına kadar bir dizi aşamadan oluşan bir süreçtir. Bu süreçte yer alan her öge aynı derecede önem taşımaktadır. Haber verme işlevinin birbiriyle yakından ilişkili asal iki yönü bulunmaktadır. Birincisi, kitleye ileilmek üzere seçilecek içeriğin dayanacağı ölçütler; ikincisi, seçilen içeriğin en iyi şekilde kavranmasını sağlamak üzere kullanılacak yöntem ve bunların yardımıyla insanlarda bir zihinsel etkinliğin yaratılmasıdır. Habercilik işlevinin bu iki sürecinin (birincisi, neyin haber olduğu, haber olabilecek olguların seçilmesi süreci ve ikincisi, haberin toplumsal işlevinin yerine getirebilmesi için zorunlu olan anlaşılabilirliği sağlama süreci) ayrılmaz bir bütün oluşturduğu söylenebilir (Kars, 2010: 4). Neyin haber olup, neyin haber olmadığı haber değerlendirilmesi ölçütlerine dayanılarak

belirlenir. Haber değerlendirmesi o içeriğin, konunun haber olup olmadığına karar verilmesidir. Bu, tartışmalı bir alandır. Haberinin ideolojik metin olduğu, dolaylı da olsa politik mesajlar da içerdiği gerçeğini göz ardı edenler salt profesyonellik kavramı çerçevesinde davrandıklarını belirtirler. Üstelik bunu, medyanın önemli işlevlerinden birinin var olan sosyo-ekonomik ve sosyo-politik sistemi meşrulaştırmak olduğu gerçeğini unutmış görünerek yaparlar (Aslan, 2009: 26). Medya kuruluşlarının ve medyada çalışan bireylerin haberleri değerlendirme ltlerini etkileyen unsurları Aslan (2009) medyanın yayın politikası, mesleki ilkeler, ekonomi-politik sistem ve yasal ortam olarak sıralamaktadır. Rigel, haber değerini “Haber retim aşamasında medya organizasyonunun yaratıcı grubunda yer alan genel yayın yönetmeninden stajyer muhabire kadar, tüm eşik bekçilerinin önlerine gelen enformasyondan hangisinin haber üretim sistemine alınacağına karar vermelerine yardımcı olan ltler” olarak tanımlamaktadır (2000: 202). Girgin ise birçok eylem ya da söylemin hedef kitlelere ulaşması, haber değeri bulunmadığı gerekçesiyle engellenmekte ya da ertelenmekte olduğunu belirterek haber değerini “Herhangi bir eylem ya da söylemin, hedef kitlelere ulaştırılması için içermesi gereken özellik” olarak tanımlar (2000: 78). Ayna metaforu, basının denetleme görevi, dördüncü g vizyonu, farklı görüşlere yer verme ilkesi, tarafsızlık varsayımı, liberal yaklaşımının haber değerlerini belirlemiştir.

İnal (1995: 118) haber değerini, ortaya çıkmış bir pratiğin kendini haklı çıkarmak için ortaya konduğunu belirterek eleştirel bir tutum sergilemektedir. Yani elit kişiler haber değerine sahip oldukları için takip edilmezler: Zamansal ve mekânsal sınırlamalara karşı haber üretmenin zorlukları sonunda gazetecileri bu kaynak kişi ve kuruluşlara bağımlı kılmış ve bu süreç içinde haber değerleri oluşmuştur.

Liberal yaklaşım çerçevesinde yapılan medya çalışmaları, medya ürünlerinin içeriğini mesaj/ileti veya enformasyon olarak ele almakta ve bunları yansızlık ve nötr kavramlarıyla açıklamaktadır (am, 2008: 111) Ana hatlarını verdiğimiz liberal çoğulcu yaklaşım doğrultusunda yapılan haber üretim sürecine yönelik çalışmaların ilk örneklerinde gazete örgütlenmesi içinde editörlerin belirleyici konumu üzerinde durulmuştur. Bu çalışmalarda “eşik bekçiliği” metaforundan hareket edilmiş, haberin

seçiminde editörlerin etkililiğine vurgu yapılmıştır (Şeker, 2009: 92). Haber üretim sürecine odaklanan çalışmalar bu nedenle ilk başlarda bu seçim işleminde etkili “eşik bekçileri”ni ele aldılar. Haber kuruluşlarının bir ürün olarak haber üretmesiyle ilgili ilk ciddi çalışmalar 1950’lerin başında Amerikan araştırmalarının ortaya koyduğu bu kavramla girmiştir. “Eşik bekçisi” kavramı bize haber kuruluşu ile haber ürünleri arasındaki ilişkiyi anlamak için kolaylık sağlayan bir metafordur (Schudson,1994: 309).

Çoğulcu gelenek içinde haber üretimini açıklamaya çalışan araştırmalar, haberi birilerinin seçip, biçimlendirdiğine odaklanarak, bu kişilerin inançlarının, yargılarının, siyasal görüş ve kişisel özelliklerinin bu seçime yansıdığını varsaymıştır (Selçuk ve Şeker, 2012: 1). Sheean’e göre (1998) özellikle büyük gazetelerdeki üst düzey editörler resmi ve diğer seçkin kaynakların değerleriyle daha yakın dirsek temasındadırlar ve sınırları ihlal etmede daha az isteklidirler. Vietnam Savaşı sırasında muhabirlerin yaşadıkları deneyimler bu sürece mükemmel örnekler oluştururlar. David Halberstam 1960’lı yılların başlarında Vietnam’da bulunan deneyimli bir muhabirdi; ancak o yine de savaşla ilgili karamsar düşüncelerini merkezdeki editörlerine kabul ettirmede büyük zorluklarla karşılaşır. Editörler Pentagon’dan (Dışişleri Bakanlığı) ve resmî görevlilerden oldukça iyimser bilgiler almaktaydılar ve çelişkiye düşmemek için dikkatli davranıyorlardı (Aktaran: Shoemaker ve Reese, 1997: 123). Yayın politikasından hareketle Schramm (2000:121) editörleri “kurumlaşmış kişi” olarak tanımlayarak, editörleri gazetenin kendi görüşlerini belirten sütunda, gazete kurumunun sağladığı olanaklarla yazı yazan ve bu kurum olmadan konuşsa fazla bir önem kazanmayacak, “sesi” dikkat çekmeyecek kimseler olarak nitelendirir.

1950’de White’in, 1966’da Snider’in, 1964’te Gieber’in, 1969’da Buckalew’in editörler üzerine yaptıkları araştırmalar, haber üretim sürecini konu almaktadır. David Manning White, orta batının küçük bir gazetesinde, ajanslardan gelen haberlerin hangisinin gazeteye gireceğine karar veren orta yaşlı bir editörü incelemiş ve 423 haberden 18 haberi reddetmesinin nedenini kişisel deneyim, tutum ve beklentilere göre şekillendirdiği sonucuna ulaşmıştır; Walter Giebert ise 1956 yılında Wisconsin’de 16 editör üzerinde yaptığı araştırmada editörün haberin toplumsal

anlamı ve etkisi yerine işin teknik yönüyle daha fazla ilgilendiğini ortaya koymuştur. Ona göre seçme süreci içinde kişisel değerlendirmeler işin için çok ender girmektedir (Schudson, 1994: 309). White ve Gieber'in gazete editörleri üzerinde yaptığı araştırmayı televizyon haber editörleri için tekrarlayan Buckalew, televizyon editörlerinin normallik, önemlilik, yakınlık, zamanlılık ve görsel kullanıma uygunluk değerleri taşıyan haberleri seçtiklerini ortaya koymuştur (Aktaran: Şeker, 2003a: 22).

Özetle söylemek gerekirse editörlerin hangi haberlerin yayınlanıp yayınlanmayacağını karar verme süreçlerinde hangi ölçütleri dikkate aldıklarını bulmak için yapılan araştırmalarda (White, 1950; Gieber, 1964), haberin editörlerin deneyim, tutum ve beklentilerinin sonucunda oluştuğu sonucuyla birlikte, editörlerin haber seçiminde daha çok üretimin hedefleri, bürokratik günlük işler ve haber mutfağındaki kişiler arasındaki ilişkilere odaklandığı sonucuna, yani birbirini yanlışlayan sonuçlara, ulaşılmıştır (Schudson, 1994: 308-309). Ancak Cohen ve Young (1981: 159)'a göre haber, bir seçim, üretim ve sunum süreci olması nedeniyle sadece gazeteciler veya editörlerle sınırlı tutulamaz. Seçme ve yorumlama yoluyla gazeteci tarafından üretilen haber, hem kurumların bürokratik aciliyetinin hem de medyayı kontrol eden güçlerin müdahaleleriyle belirlenir (Aktaran: Şeker, 2003a: 23). Bu durum haber üretim araştırmalarının zamanla bireylerle birlikte kurumlara yönlenmesine neden olmuştur.

Liberal çoğulcu yaklaşım çerçevesinde haberin, hükümet uygulamalarının denetlenmesinde, halkın politik süreç, içerik ve yapılar hakkında bilgilendirilmesinde, farklı toplumsal grupların düşüncelerinin yansıtılmasında işlevsel bir araç konumunda olduğu söylenebilir (Çebi, 2002: 196). Bununla birlikte liberal çoğulcu yaklaşımın görüşleri etrafında yapılan araştırmalarda, haber üretiminin nesnel olarak yapıp yapılmadığı ve gazetecinin haber üretim sürecindeki konumu üzerinde durulmuştur. Liberal görüşler doğrultusunda ilk dönem araştırmalarında gazeteciliğin mesleki özerkliğin temelini oluşturan ifade özgürlüğü ve kamunun bilme hakkı gibi meslek kültürlerine sahip olduğu belirlenmiş ve meslek ideolojisinde tarafsızlık, doğruluk gibi değerler vurgulanmıştır. Liberal yaklaşımçılar, bununla birlikte gazeteciler üzerinde bazı baskılar bulunabileceğini ancak özerklik, tarafsızlık ve doğruluk gibi meslek ideolojileri sayesinde haber

üretiminin yine de medya profesyonelleri olan gazetecilerin denetiminde gerçekleştiğini belirtmişlerdir (Şeker, 2003a: 24).

Haber metinleri üzerine, içerik analizi yöntemiyle gerçekleştirilen çalışmalar dikkate alındığında, yapılan çalışmaların genel olarak haberde yanlılığı sergilemek amacıyla yapıldığı görülmektedir. Haberde yanlılık ortaya konulduğundaysa, yanlılığın üstesinden gelinebileceği, liberal yaklaşımın temel görüşünü oluşturur. Bu tür bir yaklaşım, haberin nesnel ve tarafsız olabileceği iddiasına dayanır ve bu tarz bir habercilik anlayışının gerekliliğine yönelik vurgu taşır (İnal, 1994:157). Haberde yanlılık uzun yıllar boyunca, siyasi bir görüşü savunma biçiminde anlaşılmış ve haberlerde partilere eşit oranda yer ayırıp dengelilik ilkesine uyulduğunda haberin tarafsız olabileceği varsayılmıştır (İnal, 1995: 113). “Gazetecinin özerkliği” kavramını temel alan bu çalışmalar, haber üreticilerinin (gazetecileri) özerkliklerini koruyabildikleri sürece yansız haber yazılabileceği eğilimini taşır. Bu yaklaşımda gazetecilik profesyonel bir uzmanlık alanı görülerek örgütsel dinamikler gazetecinin özerkliğini tanımlayan ve zaman zaman sınırlayan değişkenler olarak ele alınır (İnal, 1994: 158). Liberal yaklaşıma pek çok eleştiri de yapılmıştır. Burada kısaca bu eleştirilere yer verilecektir. Bir kavram ve toplumsal pratik olarak farklı yörelerde, farklı toplumsal, siyasal nedenlere bağlı olarak değişik yorumlara konu olan basın özgürlüğü (Kaya, 2009: 83) kavramının tanımları ve liberal yaklaşımın anlatıları dikkate alınarak eleştirilere de neden olmuştur. Özellikle basın özgürlüğünü özel mülkiyet ve pazara devletin müdahalesinin olmamasıyla sınırlaması bu eleştirilerin odağına oturmaktadır. Kaya bu noktada şunları söyler:

“Liberal yaklaşımda basın özgürlüğünü, özel mülkiyet altında ve “pazara” devlet müdahalesinin bulunmaması şeklinde özetlenmektedir. Ancak basında ve diğer kitle iletişim araçlarında görülen tekelleşme eğilimleri liberal yaklaşımın bu önermesini çok kuşkululu kılmaktadır. Bundan da öte basın alanında devreye giren dış ekonomik ve mali çıkarlar -örneğin reklamcılarının etkisi- özgürlüğün sınırlarını çizmekte en az yönetsel baskılar kadar belirleyici olmaktadır. Basın tarihçileri 19.yüzyıldan itibaren basının sermayenin denetimi altına girdiği konusunda pek az kuşku duyarlar. Oysa liberal yaklaşımın getirdiği formülasyonlar, genellikle kitle iletişim araçlarının sahiplerinin korunmasını vurgularken, yayıncıların, gazetecilerin, kısacası bu alanda çalışan profesyonellerin iletişim özgürlüğünü ciddi bir sorun olarak pek görmemektedir. Bu formülasyonların, tekelci eğilimler bir yana, hükümet ya da pazar koşullarından kaynaklanmayan diğer baskılar konusunda ciddi bir suskunluk içinde olduğu anlaşılmaktadır” (Kaya, 1985: 48-49).

Locke'tan, faydacılardan ve çoğulcu düşünceden beslenerek dönüşen “basın özgürlüğü” düşüncesini savunanlar, özgürlüğü devletin doğrudan karışmaması ile açıklarken, gazetelerin siyasal partilerden kopması ve mali özerkliklerine kavuşmasını düşüncelerini doğrulamak amacı ile vurguladılar. Bu vurgu kuşkusuz yerindedir. Ancak bu vurgular içinde yer almayan unsur kapitalist pazar ekonomisiyle karşı karşıya kalan basının kendi kendini sansür etmesidir. Liberal basın anlayışını savunanlar, ifade özgürlüğüne karşı tehdidin sadece devletten gelebileceğini varsaydılar (İnal, 1996: 17,38). Ancak basın bugün kapitalist ekonomik koşullara göre faaliyet yürütmektedir. Dolayısıyla günümüz medyasının ekonomik endişeleri basın özgürlüğünü zedeleyen bir yapı doğurmuş durumdadır.

Haberin serbest dolaşımına yönelik eleştirilerse serbest dolaşım ilkesinin ekonomik olarak güçlü olan medya gruplarının etkinliğine odaklanmaktadır. Rigel haberin serbest dolaşımının önünde bulunan engelleri, “teknolojinin gücü sayesinde bilgi-haberin tek elde toplanması”, “hazırlık aşamasında da verilerin her zaman için güçlüden taraf olan bir anlayışla dizayn edilip dağıtımına sunulması” olarak sıralamaktadır (2000: 72-84). Rigel'e göre gelişmiş ülkeler, haber dağıtım kanallarını (ajanslar, televizyonlar, gazete ve dergiler) ellerinde bulundurdıkları için, kendi ülkelerinin yaşam tarzını, ideolojilerini, rahatça daha geri kalmış ülkelere yaymaktadırlar (Rigel, 2000: 74). Serbest dolaşımın önündeki engellerden biri de tekelleşme olarak görülmektedir. Çünkü, tekelleşme, serbest rekabeti, haber ve düşüncenin serbestçe dolaşımını engellemektedir (Erdoğan, 2011: 93). Medyanın serbest piyasada kendi varlığını sürdürmek amacıyla kazanç sağlamaya dönük faaliyetler yapması doğal karşılanmaktadır. Kazanç sağlamaya yönelik faaliyetler kamusal sorumluluğun göz ardı edilmesi anlamı taşımamalıdır. Ancak özel sektörün tam rekabet ortamında faaliyet gösteren kitle iletişim kurumlarının toplumsal sorumluluk olarak adlandırılan bu ilkeye, beklenen ölçüde uymadıkları dikkat çekmektedir (Güngör, 2011: 121). Kaya (2009: 81) ise basın özgürlüğünün temelini yerleştirilen her türlü düşüncenin serbestçe ifade edilmesi ile serbest girişimcilik ilkesinin sürekli bir “gerginlik” kaynağı olduğunu belirtir. Ona göre bu iki ilke tekelleşmeyi açıkça reddetmekte ve kapitalist gelişme sürecinde iletişim sektöründeki tekelleşme eğilimlerine zemin hazırlamaktadır. Kamusal tekellere son

verilmesi, alanda sadece mülkiyet yapısını değiştirmemiş; iletişim alanına yatırılan sermayenin kompozisyonunu, sektörün yapısını ve genel görünümünü kökten değiştirmiştir (Kaya, 2009:139).

Liberal yaklaşıma getirilen diğer bir eleştiri, tarafsız haberciliğin çeşitli nedenlerle mümkün olamayacağıdır. Tarafsız haber vermeye karşı eleştiriler, özellikle a) Tarafsız haber verme normları nasıl olmalıdır? b) Tarafsızlık nasıl tanımlanmalıdır? soruları üzerinde yoğunlaşmıştır. Burada vurgu, haberin yazılırken devamlı olarak bireysel algılardaki farklılıkların haberin tarafsızlığına etkileyip etkilemeyeceğinedir. Bu hususu ilk ortaya atan 1911’de Will Irwin olmuş; Walter Lippmann da haber üzerinde hüküm verme sürecine dikkat çekerek, gazetecinin tam anlamıyla tarafsız olamayacağını söylemiştir (Tokgöz, 2003: 351) Tarafsızlık, gazeteci ve olay arasındaki ilişkiye endekslediği gibi kitle iletişim araçlarının sahiplik yapısına göre de incelenebilir. Çünkü pazara hitap eden, haberler ve yorumlarla birlikte reklamlarla da kitleye ulaşan basının, ekonomik göstergeleri dikkate alarak hareket etmesi doğal bir durumdur.

Çebi de (2002) haber içeriklerinin tarafsız ve yönsüz olduğu iddiasını bir “efsane” olarak nitelendirmekte ve görüşünü şu şekilde özetlemektedir:

“Medyada yer alan haber içerikleri tarafsız ve yönsüz olamaz. Haber içerikleri, gazeteciler, mesleki pratikler ve rutinler, medya kurumları, sosyal/kurumsal çevre, ideoloji gibi çeşitli etmenlerin çok yönlü etkilerine maruz kalarak biçimlenir. Araştırmada ulaşılan bir diğer sonuç da medyada yer alan haber içeriklerinin bir toplumda egemen ideolojinin sözcülüğünü yapan medya kurumları ve gazeteciler tarafından üretilen yahut inşa olduklarıdır. Sonuçta haber içeriklerinin tarafsız ve yönsüz yani tarafsızlık iddiasının bir mit olduğu söylenebilir.”

İnal’ın belirttiği gibi haber ve yorumun birbirinden ayrılması, yorumun nasıl tanımlandığıyla doğrudan ilgilidir. Kişisel düşüncesini doğrudan aktarması yasaklanan gazeteci, kendi görüşlerini farklı formlarda kaleme alabilmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken unsur, “yorumdan arınmış bir dil” olabileceğine ilişkin ön kabuldür. Yani haberde yorum, dil ve dilin birimleri çok vurgulu olduğu için her zaman vardır (1996: 22). Haberde olay/ yorumun birbirinde ayrılması yolundaki yaygın görüş, gazeteciler tarafından “Eğer habere kendi kişisel

düşüncelerimizi katmazsak nesnel olabiliriz” şeklinde değerlendirilmiştir. Ancak bu değerlendirmeyi kendilerine ilke edindiklerini söyleyerek okuyucuyu çekmeyi amaçlayan medya kuruluşları, “anlatım biçimleri”nin kullanımıyla, hiç de nesnel olmayan haberler yayımlayabilmekteler (İnal, 1995: 114).

Tarafsızlık ilkesiyle basına duyulan güvenle de ilgili bir durumdur. Çeşitli dönemlerde yapılan kamuoyu araştırmaları, gazeteciliğin güvenilirlik açısından son sıralarda yer aldığını göstermektedir. Örneğin 1998 yılında Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı (TESEV) tarafından hazırlatılan ve 2705 kişi üzerinde yürütülen bir araştırmada, Türk Silahlı Kuvvetleri % 94 ile Türkiye’de halkın en fazla güven duyduğu kurum olurken televizyonun % 51, basının ise % 50 güven oranına sahip olduğu belirlendi. 14-23 Eylül 2000 tarihleri arasında Taylor Nelson-Sofres-Piar tarafından 2007 kişi üzerinde yapılan bir araştırmada ise Türkiye’de halkın en güven duyduğu kurumlar sıralamasında ilk sırada % 78.9 ile Cumhurbaşkanlığı gelirken, medyaya güvenin sadece % 28,5 olduğu ortaya çıktı. 2005 yılında ANAR araştırma Şirketi’nin kırsal kesimde yaptığı bir araştırmada ise % 84.4 ile Türk Silahlı Kuvvetleri en güvenilir kurum olurken YÖK ve medya % 45 oranıyla güvenilirlik sıralamasında son iki sırayı paylaştı. Uluslararası Stratejik Araştırma ve Eğitim Danışma Merkezi Platformu’nun Türkiye’de 15 ilde yaşayan 2100 denekle gerçekleştirdiği “Kurumsal ve Mesleki Güvenilirlik” anketinde ise gazetecilik % 35.28, televizyonculuk 27.26 oy oranı ile en az güvenilen meslekler arasında yer aldı. Medyanın güvenilirliğinin azalması, yalnızca Türkiye’ye özgü bir sorun değildir. Gazetecilik mesleğine karşı uluslararası düzeyde bir güven yitimi olduğu çeşitli araştırma raporlarında ortaya konmaktadır. Örneğin İngiltere’de yapılan bir kamuoyu araştırması gazeteciliği, güvenilirlik açısından 15.sıraya yerleştirmektedir ki, gazeteciler politikacılardan bile aşağıda yer almaktadır (Uzun, 2007: 23).

Golding ve Elliot tarafsızlığı “haber malzemesini belirli bir bakış ya da görüşe uygun biçimde şekillendirme ya da seçme isteğinden yoksun olma” olarak tanımlarken yanlılık sorununa dikkat çeker. Yani Golding ve Elliot için haberin tarafsızlık kriteri, “gerçeği olduğu gibi yansıtması” değil -ki bu mümkün değildir- kasıtlı bir manipülasyon çabasıdır (Aktaran: Akca, 2009: 86-87).

Tarafsızlık, olayları aktarırken kendi öznelliklerini dışlayabilme yetilerini ifade eden pozitivist bir anlayışı yansıtmaktadır. Tarafsızlık kavramına göre; haberde kişisel olmayan veriler yer almakta, hiçbir bireysel değer yargısı bulunmamaktadır. Haber/haberci siyasal ve ideolojik bakımdan tarafsızdır. Tarafsızlık, siyasal eğilimlerden arınma durumunu, yani haberde olay ve yorum arasına konulması gereken sınırı gösterir. Tarafsız davranmayı amaçlayan gazeteciler halkın gündeminde olan önemli konuları seçerler, bu konularda kimlerin taraf olduğuna karar verirler, bunların temsil ettiği görüşleri ve kişileri nesnel bir şekilde okuyucuya aktarırlar (Uzun, 2007: 32). Tarafsızlık, siyasal eğilimlerden arınma durumunu, yani haberde, olay ve yorum arasına konulması gereken sınırı gösterir. Dengelilik ise sanki bütün bunların sağlanamaz olduğunu kabul edencesine geliştirilen bir ilke gibidir. Farklı görüşlere eşit biçimde yer verilmesi tarafsızlığın ve nesnellüğün haberde sağlanmasının tek yolu gibidir. Gazeteci için dengeli haber yazmak siyasal arenada sesini duyurabilmiş görüşlerin yeniden dillendirilmesinden başka bir şey değildir. Yani bizzatı güç/iktidar sahibi kişi ve kurumların görüşlerini var olan seçenekler biçimine dönüştüren bir süreçtir. Glasgow University Media Group'un (1983) İngiltere'deki grevlerin medyadaki sunumuna ilişkin araştırmalarında ortaya çıkan sonuç, grev yapan işçilerin kendi amaçlarını açıklayıp haklılaştıran sözlerinin haberlerin içine girememesi ve grev olgusunun iktidar sahibi (siyasal, ekonomik ve entelektüel) çevrelerce tanımlanmasıdır (İnal, 1994: 137).

Tarafsızlık ilkesi, 1800'lerin ortasında gerçek anlamda popüler basının ortaya çıkışı ile birlikte adım adım gelişerek, yansız bir dünya görüşünü anlatmak için kullanıldı. Daha önceleri siyasal parti ve girişimci elitlerle iç içe geçen basın, artık kapitalist bir girişim olarak pazardaki yerini alıyordu ve bu konumunu haklılaştırmak durumundaydı. Gazetecilikte tarafsızlık anlayışının gelişimine ilişkin farklı açıklamalardan pek çoğunda vurgulanan nesnel sunumun, tecimsel yayıncılığın zorunlu bir sonucu oluşu ve sorumlu gazetecilik anlayışının standardı olarak gelişmediğidir. Böylece basın bir yandan gelişen pazarın bir parçası olurken diğer yandan bilimsel metotları gerçekliğin kavranmasında ve aktarılmasında kendisine kılavuz edindi. Nasıl ki pozitivist bilim anlayışının araştırmacıdan beklentisi, değer yargılarından arınarak gözlenebilen gerçekliğin bilgisine ulaşmak idiyse, gazeteciden

de beklenen siyasal yanlılığından arınıp, olayları habere dönüştürmek oldu. 1900'lerin başında "tarafsızlık" ilkesi ciddi ve güvenilir haberciliğin ayrılmaz bir parçası haline geldi. Bu ilkeye duyulan saygı, güvenilir oluşuna dayanıyordu. Güvenilirlik ise standartlaşma ile yakından ilgiliydi. Glasser'in belirttiği gibi "nesnel" haberciliğin dayandığı uzlaşmalar bu dönemde ortaya çıktı. Tarafsızlık ilkesi ile birlikte gelişen diğer profesyonel norm ise haberin olaya ilişkin olması gerektiği vurgusunu taşıyordu. 20.yüzyılda ise medya ekonomik dönüşümlerden etkilendi ve merkezileşme yoğunlaşma ve tekeller bir önceki yüzyılın özel girişim anlayışının bir uzantısı oldu. Kamusal bilginin parçalı hale dönüşmesi, diğer yandan devlet ve tekelci sermaye arasındaki ilişkilerin anlaşılmasını engelleyerek, statükonun korunmasına hizmet eder hale geldi. Gazetelerde ekonomik haberler, politikaya ilişkin haberlerden ayrıldı ve uzmanlık gerektiren bir konuya dönüştü. Özel sayfalar ve uzman muhabirler, ekonominin sıradan insanın anlayamayacağı, uzmanlık gerektiren bir iş olduğunu pekiştirdi. Haberciliğin örgütlenme biçimi profesyonel gazetecilik normlarının dolayımı ile gerçekleşti (İnal, 1996: 16- 17). Bu dönemde burjuva gazeteciliğinden yana olanlar haber ve yorumu ayırarak bu kişisel görüş ve çarpıtmalardan uzaklaşmayı sağladıklarını dile getirmişlerdir. Bunun içinde nesnellüğün savunucuları iki önemli ögeyi öne çıkardılar: Tarafsızlık ve denge. Bununla, farklı siyasi görüşlere ve oluşumlara eşit mesafede durdukları sanısını yarattılar. Ama yaşadığımız dönemde de eşit mesafede durmanın mümkün olmadığını gözlemliyoruz. Örneğin Türkiye'de Afganistan'a yönelik "harekâtın" yanında olanların sesi karşı olanlardan daha fazla öne çıktı. Olaya ulusal çıkarlar açısından bakanların sesi neoliballerin yanında "cılız bir ses" olarak kaldı (Aslan, 2009: 77).

Hamilton (2003), gazetelerin daha çok okuyucuyu çekmek için partizan sunumu bırakmayı genellikle daha kârlı bulduklarını belirterek, nesnellüğün ticari bir ürün olarak pazarda nasıl geliştiğini incelemiştir. Buna göre, 18. ve 19. yüzyıllarda siyasal partiler, seçim sonuçlarını etkilemek için Amerika'daki gazetelere dolaylı ya da dolaysız destek sağlamışlardır. 19. yüzyıl sonlarında ise baskı teknolojisindeki yenilikler ve okuyan kamunun büyüklüğündeki demografik değişiklikler, kamusal meselelere "nesnel" ya da "tarafsız" yaklaşımları benimsemeyi gazeteciler için daha

kârlı hale getirmiştir. Çünkü siyasetin “nesnel” sunumu, gazetelerin reklamcılara satmak için hem Demokrat hem de Cumhuriyetçi okuyucuları çekmelerine olanak veriyordu. Belli bir okuyucu kümesini uzaklaştıracak partizan materyali terk etmek, yeni okuyucular çekerek maliyeti yayma politikası güden gazetelerin işine geliyordu (Aktaran: Uzun, 2007: 33). Gerek ideolojik belirleyiciler, gerekse medyanın haberleri duyurma kapasitesinin teknik nedenlerden ötürü kısıtlı olması, gazetecilerin tüm olayları haber olarak değerlendirmemelerini ve bunun sonucunda da olaylar arasında seçme yapmalarını zorunlu kılmıştır. Burada sorulması gereken en önemli soru bu seçme ve ayıklama işleminde gazetecilerin ölçütlerinin neler olduğudur. Neye ve kime göre bazı olaylar diğerlerinden daha önemli olmakta ve haber değeri taşıdığına inanılmaktadır. Bazı olayların diğerlerinden önemli olduğu kararının verildiği süreçte kimler daha etkilidir: Kurumlar mı? Medya patronları mı? Editörler mi? Yoksa muhabirler mi? (Çaplı, 2002: 80). İletişim tarihi bu sorulara aranan yanıtlarla doludur.

Richard Rorty tarafsızlığı, “Konuyla ilgili olmayan düşünceler tarafından değiştirilmeyen bir tartışmanın sonucunda kabul edilebilir görüş özelliği taşımak” ve “şeyleri oldukları gibi sunmak” şeklinde tanımlarken, Edgar çeşitli haberlerden örnek vererek haberciliğin tarafsız olamayacağını söyler. Çünkü bir olayın haber olarak aktarılmasından önce bozulamayacak biçimde yorumlanmış olması gerekir. Haber aktarımı, bir toplumsal olayın anlamını saptar ve haber aktarımı bir yorumlama sürecindeki uğraktır ve seçilen özgül yorum gazetecilerin ve okuyucuların ufukları gereğince taraflıdır. Edgar, Amerika’da yaşanan tecavüz olaylarının haber bültenlerinde nasıl yansıtıldığına atıf yapar ve tecavüzle ilgili haberlerin, bir olayın haber olarak yorumlanma sürecini ve bu olayın nasıl belirli bir betimleme biçimiyle sabitlendiğini ortaya koyduğunu ifade eder. “Haberlerde olayın mağdurlarına (ve saldırganlara) atfedilen özellikler resmi istatistiklerden farklılık gösteriyor. Aktarılan tecavüzlerde genç, beyaz, orta sınıf, ‘çekici’ mağdurların sayısı oransal olarak çok fazladır...Aktarılan haberlerin mahkeme kayıtlarıyla karşılaştırılması haberlerin ‘seçici’ olduğunu göstermektedir, her şeyden önce, mağdurun verdiği bilgilerin basılmasında bir seçicilik vardır.” (Edgar, 1998: 150-152).

Gazetecilikte tarafsızlık, gerçeklik, iddialarının bilimsel hipotezler gibi sürekli ve dikkatli bir araştırmaya konu olmasını gerektiren bir ilke olarak kavrandığında, eleştirel ve sorgulayıcı bir yöntemdir. Iggers'a (1998: 66) göre, tarafsızlık gazetecilikte sistematik bir kuşku yöntemi olarak kullanılabilme kapasitesine sahiptir, fakat uygulamada, kurumsallaştırılmış biçiminde, naif bir realizm türüne dönüşmüş ve 1920'lerin başlarında yürürlüğe konan kodların çoğundaki birkaç etik ilkeden sadece biri gibi görünmesine karşın, nesnelliğe ilişkin yöntemler dizisi, gazetecilik pratiğinin merkezi durumuna gelmiştir (Aktaran: Uzun, 2007: 33). Girgin'e göre (2002: 27) temel ilke olarak haberlerde tam bir tarafsızlıktan söz etmek mümkün değildir. Çünkü iletişimin bütününde bir ikna etme boyutu bulunmaktadır. Bu, sürecin doğasında vardır. Bunun nedeni her bireyin, olayları kendi inançları, davranışları ve değerler bütünü çerçevesinde görme ve algılama eğiliminde olmasıdır. Bu nedenle gerçek ancak "göreceli" olabilir. Bu durumda tam tarafsızlık, kişiler arası düzeyde ulaşılamaz bir olgu olarak kabul edilirse, yayıncıların kitlesel medya aracılığıyla bilgiyi yaydıkları iletişim sürecinin çok daha karmaşık olduğunu anlamak kolaylaşır. Gazetecilik etoslarına göre sadece 'gerçekler' gerçektir. Buna göre, muhabirin yapması gereken, gerçekleri ortaya çıkartmak ve onları haber yapmaktır. İşte bu durumda, gazetecinin bir yükümlülüğü bulunmaktadır. Bu ise, tercihleri, davranışları ya da eylemleri sonucunda, bundan kimin ya da kimlerin zarar görebileceğini ve bunu engellemek, yani zararı en aza indirmek için yapılması gerekenleri saptamaktır. Sadece gerçekleri haber yapıyorum demek, yeterli olmamaktadır. Meyers'e göre, ahlaki olarak, tarafsız bir davranış olarak algılanan, "haberi yayınla, kararı okuyucu ya da izleyici versin" yaklaşımı, haberin konusunun belirli bir değeri olduğunu varsaymak anlamına gelmektedir. Bu ise, ahlaki olarak tarafsızlık değil, aksine, söz konusu haberin bilmeye değer olup olmadığı konusunda değer yargısına başvurmadır (Aktaran: Çaplı, 2002: 86).

Haberde dengelilik unsuru olarak adlandırılan ve gazetecinin farklı görüşlere eşit oranda yer vermesi gerektiği üzerine odaklanan değerlendirmeyse, habercilerin akredite kaynaklara olan bağlılığı anlamı taşımaktadır. Haberde dengelilik ilkesi, gazetecinin yer vermesi gereken farklı görüşlerin siyasal partiler, güç ve baskı

grupları, sendikalar, bazı üniversite profesörlerle, yani akredite kaynaklarının söylemleriyle sınırlı kalmasını beraberinde getirir (İnal, 1996: 21).

Haber değerine yönelik eleştirilerden biri de kapitalist düzen içerisinde medyanın konumlanmasıyla ilgilidir. Alver, medyanın, iktidar sahiplerinin ve çeşitli kurumların karşılıklı olarak birbirlerini etkilemeye çalıştıkları bir pazar olduğunu belirterek bu pazarın, haber değerini belirlediğini söylemektedir (2003: 207). Diğer taraftan medya profesyonellerinin haber değerleri, seçkin uluslara, örgütlere ve kişilere daha fazla yer verilmesini ve böylelikle onların iktidarlarının tanınması ve meşrulaştırılması sonucunu doğuran ideolojik ve mesleki ölçütlere dayanmaktadır (Alver, 2003: 211).

Liberal yaklaşıma getirilen eleştirilerden biri de gerçeğin ulaşılması ve dağıtılması konusunda olmuştur. Bütün gazetecilik etik kodlarında vurgulanan “gerçeği anlatmak” dünyanın nesnel bir resminin nasıl sunulacağı sorusunu ortaya çıkarır. Gazetecilikle ilgili temel soru gazetecilerin kendilerini olayları açıkça görmekten ve ifade etmekten alıkoyacak herhangi bir yanlılıktan sıyrılmalarının olanaklı olup olmadığıdır (Uzun, 2007: 31).

Gaillard, gazetecilerin kuşkusuz bir olaya tanıklık ettiğini söylerken, bu tanıklığın aktif ve seçici bir tanıklık olduğunu da vurgular (1994: 39). Walter Lippman, 1920’de yayınladığı, haberin ilk toplumbilimsel analizinde haber ile gerçeği birbirlerinden farklı ögeler olarak görüyordu; “Haber ve gerçek aynı şey değildir... Haberin işlevi, bir olay konusunda uyarıda bulunmaktır. Gerçeğin işlevi ise, saklı unsurlara ışık tutmak, onların birbirleriyle ilişkilerini ortaya çıkartmak ve insanoğlunun davranışlarına yol gösterecek gerçeğin resmini çizmektir. Lippman’ın söylediklerinin anlamı; gerçek fikir edinmenin, gerçek bilgilenmeden, niteliksel olarak, farklı olduğudur. Haber onların önemini irdelemekten çok, sinyaller üzerinde yoğunlaştığından, aynı konuya eğilen gazeteci ile bilim adamı, genellikle farklı veriler üzerinde yoğunlaşırlar. Örneğin, bir konuşmayı toparlayan gazeteci için konuşmacının adının doğru yazılması, izleyicilerin kalabalığı, alıntı sözlerde yanlışlık yapmamak ve izleyicilerin tepkilerini yansıtmak doğru habercilik açısından önemlidir. Kamuoyunu ilgilendirecek düzeye varmadıkça ya da izleyicilerden biri

üzerinde durmadıkça, konuşmacının tavırlarını yansıtması beklenmemektedir. Bunun sonucunda da çoğu kez gazeteciler, konuşmacının sözlerindeki bilgilenmeye dikkat bile etmezler. Sonuçta, aynı konuşmanın haber olarak yayınlanan durumuyla, tarih olarak yazılan durumu arasında gerçeğin farklı standartlarını yansıtan ayrılıklar görülecektir. Tanışmak ile bilgilenmek arasındaki farklılık, haberin ‘öylesine /alelacele’ yazılmış bir tarih olmadığını, aslında hiçbir şekilde tarih olmadığını göstermektedir (Aktaran: Kars, 2010: 97-98).

Uzun (2007)’a göre gazeteciliğin temel amacının gerçeği anlatmak olduğu önermesi postmodernizmin etkisi ile sorunsal haline gelmiştir. Bir olayın ya da metnin çoğulcu bir yapı taşıdığını, hem katılımcının hem de gözlemcinin görüş noktasına bağımlı olacağını, dolayısıyla dünyada ne kadar toplumsal bakış açısı varsa o kadar gerçeklik olacağını öne süren postmodernizm, pozitivist bilgi kuramının savunulamaz olduğu argümanını geliştirmektedir. Bu durumda nesnellığe uygun bir hakikatin varlığından söz edilemeyeceği gibi gerçekte devam eden şeylerin hiçbir zaman kesin olarak belirlenemeyeceği ve açıklanamayacağını kabul etmek gerekir ki, bu da gazeteciliğin liberal yaklaşımdaki temelini yok etmek anlamına gelir. Tüm dışsal gerçeklik, geniş bir üretim, sahnelenen bir yaratı ise, o zaman gazeteciler tarafından haber verilen gerçeklik de geniş bir gazetecilik üretimidir ve sahnelenmiş bir gazetecilik yaratışıdır. Eğer bu önermeler kabul edilirse, gerçekte ne olduğunu haber verme rolünü yerine getirmek de gazeteciler açısından olanaksızdır (Uzun, 2007: 36).

Haber, olaya/olguya dayalı yakalanabilen bilgilerle başka bir metni oluşturma olarak tanımlandığında, habercinin gerçeğin tamamını yakalayabilme şansı olmadığından, haberci, bir temsil sunmaktadır. Gazeteci bu temsili gerçekliği yazarken de bir seçme işlemini gerçekleştirmek durumunda kalacaktır.

Sonuç olarak şu soruları sormak gerekir (Tılıç, 1998:27):

“Medyanın bize ulaştırdığı haber ve bilgilerin doğru olduğuna inanabilir, bizi gerçeğe ve doğruya yaklaştırdıklarını kabul edebilir miyiz? Gazeteciler milyonlarca olay arasından neden ve nasıl yalnızca bazılarını seçip haber yaparlar? Bir medya kurumu bünyesinde çalıştırdığı gazetecilerin getirdiği bütün haberleri oldukları gibi dışarı yansıtır mı? Gazeteciler çalışırken

kendilerini ne kadar özgür hissederler, kurumları tarafından ne kadar kontrol edilirler? Kurum içerisindeki hiyerarşi, getirilen haberlerin sürekli süzülmesi bir filtre görevi mi görmektedir? Bir şeyin haber olup olmadığına kim karar vermektedir? Bir medya kurumunun sahibi çalışanlarını tamamen özgür bırakır mı? Yoksa onları kendi çıkarları doğrultusunda çalışmaya mı yöneltir? Genel yayın yönetmenleri “editör bağımsızlığı” denen ve gazetecilik açısından yaşamsal olan bir ilkeyi ne ölçüde yaşayabilmektedirler? Bunların medya sahipleriyle ilişkileri hangi temelde sürmektedir? Ve gazeteciler bu ilişkiden nasıl etkilenmektedirler? Medya her türden görüşün ve yeni düşüncelerin serbestçe yer aldığı tarafsız bir forum görevi yapmakta mıdır? Neden haber değeri olabilecek bazı şeyler tamamen göz ardı edilirken başka bazı şeyler bütün önemsiz ayrıntılarıyla birlikte öne çıkarılır? Zaman baskısı altında gazetecilerin yazdıkları haberlerin bazı unsurlarını görmezden geldikleri olur mu? Haber kaynakları kimlerdir? Haber kaynağı mı gazeteciyi, yoksa gazeteci mi haber kaynağını kullanır? Devlet ve gazeteci arasındaki ilişki, gazetecinin resmi ideolojiyi yeniden üretmeye zorlandığı bir tür “havuç ve sopa” politikası çerçevesinde mi gerçekleşmektedir? Gazeteciler ne ölçüde devlet kontrolü hissederler? Gazetecilerin davranışlarını belirleyen bir mesleki kurallar bütünü, etik ilkeler, var mıdır? Ve nihayet, gazeteciler demokrasinin güçlendirilip yaşatılması için bilgili ve eleştirel vatandaşlar yetiştirilmesine katkıda bulunabilmekte midirler? Bu sorular daha da uzatılabilir. Aslında, eleştirel gelenekten pek çok araştırmacı bu soruları sordu ve yanıtlar verdi. Bu arada, herkesin üzerinde anlaşacağı tek bir gerçek olmadığı ve gerçeğin toplumsal olarak kurulduğu konusunda da görüş birliğine vardılar (Fishman, 1988; Golding ve Murdock, 1991; Hall, 1978; Hansen ve Murdock, 1985; Lester ve Molotoch, 1988; Tuchman, 1978)”.

Liberal çoğulcu yaklaşımın temel görüşlerinden olan “basın özgürlüğü” düşüncesi çağımız demokrasilerinde hala siyasal felsefenin dayanaklarından birini oluştursa da: gazetecilik okullarının temel yaklaşımı ve etik tartışmaların ana maddelerini belirlese de, 70’li yıllardan itibaren neredeyse bir akademik uzlaşmaya dönüşen vurgulamalarla sorgulanmış, eleştirilmiş ve tersine çevrilmiştir (İnal, 1994: 173). Kaya’nın da belirttiği gibi, liberal öğretisi bağlamındaki tüm anlatılar, basının özgürleşerek toplumda “Dördüncü Güç” işlevini üstlendiği görüşü üzerine kuruludur. Ancak somut gelişmeler ne yazık ki çok farklı bir biçimde tecelli etmiştir. Çünkü kapitalizme özgü gelişme dinamikleri, liberal düşünce basının somut pratikleri içine yerleştirilmek istendiğinde, hep sorun çıkartmaktadır (2009: 99). Tılıç’ın Türkiye ve Yunanistan’da gazeteciliğin çeşitli birimlerinde görev yapan gazetecilerle yaptığı araştırmanın liberal-çoğulcu kuramların varsayımlarından çok eleştirel yaklaşımların doğrulanmakta olduğunu göstermektedir (1998: 26).

1.2. Eleştirel Yaklaşım

Temel ilhamını Marks'tan alan, ancak yaklaşım ve çözümleme farklılıklarıyla geniş bir yelpaze oluşturan eleştirel yaklaşım (Tekinalp ve Uzun, 2009: 2), alana uzun yıllar hâkim olan liberal-çoğulcu paradigmanın kabullerini sorgulayarak ve pek çoğunu yerinden ederek işe başlamıştır. Eleştirel yaklaşım, öncelikli olarak “basının toplumda bağımsız bir güç olduğu varsayımı ve kavramlar ve kurallar içinde tanımlanan basının profesyonel bir uzmanlık olduğu” görüşüne karşı çıkar (İnal, 1995:158).

Frankfurt Okulu eleştirel kuramından yapısalcı medya çalışmalarına, Kültürel Çalışmalardan Klasik Marksizm'in ekonomi politik yaklaşımına kadar çeşitlenen ve her biri var olan toplumsal ve iletişimsel yapının radikal ve dönüşümcü eleştirisinden yola çıkan eleştirel yaklaşımlar (Dursun, 2001: 19) haberlerin toplumsal, ekonomik ve siyasal faktörlerden bağımsız bir şekilde tarafsız olamayacağını savunurlar. Eleştirel yaklaşımçılara göre medya, belli bazı kaynaklar aracılığıyla egemen ideolojinin yeniden üreticisi durumundadır. Haberin yapılanmış bir süreç olduğunu öne süren eleştirel yaklaşımçılar, haber üretim sürecinin haberin tarafsız olarak yansıtılabileceği yanılması üzerine kurulduğunu savunmaktadırlar (Şeker, 2004: 36). Haberin tarafsız olamamama durumu, haberi yazan/yayımlayan gazeteciyle doğrudan ilgilidir. Çünkü Edgar (1998: 141-149)'ın da belirttiği gibi gazeteciliğin tarafsız olabilmesi, bir eylem biçimindeki olayın, haber olarak aktarılmasından önce, bozulamayacak biçimde yorumlanmış olmasını gerektirir. Haber aktarımı yorumlama sürecindeki bir uğraktır ve seçilen özgül yorum gazetecilerin ve okuyucuların ufukları gereğince yanlıdır. Bir haberi, gerçekleri çarpıtacağı için eleştirmek tutarlı olmaz, çünkü en iyi yorum bile gerçekliği çarpıtmak zorundadır.

Çoğulcu yaklaşımda haber ‘tarafsız gerçeklik’, gazeteci de bu tarafsız gerçekliğin yansıtıcısıdır. Eleştirel yaklaşım ise bunun tersine haberin gerçeğin kendisi değil, “bir gerçeklik kurgusu” olduğunu benimser. Eleştirel perspektif, medya metinlerinin baskın olan güçlerin çıkarları doğrultusunda biçimlendiğini savunur. Bu biçimleniş iki farklı bakış açısıyla açıklanmaya çalışılmaktadır.

Bunlardan birincisi, medyanın ekonomi-politik yapısını merkeze alarak, medya sahipliği, reklamverenler, devletin düzenleyici rolü gibi haber üretim sürecine dışarıdan etkiler üzerinde duran görüştür. İkincisi ise daha mikro düzeyde, haber üretim sürecinin ideolojik belirlenmişliği üzerinde durur; profesyonel gazetecilik ilke ve pratiklerinin kendisinin egemen ideolojiyi yeniden üretecek biçimde yapılandığı ve işlediğini savunur. Haber, kurumsal rutinler, üretim sınırlılıkları ve gazetecilik değerleri tarafından kaçınılmaz biçimde etkilenir ve bu nedenle de ‘tarafı/yanlı’dır (İnal, 1995:113). Eleştirel yaklaşımlar özellikle başlangıcında, medyanın kapitalist bir toplumdaki işlevini ele alarak, medyanın belirli sınıfsal çıkarları yansıtmasından dolayı var olan gerçekliğin, sermayedarların çıkarlarını sürdüreceği ölçüde çarpıtıldığını ileri sürmüşlerdir (Dursun, 2005:70).

Özer (2012) eleştirel yaklaşımın çerçevesinde yapılan haber araştırmalarını ekonomi-politik, kamusal alan, yapısalcı yaklaşım, kültürel çalışmalar, eleştirel dilbilim ve eleştirel söylem çözümlemesi, eleştirel metafor çözümlemesi, toplumsal cinsiyet, alımlama çalışmaları, yeni medya ve haber çalışmaları şeklinde kategorilere ayırmaktadır. Özer’in yaptığı bu kategorileştirme araştırmacıların farklı bakış açılarından kaynaklanmaktadır. İnal (1995: 116) haber üretim sürecini bir yönüyle günlük pratikler ritmine dayanan, diğer yönüyle de dilin olanaklarına göre belirlenen, yapılanmış bir süreç olarak ele alır. Bu ikisi arasında gazetecinin konumu, profesyonel meslek ilkeleri içinde yer alır. Ancak bu ilkeler soyut idealler ortaya çıkmamıştır. Aksine kapitalist medyanın gelişim süreci içinde, haber haberciliğin tanımlanması sonucunda ortaya çıkmıştır. Eleştirel yaklaşımın haber seçimi ve sunumuyla ilgili temel öngörülleri çoğulculardan tamamen farklıdır. Değişik alt türlerinde keskinliği farklı olmakla beraber medyaya biçilen ana rol, hakim güçlerin sözcülüğüdür. Medya; devletin, hakim ideolojinin, büyük ekonomik güçlerin vs. egemenliğini pekiştirmek için çalışmaktadır. Gazeteciler de bu temel amaç uğrunda çalışan kişilerdir. Dolayısıyla haber üretim süreci yani haberi seçimi ve sunumu egemen güçlerin çıkarlarına hizmet etmeyi sağlayacak bir şekilde yapılmaktadır. Gazeteci olayları bu amaç doğrultusunda seçer ve haberi yazarken gerçekleri egemenler lehine çarpıtır. Haberin temel amacı gerçeği gizlemektir (Şeker, 2003a: 17).

Eleştirel yaklaşımla yapılan haber üretimi araştırmalarının temel konusunu haberin seçimi ve sunumunda egemen ideolojinin nasıl ve ne şekilde yansıtıldığı sorusu oluşturur. Glasgow Üniversitesi Medya Grubu, Çağdaş Kültürel Çalışmalar Merkezi, ekonomi politik yaklaşımclar tarafından yapılan araştırmalar, haberlerin mevcut statükoyu koruyacak ve sağlamlaştıracak şekilde seçildiğini ve yapılandırıldığını, haberin söylemi içinde egemen söylemlerin doğallaştırılıp yeniden kurulduğunu ortaya koymayı amaçlar (Şeker, 2003a: 17).

Her gün yüzlerce “haber verisi” haber kuruluşlarına akmaktadır. Örneğin bugün Anadolu Ajansı her abonesine ortalama 400 kadar haber geçmektedir. Bununla birlikte günlük olarak yayımlanan bir gazetede ortalama 75-80 civarında bir haber bulunmaktadır. Durum böyle olunca, her haberi yayınlama şansı olmayan haberci kuruluşlar bir seçim yapmak durumunda kalmaktadırlar. Alver’e göre (2003: 207) *kurumun profesyonel meslek anlayışı, ticari kaygılar, redaksiyonel denetim, gazetecilerin kişisel özellikleri, gazetecilik rol anlayışı, mesleğin etik temelleri, basın özgürlüğü, politik kültür, çıkar ilişkileri ve seslenen toplumun özelliklerine* kadar geniş bir alan, haberin seçiminde etkili olmaktadır. Çebi (2002: 175-211) ise daha da özele inerek haberin üretim sürecinde ekonomik belirleyicilere vurgu yapar. Ona göre haber üretim sürecini etkileyen ekonomik faktörler arasında, maliyet kontrolü, alıcılar, serbest piyasa koşullarının getirdiği rekabet, haberin toplanma süreci, heyecan yaratma eğilimi yer almaktadır. Haber üretim sürecini ele alan araştırmaların önemli bir bölümü haber ve ideoloji arasındaki ilişkiyi inceler (Selçuk ve Şeker, 2012: 17)

Eleştirel haber çalışmaları, basının toplumsal bağımsız bir güç olduğu varsayımı, kavramlar ve kurallar içinde tanımlanan basının profesyonel bir uzmanlık olduğu ve tüm bunlarla ilişkili olarak haberin gerçeğin kendisi olduğu iddiasını sorgulayarak işe başlar ve haber üretimi ve haber metni üzerine yapılan çalışmalarla bu iddiaları reddeder. Eleştirel yaklaşımclar, genel olarak haberi bir ideoloji; haberciliği ise resmi kaynakların söylemlerin yeniden üretildiği bir alan olarak görme eğilimi taşırlar. Bu eğilim araştırmacıların haber içeriklerini bağlamlarıyla ilişkilendirerek anlama ve açıklama gereksiniminden kaynaklanmaktadır. Bu yönüyle bu çalışmalar özellikle kaynak kişilerle gazetecilerin kurduğu sürekli ve kendine

özgü ilişkilerin haber metinlerine nasıl yansıdığını ortaya koymuştur (İnal, 1994: 158,159).

Eleştirel yaklaşımlar arasında James Curran, medyanın gücü konusunda farklı görüşleri bulunan ve bu görüşler arasındaki anlaşmazlık ve tartışma alanının tipini de tanımlayan üçlü bir ayrıma gitmektedir: Ekonomi politik yaklaşımlar, yapısalcı yaklaşımlar ve kültürel çalışmalar. Bununla birlikte eleştirel yaklaşım Frankfurt Okulu ve araçsalcı yaklaşımı da kapsamaktadır (Dursun, 2001: 20)¹⁰.

1.2.1. Frankfurt Okulu

Toplum, siyaset ve medya kuramındaki önemli isimlerin (Max Horkheimer, Theodor Adorno, Leo Lowenthal, Herbert Marcuse, Walter Benjamin gibi) görüşleriyle şekillenen Frankfurt Okulu ilk başlarda üretim ilişkileri ve tarzının diğer her şeyi belirlediği ekonomik temeli üzerine kurulmuş olan kültürel yaşamı incelemeleri nedeniyle Marx'ın mirasına iyice bağlıydılar. Ancak kitle kültürünü tecimsel olduğu için zararlı görme konusunda Marksizm'den ayrılıyordu (Inglis, 2005: 221-222).

Frankfurt Okulu'nun iletişim çalışmalarıyla ilgili ilk ayağını, 1930-1960'lı yıllar arasında iletişim alanının kuruluş aşamasında doğrudan yer alması oluşturmaktadır. Sorunlu, muhalif ve eleştirel bu yer alışta, Okul'un üyeleri farklı eğilimler sergilerler. Okul'un iletişim alanıyla ilgili ikinci boyutu, eleştirellidir. Üçüncü boyut ise son 30 yılda iletişim araştırmaları tarihinde Frankfurt Okulu'nun konumlanmasıyla ilgilidir. Bu konumlandırmada Frankfurt Okulu, 'kitle toplumu/kitle kültürü' geleneği içinde görülmüş, seçkin kültür eleştirisi getirdiği savıyla ele alınmıştır. Buradan hareketle, Frankfurt Okulu, 'kültür endüstrisi'ndeki endüstrindeki endüstri kavramına vurgu yapan ekonomi-politik yaklaşımda yer bulduğu gibi, kültür eleştirisi açısından da kültürel çalışmalara da sızmaktadır (Kejanlıoğlu, 2008: 16-20; Güngör, 2011:136). Genel olarak bakıldığında Frankfurt Okulu'nun iletişimle ilgili çalışmaları, medya metinleri ve propaganda

¹⁰ Eleştirel Çalışmalarda ideoloji kavramı üzerine pek çok görüş geliştirilmiştir. Medyanın ideolojik boyutu ele alınır. Ancak "İdeolojiden Söyleme" başlığı altında ideoloji konusuna detaylı olarak yer verilecektir.

analizleriyle ideoloji, dil, iletişim ve kültür üzerine düşünceleri kapsadığı görülmektedir (Kejanlıoğlu, 2008: 16-20).

Frankfurt Okulu üyelerinin asıl sorunu, kapitalist düzenin bir gün, okul üyelerinin kaçmak zorunda kaldıkları faşist ideolojiye dönüşmesidir. Okul üyeleri yaptıkları çalışmalarda bir endüstri haline gelen medyanın ve teknolojik gelişmelerin, bir kitle kültürü oluşturduğu ve kitlelerin bilinçsiz tüketicilerden meydana geldiklerini saptamışlardır. Frankfurt Okulu teknolojinin toplumsal yaşam üzerindeki etkileri, popüler kültür üretimini katkısı, popüler kültürün kitleler üzerine etkisi gibi konulara eğildiler (Selçuk ve Şeker, 2012: 25). Frankfurt Okulu kuramcılarına göre 19.yüzyılın burjuva kültürü, daima bir karşı kültür oluşturmuştur. Günlük iş ve ticaret dünyasına kapanmış olan bu kültür burjuva düzeninin “bir iş günü” dünyası içinde bastırılmış olarak kalan idealler ve arzular için konuşmuştur (Erdoğan ve Alemdar, 2005: 329).

Okul’un üyelerinden Walter Benjamin eserlerinden anlaşılacağı üzere (1978,1984,1993) gazete bir iktidar aracıdır. Değerini sadece hizmet ettiği iktidarın niteliğinden edinebilir, sadece temsil ettiğinde değil yaptığında da bu iktidarın ifadesi olur. Batı Avrupa’dan hareketle Benjamin basının sermayeye ait olması nedeniyle yazarların, üretim aracı haline dönüşmediğini belirtir. Benjamin’in bir eleştirisi de habercilik ile hikaye arasındaki ayırmadan da kaynaklanır. Ona göre habercilik “anında doğrulanabilirlik” iddiası taşıyan “kendi içinde ve kendi için anlaşılabilir” görünen habercilik/enformasyon hazır açıklamalar sunar. Bu enformasyonun değeri yeniliğiyle ölçülür ve kısa ve öz olma amacı taşır. Hemen tüketilip yerine yenilerinin getirilmesini gerektirir. Bu, yinelemecilik içeren ve hikaye anlatıcısına, dinleyicisinin özelliklerini ifade eden hikayenin ruhuna aykırıdır (Aktaran: Kejanlıoğlu, 2008: 131,140, 48).

Okul’un temsilcilerinden Herbert Marcuse’a göre kitle iletişim araçları “söylem evrenini kapama” rolünü oynamaktadır. Varlığı devam eden toplumsal düzenlemelere karşı alternatif oluşturan perspektifler tartışma alanının dışında bırakılabilir. Böylece sistemin devamlılığı sağlanır. Ona göre kitle iletişim araçlarının kullandığı dil, düşüncüyü engeller (Aktaran: Erdoğan ve Alemdar, 2005:

333). Marcuse, kitle iletişim araçlarının yükselişi ve ailenin çöküşü bağlamını, hakim toplumsallaşma etkeni olarak inceler. Onun görüşüne göre kitle iletişim araçları, ailenin birincil konumunu yerinden ederek toplumsallaşmanın başat etkeni haline gelmiştir. Bunun ortaya çıkardığı sonuçsa, bireysel özerkliğin çöküşü ve zihinle içgüdülerin kitle iletişim tarafından manipülasyonudur (Kellner, 2005: 238).

Frankfurt Okulu'yla birlikte açığa çıkan "kültür endüstrisi" Adorno'nun yaşam boyu süren kültürel incelemelerinde merkezi bir yer tutar. Kültür Endüstrisi kavramıyla Adorno, kültürün aşağıdan ya da kitlelerden yükselmediğinin, yukarıdan yönetildiğinin anlatıldığını söyler. Yaşamın ticarileşmesiyle bağlantılı kültür endüstrisi, kültür ürünlerinin standartlaşması ve dağıtım tekniklerinin rasyonelleşmesi sürecine vurgu yapar. Buradaki "endüstri" kavramı düz anlamıyla ele alınmamalıdır. Ofisteki çalışmanın rasyonelleşmesinde olduğu gibi, herhangi bir ürün üretilmediği durumlarda bile, endüstriyel örgütlenme biçimlerinin yaşantıya katılması söz konusudur. Bu bağlamda endüstri kavramı, sosyolojik bir anlam da taşır (Aktaran: Kejanlıoğlu, 2008:184).

"Popüler kültür" veya "kitle kültürü" yerine "kültür endüstrisi" terimini benimseyen (Kellner, 2005: 235) Horkheimer ve Adorno (1989)'ya göre kültür endüstrisinin teknolojisi, standartlaşma ve kitlesel üretimin başarısıdır. Bu başarıdaysa, teknolojik gelişmeler değil ekonominin işleyişi etkilidir. En güçlü radyo yayın şirketi, elektrik endüstrisine; film endüstrisi de bankalara bağımlıdır. Bütün branşlar iç içe girmiş durumdadır. Böylelikle Horkheimer ve Adorno kültür endüstri kavramıyla, kültürün aşağıdan gelmediğini, böyle teknelci bir yapılanma içinde kültürel malların insanlara sunulduğunu, herkesin parasına göre birer istatistik verisine dönüştüğünü anlatır (Aktaran: Kejanlıoğlu, 2008: 185-186). Böyle bir kültür, karşı-olma değerini yitirdi ve kurulu düzenin bir parçası haline geldi. Kültürel bir içerik olan sanatın eleştirel değeri, sermayenin kendini üretmesi için bir araç düzeyine indirildi. Bu noktada kitle iletişim araçları, kültürü, eleştirel özünden mahrum bırakmakla kalmadı, böyle bir yapıya sahip insanın elde edilmesini de beraberinde getirdi. Kitle iletişim araçları ve kitle eğlence endüstrisi, kitlelerin bilincini öylesine sömürgeleştirdi ki kitleler artık direnmeyi bile düşünemez hale geldiler (Erdoğan ve Alemdar, 2005: 329-330). Kitle iletişim araçlarının tüketiciyi

bir nesne haline getirdiğine işaret eden ve kitle iletişim araçları sözcüğünün de bu vurguyu zararsız bir alana çektiğine işaret eden Adorno “kültür endüstrisi” kavramını şöyle açıklar:

“Kültür endüstrisinin tüm dallarında, kitleler tarafından tüketilmek üzere şekillendirilen ve büyük ölçüde bu tüketimin doğasını belirleyen ürünler az çok bir plana göre imal edilirler. Kültür endüstrisinin tek tek dalları yapı olarak benzer veya en azından birbirleriyle uyumludurlar; kendilerini neredeyse hiçbir gediği, deliği olmayan bir sistem biçiminde düzenlerler. Çağdaş teknik olanakların yanı sıra ekonomik ve yönetsel temerküz bunu olanaklı kılmıştır. Kültür endüstrisi amaçlı olarak tüketicilerini tümleşikleştirir” (Adorno, 2005:240).

Buradan anlaşıldığı gibi Adorno, esas olarak medyanın ideolojik ve kültürel etkisini ele alır. Ancak Adorno, bunu yaparken endüstriyel ilişkileri dikkate alır ve incelemesini kapitalizmin ticari kazancı merkezi konuma getiren anlayışına dayanarak yapar. Kitlelerin ne istediği, nelerden hoşlanacakları, gereksinimlerinin ne olduğundan çok, neyi daha kolay satın alacakları önemlidir. Bu noktada da, kitlelerin bir şeye gereksinimleri olmadığı halde gereksinim duymaları sağlanmaya çalışılır. Böylelikle de insanlara devamlı olarak satın almaları önerisi yapılır. Yani önemli olan ürünün satılması, kitlesel olarak üretimin yapıldığı endüstriyel bir ortamda tüketimin de kitlesel olarak gerçekleştirilmesidir. Kitle iletişim araçları da satın alma endeksli bu endüstriyel ortamda üretilen ürünlerin kitleler tarafından satın alınması için aracılık yaparlar. Kitle iletişim araçları aracılığıyla aktarılan imgelerle toplumda belli bir imge iklimi yaratılmakta, insanların tüketim eğilimleri kışkırtılmakta ve böylelikle üretilen kültürel ürünler insanlara sunulmaktadır. Bu şekilde, kendilerine sunulan ürünleri satın alma yönünde bir bilinç yönlendirilmiş insanların tüketim ortamının dışında kalmaları ise pek olanaklı değildir. Böylelikle de zaman içerisinde toplumlar standardize olmakta, homojen bir yapıya dönüşmektedirler (Aktaran: Güngör, 2011: 136). “Kültür Endüstrisi”nin “*teknoloji ve teknolojik bilinç, eleştiriye dilsizleştiren ve başarısız kılan bir biçimli ve köksüzleştirilmiş ‘kitle kültürü’ şeklinde yeni bir görüngü üretmiştir*” savı (Bottomore, 1989: 17), kültürün çöküşünü, kültürün adeta bir ticari eşyaya indirgenmesini kesinleştirir. Kültürel eylemin bir değere dönüştürülmesiyle ondaki özgün yaşantının izlerini siler (Mattelart ve Mattelart: 2003 62).

“Frankfurt Okulu’nun temsilcileri tarafından yapılan araştırmalarda (Adorno, Horkheimer, Adorno ve Horkheimer) toplumsal iletişimin belirli ideolojik biçimlerde ve koşullarda gerçekleştiği kabul edilmiştir. Frankfurt Okulu’nun yaptığı eleştiriler kapitalist toplumda medya medyanın toplumu durağanlaştıran bir işleve sahip olduğu yonundedir. Bu yaklaşımda sermaye sahipleri ile egemenlerin sozcusu konumunda olan medyanın, ekonomik ve politik yapının korunma ve sağlamlaştırılması için toplumsallaştırma aracı işlevini gorduğu vurgulanmıştır” (Alver, 2011: 45).

Jones ve Jones (1999)’a gore Frankfurt Okulu’nun iletişim araştırmalarına pek çok katkıları bulunmuştur. Bunlar şu şekilde sıralanabilir: a) Medya endustirileriuzerindeki sermayenin kontrolune dikkat çekmişler; b) kultur endustirisiurunlerinin tuketiciuzerindeki uysallaştırıcı etkisine vurgu yapmışlar; c) kultur endustirilerinin fetiş karakterini ve bunun var olan sistemi yenidenuretmedeki rolunu gostermişler. Buna bağlı olarak kultur endustirileriurunlerinin değişim değerinin nasıl kullanım değerineustun geldiğini ortaya koymuşlar; d) tuketim surecinde tuketicinin, tuketimin esiri olmasına dikkat çekmişler; e) boyelikle izleyiciye bağımsızlık atfeden yaklaşımların aksine izleyicilerin de kultur endustirisinin birurunu olduğunu gostermişler; f) kulturun emtialaşmasını ve pazar iindeuretilen ve alınıp satılan bir emtia olduğu ortaya koymuşlardır; g) kultur endustirilerinin okunemli bir bileşeni olan reklamcılığın yarattığı (yapay/yanlış) ihtiyaçlarla sistemin yenidenuretimden yaptığı katkıyı ortaya koymuşlar; g) populer medya formlarının kamusalılığı yok ettiğini ve kulturu zevklerin en duşuk ortak paydasına indirgediğine dikkat çekmişlerdir (Aktaran: Yaylagul, 2008b: 150-151).

1.2.2. Ekonomi-Politik Yaklaşım

Medya eleştirilerinde veya ozumlemelerinde,unemli başvuru kaynaklarından birini de eleştirel ekonomi politik yaklaşım oluşturmaktadır (Kılıatan, 2011: 15). Adam Smith’in kurucusu olduğu, David Ricardo, T. Rubert Malthus, J. Stuart Mill, John M. Keynes’in geliştirdiği ekonomi politik yaklaşım uzun bir tarihsel geçmişe ve gelişime sahiptir. Karl Marks’ın eleştirileriyle şekillenen eleştirel ekonomi politik yaklaşım,uncelikle liberal paradigmanın varsayımlarını veun kabullerini eleştiriden geçirir. Ekonomi-politik yaklaşımla yapılan çalışmalarda iki boyut bulunmaktadır.

Bunların ilki ekonomi –ki ham materyallerin, ürünlerin, zenginliklerin üretim ve dağıtım boyutunu ele alır) ve ikincisi politik –ki toplumsal süreçlerin, düzenlenmesinde güç ve iktidarın etkisini inceler-boyuttur. Çalışma alanında kültürün de bulunduğu dikkate alındığında eleştirel ekonomi politik yaklaşım, “iletişim ve kültürle ilgili araştırmalarda iletişimsel içeriklerin üretilmesinde ekonominin, politikanın medya ürünlerinin üretim, dağıtım ve tüketimi nasıl biçimlendirdiği üzerinde durur.” Özellikle 1950’li ve 1960’lı yıllarda iletişim araştırmalarında kullanılan eleştirel ekonomi politik yaklaşım, öncelikle Amerika’da daha sonra da İngiltere’de gelişti. Dallas Smythe, Herbert Schiller, Golding ve Murdock gibi düşünürlerin de görüşleriyle gelişen eleştirel ekonomi-politik yaklaşıma göre kapitalist toplumlar, bireylerden değil sınıflardan oluşur. Bundan dolayı sınıflar arasında kurulan ilişkiler sömürü ve egemenlik ilişkileridir. Egemen sınıf, üretim araçlarını, düşünce üretim araçlarını ve devleti kontrol eder (Yaylağül, 2009: 151-167). Eleştirel ekonomi politik yaklaşımın, topluma bakışı klasik ekonomi-politikten farklıdır. Klasik ekonomi-politik yaklaşımda toplum atomize bireyler üzerine kurulmuşken, yani her bir bireyin bir atomun parçaları kadar birbirine benzediği görüşü hakimken, eleştirel ekonomi politik yaklaşımda bu görüş eleştirilir. Buna göre bir toplumda çeşitli ölçeklerde kümeler, sınıflar ve bunların birbirinden farklı çıkarları söz konusudur. Böyle bir toplumda da gruplar arasında mücadele söz konusu olabilir (Kless ve Wells’ten Aktaran: Geray, 2005a:15).

Bütün ekonomi politik yaklaşımların ortak paydası ekonomi alanıyla toplumsal, siyasi politikaları yani iktidar konusunu bir arada ele almalarıdır (Geray, 2005a: 10). Bu bağlamda eleştirel ekonomi-politik yaklaşıma göre, toplumda güç kimdeyse toplumsal bilinç de onun istek ve talepleri doğrultusunda biçimlenir. Bu düşünceye göre, toplumsal bilinç bireyler tarafından değil yönetici sınıf tarafından oluşturulmaktadır. Bundan dolayı ekonomi politik yaklaşım, kitle iletişim kurumlarının mülkiyet ve sahiplik yapısına, bundan beslenerek gelişen medya ve iktidar ilişkilerine, bu ilişkilerin medya metinlerinin içeriğine nasıl yansdığına, ileti örgüsüne nasıl bir etkide bulunduğuna yoğunlaşmaktadır (Güngör, 2011: 119). Marksist altyapı/üstyapı eğretilmesini kullanarak ideolojinin ekonomik altyapı tarafından belirlenen bir üstyapı kurumu olduğunu belirten ekonomi-politik

yaklaşımıcılara göre medya mülkiyeti, yöneten sınıfın medya kurumlarını denetleyebilmesinin temel aracı olarak düşünülür (Shoemaker ve Reese, 1997: 109). Kitle iletişim araçlarının sermayenin mülkiyetinde olduğu açıktır ve amaçsal olarak ele alındığında gazete patronuyla tekstil fabrikasının patronu arasında fark yoktur. Her ikisi de yaptığı işten para kazanmak amacıyla çalışırlar. İletişim sektörünün diğer sektörlerden en büyük farkı ise bilgi üretip dağıtmasında yatmaktadır. Kitle iletişim araçları doğrudan doğruya insanların bilinçlerini hedef alır. Kitle iletişim araçlarından sunulan bilgiler insanların zihinsel süreçlerine işler, orada biçimlenir, birikimlerine eklenerek yaşam deneyim alanlarını oluşturur. Bu süreç bireysel olarak da sınırlı kalmaz, bütün toplumu ilgilendirir (Güngör, 2011: 120). Ekonomi politik yaklaşımın iletişime bakışı bütünseldir. Bu bütünsellik ekonomik örgütlenme yapısını, toplumun siyasal ve kültürel yaşamıyla etkileşim içinde olması anlamı taşımaktadır. Bu yaklaşımda mülkiyet ve üretimin örgütlenmesinin incelenmesi önem taşır. Maddi ve sembolik kaynakların eşitsiz dağılımının iletişimsel eylemleri nasıl etkilediği üzerinde durur (Kless ve Wells'ten Aktaran: Geray, 2005a: 31).

1977 yılında yaptığı bir çalışmada Dallas W. Smythe Marksist bir medya analizinde, öncelikli olarak iletişim endüstrilerinin ne türden bir ekonomik işleve sahip olduğunun ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Smythe buradan hareketle, tekeli kapitalizm altında zamanın iş zamanı ve boş zaman arasında bölüştürüldüğünü belirtir. Boş zamanlarında medyanın yansıttıklarını takip eden kitleler, bu faaliyeti yürütürken esas olarak program veya haber/köşe yazıları arasında reklamı yapılan ürünleri nasıl satın alacaklarını öğrenirler. Bu bakımdan izleyici/dinleyici/okuyucunun boş zamanları, reklam verenlere satılan birer meta konumundadır. Sonuç olarak Smythe, bireylerin hem çalışırken hem de boş zamanlarında bütünüyle kapitalizmin egemenliği altında olduğuna belirtir (Çam, 2008: 94).

Golding ve Murdock (1979:211)'a göre; "ideoloji üretimi, medya üretiminin genel ekonomik dinamikleri ve bu dinamiklerin neden oldukların belirlenmelerden ayrı tutulamayacağı gibi, bunlar göz önüne alınmaksızın yeterince anlaşılabilir da" (Aktaran: Sholle, 2005: 261). Bu yönüyle eleştirel yaklaşımların bütününde olduğu gibi eleştirel ekonomi-politik de ideoloji sorunsalını ele alır. Ancak eleştirel ekonomi

politik yaklaşımda medyanın ideolojik rolü en basit şekilde söylenmek gerekirse, zenginlik ve iktidarın meşrulaştırılmasıdır. İdeoloji, ekonomik üretim tarzının basit bir ek göstergesi konumundadır. İdeolojik anlamda medya pratikleriyse yalnızca ticari ürünler olarak görülür (Sholle, 2005:261-262).

Eleştirel ekonomi politik, ana akım ekonomi biliminden başlıca dört bakımdan ayrılır: Eleştirel ekonomi politik *bütüncüldür, tarihseldir*. Merkezi olarak kapitalist teşebbüs ile devlet müdahalesi arasındaki dengeyle ilgilenir ve hepsinden önemlisi eşitlik ve kamu yararı gibi temel ahlaki sorunlarla ilgilenebilmek için verimlilik gibi teknik konuların ötesine geçer. Ekonomik örgütlenmeyle siyasal, toplumsal ve kültürel yaşam arasındaki ilişkiyle ilgilenir. (Golding ve Murdock, 1997: 53-54).

Ekonomi-politik yaklaşımda diğer taraftan, küresel kapitalist piyasa ekonomisinin oluşturduğu dünya sistemi içerisinde Batı'nın insani ve doğal kaynakları egemenliği altına alması sonucunda üçüncü dünya ülkelerinin ekonomik ve siyasi üstünlükleri; medya kurumlarının sahiplik ve denetim mekanizmaları; dünya ticaret sisteminin bir uzantısı olan medya emperyalizmi konu edilir (Tekinalp ve Uzun, 2009:162). Çok uluslu medya şirketlerinin uluslararası iletişim boyutu bu açıdan ilgi çekicidir. Öyle ki yeni sömürgecilik tartışmalarının da ekonomi politiğin bu boyutu kapsamında alevlendiğini söylemek yanlış bir tespit olmayacaktır (Güngör, 2011:121).

Murdock ve Golding gibi ekonomik politikçiler, haber üretiminin gerçek bir çözümlenmesinin medya denetiminin ekonomik bağlamı ve aynı zamanda sınıfsal temeli üzerinde yoğunlaşması gerektiğini öne sürerler (Shoemaker ve Reese, 1997: 109). Onlar, kitle medyası çıktılarının, içinde üretildikleri ekonomik bağlamın holdingleşme, uluslararasılaşma, tekelleşme ve yoğunlaşma vb. dinamikleriyle sınırlandırılmış olduğunu belirtirler (Çam, 2008: 109). Eleştirel ekonomi-politik yaklaşımda medya, sermayenin kârını “en çoklaştırılması” ve iktidarın kontrolünün devamlılığının sağlanması temelinde işlenmektedir. Bu bağlamda bu yaklaşımda ekonomik her türden değerın üretılması, dağıtılması ve tüketilmesiyle ilgilenirken politik boyutu da bu sürece etki eden güç ilişkilerinin incelenmesini ifade eder (Bulut, 2009: 7-8). Ekonomi-politik yaklaşım medyanın ideolojik içeriğinden çok

ekonomik yapı üzerine odaklanan bir yaklaşımı tanımlar. Ekonomik tabanda ideolojinin bağımlılığını ileri sürer ve mülkiyet yapısının deneysel analizine ve medya pazarı güçlerinin işlediği yola, araştırma ilgisini yöneltir. Bu görüş açısından medya politik sisteme yakından bağlı olmasına rağmen, ekonomik sistemin bir parçasıdır (McQuail, 1994:67).

Ekonomi-politikçiler, liberal çoğulcu geleneğin haber üretim sürecindeki ekonomik ve politik etmenleri göz ardı ettiğini ileri sürmektedirler. Onlara göre ekonomik ve politik etkenlerin haber üretimi sürecindeki etkilerinin anlaşılabilmesi için medya örgütlerinin arkasındaki sermaye-devlet ilişkisinin çözümlenmesi ve toplumsal yapıda bu tür bir güç ilişkisinin nasıl işlediği, ne türden sonuçlar doğurduğunun irdelenmesi gerekir. Ekonomi-politikçiler bir yanda haberin devletle ve medya örgütlerinin sermaye yapılarıyla arasındaki ilişkiyle ilgilenirken, diğer taraftan haberin ekonomik bir ürün olarak taşıdığı anlam üzerinde çalışırlar (Çebi, 2002: 177).

Çebi (2002: 175)'ye göre haber üretimini belirleyen ekonomik etmenler arasında en önemli sırayı medya örgütlerinin serbest piyasa koşulları altında çağdaş işletmecilik anlayışıyla konumlandırılan yapısı yer almaktadır. Ona göre bu anlayış, kârın en üst düzeye çıkarılması için verimliliği engelleyen tüm etmenlerin ortadan kaldırılması; üretimin rasyonalize edilmesi, malın pazarda etkin dağıtımına dayanmaktadır. Genellikle “komplo teorisi” olarak da karikatürize edilen ekonomi-politik yaklaşım, küçük parçalar yerine büyük resme bakmayı tercih eder. Karşı itirazları içinde barındıracak bir anlayışa sahip olsa da ekonomi-politik yaklaşım, bir ürün olarak haberin genel hatlarını anlamak için uygun yaklaşımlardır (Schudson, 1994: 311). Medya örgütleri karlıklarının artırmak için iki yola başvururlar: a) Giderlerini azaltmak (ki bu gazeteci sayısını azaltmak, uzun süreli araştırmacı gazetecilik etkinliklerine ayrılan bütçeyi düşürmek, haber ajanslarından büyük oranda faydalanmak, haber kaynağı olarak seçkin ve güçlü kişi, grup ve kuruluşlara yer vermek, rutin olaylar yerine önceden tasarlanmış olaylara odaklanmak yollarıyla gerçekleştirilebilir) ve b) Gelirlerini çoğaltmak (ki bu da haber içeriklerinin eğlence odaklı, entrika, cinsellik ve skandallar üzerine ışık tutularak aktarılmasıyla yapılmaya çalışılır). Kârın artırılmasına dayanan bu girişimler, haber üretim sürecinde iki

sonucu beraberinde getirir. Birincisi, haberler toplumsal konumları bakımından güçlü ve seçkin kişi, grup ve kurumlara, yasama, yürütme erklerine odaklanma; ikincisiyse magazin içerikli haberlere yönelme (Çebi, 2002:176).

1.2.3. Araçsalıcı Yaklaşım

Marx ve Engels'in Alman İdeolojisi adlı eserinde ortaya koyduğu "üretim araçlarını kontrol eden sınıfın aynı zamanda düşünce üretim araçlarını kontrol ettiği" şeklindeki çıkarsamasına dayanan araçsalıcı yaklaşım, kitle iletişim araçlarının mülkiyet biçimi ile topluma yayılan fikirlerin mevcut sistemi meşrulaştıracak fikirler olması arasında doğrudan bir nedensellik kurar. Bu yönüyle araçsalıcı yaklaşıma göre sahiplik yapısı, medya içeriğini belirleyen temel etmen olarak sunulmaktadır (Yaylagül, 2008a: 13). Araçsalıcı yaklaşım, ekonomik düzeyin her şeyi mekanik bir şekilde belirlediğinden yola çıkar ve medyanın, yönetici sınıfın çıkarlarına hizmet ederken, medyanın yönetici sınıf tarafından doğrudan müdahalelere açık kurumlar olduklarını vurgular. (Murdock, 1980 Aktaran: Dursun, 2001: 27). Araçsalıcı yaklaşım iktidarın bireysel uygulanmasına ve gazete üretimi içindeki kilit bireylerin ve gruplarına çıkarlarına odaklanmaktadır. Bu yönüyle araçsalıcı yaklaşımın medya üretiminin somut dinamiklerini ihmal ettiği söylenebilir (Dursun, 2001: 27).

Bu noktada kitle iletişim endüstrilerini araçsalıcı yaklaşım etrafında açıklayan Edward Herman ve Noam Chomsky'nin "Propaganda Modeli"ni burada hatırlatmakta fayda var. Propaganda Modeli, servet ve iktidar eşitsizliğiyle bu eşitsizliğin medyanın çıkar ve seçimlerine çeşitli düzeylerdeki etkisi üzerinde odaklanır. Paranın ve iktidarın ne gibi yollarla haberleri eleyip basılmaya uygun olanları seçtiğini, muhalif düşünceleri nasıl kenar sütunlarda yer verip önemsiz hale getirdiğini, hükümete veya egemen özel çıkar çevrelerineyse nasıl mesajlarını halka kolayca verme imkanı sağladığını detaylı bir biçimde inceler. Herman ve Chomsky, "propaganda modelinin en önemli öğeleri" olarak nitelendirdikleri haber eleme süzgeçlerini şu şekilde özetler:

"Egemen medya şirketlerinin büyüklüğü, yoğunlaşmış mülkiyeti, kar amaçlı oluşu ve sahiplerinin serveti; 2) reklamcılığın medyanın en önemli gelir kaynağı olması; 3) medyanın, iki temel kaynak ve iktidar odağı olan hükümet ile iş çevrelerinden ve bunların mali destek sağlayıp onayladığı 'uzmanlar'dan

sağladığı bilgileri alması; 4) medyayı hizaya sokmak amacıyla kullanılan bir yöntem olan ‘medyaya yönelik tepki’ üretimi ve 5) ulusal bir din ve bir denetlemek mekanizması olan ‘anti-komünizm’ (Herman ve Chomsky, 1999).

Bu öğeler birbirleriyle etkileşim halindedir ve birbirlerini güçlendirirler. Henüz işlenmemiş haber malzemeleri, sonunda basılmaya uygun, damıtılmış kısım elde edilinceye kadar art arda süzgeçlerden geçmek zorundadır. Bu süzgeçler söylemin ve yorumun ilkelerini belirler, neyin öncelikle haber olabileceğini tanımlar ve propaganda kampanyalarına dönüşen sürecin temelini ve işleyişini açıklar (Herman ve Chomsky, 1999: 22). Herman ve Chomsky, medyayı egemen seçkinler ve onların politikaları adına propaganda yapan devletin bir aracı olarak görmektedirler. Medyanın mülkiyet yapısının ve ticari zorunluluklarının, kurulu düzeni eleştiren fikirleri dışlayan bir filtre işlevi gördüğünü düşünürler. Buna göre medyanın temel amacı, toplumu ve devleti kendi denetimleri altında tutan ayrıcalıklı grupların ekonomik, sosyal ve siyasi gündemlerini savunmaktır (Yaylagül, 2008a: 15). Herman ve Chomsky’ye göre medyanın yaptığı seçimleri, nelere önem verip neleri ihmal ettiği konusunda en iyi veriyi sağlamak için medyanın bu çerçevede ele alınması gerekmektedir. Haberler tarafsız bir perspektifle seçildiği konusunda yaygın bir görüş varsa ve buna karşılık güçlü kesimler söylemin ilkelerini belirleyebiliyor, halkın neyi seyredip neyi dinleyeceğine ve düşüneceğine karar verebiliyor ve düzenli propaganda kampanyalarıyla kamuoyunu “sevk ve idare” edebiliyorlarsa, sistemin işleyişine ilişkin standart görüşün gerçeklikle hiç alakası yoktur (Herman ve Chomsky, 1999 : 10).

Medya kuruluşları kapitalist piyasa koşullarıyla yasal sınırların belirlediği alan içerisinde mal ve hizmet üretimi gerçekleştirirler. Bu kapsamda kapitalizmin egemen olduğu bir yapıda gazeteler ticari kültürün bir parçası, üreticisi ve dağıtıcısı konumundadır. Böylelikle haber içeriği diğer yönüyle haber söylemi belirli bir toplum tipi içerisinde yer alan endüstriyel kuruluşlar tarafından, belli toplumsal bağlamlar altında üretilmektedir. Medya içeriklerinin üretim, dağıtım ve tüketimiyle ilgilenen medya endüstrileri bu nedenle birleşme, ele geçirme ve özellikle rekabet gibi iktisadi faaliyetleri dikkate almak zorundadırlar. Çünkü medya endüstrilerinin gelişimini belirleyen yapısal çerçeve siyasi olduğu kadar ekonomik alanla da ilgilidir. (Yaylagül, 2008a: 7-9; Bulut, 2009: 7). Dolayısıyla haber içeriklerinin anlamıyla

ilgili olan haber söylemini ekonomi-politik yapıdan ayrı tutarak ele almak mümkün olmaz. Burada haberciliğin kapitalist pazarda karlılık esasına dayanan bir değer mekanizmasıyla işlediği çıkarılabilir. Ancak habercilikte yalnızca karlılık değil pek çok etken karşımıza çıkmaktadır.

1.2.4. Yapısalcı Yaklaşım

Kitle iletişim araçlarının yaygınlık kazanması, onların içeriğine ilişkin çalışmaların akademik çevrelerde giderek ilgi çekmesine neden olmuş, bu da dilbilim ve göstergebilim alanlarına yönelik ilgi artmıştır. Bu da temeli dilbilim ve göstergebilime dayanan yapısalcı yaklaşımları beraberinde getirmiştir (Güngör, 2011: 190). Kültürel yapıları çağdaş dilbilim yöntemlerine dayanarak çözümlene yöntemi (Mutlu, 2008: 305), iletişimde göstergebilim, antropoloji, sosyoloji ve edebiyat eleştirisini birleştiren analiz biçimi (Erdoğan ve Alemdar, 2005: 314) olarak tanımlanan yapısalcılık, bir dilbilim okuluna ait denemeleri, insanbilim, tarih, yazın, psikanaliz gibi insanbilimlerinin başka disiplinlerine kadar genişletir (Mattelart ve Mattelart, 2003: 68). Yapısalcılık evrensel bir gerçekliğin varlığını reddetmemekle birlikte insanların bu gerçekliğe tarafsız, evrensel bir biçimde kültürel olarak belirlenmeksizin ulaşmalarının mümkün olmadığını savunur. Yapısalcılığın görevi dünyanın ne *olduğunu* değil, insanların bu dünyayı nasıl anlamlandırdıklarını keşfetmektir. Kültür ve iletişim sistemlerinin altında yatan derin yapıları araştırmamız gerektiğini öğreten yapısalcılık diğer taraftan insanların yaşamlarını düzenlemek ve anlamlandırmak için kullandığı toplumsal ve kültürel sistemlerin rastlantısal ya da birbirlerinden bağımsız olmadıklarını, birbirlerine benzer olduklarını görmeyi sağlar. Böylece yapısalcı yaklaşım iletişimi toplumun merkezine yerleştirir. Dil, mitler ve simgesel sistemler yapısalcının ilgi odağıdır. Çünkü bunlar bir toplumun kendisini düzenleme ve toplumsal deneyimlerini anlamlandırma yoluna ulaşmak için ender fırsatlar sunarlar (Fiske, 2003: 151,171).

Yapısalcı yaklaşımlar çok çeşitlilik arz etmesine (Yaylagül, 2010: 119) hatta farklı ve birbirine karşıt yönelimler içermesine (Erdoğan ve Alemdar, 2005: 314) rağmen 1950'li yıllarda Roland Barthes ve Levi Strauss'un çalışmalarıyla popülerlik kazanmıştır (Yaylagül, 2010: 119). 1960'lı yıllarda Fransa'da Saussure'un yapısal

dilbilim yönteminden hareket eden yapısalcılık, ismini belirttiğimiz düşünürler dışında, Louis Althusser, Michael Foucault, Jacques Lacan tarafından temsil edilen, bir çok alanda etkisi görülen, günümüzde hala üzerinde tartışmalar ve araştırmalar yapılan, toplumsal olayların çözümlenmesinde başvurulan bir düşünce hareketi olmuştur (Tekinalp ve Uzun, 2009: 146). Bütün farklı görüşlerle birlikte, bütün yaklaşımların temelinde sosyal yaşamın o şekilde oluşmasını sağlayan yapılar olduğu görüşüne dayanmaları ortak noktalarıdır. Yapısalcılıkta görünen olay ve olguları anlamak için onların altında yatan yapıya bakmak gerektiği düşüncesi egemendir (Yaylagül, 2010: 119). Yapı kavramıyla, dilsel veya metinsel ifadeden bahsedilir ve yapısalcılıkta yapı ve insan birbirine girmiştir (Erdoğan, 2011: 240).

Yapısalcılıkta birey, toplumsal gerçekliğin faili veya biçimlendiricisi olarak değil, ilişkilerin edilgen bir ürünü olarak görülür (Tekinalp ve Uzun, 2009: 146). Bu nedenle yapısalcılıkta, özne geri plana itilir, hatta yok sayılır. Önemli olan anlam yüklenmiş yapılardır. Bu anlayışa göre, metinsel yapıların çözümlenmesiyle bütün bir yaşama ilişkin çıkarımlarda bulunulmaya çalışılır. Metin indirgemeci bir anlayışın geçerli olduğu yapısalcılık bu yönüyle dil üzerinden insanı anlama, anlamlandırma çabası olarak nitelendirilir (Güngör, 2011: 191-192).

Yapısalcılığa göre, dilin yapısı, kendi gerçeğini üretir. İnsanlar ancak dil yoluyla düşünebilirler. Gerçek, işaretler ve anlam verme pratiklerinden oluşan anlaşmalar tarafından ve onlar yoluyla inşa edilir. Bu “gerçeğin sosyal inşası” olarak bilinir. İkili zıtlıkların (doğa ve kültür; insan ve hayvan; eski ve yeni; kadın ve erkek; iyi ve kötü; zengin ve fakir gibi) incelenmesini içeren yapısalcı analizde, bu yönüyle anlamın farktan geçerek oluştuğunu belirtilir. Örneğin “erkek” ve “centilmen” kelimelerinin her ikisi de fiziksel bakımdan fizyolojik bir yapıyı anlatır. Ancak aradaki fark, kelimelerin ilişkisinden değil, centilmene atfedilen sosyal değerden kaynaklanır. Yapısalcılık bu yönüyle merkezine insanı değil, dilsel yapıyı alır. Anlamı üreten bireyin kendisi değil, yapıdır (Erdoğan ve Alemdar, 2005: 314-315).

İletişim araştırmalarında içerik çözümlemesine seçenek olarak yeni bir boyut getiren yapısalcı çözümleme (Tekinalp ve Uzun, 2009:146), yapıların tarihsel bağlamları göz ardı etmesi, insanları tarihsel, toplumsal, kültürel, ekonomik

bağlamlarından koparması, özellikle tarihsel ve sınıfsal sorgulama ve çözümlemeleri dikkatten uzaklaştırması, öznenin ötelenmesi veya yok sayılması, sisteme yön veren egemen güçler ve ezilenler üzerinde ayrıntılı çözümleme yapılmaması eleştiri konusu olmuştur (Güngör, 2011: 191).

1970'lere gelindiğinde yapısalılık, post yapısalılık adlı düşünce akımının muhalefetiyle karşı karşıya kalır. Post yapısalılığın en önemli düşünürü olan Fransız Jacques Derrida, yapısalıların yüzeyde olanla derinde olan vb. arasında kurdukları karşıtlıklara karşı çıkarak “yapı” yerine, metinde hiçbir şeyin rastgele olmadığını öne süren, anlamın hiçbir biçimde sabitleştirilemeyeceğine dayanan “yapıbozum” söylemini ön plana çıkardı (Tekinalp ve Uzun, 2009:147). Bunun dışında, post yapısalılar, büyük ve kapsamlı sosyal teorilerini; dilin dışında bir gerçeklik olmadığı varsayımından hareketle, özcü bir düşünce, dil ve ideolojinin ötesinde bir gerçek olduğunu reddederler. İnsan yerine “özne”yi ön plana çıkarırlar. Gerçeği, yapısalılıktan çok daha parçalanmış, çeşitli, müphem ve kültüre özgü olarak nitelendiren post yapısalılıkta bütün anlamlar metinseldir ve metinler arasındadır. Bildiğimiz her şey, işaretlerden geçerek inşa edilir; söylemin kurallarıyla yönetilir. Post yapısalılara göre insanlar dil, söylem ve ideoloji dünyasında yaşarlar (Erdoğan ve Alemdar, 2005: 459-460). Post yapısalıları, yapısalılardan ayıran bir nokta da “anlam verene” öncelik tanımlarıdır: a) Okuyucu birey hiçbir durağan kimlik ve birleşik bilince sahip değildir, b) kendisi dil tarafında yapılanmıştır. Dilin dışına çıkıp gerçeği bulamaz, c) Bir anlam veren hiçbir zaman diğer anlam verenden bağımsız değildir (Erdoğan, 2011: 240).

1.2.5. Kültürel Çalışmalar

Kültürel Çalışmalar yaklaşımı, ekonomi politik yaklaşım ile Marksist yapısalıcı bakış açısının görüşlerini birleştirir. Basit altyapı/üstyapı bağlantısını reddederek, toplum ve medya arasındaki ilişkilere daha yakından bakar ve bunları daha geniş bir kültürel bağlama yerleştirir. (Shoemaker ve Reese, 1997: 116).

1950'li yıllarda İngiltere'de başlayan ve zaman içerisinde ABD, Avustralya, Güney Afrika, Çin, Hong Kong, Finlandiya ve Hollanda'da önem kazanan; odak noktasında kültür, medya metinleri ve iktidarın bağlamsal olarak araştırılması yer

alan Kültürel Çalışmalar geleneğinde, medya, iktidar ve hegemonya üzerinde çalışmalar yapılmakta; medya örgütü içinde gazeteciliğin konumunun belirlenmesi için gazetecilik-iktidar ilişkileri üzerinde odaklanılmakta ve hegemonya yapılarının kurulması ve devamının sağlanmasında gazeteciliğin rolü tartışılmaktadır (Alver, 2009: 29-31). Kültürel Çalışmalarda, gazetecilik ifadelerinin nasıl üretildiği daha az önem taşımış (Alver, 2011:63), Saussure'un, Volosinov ve Bakhtin'in, Pecheux'un, Althusser ve daha çok da Gramsci'nin ideoloji sorununu ele alış biçimleriyle birleştirerek medya metinleri incelenmiştir (İnal, 1995: 114).

Kültürel Çalışmaların temel kavramlarından biri olan ve “bir toplumsal grubun diğerleri üzerinde egemenlik ya da güç kurması” (Lull, 2001: 51) olarak tanımlanan hegemonya kavramı yönetici sınıfın egemenliğini sürdürme araçlarına gönderme yapar ve hegemonya kuramına göre medya kuruluşları hegemonyacı bir işlev görürler. Bunu, sürekli olarak tutarlı bir ideolojiyle toplumsal yapıyı yönetilen sınıfların tahakküm altına alınmalarına kendi rızalarıyla katılımı aracılığıyla yeniden üreten ve haklılaştıran bir dizi ortakduyusal değerler ve mekanizmalar üreterek yerine getirir (Shoemaker ve Reese, 1997: 116).

Gramsci'nin ideolojik hegemonya kuramına göre kitle iletişim araçları yönetici seçkinlerin, zenginliklerini, güçlerini ve konumlarını (kendi felsefelerini, kültürlerini ve etik değerlerini) sürdürmekte kullandıkları araçlardır (Boggs'tan aktaran Lull, 2001: 52). Medya endüstrisinin sahipleri ve yöneticileri kendilerine yakın gelen fikirleri, tonlamaları ve içeriği diğer toplumsal gruplardan çok daha kolay üretmekte ve yeniden üretebilmektedirler. Çünkü onlar, toplumsallaşma kurumlarının anahtarını elinde tutmaktadır. Böylece onların bakış açıları kamusal alanda sürekliliğe ve çekici bir yerleşikliğe sahiptir (Lull, 2001: 53).

Diğer taraftan Gramsci'nin yaklaşımında bir mücadele alanı görülen basın (Dursun, 2001: 33) veya daha genel olarak medya, dünyayı tanımlama ve sınıflandırma sürecini, egemen ideolojinin üretimiyle yapar. Bunu yaparken de kasıt ve açıktan partizanlık yapmaz (Özer, 2011: 37). Bu noktada haberlerdeki hegemonyacı değerlerin ortakduyuyu yaymada özellikle etkisi olduğu belirtilmektedir. Çünkü haberler, doğal görünürler ve zorlama ile

yerleştirmemişlerdir. Tam aksine medya rutinlerinin normal işleyişiyle medya ve diğer iktidar odakları arasındaki bağlantılar aracılığıyla dolaylı biçimde yerleştirilmişlerdir. Bu yönüyle, medyanın göreceli özerkliğinin, iletilerine meşruluk ve güvenilirlik kattığı söylenebilir (Shoemaker ve Reese, 1997: 117). Gramsci (1971: 236) şunu ileri sürüyordu:

“Her toplumsal tabakanın, temelde hayat ve insana ilişkin en yaygın anlayışlar niteliğinde olan kendi ‘ortakduyusu’ ve ‘sağduyusu’ vardır. Her felsefi akım, ardında bir ‘ortakduyu’ çökeltisi bırakır: Bu çökelti onun tarihsel etkililiğinin belgesidir. Ortakduyu katı ve hareketsiz bir şey değildir, kendisini sürekli dönüştürmekte, sıradan hayata girmiş bulunan bilimsel düşünceler ve felsefi kanaatlerle zenginleşmektedir...Ortakduyu geleceğin folklorunu, yani verili bir yer ve zamandaki popüler bilginin görevce katı evresini yaratır” (Aktaran: Hall, 2005a: 97)

Hegemonya toplumun ekonomik, politik, kültürel ve ideolojik alanlarındaki baskınlık (hükümlerlik) olduğu kadar liderliktir de. Hegemonya, temelde ekonomik olarak tanımlanmış diğer toplumsal güçlerle (bir blok olarak) ittifak içindeki sınıfın, tüm toplum üzerindeki iktidarını; fakat ‘sabit olmayan bir denge’ye ancak kısmi ve geçici olarak erişebilir. Hegemonya, ittifaklar kurmaya, rızalarını kazanmak için tavizler vererek ya da ideolojik araçlar yoluyla, boyun eğen sınıflara kolayca hükmetmekten çok (onları) kaynaştırmaya ilişkindir. Hegemonya, ekonomik, politik ve ideolojik biçimler alan ittifakları ve hükmetme/boyun eğme ilişkilerini kuran, sürdüren ya da parçalayan, sınıflar ve bloklar arasındaki en büyük değişkenlik noktaları etrafındaki sabit mücadele odaklanışıdır. Hegemonik mücadele, değişik düzey ve alanlar arasındaki olası eşitsizliğiyle birlikte sivil toplum (eğitim, sendikalar, aile) kurumlarını içeren geniş bir cephede gerçekleşir (Fairclough, 2003a: 162). Gramsci’nin kuramsal katkısının önemi, kapitalist devletin zora dayalı iktidarını vurgulamak yerine, bu zoru görünmez, hatta giderek gereksiz kılacak iktidar biçimlerine dikkat çekmesidir. Bu tür bir iktidar, ideolojinin dolayısıyla olanaklıdır ve hegemonya kavramında somutlaşır. Gramsci’nin hegemonya çözümlemesi, iktidarı öznelere dışsal, zora dayalı, merkezi devletin kurumsal özelliklerinden üretilen tanımları yerine, ideolojik süreçler boyunca zihinlerde

kurulan ve *onaya (concent)* dayanan niteliklerini vurgulayan çözümlemenin önünü açmıştır (Sancar, 2008: 31).

Glasgow Üniversitesi Medya Grubu ve Birmingham Çağdaş Kültürel Çalışmalar Merkezi'nde yapısalcı dil teorisi ile ideoloji kavramsallaştırması ve kültür sosyolojisi gibi interdisipliner bir yaklaşımla yapılan haber ve habercilik araştırmaları, haber metinlerine gömülen iktidarın ve ideolojinin ortaya çıkarılması açısından önemli adımlar olmuştur. Kültürel Çalışmalar perspektifinden yapılan çalışmalarda, haberin bir eleme ve seçme ölçütü sağlayan *haber değerleri* adı verilen kodların “tarafsızlık”, “denge” ve “doğruluk” ile “tarafsızlık” nosyonu baskısında kurulan anlatılar olduğu öne sürülmektedir. Kültürel Çalışmaların önemi, haber üretim örgütlerinin bürokratik işleyişinden çok metinlerdeki düşünceler ve semboller arasındaki ilişkilerin belirleyenlerine odaklanması ve daha geniş bir toplumsal/kültürel düzlemde bu belirleyenleri aramasıdır. Kültürel Çalışmalar kaynaklı yapılan araştırmalarda haber metinlerinin üretim pratiğine dikkat çekmek için, bu nedenle öykü, hikaye gibi kavramlarda kullanılır, olay ve olgulara ilişkin bir *anlam inşa etme veya yapılandırma* söz etmektedirler (Cangöz, 2008: 84).

Kültürel Çalışmalar yaklaşımında, ideolojinin, toplumsal anlamın oluşturucusu olarak bir öznenin inşa edilmesine yönelik olduğu vurgusu, onun bazı aygıtlar da somut hale gelişinin incelenmesinin olanaklı kılmıştır. Bu aygıtların başında kitle iletişim araçları, yani medya, belirli türden güç ilişkilerinin yeniden üretimi için hangi anlamların ve dolayısıyla da hangi öznelliklerin inşa edildiğini analiz etmeye olanak sağlayan alanlar olarak yoğun ilgiye mazhar olmuştur. Suç haberlerinden ruhsal hastalıklarla ilgili haberlere, alkoliklerle ilgili olanlardan kitle gösterilerinin haberlerine AIDS'ten sokak soyguncularına ve uyuşturucu kullananlara; pop festivallerinden ırk çatışmalarına ve işçi eylemlerine kadar bir dolu toplumsal soruna ilişkin hangi anlamların nasıl kurulduğu ve bu anlamlar boyunca inşa edilen öznenin kim olduğu çözümlenmiştir (Dursun, 2004: 49,50).

Gramsci'nin hegemonya kuramının etkisinin görüldüğü Kültürel Çalışmalar geleneğine göre kapitalist endüstriyel toplumlar, eşitsiz bir biçimde etnik, cinsiyet ve sınıf yapısına göre bölünmüştür. Kültür, bu bölünmenin kurulduğu ve mücadele

edilen bir alandır. Yani kültür, anlamlar üzerinde mücadelenin gerçekleşmesini sağlar (Storey: Aktaran: Hof, 2008: 178). Bu anlam mücadelesinde, toplum ve kültür üzerinde kültür endüstrisinin bir parçası olarak medyanın çok önemli bir etkisi vardır. Baskılanan ve baskılayan arasında toplumsal ilişkiler alanında olup bitenlerin izi haberler boyunca sürmektedir. Hal böyle olunca haberin günümüz dünyasında varlık bulan güç ve iktidar ilişkilerini sürdürmeye “adanmış” metinler olduğu görülmektedir (Dursun, 2007: 107).

Diğer taraftan bu adanmışlık, farklı organlarda farklı bir boyutta ortaya çıkmaktadır. Yani, her medya organı bir olayı farklı bir biçimde aktarabilmektedir. Stuart Hall ve arkadaşlarının yaptığı “Haberlerin Toplumsal Üretimi: Medyada Sokak Soygunları” başlıklı çalışma (1978) bunu ortaya koymuştur. Onlara göre medya bağımsız olarak kendi başına haber başlıklarını oluşturamaz. Bunun yerine güvenilir ve düzenlik kurumsal kaynaklar tarafından yaratılan belli yeni başlıklara göre haberlerini şekillendirir. Ancak diğer taraftan araştırmaya göre, medya, birincil tanımlayıcılar olarak tanımlanan akredite kaynaklar tarafından yapılan her açıklamanın bütününe yer vermez. Onun yerine medya, ham materyalleri kendi ölçütlerine göre yeniden değerlendirir ve dönüştürmeye çalışır. Böylelikle, her gazetede kendine özgü bir “adres modu” geliştirilerek, aynı konu, kaynak ve çıkarımsal yapılar, benzer görünümdeki gazetelerde bile farklı bir biçimde verilecektir (Özer, 2012: 125-133). Hegemonya bitmiş, tamamlanmış bir şey değil, bir mücadele sürecidir ve sürekli yeniden kazanılmak ve kurulmak zorundadır. Kültürel Çalışmalar geleneğinde Gramsci’nin hegemonya kavramı aracılığıyla medya metinleri, anlam üzerinde mücadele verilen, egemenlerle egemenlik altındakilerin karşılaşma alanı olarak görülmektedir (Hof, 2008: 178). Metin üzerinden hareket edilen mücadele, metnin okunma süreci için de geçerlidir. Hall’ün egemen, müzakereli ve karşıt okuma olarak belirlediği üç farklı okuma tarzı, medya metinlerinin içine kodlanan anlamın, okuyucuya göre farklı anlamların çıkarıldığını belirtmektedir.

Kültürel Çalışmaları geleneğinin bu görüşü, son dönemlerde ülkemizde yapılan medya analizleriyle de yinelenmektedir. Ülkemizde, “yandaş”, “yoldaş”, “laikçi” ya da “dinci” olarak nitelendirilen farklı medyalarda, aynı olay sahiplik yapısına,

ideolojik duruşa veya egemenlerle olan ilişki düzeyine göre farklı şekillerde haberleştirilmekte, hatta bu olaylar taban tabana zıt anlamlar yüklenerek aktarılabilmektedir (Selçuk ve Şeker, 2012: 111).

Haber üretim sürecine kültürel yaklaşımın en önemli örneklerinden biri olan Hall ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada, sokak soygunu olaylarının sunum biçiminin ardında yatan siyasal, ekonomik, kültürel ve ideolojik yapılanmaları incelemiştir. Hall vd.nin haber üretim süreciyle ilgili en önemli saptamaları, kaynaklardan alınan haberlerin halk diline dönüştürülmesi işlemini ortaya koymalarıdır. Medya, olayların ana belirleyicisi değil, habere konu olan olayları siyasetçilerden, bürokratlardan, özel örgütlerin üst düzey yöneticilerinden ve uzman olarak tanımlanan kişilerden alır. Böylelikle medya haberleri aktarırken olayla birlikte birincil kaynaklar tarafından oluşturulan durum tanımlarını da aktarmış olur. Ancak haber üretim sürecinde, medya seçici bir yaklaşımla birincil tanımlayıcıların söylemlerini yeniden ele alır. Kaynaklardan alınan tanımlar üzerinde oynayan gazeteciler ham materyali, kendi yayın politikalarına, okuyucularının beklentilerine göre yeniden yazarlar (Şeker, 2003a: 49)..

Özellikle medya incelemeleri açısından neo-Marksizm, yapısalcılık, semiyoloji, feminizm kavram ve kuramlarından beslenen Kültürel Çalışmalarda (Özer, 2011: 38) toplumsal anlamın üretilmesinde önemli bir role sahip olduğu kabul edilen gazetecilik, basit bir haber iletimi yapmamakta, habere anlam vermektedir (Alver, 2009: 42-43). Günümüzde yaşanan tekelleşme olgusu, uluslararası ajansların egemenliği, medyanın finans ve sanayi ile bütünleşme biçimi, serbest tartışma ortamının önünde ciddi bir engel oluşturarak bütün düşüncelerin medyada temsil hakkı bulunacağına yönelik iyimser liberal inancı sarsmıştır. Bu da “temsil” kavramı ile medyayı ele alan eleştirel çalışmaları gündeme getirmiştir (İnal, 1999: 18).

Temsil, “dil aracılığıyla (yazılı, görsel ve işitsel) genelleme yapmak olarak tanımlanabilir” (Arsan, 2004: 161). Haberler, dünyayı karmakarışık olaylardan kurulu bir yapı olarak göstermezler. Olayların kendileri için konuşmadıkları açıktır. Dolayısıyla medya profesyonelleri tarafından bunların anlaşılır kılınması gerekir. Haber medyasının yaptığı da gündelik hayatta olan-bitenlerin bilgisini topluma

doğrudan yani herhangi bir tahrifata uğratmaksızın *yansıtma* değil, olayları belirli bir bağlama oturtarak tanımlamadır; kültürel çalışmaların ifadesiyle “*gerçekliği yeniden inşa/ yapılandırma*” işidir. Burada sözü edilen gerçek ise gerçekliğin belli bir tarzda kurulmasıdır (Cangöz, 2008: 86). Laughey “Çokça seyahat etmiş olanlarımızı bir kenarda tutarsak, bizler için dünyanın pek çok yerinin anlamının medya temsillerinden ibaret olduğunu söyleyebiliriz” der ve şu örneği verir:

“Ben gerçek Bhutan’ı hiç görmedim; dolayısıyla, benim Bhutan ve Bhutanlılara ilişkin kişisel yorumlarımı anlamlandıran şey, Bhutan ile ilgili - belgeseller, gezi kitapları gibi – temsillerdir. Medyanın sunduğu gerçeklik temsilleri, gerçek dünyaya ilişkin kişisel deneyimlerimizi ve yorumlamalarımızı önemli ölçüde belirler. Bu nedenle, temsil ‘gerçek’ olaydan sonra ortaya çıkar bir şey değil, yorumladığımız gerçekliğin bir parçasıdır. Temsil sadece gerçekliği temsil etmez, aynı zamanda gerçekliğin anlamına da katkıda bulunur” (Laughey, 2010: 83).

Temsil, temsil eden ve temsil edilen arasındaki bir fark ilişkisi olarak görüldüğünde, bu ilişkide temsil eden ve edilen arasındaki fark ya da mesafe arttıkça, temsilin “çarpıtılmış, bozulmuş ve sahte” olduğundan daha fazla yakınılmaktadır. Öte yandan temsil eden ve edilen arasındaki fark ya da mesafe azaldıkça, “sahici ve doğru” bir temsilin gerçekleştiği söylenmektedir. Aslında haber medyasının meşruiyetini temellendirdiği “tarafsız ve nesnel haber” sunabilme iddiası, temsilin tam da böyle kavranmasından kaynaklanmaktadır (Dursun, 2004: 6). “Bir gerçeklik hakkındaki “doğruyu” söyleme çabasında olan televizyon haberleri bile gerçeklikten farklı olduğunu ve gerçekliğin temsiliyi öncelediğini vurgulayarak, postmodern özellikler gösterir. Örneğin Ortadoğu’daki siyasi bir rehin alma olayıyla ilgili haber, gerçekten ne olduğuna ilişkin oldukça farklı imgeleri içerebilir: Stüdyodaki sunucu, olay yerine giden muhabir, olayın gerçekleştiği sokaktan görüntüler, editörün uygun gördüğü arşiv görüntüleri, kurbanların aile veya mezuniyet fotoğrafları, “bir uzman” tarafından yapılan yorum, olay veya kaçırana ilişkin sanatçı izlenimleri, bilgisayar grafikleri –tüm bunlar bir olayla onun temsili arasındaki olası ilişkiyi karmakarışık eder. Ve uzlaşsallıkları sanki yeni bir olayı temsil etmekten çok bildik imgeleri yeniden üretiyor gibidir. Ortadoğu’daki huzursuzluğun imgeleri bu huzursuzluktan ayrılamaz ama bunun nedeni rehin alma olayı değil, medya haberlerinde olayın sunum biçimidir. Rehin alma bir taklittir, çünkü temsiliyle birlikte ve dolayısıyla

farklı temsil biçimleri (arşiv görüntüleri, canlı görüntüler veya sanatçıların canlandırmaları) arasında bir çelişki yoktur” (Fiske, 1997: 35).

Bugün haber medyasının işleme biçimi, eşitlikçi bir temsili olanaksız hale getirmiştir. Medyada yer alan diğer program türleriyle haberler karşılaştırıldığında bir tür olarak haber metinlerinin içinde temsil sorununun doruk noktada olduğu gözlenmektedir. Tartışma programlarında, kadın programlarında, dizilerde vb. çok da sınırlı biçimlerde de olsa farklı görüşlerin temsile kavuştuğu gözlenebilmektedir. Bu programların anlatı yapıları içinde, anlamlar, son kertede yerleşik değerleri pekiştirir biçimde kapansalar bile, yer yer farklılıkların yer bulduğu görülmektedir. Haberlerde ise sürekli bir biçimde iktidar konumunda olanların temsil edildiğini ve alternatiflerin dışlandığını gözlemekteyiz. Bu olgu ne yazık ki, yalnızca Türk basını için sorunlu bir durum değildir. Yapılan araştırmalar demokrasinin en gelişmiş olduğunu düşündüğümüz İngiltere, Kuzey Avrupa ülkeleri için de aynı sorunların geçerli olduğunu ortaya çıkarmıştır (İnal, 2009: 18). Ana damar medyanın temsil pratikleri, kimi, neyi, nasıl sunduğu konusu da günümüzde haber üzerine çalışan araştırmacıları meşgul etmektedir. Bilindiği gibi, topluma yön veren kapitalistler, politikacılar ve gazeteciler kadar medya ürünlerini tüketenler de belli hedefi olan çıkar gruplarıdır. Gazetecilerin hedefleri sadece daha çok gazete satmak ya da reyting almak olmadığı gibi, çeşitli çıkar gruplarına dahil olan kitlelerin temel hedefi de sadece kendilerinin medyada olumlu sunulması/ temsili değil, aynı zamanda çatışma içinde buldukları alternatif grupların da medyada olumsuz imajla sunulması için gerekli zemini hazırlamaktır (Arsan, 2004: 160).

Dil ve temsile ilişkin akademik literatür içinde habercilik olgusuna ilişkin iki temel yaklaşım olduğunu görürüz. Bunu ister yerleşik gelenek içinden “anadamar” ve “eleştirel” yaklaşımlar olarak adlandıralım, ister temsile ilişkin farklı iki bakış açısının üzerinde durarak bu ayrımı yapalım, varacağımız noktada karşımıza aynı iki sonucu çıkaracaktır. “Dil, toplumsal gerçekliği temsil ederken onu doğrudan yansıtır mı” yoksa “bu gerçekliği kırar ve yeniden mi kurar?” Medyada gerçek artık, “gerçekliğin belirli bir tarzda kurulması” olarak görülmekte, medyanın da ‘gerçekliği’ hem yeniden ürettiği, hem de tanımladığı kabul edilmektedir. Dilsel pratikler aracılığıyla ‘gerçek’in seçilmiş tanımları temsil edilmektedir. Hall ‘temsil

etme' ve 'yansıtma'nın birbirlerinden oldukça farklı kavramlar olduklarına dikkat çeker. 'Temsil etme', var olan anlamı aktarma değil, *şeylere anlam verme* işini ima eder (Aktaran: Akca, 2009: 96-97).

Gazeteci, enformasyon üretmekle yükümlüdür. Gazetecilerin enformasyonları işleyişi ve haber üretimi, esas itibariyle enformasyonun sunumu ve temsiliyle ilgili çeşitli işlemleri kapsar. Temsil konusu genel olarak kamusal bir kişi, çeşitli türden grup ve örgütler, politika ve ideolojiler olabilir; ancak temsil etme, temsil edilenden ziyade temsil edenin etkinliğidir. Bu anlamda daima niyetlilik taşır (Metzger, 2006: 59). Her haber, temsil ettiği şeyin yönlendirilmiş, sınırlı, üzerinde oynanmış veya bozulmuş bir imajını sunar (Arar ve Bilgin, 2009: 136). Medya, gündelik hayatımızı ve ona dair gerçekliği tek başına inşa eder konuma gelmiştir. Medyada yer alan ideolojik temsiller, alıcıların gündelik hayatları içinde kavranır, yorumlanır, yaratılır ve kullanılır. İletişim araçları yoluyla algılanan ve sık sık maruz kalman iletilere göre gerçek dünyaya ilişkin kavrayışlar oluşturulur (Lull, 2001: 34).

Dil yoluyla anlamın temsiline ilişkin (1) Yansıtıcı (Reflective) Yaklaşım; (2) Maksatlı (Intentional) Yaklaşım ve (3) İnşacı (Constructivist) Yaklaşım olmak üzere üç yaklaşım türü vardır. Bu yaklaşımlardan yansıtıcı yaklaşım, 'dil, sadece dışarıda var olan insanların, nesnelere ve olayların anlamlarını mı yansıtır?' sorusuyla; maksatlı yaklaşım, dil, sadece konuşmacının ne söylemek istediğini ve ne kastettiğini mi açıklar?' sorusuna; inşacı yaklaşım ise 'anlam, dilde ve içinde mi üretilir?' sorusuna yanıt arar (Sungur, 2012).

Yeni kültürel biçimlerin inşa edilmesine katkı yapan medya, bir yönüyle mevcut var olan kültür(ler)den etkilenecek ona tepki verir. Mevcut, yerleşik bir kültürel çerçeve içine yeni bir kültürel çerçeve daha koyar ve böylelikle medyanın kültürel ilişkisinin iki boyutu meydana gelir (Lundby ve Ronning, 1997: 13-16): Bu yeni kültürel biçimler inşa edilirken kültürel nesnelere veya medya tarafından yeniden işlenen hammaddeler olarak niteleyebileceğimiz söylemsel oluşumlar ön plana çıkar. Medyayı elinde tutan sermayedarlar ya da söz sahibi kişilerin beklentileri, örgütsel ve ekonomik yapılar ve çok az da olsa tüketicilerin arzularına göre biçimlenen bu söylemsel oluşumlar, süreç içinde farklı medya türlerinin kendine özgü söylemleri

içinde inşa edilir. Bu yeni kültürde bir dizi alt-söylemde ifade edilen söylemsel kodlar estetik bir özellik kazanarak, kültürel nesnelere barındırdığı yorumlama sürecinden dolayı çelişki ve gerilim taşır. Burada karşımıza çıkan şey; ileti aktarmanın ötesinde farklı söylemlerin mücadeleye girdiği bir mecradır. Medya yeni kültürel biçimler inşa ederken, diğer taraftan kültürel sınırları da dikkatinden kaçırmaz (Yağlı, 2009: 39).

Medya, gerçekliğin inşa edilme sürecine etkin olarak katılır ve egemenlik ilişkilerini egemen/başat sınıfların çıkarı doğrultusunda üreten birincil dolayımlayıcı olarak toplumsal gerçekliğin tanımlayıcısıdır (Dursun, 2001: 79). Haber medyasının ana stratejisi, nesnel toplumsal gerçekliği sunduğu iddiasıyla bir hakikati formüle etmesidir (Young'tan aktaran Dursun, 2001: 70). Olay, toplumsal bütünü oluşturan parçalardan sadece biridir. Açıkça belirgin olmayan metin ve toplumsal bütünlük içindeki bağlardan dolayı metnin yorumu sadece eldeki bir belgeyle sınırlanamaz. Farklı yorumlar farklı bütünlüklere başvurmak durumunda kalır. Az ya da çok gelişmiş toplumsal kurum veya psikolojik yapılar vasıtasıyla birbirine bağlı olan olaylar, konu ile ilgili olan bütünlüğü tanımlar. Nasıl ki tüm önyargılar seçicidir, aynı şekilde haber değerleri de bundan dolayı seçici özellik gösterir. Önemli olan bu seçimin nasıl yapıldığını çözümlenektir. Haber değerine sahip bir tecavüz olayının diğer tecavüz olayları arasından seçimi, soru ve cevap mantığına dair açık bir işaret vermez. Olayın kendisine, hakikatine ve anlamına yabancı bir şey empoze edilir. Toplumsal eylemlerin yorumları olarak haberler, gerçeklik iddiasını taşır; gazetecinin gerçeklik yorumu da taraflı bir nitelik gösterir (Edgar'dan Aktaran: Yağlı, 2009: 44-45). Dördüncü kuvvet olarak medya, çeşitliliği, çoğulluğu temsil ettiğine ilişkin bir iddia ile kendi etik hedeflerini belirliyor. Oysa medya çeşitliliği değil, çoğunluğu temsil ediyor. Diğer bir deyişle “kamu oyunu” temsil ediyor. Marjinal, azınlıkta kalmış, sesini duyuramamış olanlar temsile kavuşmuyor. Diğer yandan çoğunluğa ait olan bu düşünceler, çerçeveler ve anlamlandırmalar silsilesi, aslında medyayı ve kapitalist pazar içinde kâr amaçlı türlü girişimleri elinde bulunduran bir azınlığın bu çıkarlarını sürdürmekte dayandıkları siyasal düşüncelerin doğallaşmış biçimleri. Başka bir deyişle, özel çıkarların kamusal bir çıkar tanımı içine sokulduğu ve bu biçimde meşrulaştırıldığı söylemler. Örneğin haberlerde sokak gösterileri, “eylemler”

olumsuzlanıyor, grevler “yaşamın durması, hayatın felce uğraması” başlıkları ile sunuluyor, suç olgusu toplumsal nedenlerinden soyutlanıp bireysel sapkınlıklar olarak temsil ediliyor, popüler bir sanatçının tuvalet penceresinden geçip geçmemesi en önemli sorun olup çıkıyor, sarhoş bir turistin polise sarılmasını görüntüleyen gazetecilere bir psikopatın silah çekmesi “görevini yapmakta olan habercilerin engellenmesi” olarak sunuluyor, insanların özel yaşamlarının sergilenmesi en önemli kamusal sorumluluk ilkesi olarak tanıtılıyor. Medya bunların yaparken “kamunun sesi, sözcüsü” oluyor. Gereksiz ayrıntılar öne çıkıyor, ballandırılıyor ve eğlenceye dönüştürülüp seyirlik bir hale getiriliyor (İnal, 1999: 31). Medya ile dolayımlanmış gerçeklik inşasının yapay olduğunu vurgulayarak bu yapay insanın, medyanın durum tanımları yoluyla gerçekleştiğini belirtmektedir (Kaya, 2009: 27).

Kısaca özetlemek gerekirse, medyanın (yeniden inşa yoluyla) aktardığı (yapay) gerçeklik, gerçekliğin yalnızca aktaran tarafından tanımlanmış bir “temsildir”. Temsil sürecinde olay ya da oluşum (gerçeklik) yalınlaştırılmakta, birçok öge ve ayrıntısından arındırılmaktadır. Açıkça görülebileceği üzere medya ile aktarım süreci, aktarım işleminin (dolayımmanın) bir gereği olarak aktaranın özelliğine önemli bir yer ve olanak tanımaktadır. Dolayısıyla, baştan bir çarpıtma (öznellik) niyeti, çabası olmayan durumlarda bile medyayı kullanacaklara, kimilerinin beşerin doğası gereği de bulabilecekleri, “çıkarları doğrultusunda” medya anlamlandırma sürecini kullanma olanağı sunulmaktadır. Esasen bu nedenle, medya aktarımların nasıl yapılacağı (gazeteciliğin meslek ilke ve kuralları) standartlaştırılmaya çalışılmış ve “tarafsızlığı” sağlamak için etik kuralların geliştirilmesi önemli bir toplumsal sorumluluk anlayışı olarak dile getirilmiştir. Kitle iletişim etkinliğinin doğası gereği sunmakta olduğu durum, kitle iletişim araçlarının *mülkiyetine sahip olmanın ve / veya onları kontrol edebilmenin* yaşamsal önemini de ortaya koymaktadır (Ayşe Kaya, 2009: 29).

Haber medyası ve temsil konusunda dünyada ve Türkiye’de pek çok araştırma yapılmıştır. Van Dijk ve onu izleyen yazarların yaptığı söylem analizi çalışmalarından azınlıkların, göçmenlerin, ev işgalcileri, üçüncü dünya ülkeleri ve insanların genellikle benzer şekillerde temsil edildikleri görülmektedir. Haber söylemi yoluyla ‘normal’ ve ‘marjinal’ davranış ve durumların sınırları da

belirlenmiş olmaktadır. Marjinal durum ve kimlikler, hem söylem yoluyla ötekileştirilir, hem de ötekiler, söylem yoluyla dışlanır. Daha açık bir ifade ile haber metinlerinde farklı etnik ve kültürel kimliklere sahip olanları dışlayıcı ifadelerle sıkça rastlanmaktadır. Farklı kimliklere sahip olanlar çoğunlukla belirli stereotiplerle temsil edilirler. Stereotipler, bazı şeyleri kolay ve kısa yoldan anlatma imkanı verirken, aynı zamanda temsil edilen gruplar hakkında ‘ön yargılar’ da üretir. Çünkü bu temsil biçimi, onu yalnızca bir bölümüyle, bazı özelliklerini olduğundan daha abartılı olarak sunmak biçiminde gerçekleşir (Akça, 2007: 17).

Bunların arasından kadın kimliği, milliyetçilik, azınlıklar, terör olayları, din adamı kimliğinin medyada temsili konularından bazı örnekler burada aktarılacaktır.

Araştırmacılar arasında ortaya çıkan genel oydaşmaya göre, medya kurumları kadınlarla ilgili ideolojik açıdan çarpıtılmış oldukça sınırlı sayıda basmakalıp imgeler kullanmaktadırlar. Bu imgeler kadınların bağımlılığını ve ikincil konumunu pekiştiren bir ideolojiye hizmet etmekte ve kadınların eve ve aileye ilişkin rollerinin önceliğini vurgulamaktadırlar (Smith, 1980). “İmgeler ve Eşitlik: Kadınlar ve Ulusal Basın” başlığı taşıyan makalesinde Smith, kadınların çoğunun “reklam amaçlı” alanlarda istihdam edildiğini ve *gerçek* karar alma gücüne sahip kadın sayısının son derece az olduğunu belirterek, kadınların ikincil konumlarının istihdam alanlarında da görüldüğünü söyler (2002). Kadınların en basmakalıp ifadelerle reklam ve kadın sayfalarında temsil edildiğini ifade eden Smith’e göre aynı durum katı haberler için de geçerlidir. Smith, haberlerde kadınların ev içi rolleri oldukça sık işlenmekte, kadınlar ya bir ailenin içinde gösterilmekte ya da bir erkekle ilişkileri açısından tartışıldığını belirtir (1997).

Cangöz’ün Zaman, Hürriyet ve Cumhuriyet gazetelerinde 13-26 Mart 2003 tarihleri arasında Iraklı kadınların gazetelerde temsiline yönelik yaptığı analizinde (2008) farklı ideolojik duruşları bulunduğu kabul edilen gazetelerde Iraklı kadınların fotoğraflarını incelemiştir. Cangöz’ün yaptığı inceleme kadınların savaşta pasif kurbanlar olarak objektiflerin tercihi olduğunu, haber öykülerinde onların seslerine yer verilmediğini, Iraklı kadınların ancak çığlık atma, dua etme veya yas tutma gibi irrasyonel ve suskun şekilde temsil edildiğini göstermektedir.

Yüksel (2012)'in "İdeoloji ve Gündelik Hayatta Milliyetçilik: Rahip Santoro Cinayeti ve Basında Temsili" eseri Türkiye'de günlük olarak yayımlanan 11 ulusal gazeteyi (Bir Gün, Cumhuriyet, Hürriyet, Milliyet, Ortadoğu, Sabah, Tercüman, Türkiye, Yeni Şafak, Yeni Çağ) ele almaktadır. Her gazetenin, dış dünyada ve toplumda olan biteni ideolojik birimler olarak yapılandırıp sunmak ve okuyucu kitlesini bu yolla kendi dünya görüşleri doğrultusunda yönlendirip, en güvenilir organın kendileri olduğuna ikna etmek şeklinde iki siyasal gaye güttüğünü söyleyen Yüksel, yaptığı söylem analiziyle bunu göstermiştir. Yücel 5 Şubat 2006 yılında işlenen Rahip Santoro cinayetini konu edinen haber metinlerini 3 günlük periyotla incelemiştir. Yüksel araştırmasında Katolik Rahip Andrea Santoro'nun Trabzon'da öldürülmesine ilişkin haberlerde, basın kuruluşlarının farklı söylemlerle inşa ettikleri haber metinlerinin genel olarak milliyetçi bir üst anlatıyla güçlendirdikleri sonucuna ulaşmıştır. Yücel'in çalışması bize, basının "insani değerler açısından genel olarak kabul görmeyen bir olayın" milliyetçi bir dille temsil edildiğini göstermektedir.

Farklılıkların medyada temsili, Türkiye'de de çeşitli araştırmacıların ilgi alanı olmuştur. Alankuş Kural (1995), medyanın etnik ve dinsel 'ötekilik' tiplemelerini çeşitli medya formatları üzerinde gerçekleştirdiği bir çalışmayla ortaya koymuştur. Çalışmaya göre medya, aleniyet kazandırdığı bir grup öteki'nin direnişlerini simgeleyen söylem/sembollerini elinden alıp hâkim ve muteber olana çeşitli biçimlerde eklemlemeye çalışarak; onları işledikleri/işleyecekleri suçun şiddetine göre 'aramıza katılıp normalleştirilebilecekler', bu mümkün olmadığında 'teşhir edilip cezalandırılması gerekenler' ya da daha da marjinalleştirip 'safra olarak atılması gerekenler' olarak kodlamakta; onlara, 'tehlike oluşturmadıkları ve kendi cemaatleri içinde kaldıkları sürece hoşgörü' talep etmekte; onları kimi zaman 'iyileştirilebilir, çok geç olmadığı takdirde ıslahı mümkün geçici bir sapma' olarak resmetmekte veya 'kriminal dünyanın insanları, bize de zararları dokunabilecek harici ötekiler' ya da 'aslında bizden olup bunun farkında olmayanlar' gibi çok farklı şekillerde tasnif etmektedir (Arar ve Bilgin, 2009: 140).

Avusturya basınında yabancı düşmanlığı ve yabancının tasarımı konusunda yaptığı araştırmada Alver (2003), basının olumsuzluğa ve etnik ayrımcılığa yönelerek, ön yargıların üretilmesine ve pekiştirilmesine katkıda bulunduğunu;

yabancı düşmanlığının temsiline yer verirken, yabancıyı pozitif şekilde tanımlayan alanlar açmadığını ortaya koymuştur.

24 ulusal gazetede yayımlanan 213 haberin incelendiği İbrahim Yenen tarafından yapılan çalışmada ise din adamı kimliğinin yazılı basında nasıl temsil edildiği ortaya konulmuştur. Habertürk, Akşam, Hürriyet, Star, Vatan, Milliyet, Sabah, Posta, Bugün, Güneş, Takvim, Sözcü, Yeni Akit, Milli Gazete, Yeni Şafak, Zaman, Türkiye, Yeni Asya, Yeniçağ, Ortadoğu, Cumhuriyet, Radikal, Taraf, Bir Gün gazetelerinin incelendiği çalışmanın sonuç bölümünde şu ifadeler yer almaktadır:

Toplumsal ve kurumsal statüleri itibariyle ayrı bir “sınıf”sal yapı oluşturmayan din adamlarının yazılı basında temsili, Diyanet İşleri Başkanlığı çalışanları bağlamında değerlendirilmiştir. Bu amaçla 24 ulusal yayın gerçekleştiren günlük gazete 01.01.2011-31.03.2011 tarihleri arasında taranmıştır. Gazetelerde din adamı ile yayınlanan haberler 4 kategoride incelenmiştir. Bunlar Diyanet İşleri Başkanı, imam, Diyanet ile ilgili sendika-dernek çalışanı ve müftü olarak ortaya çıkmıştır. Ancak kimliğin temsili bağlamında yayınlanan haberlerin diğer üç kategoriden daha fazla “imam” karakteri ile ilgili olduğu görülmüştür. Çünkü Diyanet İşleri Başkanı ile ilgili yayınlanan haberlerin bürokratik hiyerarşi açısından Başkan’ın sahip olduğu mevkiine gönderme yaptığı anlaşılmaktadır. Müftü ve sendika-dernek görevlileri ile haberlerin dağılımı da aynı sonuç doğrultusunda kimliğin temsiline dair bir içerik barındırmamaktadır. Din adamı kimliğinin ortaya çıkmasını sağlayan haberlerin ise “imamlar”la ilgili olduğu gözlenmiştir. Bu haberlerin dağılımı dikkate alındığında ise “imam” kimliğinin olumlu yönleriyle ilgili haberlerin kurumsal, durumsal ve yorumuz haberlerden fazla olduğu tespit edilmiştir. Ancak bu olumlu özellikleri yansıtan haberlerin dışında olumsuz özellikleri vurgulayan haberlerin sayısı da azımsanamayacak oranda görünmektedir.

Özetle söylemek gerekirse medyayı eleştirel bir bakış açısı ile değerlendiren, eleştirel yaklaşımlar haberlerin gerçeği olduğu gibi yansıtan metinler olduğu ve habercinin de sadece olay ve kamu arasındaki aracı kişi kimliğine kuşkulu bakarlar. Onlara göre haberin gerçeği yansıtması mümkün değildir. Gerçeğin bilgisi hiçbir

zaman gerçeğın kendisi olamaz. O olsa olsa gerçeğın temsilcisidir. Bir savaş fotoğrafi ancak savaşı temsil edebilir ve savaş gerçeği karşısında fotoğrafin mutlaka önemli bir farkı bulunur. Muhabir, ancak elde edebildiği bilgiler doğrultusunda haber adı altında başka bir metin oluşturur. Bu olsa olsa gerçeğın temsil ettiği söylenebilecek bir metin olabilir. Ancak asla gerçek olamaz (Yüksel ve Gürcan, 2005: 92-94). Kaya (2009: 26) da, medyada gerçekliğin kendisi yerine yapay olarak yeniden inşasını yansıttığını belirtir. Ona göre bir başka anlatımla, söz konusu gerçeklik görüngüsü bir araç (medya) ile “dolayımlanmış” bir gerçektir. Bu durum sonucunda, bir olgu olarak, çağdaş toplumlarda bireylerin maddi var oluşlarının simgesel ilişkileri (ideolojiler), büyük ölçüde medyanın oluşturduğu bir yapı içinde üretilmekte ve ideolojik duruşlar belirlenmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM: HABER İDEOLOJİ VE SÖYLEM

Anlam kendine özgü doğası gereği çok anlamlıdır ve bir ayna gibi değil, bir dil gibi işlev görür. Anlam bir pratiktir. Dünyayı farklı biçimlerde temsil etmede hem dillerin nasıl anlam inşa ettiklerini hem de simgeselleştirmenin nasıl işlev gördüğünü anlamamız gerekir (Hall, 1997: 90). Anlam, temsil, söylem ve dil konusunda özlü bir yaklaşımın ifade edildiği bu cümleler, bizim de çalışmamızın ana temasını oluşturmaktadır. Şöyle ki, haber kuruluşları var olan gerçeklik veya gerçeklik olarak önlere gelen olay/ gelişme/ görüşleri takip ederler. Takiplerin sonucunda kendilerine bazı anlamlar iletilir. Haber mekanizmasının en altında bulunan muhabirlerden genel yayın yönetmenine kadar tüm çalışanlar bu anlamları birleştirir/ birleştirecek mekanizmayı oluşturur ve kendi ekonomik, kurumsal, teknik, ideolojik dillerine çevirirler. Böylelikle farklı anlamlarla kurulmuş cümleler, medyanın diline, medyanın anlamına, medyanın söylemine dönüşür. Sonuçta da bir anlam ve söylem inşa edilmiş, gerçekliğin yenide inşa edilen hâli kitle ile buluşturulmuş olur. Haber yapan kuruluşlar, hem maddi oluşumun ideolojik çıktısı fakat aynı zamanda maddi oluşuma katkıda bulunan kuruluşlardır. Bunların temel çıktısı olan haber, özü itibarıyla maddi olay ve katmanlar içinde doğup, gelişir, sonunda çökelti olarak ve sürekli var olmak amacıyla ideolojik katman içinde kendine yer bulur. İşte bu aşamada kitle iletişim araçlarının çıktısı olan haberin farklı bir kimliğe büründüğü görülür. Haber ideolojinin kurucu öğelerinden biri olmuştur (Kazancı, 2006).

Birbiriyle iç içe geçmiş ilişkiler bütünü olan habercilik faaliyeti bizatihi bir insan eylem olması, siyasal, toplumsal pek çok alanda dili kullanması dil, söylem ve ideolojinin medya çalışmalarında değerlendirilmesini beraberinde getirmiştir. Dilbilim alanındaki dil ve gerçekliğe ilişkin tartışmaların yarattığı birikim, medya çalışmaları alanına taşınır ve ‘medyanın toplumsal gerçekliğin aynası olduğu’ görüşünü sorgular. Açıkça manipülatif bir amaç gütmese bile habercinin de bir ideolojik çerçevesi vardır ve olayları pür ve evrensel doğrulukta aktarması mümkün değildir (Akca, 2009: 86). Çünkü gazetecinin olayı anlatırken kullandığı dil, ideoloji tarafından kuşatılmıştır (Fairclough, 2003a: 158). Haber ve haber üretimini inceleyen

eleştirel çalışmalar temel olarak haberi bir ideoloji olarak görme ve haberciliği resmi kaynakların söylemlerinin yeniden üretildiği bir çalışma alanı olarak kavrama eğilimi içindedirler. Eleştirel yaklaşımla yapılan haber incelemelerinde nitel içerik çözümlenmeleriyle birlikte daha çok haberin söylemini yakalamaya çalışan metin çözümlenmeleridir (İnal, 1994: 158). İdeoloji, belli bir tarihsel an ve yerde kurulmuş olan toplumsal hayatı oluşturan pratiklerde, yani insanların gündelik hayatlarını sürdürürken yapıp ettiklerinde, her an yeniden üretilir, sürdürülür ve korunur (Yağcıoğlu ve Değer, 2002: 146).

Fiske'nin televizyon üzerinden kurduğu düşüncelerinden hareketle (1997) medya gereçlerinin gerçeği aynen kaydetmediğini ve onu kodladığını, kodlamanın da ideolojik olan bir gerçeklik duygusu ürettiğini söyleyebiliriz. Dolayısıyla yeniden sunulan gerçeklik değil, ideolojidir ve bu ideolojinin etkililiği televizyonun görselliğiyle sağlanır. Böylelikle doğruluk iddiasını gerçeğin nesneliliği içinde konumlandırmaya çalışır ve dolayısıyla ürettiği her “doğrunun” gerçeklik değil ideoloji olduğu gerçeğini gizler. Televizyonun yanlış temsil ettiği ya da gizleştirdiği şey, kendi ideolojik pratiğidir ve dolayısıyla gerçeğe ideolojik olan arasındaki ilişkidir (Fiske, 1997: 30). Genel olarak medyanın, özelde ise yazılı basın ortaya çıktığı ve yayıldığı yıllardan itibaren belli bir konuyla ilgili olarak kamuoyu oluşturma veyahut oluşmuş bir kamuoyunun yönlendirme kabiliyetine sahip olduğu genel olarak kabul gören bir husustur. Bir anlatı olarak haberin toplumsal, siyasal, ekonomik ve kültürel işlevleri Yüksel'e göre kuşkusuz 'ideoloji' sorunsalıyla ilgili bir tartışma alanını işaret etmektedir (2012: 24-25). Poulantsaz'a göre maskeleyme ve yerinden etme; parçalama ve ayırma; gerçek yerine hayali ilişkiler kurma olarak temel üç işlevi bulunan ideolojinin (Aktaran: Erdoğan ve Alemdar, 2005: 362-363) bu işlevlerini yerine getirmek için kullanıma açık olan ana mekanizma ise medyadır. Çünkü medya ideolojik pratikleri destekleyerek yeniden üretir. Olaylara profesyonel, ekonomik, kültürel, bireysel, sosyal değerler çerçevesinden bakılması nedeniyle medyanın ideolojik olduğunu pekala söylemek mümkündür. Medyanın toplumdaki genel zihin yapısını daha doğru ifadeyle başat paradigmayı farklı biçimleriyle sunduğu gerçeğiyle karşı karşıyayken, medyayı ideolojiden soyutlamanın yanlışlığı ortaya çıkar. İdeolojilerin medya içeriği üzerindeki

etkisini kaleme alan Shoekamer ve Reese (1997) medyanın işleyişi için beş düzey (ideolojik, medya dışı, kurumsal, medya rutinleri ve bireysel düzey) belirlemiştir. Onlara göre ideolojik düzey, diğer düzeylerden daha üstte yer almaktadır ve diğer düzeyleri kapsamaktadır.

Yüksel'in belirttiği gibi haberin ideolojik bir anlatı olmasının temel sebebinin belli bir sınıfın çıkarını doğrudan yansıtmasında değil, (kısmen onunla birlikte) var olan, inşa edilmiş ve edilen ideolojik biçimlerin vurgulanması, öne çıkarılıp dışlanması, tekrarı ve desteklenmesinde aramak daha doğru olacaktır. İdeolojinin içinde aktığı, kabul veya ret ile karşılaştığı, yeniden kurulduğu toplumsal kanallardan yalnızca biridir haber. Kabullerimiz, alışkanlıklarımız ve tavırlarımız çok katmanlı bir süreçte oluşur. Kitle iletişimi bunun yalnızca bir aracıdır. Bir iktidar meşrulaştırıcısı olarak ideoloji (Foucault) ve bir çatışma alanı olarak ideoloji (Althusser) bu noktada yakınlaşırlar. Sürekli kurulan, yıkılan, yeniden kurulan ideolojik ön kabuller, hayatın bilgi departmanında var olan sonsuz bir savaşı temsil ederler. Haber ve onun parçası olduğu medya evreni de bu savaşın bir parçasıdır. Bu süreçte kültürel formasyonlar değişir, kimlikler kurulur, tavır ortaklıkları oluşur. Benimsenen ortak tavır ve kamusal fikirlerin tek dayanağı haber ve medya değildir kuşkusuz ancak, bu oydaşmaların ve çatışmaların belirleyenlerinden her biri baştan sona, öyle ya da böyle ideolojiktir. Farklı toplumsal kimlikler arasında herhangi bir ayırım gözetmeyen, hukuki ve insani eşitliği savunan fikirler de, bu farklılığa hoş bakmayan hatta mevcut farkları bir tehdit olarak gören anlayışlarda ideolojik bir kurulum süreciyle varlık bulurlar. Ve kuşkusuz her iki fikir evreni de haber metinlerinde -tüm diğer anlatı biçimleriyle birlikte- geniş bir hareket alanı bulmaktadır (Yüksel, 2012: 97).

Modern toplumlarda kitle iletişim araçlarının insanların gündelik hayatlarında etkili bir araç olduğu düşünüldüğünde, medyanın da ideolojinin yeniden üretilmesi, sürdürülmesi ve korunmasında etkin bir rol oynadığını söylemek mümkün görünmektedir. Bu bağlamda, ideoloji ve medya arasındaki ilişkinin ele alınması gerekmektedir. Bu nedenle buradan itibaren ideoloji ve söylem arasında kurulan ilişki ele alınacaktır. Öncelikle ideoloji kavramını günümüze kadar taşıyan düşünürlerin bazılarının görüşlerine yer verilecek, söylem kavramıyla

ilişkilendirilecektir. Sancar (2008) ideolojiye üç farklı yaklaşımla bakmanın mümkün olduğunu söyler: Bunlardan ilki ideolojiyi “*toplumsal gerçekliğin öznelere bilincinde bir yanılısama ile oluşan bilgisi, yani yanlış bilinç*” tanımlar. İkincisi, “*toplumsal sistemin çatışmalı yapısını bir arada tutan ve esas olarak toplumsal sistemin kendini yeniden üretmesini sağlayan egemen ideoloji olarak ele alır ve hegemonya kavramı*” ile ilişkilendirir. Üçüncüsü ise “*bütün toplumsal ilişkilerin ancak dil dolayımıyla gerçekleşen pratikler olduğu gerçeğinden hareketle, ideoloji kavramının açıklamaya çalıştığı toplumsal düşünce, değer ve anlamların oluşumunu toplumsal anlamların belirlenmesi, basitlemesi olarak söylem kavramı aracılığıyla*” ele alır.

İdeolojiler büyük ölçüde söylem aracılığıyla yayılmakta (Özer, 2010: 49) ve her söylem, içinde ideolojiyi barındırmaktadır (Karaduman ve Batu, 2011: 362). Diğer taraftan medya çalışmaları açısından söylem kavramı, ideoloji ile birlikte ele alındığında, haberlerin (daha geniş ifadeyle medya metinlerinin) toplumsal iktidarın kurulmasındaki payını sergilemekte çıkış noktası sağlamaktadır (Dursun, 2001: 46).

2.1. İdeolojiden Söyleme

Fransız Devriminin düşünsel temelini oluşturan düşünürlerin görüşleriyle şekillenen ideoloji kavramı, ilk olarak Antoine L. C. Destutt de Tracy tarafından bilimler için temel bir kavram şeklinde tanımlanmış, ancak bu kavram politik değişimlerle birlikte olumsuz bir içerikle, yanlış bilinç olarak kullanılmaya başlanmıştır. Francis Bacon, Adrien Helvetius, Dietrich Holbach, Napoleon Bonaparte’in tarihsel arka planında yer aldığı, 19 ve 20. yüzyılda Karl Marx, Vladimir İlyiç Lenin, Georg Lukacs, Antonio Gramsci, Louis Althusser ve daha pek çok düşünürün katkılarıyla günümüze kadar taşınan kavram (Özbek, 2000) bugün “siyasal ya da toplumsal bir öğreti oluşturan, bir hükümetin, bir partinin, bir toplumsal sınıfın davranışlarına yön veren politik, hukuksal, bilimsel, felsefi, dinsel, moral, estetik düşünceler bütünü” olarak tanımlanabilir. Ancak Eagleton’un “*İdeoloji*” kitabının ilk cümlelerinde belirttiği gibi şimdiye kadar hiç kimse ideolojinin tek ve yeterli bir tanımını yapamamıştır. Bu durum, bu alanda çalışanların zeka seviyelerinin düşük olmasından değil, ideoloji teriminin kullanışlı, ama

birbiriyle bağdaşmaz nitelikte olan birçok anlamı olmasından kaynaklanır. Dolayısıyla bu anlam zenginliğini tek ve kapsayıcı bir tanıma sıkıştırmaya çalışmak mümkün olsaydı bile, pek yararlı olmazdı (Eagleton, 2011: 17). Van Dijk (2003: 15), Destutt de Tracy'nin kitabından bu yana ideoloji çalışmasına verilen büyük öneme rağmen, kavramın sosyal bilimlerde en muğlak ve en tartışmalı kavram olarak kaldığını belirtmektedir. İdeoloji kelimesinin farklı kavramsal liflerle bir doku halinde örülmüş bir metin olduğunu belirten Eagleton günümüzde kullanılan ideoloji tanımlarını şu şekilde sıralamaktadır:

a) Toplumsal yaşamda anlam, gösterge ve değerlerin üretim süreci, b) Belirli bir toplumsal grup veya sınıfa ait fikirler kümesi, c) Bir egemen siyasi iktidarı meşrulaştırmaya yarayan fikirler, d) Bir egemen siyasi iktidarı meşrulaştırmaya hizmet eden yanlış fikirler, e) Sistematik şekilde çarpıtılan iletişim, f) Özneye belli konular sunan şey, g) Toplumsal çıkarlar tarafından güdülenen düşünme biçimleri, h) Özdeşlik düşüncesi, i) Toplumsal olarak zorunlu yanılma, j) Söylem ve iktidar konjonktürü, k) Bilinçli toplumsal aktörlerin kendi dünyalarına anlam verdikleri ortam [medium], l) Eylem amaçlı inançlar kümesi, m) Dilsel ve olgusal gerçekliğin birbirine karıştırılması, n) Anlamsal [semiotic] kapanım, o) İçinde, bireysel, toplumsal yapıyla olan ilişkilerini yaşadıkları vazgeçilmez ortam, p) Toplumsal yaşamın gerçekliğe dönüştürüldüğü süreç (Eagleton, 2011: 18).

İdeoloji kavramı konusunda van Dijk ise ideolojinin pek çok tanımları arasındaki farklılıklar ne olursa olsun, insanların “ortak fikir” veya “inanç”larıyla ilgili olduğunu belirtmektedir (2005: 19). Buradan hareketle ideoloji, “yanlış bilinç” olarak adlandırılmaktan “söylem ve iktidar analizi” çerçevesine kadar geniş bir bağlamda düşünülebilir (Aydoğdu, 2007: 212).

Hemen belirtmek gerekir ki ideoloji sık sık “*nesnel olmayan bir düşünce ürünü*” olarak tanımlanmıştır. Bu tanım olaylara bakışta yan tutmayı anımsatmaktadır. İnsanı yanılsıza götüren, yanıltan bir değerlendirmeyi ifade etmektedir. Bu anlamda ideoloji yanıltıcı bir özellik taşımaktadır. Daha doğrusu küçültücü bir sıfatla beraber gibidir. Onu tanımlama, ona yaklaşımın yön ve açısına göre değişmektedir. Siyaset sosyolojisinde, siyaset biliminde ideoloji asıl olarak yukarıda belirttiğimiz usule göre algılanıp tanımlanmaktadır. Böyle bir tanım, bu bilim dallarının kendileri için kabullendikleri ideoloji tanımı olmaktan çok ilgilendikleri öznelere, kümelerin benimsedikleri ideoloji tanımıdır. Bu anlamda

ideoloji, belirli bir sınıf ya da gruba özgü inançlar sistemidir. Anlam ve fikir üretiminin genel sürecidir. Burada ideolojinin doğru ya da bilimsel bilgiyle çelişme olasılığı çok yüksektir. Ayrıca yine ideolojinin aldatıcı inançlar sistemi, yani yanlış fikirler ya da yanlış bilinç haline dönüşme tehlikesi de bulunmaktadır (Kazancı: 2006).

Hof (2008: 162, 163)'un belirttiği gibi insanın eylemleri, çevresini nasıl yorumladığıyla ilgilidir. İnsan bu yorumlamada inanç ve tutumlarını, yani ideolojisini kullanarak hareket eder. Bu noktada ideolojilerin dolaşıma girmesini hızlandıran en başat etken yazılı basındır. Liberal yaklaşımlar dikkate alındığında basının ideolojik bir işlevi bulunmamaktadır. Çünkü liberal yaklaşım çerçevesinde ele alınan çalışmalar genellikle gazetecinin toplumsal gerçeği yansıtmaya, olaylara nesnel olarak yaklaşma ve tarafsız bir biçimde olayları yansıtmaya görüşlerine yakın olma eğilimindedir. Hall (2005a: 86)'e göre medya çalışmalarında eleştirel paradigma, ideolojik boyutun yeniden keşfiyle birlikte biçimlendi. “İdeolojik süreç nasıl işler?” ve “Bir toplumsal formasyonda ideolojik olanı öbür pratiklerle ilişkisi içinde nasıl kavramak gerekir” soruları eleştirel paradigmanın iki görünümünü oluşturuyordu.

Haber söylemini etkileyen faktörlerin ele alınacağı bölümde de görülebileceği gibi, medya her türlü görüşün yansıtıldığı bir ayna olmaktan çok belirli etkenler ile örülen bir yapıya sahiptir ve zaman zaman ideolojik söylemleri içeren metinler sunmaktadır.

Eleştirel yaklaşımlar, temelde üretim araçlarına sahip olan sınıfın, ellerinde bulunan iktidarı ve kendi çıkarlarının devamlılığını, devlet aracılığıyla baskıya dayanan veya rıza kazancı şeklinde uygulanan bir kavram olarak ele almaları nedeniyle medya ve ideoloji arasındaki ilişkiye odaklanmışlardır (Dursun, 2001: 19). Kitle iletişim araçlarını incelerken, çeşitli çalışmalarda merkezi bir yer tutan (Sholle, 2005: 255) ve Marksist kuramla doğan ve gelişen ideoloji (Dursun, 2001: 19-20) tartışması genellikle Marks ve Engels'in herhangi bir toplumdaki yönetici fikirlerin, toplumda üretim araçlarını elinde bulduran sınıfların fikirleri olduğu yönündeki varsayımını temel almaktadır (Mutlu, 2008: 134). Marx'a göre ideoloji a) maddi

gerçekliğin tersine dönmüş ifadesidir. *Camera obscura* metaforu ile Marx'ın tanımlamaya çalıştığı tersine dönme ilişkisi çoğu zaman “yanlış bilinç” olarak yorumlanmıştır; b) Gerçeklik hakkında bir yanılsama değil, onun bilinç düzeyindeki bir izidir. Burada gerçek ile ideolojik olan iki ayrı düzey, hatta karşıtlık olarak ele alınır; c) egemen sınıflar, onların nesnel çıkarları ve bu çıkarları yeniden üretecek düşüncelerle ilişkilidir. Maddi üretim araçlarını kontrol eden egemen sınıf, aynı zamanda bu konumunun sağladığı dolayım ile ideolojik aygıtları da kontrol eder. Böylelikle egemen sınıfın düşünceleri egemen düşünceler haline gelir; d) Alt-yapı, üst-yapı metaforuyla açıklanır. Buna göre Marx ideolojiyi, üretimin ekonomik koşullarının maddi dönüşümüne paralel olarak açıklanabilecek, insanların yaşadıkları çelişkilerin bilincine vardıkları ve bu bilincin yarattığı bir mücadele içinde konumlandıkları alan olarak tanımlanır (Sancar, 2008: 11-17). Bununla birlikte Marx'ın eserleri bir bütün olarak değerlendirildiğinde ideoloji kavramının genellikle önüne bir sıfat eklenerek kullanıldığı (cumhuriyetçi ideoloji, burjuva ideolojisi, Alman ideolojisi, siyasal ideoloji gibi) görülmektedir. Ayrıca Marx'ın ideolojiyi sıfat olarak kullandığı (ideolojik karakter, ideolojik kuram, ideolojik yöntem gibi) da bilinmektedir (Çelik, 2005: 95). Marx'ın ideoloji tanımlamasında farklı dönemlerde farklı anlamlar çıkarılmasına (Aydoğdu, 2007); hatta Marx'ın yazılarında ideoloji sözünün farklı ve zaman zaman çelişik yaklaşımlarla temel teşkil edebilecek kullanımlarına (Çelik, 2005: 95) rağmen, sayısı ne olursa olsun şu ayrım tümünde mevcuttur: Marks'ta ideoloji bir yandan bir yanılsama; diğer taraftan da toplumsal bir sınıfın düşünsel donanımı olarak ele alınmaktadır (Dursun, 2001: 25).

Marx ve Engels medyayı içine alan ideoloji tanımlamasına yer vermek bu noktada yararlı olacaktır:

“Egemen sınıfın düşünceleri, bütün çağlarda, egemen düşüncelerdir, başka bir deyişle, toplumun egemen *maddi* gücü olan sınıf, aynı zamanda egemen *zihinsel* güçtür. Maddi üretim araçlarını elinde bulunduran sınıf, aynı zamanda, zihinsel üretimin araçlarını da emrinde bulundurur, bunlar o kadar birbirinin içine girmiş durumdadırlar ki, kendilerine zihinsel üretim araçları verilmeyenlerin düşünceleri de aynı zamanda bu egemen sınıfa bağımlıdır. Egemen düşünceler, egemen maddi ilişkilerin fikrî ifadesinden başka bir şey değildir, egemen düşünceler, fikirler biçiminde kavranan maddi, egemen ilişkilerdir, şu halde bir sınıfı egemen sınıf yapan ilişkilerin ifadesidirler; başka bir deyişle, bu düşünceler, onun egemenliğinin fikirleridirler. Egemen sınıfı

meydana getiren bireyler, başka şeyler yanında, bir bilince de sahiptirler ve sonuç olarak düşünürler; bu bireyler, bir sınıf olarak egemen oldukça ve tarihsel çağı bütün genişliğince belirledikçe, elbette ki, bu bireyler sınıflarının bütün genişliğince egemendirler ve öteki şeyler bakımından olduğu kadar, düşünürler, fikir üreticileri olarak da egemendirler ve kendi çağlarının düşüncelerinin üretimi ve dağıtımını düzenlerler; o halde onların düşünceleri, çağlarının egemen düşünceleridir. Örneğin kraliyetin, aristokrasinin ve burjuvazinin iktidar için çekiştikleri ve dolayısıyla iktidarın paylaşılmış olduğu bir devirdeki bir ülkede, kuvvetlerin ayrımı öğretisinin artık “ebedi yasa” olduğu öne sürülen egemen öğreti olduğu görülür” (2012:50-51)

Marx’tan sonraki dönemlerde ideoloji kavramı üzerinde Marx’ın temel görüşleri tartışılmış, Marx’ın materyalist düşüncesinde kültür, ideoloji, politikanın önemsiz görülmesi ve bunların ekonomik alt yapıya bağlı bir üst yapı olarak ele alınması Batılı Marksistlerce eleştirilmiştir. Batı Marksizm’i olarak adlandırılan yaklaşım, bu bağlamda ekonomimin temel belirleyiciliğini sorgulamış ve komünist devrimin kendiliğinden gerçekleşmemesini ideolojiye bağlamıştır. Bu bağlamda çıkış noktaları farklı olmakla birlikte Gramsci ve Althusser’in yönetici azınlıkların baskı yanında rıza kazanmak suretiyle de kendi statükolarını sürdürdüğü gibi ortak görüşleri bulunmaktadır (Selçuk ve Şeker, 2012: 19-20).

Marx, toplumsal biçimlenişlerin çözümlemesini yaparken ağırlıklı olarak altyapı uğrağını ele almıştır. Ancak Gramsci, bir “üstyapısal” kuramcısı olarak, ideoloji sorunsalıyla ilgilenmiştir (Özbek, 2000: 119). “Gramsci’nin kuramsal modelinin temeli *sivil toplum ve devlet* arasında kurduğu ilişkiyi *tarihsel blok* aracılığıyla *hegemonya* kavramına bağlamasına dayanır” (Sancar, 2008: 31). Kültür ve ideoloji konusunda anahtar kavram olarak hegemonya kavramını kullanan Gramsci’nin ilgilendiği asıl konu, elit bir azınlığın toplumun geri kalanına (sayısal olarak çoğunluğa) nasıl hükmettiği ve çoğunluğun da hükmedilmeyi ve yönetilmeyi nasıl kabul ettiği. Gramsci bu sorunun cevabını hegemonya kavramında bulmaktadır. Çünkü bu azınlık, ülkedeki temel kurum olan devlete ve onun organlarına ve kitle iletişim araçlarına sahiptir. Bu araçlar sayesinde, azınlık, çoğunluk üzerinde kontrol sağlamaktadır. Gramsci’ye göre azınlıkta olan egemen sınıfın fikir ve görüşlerinin topluma yayılmasında kitle iletişim araçlarında çalışan “organik aydınlar”ın önemli bir görevi vardır. Organik aydınlar egemen sınıfın

fikirlerini gündelik dil aracılığıyla topluma yayarlar ve burjuvanın egemen blok olmasını sağlarlar (Yaylagül, 2010: 109).

Sivil toplum kavramını Marx'tan farklı, üretim etkinliğinin dışında kalan ve "özel" olarak adlandırılan kurumların hepsini kapsayan bir alan olarak tanımlayan Gramsci'ye göre sivil toplum felsefi, edebi, sanatsal, kültürel vb. toplumsal pratiklerin alanıdır. Sivil toplum, entelektüel ve moral düzeyde ideolojinin işleme alanı olması nedeniyle hegemonya alanını oluşturur. Ona göre, ideoloji sadece bir üstyapısal alan değil, alt yapı ile üstyapının uyumunu sağlayan temel toplumsal pratiktir. Böylelikle hegemonya kavramı bize egemen bir ideolojinin oluşumu sayesinde olanaklı hale gelen iktidarın alanının sivil toplum olduğunu gösterir (Sancar, 2008:32-33). Gramsci'ye göre sivil toplum içerisinde yer alan basın da, diğer sivil toplum organları gibi birer mücadele alanıdır (Dursun, 2001: 35). Gramsci'nin hegemonya çözümlemesi sayesinde ideoloji, "sistematik düşünce" olarak tanımlanmaktan kurtarılmış ve ideoloji toplumsal mücadele ve uyum pratikleri içinde kolektif öznelerin kendilerini devamlı olarak yeniden temsil etmeye çalıştıkları dinamik alanın çözümlenmesiyle ilişkilendirmiştir. Hegemonya ideolojik bir mücadele içinden tanımlanıyorsa, o zaman böyle bir kavramlaştırmanın karşı hegemonyanın olanaklılığını da tartışması gerekir. Hegemonya alanında egemen güç bütün ideolojik öğeleri kendi çıkarı için tüketme gücüne sahip olamaz (Sancar, 2008: 45). Böyle bir tanımlamaysa çoğunluğun kendisini ikincil konuma yerleştiren sisteme rızasının sürekli biçimde kazanılmasını ve yeniden kazanılmasını gerektirir. Böylelikle hegemonyanın zaferi istikrarsızdır, asla elde bir olarak görülemez, bu nedenle de sürekli olarak üzerinde mücadele gerektirir (Fiske, 2003: 225). Gramsci'nin sürekli yeniden hegemonik rızanın kurulması yönündeki saptama Kültürel Çalışmaların temel dayanaklarından birini oluşturur (Selçuk ve Şeker, 2012: 23).

Dilbilim ve göstergebilime ilişkin görüşlerinin hem Antik Yunan düşünürlerin görüşlerinden hem de Marksist düşünceden beslendiği anlaşılan Volosinov (Güngör, 2011: 183) dil ve ideoloji arasındaki ilişkiye odaklanır. Volosinov'a göre "bir gösterge basitçe gerçekliğin bir parçası olarak var olmaz –başka bir gerçekliği yansıtır ve kırılmaya uğratır. Bundan dolayı söz konusu gerçekliği çarpıtabilir, bu

gerçekliğe sadık olabilir ya da bu gerçekliği özel bir bakış açısından algılayabilir vb. Her gösterge ideolojik değerlendirme ölçütlerine maruzdur... İdeoloji alanı göstergeler alanıyla çakışır. Birbirleriyle eşitlenirler. Nerede bir gösterge mevcutsa, orada ideoloji de mevcuttur. İdeolojik her şey semiyotik bir değere sahiptir” (Aktaran: Hall, 2005b: 209).

Volosinov bir sözcüğün anlamının tamamen bağlamı tarafından belirlendiğini ve bir sözcüğün ne kadar çok bağlamı varsa o kadar çok anlamı olduğunu vurgular (Çam, 2008: 254) Volosinov’a ideolojinin işlendiği temel ortam dil ve bilinç pratiğidir. İdeoloji, dolayısıyla özel anlam ve tanımlar, gösterge yoluyla üretilir. Birey kendisini önce dil sistemin içine yerleştirmek kaydıyla düşünebilir ve konuşabilir. Bu sistem toplumsal olarak inşa edilir ve ayakta tutulur (Dağtaş, 2003: 31). Volosinov’un savunduğu şey: “İdeolojik göstergeye sınıflarüstü, ebedi bir karakter vermek, içinde ortaya çıkan toplumsal değer yargıları arasındaki mücadeleyi söndürmek ya da derine çekmek, göstergeyi tekvurgulu hale getirmektir” (Hall, 2005a: 104). Volosinov böylelikle aynı dili kullanan farklı sınıfların, dilde sınıfsal mücadele sürdürdükleri görüşünün temelini atmıştır (Dursun, 2001: 48).

Volosinov tarafından dilsel bir boyut kazandırılan ve karşıt toplumsal çıkarların gösterge düzeyinde mücadelesi olarak görülen ideoloji, Fransız yapısalcı Althusser’in genel ideoloji kuramına katkı sağlamıştır (Dağtaş, 2003: 31). Althusser ideolojiyi, insanların beyinlerine hükmeden düşünceler ve temsiller sistemi olarak tanımlar (Güngör, 2011: 196). Althusser devlet aygıtlarını, Devletin Baskı Aygıtları ve Devletin İdeolojik Aygıtları olarak ikiye ayırarak, devletin baskı aygıtlarının zor kullanarak işlediğini, devletin ideolojik aygıtlarının da ideoloji kullanarak işlediğini ifade etmektedir. Kitle iletişim araçlarını devletin ideolojik aygıtı olarak nitelendiren Althusser’e göre bu aygıtların genel olarak temel işlevinin üretim ilişkilerinin yeniden üretiminin sağlanmasına yöneliktir (Çam, 2008: 193). Devletin ideolojik aygıtları (DİA) arasında sayılan medya aracılığıyla insanlara, bir şey olmanın ne anlama geldiği öğretilir ve ideoloji bu toplumlarda sömürü ilişkilerini gizler (Yaylagül, 2010: 117).

“İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları” kitabında, devletin ideolojik aygıtlarının üretim ilişkilerinin yeniden üretilmesindeki rolü vurgulandıktan sonra genel bir ideoloji teorisinin taslağı olabilecek kimi tezler ortaya atılmaktadır (Çam, 2008: 193). Althusser sadece siyasal bilim değil iletişim bilimleri açısından da çok önemli sonuçlar doğuracak, ideoloji ile ilgili üç ana tez ileri sürmekte ve bunları şöyle sıralamaktadır: a. İdeolojinin tarihi yoktur. b. İdeoloji bireylerin gerçek varoluş koşullarıyla aralarındaki hayali ilişkilerini temsil eder, bu ilişkilerin bir tasarımıdır. c. İdeoloji bireyleri özne olarak çağırır. Althusser bu ana tezlerden neden-sonuç ilişkisi içinde ara tezler üretmiştir. Bunlardan “İdeolojinin varoluşu maddidir” biçiminde formüle ettiği ara tez, insanı farklı düşünmek kadar farklı çözümlere ve özgün saptamalara da yöneltebilecek nitelikte bir tezdur. İdeoloji maddi bir varlığa sahiptir tezi toplumsal bilimler platformunda adeta bir deprem yapmış gibidir. Bu tezlerle Althusser’in ideolojiye hem çok büyük bir önem verdiği hem de onun oluşum ve işlevini öncülü olan bütün düşünürlerden tümüyle farklı yorumladığı görülmektedir (Kazancı, 2006).

Althusser’in çerçevesinde medya, ideolojinin hakimiyeti altında işlemektedir. Medya, daha klasik olan baskıcı devlet aygıtlarına karşılık olarak, ideolojik devlet aygıtıdır. Böylece medyanın etkinliği, yukarıdan dayatılan bir yanlış bilinçlilikte ya da değiştirilen tutumlarda değil, fakat koşulların temsil edilmesi ve deneyimlenmesini sağlayan bilinç dışı kategorilerde yatmaktadır (Curran vd., 1991: 246).

İletişimin en önemli araçlarından olan dilin medya çalışmalarında önemli bir yer tuttuğu bilinen bir gerçektir (Tekinalp ve Uzun, 2009: 137). Yapısalcılar tarafından dilin ideolojik anlamda ele alınması, Saussure, Levi-Strauss, Roland Barthes gibi yapısal öncülerin çalışmaları, dil, kültür ve anlama ilişkin kuramları haber araştırmaları için ilham verici olmuştur (Selçuk ve Şeker, 2012: 27,33). Saussure’ün dilbilimi, Levi-Strauss’un yapısalcı antropolojisi, Roland Barthes’ın semiyotiği, medyaya ilişkin yapısal yaklaşımlarda çok değişik katkıları beraberinde getirmiştir. Bununla birlikte temel ve asıl ilgi, anlamlandırma ve temsil süreçleri ve sistemleri üzerine olmuştur. Medya metinleri üzerine yoğunlaşan bu çalışmalar, ideolojiyi medya endüstrileri ve toplumun ekonomik temelini yansıması olarak ele

alan Marksist yorumların belli kör düğümlerini bertaraf etmekle olumlu bir rol oynamışlardır (Curran vd., 1991: 245).

Saussure (1974:65) göstergelerin fiziksel anlamı olan bir nesne olduğunu, gösterenin bir gösteren ve gösterilenden oluştuğunu söyler. Gösteren, gösterenin algılanan şeklidir. Örneğin kağıt üzerindeki yazı gösterendir. Gösterilen ise gösterinin göndermede bulunduğu zihinsel kavramdır. Yani kağıt üzerindeki yazının o dili konuşanların ve o kültürü paylaşanların zihninde oluşturduğu somut kavram gösterilendir. Saussure, gösterenin diğer göstergelerden farkıyla anlam kazandığını belirtir. Örneğin “erkek” göstergesi, hayvan, insan, çocuk ya da usta anlamına gelmez. Dil karşıtlıklar aracılığıyla işler. Örneğin köpek kelimesi bizim köpeği, kedi, ağaç vs. gibi başka varlıklardan ayırt etmemizi sağlar. Ancak bu kelime seçimleri keyfidir. Yani köpek kelimesinin neden köpeğe işaret ettiğinin bir açıklaması yoktur. Bir gösterilenin göndermede bulunduğu gerçeklik ya da deneyim alanı bu gerçekliğin veya deneyimin doğası tarafından değil, sistemdeki birbiriyle ilişkili gösterilenlerin sınırları tarafından belirlenmektedir. Anlamı belirleyen, gösterenin dışsal gerçeklikle ilgisinden çok, diğer göstergelerle ilişkisidir. Saussure bu ilişkiye “değer” adını verir ve anlamı belirleyenin “değer” olduğunu savunur (Aktaran: Selçuk ve Şeker, 2012: 28).

Dil sistemini oluşturan değişmez ve ortak kuralları “yapı” olarak tanımlayarak yapısalcılığın temelini atan Saussure insan ve dil ilişkisini dil yetisi, konuşma dilleri ve söylem olmak üzere üç ayrı düzlemde ele almaktadır. Dil yetisi, bireyin dilsel göstergeleri anlamlandırması ve bunları sistemli bir biçimde kullanma becerisine verilen addır. Her birey kendi toplumunun dilsel şifrelerini öğrenme ve bunları dil sistemi içinde konuşma becerisi gösterir. Bireyin iletişim kurarken seçtiği sözcükler de söylem düzeyini oluşturur (Güngör, 2011: 185,187).

Saussure, “dil sistemi” ile dilin birey kullanımı olan “söz”ü birbirinden ayırmıştır. Kendi içinde kuralları olan, yapısal bütünlük biçiminde kavranan dil, toplumsal olarak yaratılmıştır ve bireyler tarafından değiştirilemez (Çam, 2008: 188-189). Ona göre dil bir “toplumsal kurumdur”, oysa söz bireysel bir davranıştır. Bir toplumsal kurum olarak dil, düşünceleri anlatan örgütlenmiş bir göstergeler

sistemidir ve dilin kodlanmış yönünü temsil eder. Dil parçalara ayrılabilir, öyleyse çözümlenebilir. Yapılacak iş, bir dilin işleyişini ve anlamlandırılmasını sağlayan karşıtlıkları ve sapmaları ortaya çıkarmaktır. Aslında Saussure tüm diller ve toplumsal göstergeler için geçerli, genel bir bilimi ummuştur. Ona göre göstergebilim bize göstergelerin özünün ne olduğunu, hangi yasalara bağlı olduklarını öğretecektir. Saussure'un yaptığı bu çağrıya Roland Barthes cevap verir ve "Göstergebilimin konusu, özü ve sınırları ne olursa olsun tüm işaretler sistemidir: İmgeler, jestler, melodik sesler, nesnelere ve bunların törenlerde, protokollerde ya da gösterilerde bulunan karışımları 'dilleri' değilse de en azından anlam sistemleri oluştururlar" der. Bu tasarının dilbilim ve ondan esinlenen bilimler için geçerli olan temel öğelerini dört başlıkta sıralar: 1) Dil ve söz, 2) Gösteren ve gösterilen, 3) Sistem ve dizin ve 4) Düz anlam ve yan anlam. Medyanın söyleminin incelenmesi açısından gösteren-gösterilen ve düz anlam-yan anlam ikilisi önemli görünmektedir (Mattelart ve Mattelart, 2003: 69).

Bunlardan düz anlam, göstergenin ortakduyusal, aşikâr, bilinen anlamına gönderme yapar. Bir sokak manzarası fotoğrafı belirli bir sokağı gösterir, sokak sözcüğü binalar arasında uzanan bir şehir yolunu anlatır. Ancak aynı sokak renk ayarları, donuk gün ışığı, farklı odak ayarları, siyah-beyaz renkler veya diğer teknik ve perspektif seçeneklerle soğuk, zalim ve barınılamaz bir hale getirilebilir. Bu iki fotoğrafın düz anlamsal anlamı aynıdır. Farklılığı yaratansa yan anlamdır. Yan anlam, göstergenin, kullanıcılarının duyguları, heyecanları, değerleriyle bulunduğu anda meydana gelen etkileşimi belirtir. Bu anda yorum, yorumlayıcıdan etkilendiği kadar nesne ya da göstergeden de etkilenir. Barthes'a göre yan anlamdaki en önemli etmen, ilk düzeydeki gösterendir. Bizim fotoğraflarımız aynı sokağın fotoğraflarıdır. Aralarındaki farklılıkta fotoğrafın biçiminde, görünümünde yani gösterende yatmaktadır (Fiske, 2003:116). Daha net bir ifadeyle söyleyecek olursak, Barthes'a göre yan anlamlar düzeyinde ortaya çıkan ideoloji, dilin özelliği sayesinde düz anlamlara bağlanarak doğallaştırmış ve normalleştirmiş olur. Bu noktada Barthes'ın görüşleri etrafında dilin işlevinin ideolojiyi doğallaştırmak ve dolayısıyla egemen sistemin çıkarlarıyla bağdaştırmak olduğunu görürüz (Sancar, 2008: 97).

Barthes dil sistemini, mitleri üreten toplum ve kültür sistemlerine uygulayarak mit kuramını geliştirir. Barthes, Saussure'ün anlamlar basitçe şeylere gönderilemez yönündeki anlayışından hareketle anlamların, dilsel özelliklerinin ötesine götürülerek mit konumuna dönüşebileceklerini ileri sürer (Güngör, 2011: 193). Mit, bir kültürün, gerçekliğin ya da doğanın bazı görünümünü açıklamasını ya da anlamasını sağlayan öykü olarak tanımlanmaktadır. Barthes'a göre mit, bir şey üzerinde düşünme, onu kavramsallaştırma ya da anlamamanın kültürel yoludur. Barthes miti, birbirleriyle ilişkili kavramlar zinciri olarak düşünmektedir. Barthes mitlerin ana işlevinin tarihi doğallaştırmak olduğunu ileri sürerek bu işlevin mitlerin aslında belirli bir tarihsel dönemde egemen olmayı başarmış toplumsal sınıfın ürünü oldukları gerçeğine işaret etmektedir. Mitler kendi kökenlerini ve dolayısıyla da siyasal ve toplumsal boyutlarını gizemli kılar veya gizlerler (Fiske, 2003:118-119). Barthes burjuva ideolojisini, yarattığı mitler aracılığıyla inceler. Onun amacı ideolojik analiz yapmak olmasa dahi, mit kuramı özünde bir ideolojik çözümlerdir. Mit ve ideoloji yapısalcı anlayışa göre aynı anlama gelmektedir. Mitlerin içerdiği değer ve inançlar, ideolojiyi oluşturmaktadır (Güngör, 2011: 193,197). Roland Barthes popüler kültürün ideolojik yönünü ön plana çıkarmaya çalışmış, böylelikle de 1970'lerde özellikle medya içeriklerini oluşturan haber, reklam ve her türlü popüler kültür incelemelerini etkilemiştir. Barthes yaptığı çalışmalarla kültür ve ideolojinin dilbilimsel olarak analiz edilmesini sağlamıştır (Yaylagül, 2010:123). Özetle söylemek gerekirse Barthes, kapitalist toplumdaki çağdaş mitlerin analizini yapar ve net bir tavır ortaya koyar: Bu mitler kapitalist sistemin temel değerlerini meşrulaştırmak üzere işlev görür, bu değerleri doğallaştırır (Dağtaş, 2003: 64).

Yapısalcılığın önde gelen isimlerinden olan ve görüşleriyle biraz önce görüşlerine yer verdiğimiz Barthes'ı etkileyen Levi-Strauss; Marx'ın ekonomik ve siyasal alandaki grevler, sömürü, ideoloji gibi yüzeysel sorunların aslında derinde yatan sınıfsal yapılar, üretim araçlarının sahipliği ve sermaye yapısından kaynaklandığı görüşlerinden ilham alarak yapılarla ilgili görüşünü ortaya koymuştur. Bununla birlikte Strauss, Freud'un tüm problemlerin aslında temel zihinsel mekanizmalarının aynı olduğu yönündeki derin yapıya ilişkin görüşünden ve

yüzeysel yapıların altındaki derin yapıların etkisini araştıran yerbiliminden etkilenmiştir (Selçuk ve Şeker, 2012: 28-29).

Yapısalcılığı antropolojik incelemelerde uygulayan ve kültürleri iletişim sistemleri olarak gören Levi-Strauss (Güngör, 2011: 192), batı burjuva tarzının hızla yayıldığı dönemde, bu hayat tarzının henüz girmediği toplumlardaki akrabalık ilişkilerini incelemiştir (Özer, 2011: 40). Strauss, ilkel denem toplulukların –kendi anlatımıyla ‘tarihsiz toplumların’- kültürel sistemleri ve söylemleri üzerinde gerçekleştirir ve özgürce inşa edilmiş tikel ideolojik söylemlerin aslında nasıl aynı temel ideolojik şebekede işleyen dönüşümler olarak görülebileceğini gösterir (Hall, 2005a: 87). Çalışmalarının sonunda bu toplumların hepsinde aynı evrensel düşünce biçiminin egemen olduğu görüşünü geliştirmiştir (Yaylagül, 2010: 123). Yani Levi-Strauss (1982, 1983, 1986)’un temel iddiası, mitlerin ve genel olarak kültürel olguların toplumun kendisini simgesel düzeyde anlatma tarzı olduğu ve bu anlatımın bilinçdışının genel yasalarına göre gerçekleştiğidir. Kültürel olgular, simgesel sistemler olarak okunabilir, anlaşılabilir. Modern dönemlerde de siyasal ideolojiler ve hatta bilimler bile mitlerin işleyiş tarzına göre var olurlar. Diğer bir deyişle her tür insan edimi, dilsel olgular gibi, bir anlam içeren gösterge sistemleri olarak anlaşılabilir ve çözümlenebilir (Aktaran: Sancar, 2008: 93).

Hall’ün ideoloji kuramı ise yapısalcılığın sosyal ve kültürel bağlamlarıyla daha çok ilişkilidir. Ancak Hall medyayı da görüşlerinin kapsamına alarak daha bütünsel bir yapısalcı ideoloji kuramı geliştirme çabası içine girmektedir (Güngör, 2011: 198). Hall, ideoloji kavramsallaştırmasını gerçekleştirirken Marx ve Althusser’in olumsuz ideoloji anlayışını terk ederek işe başlar (Dursun, 2001: 34). İdeolojiyi her zaman için kapitalist devletin değerlerinin istisnasız yeniden üretimi olarak gören Althusser’in görüşlerini bu noktada eleştirir. Ona göre böyle bir görüş ideolojinin yok sayılması ve ideolojik mücadelenin içinde olan insanların görmezden gelinmesi anlamı taşır. Buradan hareketle Hall, *ideolojiyi, söylem alanında oluşan fikirler, anlamlar, inançlar ve onlara uyumlanabilen bilinç biçimleri* olarak tanımlar (Laughey, 2007: 60 Aktaran: Güngör, 2011: 198). Yani Hall’ün ideolojiye bakışı Ortodoks Marksist yaklaşımın reddidir. Hall’ün ideoloji yaklaşımında medya

içeriklerinin oluşturulması ve anlamlandırılması, hem üreticilerin hem de izleyicilerin aktif bir şekilde katılımını kabul eder (Yaylagül, 2010: 132)

Göstergebilimden yararlanarak medya ortamında üretilen metinleri ideolojik olarak çözümleyen Hall'ün amacı ideolojiyi, medya kurumları içinde ve onlarla bağlantılı olan anlamlandırma politikasını açığa çıkaran bir kavram olarak tanımlamaktır. Medya kurumları ve medya metinleri dünyaya ilişkin anlamlandırmalarımız içinde veya bu yolla oluşan önemli ideolojik boyutlardır (Güngör, 2011: 198). Burada önemli nokta, medya içeriğinin doğrudan ideoloji olarak görülmesine mesafeli bir yaklaşım sergilenmesidir. Burada *ideoloji, maddi sonuçları olan, kendisi belirli çıktılar üreten bir yapı, bir kod sistemi* olarak kavranır (Çam, 2008: 203). Medyanın ideolojik rolleri ve ideolojinin doğası üzerine çalışmaları bulunan Stuart Hall (Mattelart ve Mattelart, 2003: 86) ve arkadaşlarının “Krizlerin Denetimi” aldı kapsamlı haber analizleri, egemen ideolojinin haber metinlerinde nasıl kurulduğuna ilişkin önemli bir araştırmadır. Hall daha sonra yazdıklarında “egemen ideoloji” kavramının hala kullanılması gereken yol gösterici bir kavram olduğunu savunmuştur (İnal, 1996: 91). Bununla birlikte Hall, tekil bir egemen ideoloji ya da boyun eğen ideoloji olmadığı görüşünü belirtir. Ancak karmaşık bir karşılıklı ilişki içinde sürekli olarak içerilen komplike ideolojik söylem ve biçimlerin anlamsal bir örüntüleri vardır. “Başat ideolojiler repertuarı” olarak adlandırdığı bu örüntünün tek bir üniter söylemden oluşmayıp, bir başat söylemler çoğulluğundan oluştuğunu vurgulamaktadır (Aktaran: Dursun, 2001: 36).

Medyanın ideolojik gücü, ideolojik alan içinde medyanın açıkça bir konumun taraftarlığını yapmasından veya tam tersi biçimde bir konumun karşıtlığını yapmasından kaynaklanmaz. Esas olarak çeşitli tarafların veya çeşitlik konumların bulunduğu ideolojik alanın inşasına katkı sağlayarak, bu alanın kendisinin desteklenmesini veya beslenmesini ifade etmektedir. Hall'ün deyişiyle konumların hareket ettikleri ve üzerinde ‘mücadeleye giriştikleri’ yapılanmış ideolojik alanı donatmaya ve alttan alta desteklemeye dayanır” (Aktaran: Çam, 2008: 202).

Hall iletişim sürecini (üretim, dolaşım, dağıtım/tüketim, yeniden üretim) kodlama-kodaçımleme¹¹ modeliyle açıklamaktadır. Hall'e göre bir program üretmek için yayıncılığın kurumsal yapıları, pratikleri ve üretim "network" leri, örgütlü ilişkileri ve teknik yapıları gereklidir. Burada üretim, mesajı kurmaktadır. Üretimin rutiniyle ilgili bilgiler, tarihten gelen teknik beceriler, profesyonel ideolojiler, kurumsal bilgi-tanım ve varsayımlar, izleyiciyle ilgili varsayımlar, bu üretimin yapısı içinde programın kuruluş perspektifini çizer. Dahası üretim yapıları, başka kaynaklardan başlıklar, tretmanlar, olaylar, izleyici portreleri, "durum tanımları" ve kendilerinin de bir parçası oldukları, sosyo-kültürel ve politik yapı içinde diğer söylemsel oluşumları da alırlar. Yani televizyon mesajlarının üretimi prodüksiyon süreciyle açıklanır. Bununla birlikte yayın yapıları kodlanmış mesajları anlamlı bir söylem biçimine dönüştürmek zorundadır. Çünkü -etki nasıl tanımlanırsa tanımlansın- mesajın etkili olabilmesi bir "ihtiyacı" tatmin etmesi için anlamlı bir söyleme uydurulması ve anlamlı bir şekilde kodaçımlanması gerekir. Hall kodaçımlamada üç tur kod bulunduğunu söyler: Bunların ilki *baskın koddur*. Bu tür bir kodaçımlamada izleyici, iletinin kodlandığı şekilde kodaçımleme yapar. Bunların ikincisiyse "*müzakereli kod*"dur. Bu tür bur okuma, uyumlu ve karşıt elementlerin bir karışımını içerir. Büyük anlamlandırmalar yapmak için egemen tanımların meşruluğu kabul edilirken, durumsal düzeylerde kendi kurallarını koyarak, bu kuralların istisnalarıyla çalışır. Müzakereli kodlar, özel ya da yerleşik mantıklar için işler. Böylelikle kişi, mesajın bütüncüllüğünü bozarak, tercih ettiği kodla, alternatif bir referans çerçevesi içinde yeniden kurar. Bir izleyicinin, işçilerin ücretlerinin kısılması üzerine bir tartışmayı dinlemesi, ama "ulusal çıkar" sözünü her duyduğunda bunu "sınıf çıkarı" olarak "okuması" buna bir örnektir. Üçüncü kod ise "*karşıt kod*"dur. İşte burada söylem içindeki mücadele başlamıştır (Hall, 2005c).

Hall, kodlama ve kodaçımleme modelini sonraki dönemlerde ideoloji kavramıyla birleştirir. Profesyonel kodların, egemen kodun hegemonik alanında işlediğini belirten Hall'e göre, medya kurumları, kendi ülkelerindeki veya

¹¹ Olayların anlaşılabilir kılınması gerekir ve toplumsal anlaşılabilirlik süreci tam da 'gerçek' olayları simgesel biçime tercüme eden pratiklerden oluşur. Bu *kodlama* sürecidir. Kodlama tam da olaylara anlamlar yükleyen kodları seçmek, olayları kendilerine anlam yükleyen göndergesel bir bağlama yerleştirmek demektir. *Kodaçımleme* ise kaçınılmaz olarak kendi maddi ve toplumsal koşullarını yansıtan izleyicilerin (Hall, 2005b: 228-229) kodları okuma sürecini ifade eder.

bölgelerindeki hegemonik güçlerle işbirliği yapma niyeti taşımaları dahi, bu işleyişin içinde yer almak zorunda kalırlar. Bilinçler öylesine biçimlenmiştir ki, gerek medya kuruluşları ve gerekse bu kuruluşlarda görev alan medya profesyonelleri isteseler de istemeseler de egemen kodlarla örülmüş bilinçleriyle hegemonik işleyişin içinde yer alırlar. Hegemonik işleyiş, doğal görünür ve ideoloji sosyal yapı ve pratikler içinde işler. Böylece insanlar hegemonik bir ilişkinin içinde olduklarını, belli bir egemen ideolojiye maruz kaldıklarını da fark etmezler. Hall, Gramsci'nin etkisiyle, medyanın toplumda etkili biçimde rıza üretimi yaptığını ileri sürer. Rıza üretimi ise hegemonik işleyişin temelini oluşturmaktadır. Hall, bir taraftan medyanın rıza üretiminde etkili olduğunu söylerken diğer taraftan da bu ilişkinin her zaman egemen kesimin beklentileri doğrultusunda işlemediğini belirtir. Bu noktada da izleyicinin belli bir yere sabitlenmediğini, her gelen iletiye beklenen oranda açık olmadıklarını dolayısıyla da medyayla farklı ilişkiler kurduğunu ileri sürer (Güngör, 2011: 200-201).

Hall ideolojiyi iki nedenden dolayı değerlendirmeye aldığını savunur: Bunlar a) Medyanın durum tanımları yapma ve grupları ile bireyleri sapkın olarak nitelene yeteneği konusunda şimdilerde daha büyük bir kabullenme söz konusudur; b) 1960'lar ve 1970'lerdeki politik huzursuzluğun ardından bozulan toplumsal uzlaşma daha büyük bir ideolojik kutuplaşma yaratmıştır ve böylece ilgi odağı, medyanın ideolojik kontrol uygulama gücüne yönelmiştir. Hall ideolojinin dikkatimizi medyanın izleyiciler üzerindeki simgesel etkisine, hâkim "tanımlara" ve simgesel iktidarın meşrulaştırılması ile sürdürülmesine çektiğini de ekler (Aktaran: Shoekamer ve Reese, 1997: 99).

Daha sonra görüşlerine ilişkin detaylı bilgi vereceğimiz Teun Adrian van Dijk'ın ideolojiye yaklaşımını da şu şekilde açıklamak mümkündür: "Dijk, ideolojinin ifade edilmesinde, harekete geçirilmesinde ya da yeniden üretilmesinde önemli bir oynayan toplumsal pratiklerin ve kurumların var olduğunu kabul etmektedir. Ancak, ilk olarak ideolojinin kendisinin bu pratikler ve kurumlarla aynı şey olmadığını varsaymaktadır. Ona göre ideoloji, bir grubun, sınıfın ya da diğer toplumsal oluşumların üyeleri tarafından paylaşılan bir toplumsal biliş biçimidir. Ne var ki, bu varsayım, ideolojinin basitçe tutumlara ilişkin bir inançlar dizisi olduğu

anlamına gelmektedir. Esas olan, bu inançlar dizisinin sosyobilişsel doğasıdır. Bu çözümlenmeye göre bir ideoloji, toplumsal önyargılar da dahil olmak üzere bilgi, kanaatler, tutumlar ve toplumsal tasarımlar gibi diğer toplumsal bilişlerin oluşumunu, dönüşümünü ve uygulanmasını denetleyen karmaşık bir bilişsel çerçevedir. Söz konusu ideolojik çerçevenin kendisi, toplumsal pratiklerde grubun kapsamlı çıkarına işleyen algılayımı, yorumu ve edimi kolaylaştıracak şekilde seçilen, birleştiren ve uygulanan toplumsal olarak anlamlı normlar, değerler, amaçlar ve ilkelerden oluşmaktadır. Böylelikle ideoloji, sonuçta toplumsal pratikleri eşbelirleyen toplumsal tutumlar arasında bir tutunumun oluşmasını sağlamaktadır. Böylece de, ideolojik toplumsal bilişlerin, bireysel inançlar ve kanaatler sistemi değil, özünde toplumsal oluşumların ya da kurumların üyelerine ait bir özellik olduğunun vurgulanması gerekir” (Aktaran: Özer, 2010: 51).

Eleştirel çalışmalara göre ideoloji ögesi, metinlerin yorumlanmasını amaçlayan bir söyleme eklenmektedir. Metinler, geniş anlamıyla, iletilerden ve bu iletilerin kodlanmasından oluşmaktadır. İşte ideoloji, anlam mübadelesinin gerçekleştiği mekan olarak kavranan iletişim esnasında ortaya çıkar (Sholle, 2005: 258). Dursun (2001: 45)’un belirttiği gibi buraya kadar aktarılan eleştirel yaklaşımlarda, dil ve özneye ilişkin farklı değerlendirmeler getiren çalışmalardan etkilenecek şekilde çeşitlenmiştir. Bu süreçteyse, söylem kavramının önemli bir katkısı bulunmaktadır. İdeolojinin bir “söylem” meselesi (Eagleton, 2011: 291) olduğu kabul edilirse, ideoloji ve söylem arasındaki ilişkiyi irdelemek faydalı olacaktır.

Söylem’e ilişkin literatürde oldukça geniş ve farklı açıklamalar olması (Parlak, 2009: 180) kavramın dilbilim, sosyoloji, psikoloji, siyaset bilimi gibi pek çok alanda kullanılagelen bir kavram olmasından kaynaklanmaktadır. Farklı açıklamalar, yaklaşımlara rağmen söylem kavramı, toplumsal iktidar ilişkilerinin analizinde ufuk açıcı olanaklar sunmuştur (Sancar, 2007: 586).

“Batı dillerinde discourse¹² (İng.), *discours* (Fra.), *diskurs* (Alm.) biçiminde görülen sözcüğün söylem biçimindeki Türkçesi ilk kez Türkçe Sözlüğün

¹² Erdoğan ve Korkmaz (2005: 299) discourse kelimesinin Türkçeye “söylem” olarak tercüme edildiğinin ancak bu tercümenin discourse kavramını açıklamakta yetersiz kaldığını ifade etmektedir.

genişletilmiş 7.baskısında göze çarpar. Ancak bu sözlükte ve bundan sonraki basımlarda sözcüğün anlamı (a) söyleyiş (telaffuz), (b) söyleniş, (c) söz, laf, (d) söylev biçiminde açıklanmıştır. 1980’de hazırlanan Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğünde ‘tümce sınırlarını aşan, tümcelerin birbirine bağlanması açısından ele alınan sözce’ biçiminde bugünkü anlamının salt bir boyutunu kapsayacak biçimde kullanılmıştır. Akademik düzlemde söylemin yaygınlaşması 1980’lerin ortalarında Hacettepe Üniversitesi *Söylem Çözümlemesi* dersinin okutulmaya başlanmasıyla hız kazanmıştır. Söylem sözcüğünün anlamlarına bakıldığında şu tanımlar görülmektedir: 1) Sözbilim, etkili söz söyleme sanatı, 11) anlatım biçimi, felsefe, görüş açısı, öğreti, 111) ideoloji, öğreti, kavramsal dizge, 1v) sözlü, yazılı anlatım türü, iletişim değerli birim, v) birey dil, anlatım biçimi, biçem, v1) dil, bakış açısı, anlatım biçimi, v11) Sav, görüş.” (Kocaman, 2009:4-6).

Yağcıoğlu (2002:4)’na göre söylem verili bir alanda üretilebilmesi olanaklı önermeler bütünüdür; belli bir konu, nesne ve süreci dile getirme biçimlerini düzene koyar ve yapılandırır. Mutlu (2008), söylemi, dilbilimde, cümlelerin üstünde dilin örgütlü bir biçimde kullanımı şeklinde tanımlarken, “bu genel tanım içinde söyleşim, şarkı, şiir, söylev, vaaz gibi herhangi bir söz dizisini de dile getirebilir” diye eklemektedir. Sancar ise söylemi “*maddi toplumsal pratiklerin kendi başına var olan ve bilince dışsal oluşumlar olarak değil; ancak insanın anlamlandırma pratiği olarak dil kullanımı ile var olan ve dilin içinden geçerek oluşan anlamlandırma bütünlüklerine verilen addır*” olarak tanımlamıştır (2007: 579).

Mora, Van Dijk ve Sancar Üşür’den yaptığı alıntılarla, ideoloji ve söylem arasındaki ilişkiyi şöyle aktarır:

“Söylem, dil içinde şifrelenmiş ideolojiyi toplumsal ve kurumsal olarak ortaya çıkarmaktadır. Söylem, söylenmesi olanaklı olan ve olanaklı olmayanı betimler, sınırlandırır ve tanımlar. Söylem içinde ideolojiyi barındırır, ideoloji de söylem oluşumundaki çerçeve olarak görülebilir. Söylem mesajın söylediği, ideoloji ise; söylenebilecek olanı belirleyen kodlamadır. Söylem, ideolojilerin yeniden üretiminde ve günlük ifadelerde vazgeçilmez bir rol oynar. Bu nedenle ideolojilerin söylemde nasıl ifade edildiği veya gizlendiği ve böylece aynı zamanda toplumda nasıl yeniden üretilebileceği önem taşımaktadır. Söylem

Onlara göre dilbiliminde “discourse” bir cümleden fazla olan yazılı veya sözlü iletişim biçimidir: Örneğin karşılıklı konuşma, sözlü sunum ve tartışma böyledir.

kurgusunda eğilim, toplumsal bir pratik olarak toplumsal yaşamda dilin nasıl işlediğine, söylemin içindeki iktidarın nasıl kurumlaştığına doğru kaymıştır. Açık uçlu anlatımda söylemde ortaya çıkan kapanmanın altında, anlamlandırmaya yön veren bir güç olarak gizli/örtük bir şekilde ideoloji yatmaktadır. İdeoloji mesajları üretmek için kullanılan göstergesel kurallardır. İdeolojiyi okumak demek mesajların görünmeyen yüzünü okumak demektir. İdeolojinin yarattığı etki, söylemdeki mesajın belli yönde kodlanmasını sağlamaktadır” (Mora, 2011: 3).

Söylemin asıl olarak ortaya çıkışıysa yapısalcı gelenek içerisinde gerçekleşir. Özneyi öteleyen yapısalcı yaklaşım, bunun yerine yapıları koyarken, dilbilimciler kanadında da öznenin yerine söylem, yani metnin kendisi konulur. Dil bir iletişim aracı olarak algılanmanın ötesinde, her tür ilişkinin kurulduğu ve üretildiği bir alan olarak görülmeye başlanır. Yapısalcılığı izleyen post yapısalcılık ise söylemi yine önde tutmakla birlikte, okurla ilişkilendirerek değerlendirmeyi önermektedir (Güngör, 2011: 206).

Söylem kavramı, bugün yaygın olarak ideoloji kavramının yerine kullanılmakla (Atabek, 2007:153; Sancar, 2007:579; Selçuk ve Şeker, 2012: 33)¹³ birlikte söyleme ilişkin tartışmalar Ferdinand de Saussure’ün dile dair ortaya koyduğu dil teorisinin değerlendirilmesiyle başlamaktadır. Saussure dil (langue) ile söz (parole) terimlerini kullanmış ve dilin sözden ayrılması gerektiğini ifade etmiştir. “Dil toplumsal bir olgu iken söz bireysel bir olgudur” ve dilin kullanım biçimiyle ilişkilidir... Saussure’e göre dil kavramları belirten bir göstergeler sistemi olup her bir göstergenin bir göstereni ve bir de gösterileni vardır. Dilin temel işlevi bu göstergeler aracılığıyla düşüncelerin iletilmesini sağlamaktır. Saussure’ün gösterge kavramına yaptığı bu vurgu söylem teorisi açısından önemli bulunmaktadır. (Devran, 2010: 56-57). Foucault, Bakhtin ve van Dijk¹⁴ tarafından söylem konusunda geliştirilen kuramsal ve yöntemsel çalışmalar, özellikle iletişim bilimleri için önemli bir şerit açılmasına temel oluşturmuştur (Güngör, 2011: 205).

Post yapısalcı kuramcı Foucault söylem kavramını kendi kuramının merkezine koymuştur. Foucault (1987)’ya göre söylem, insanlar, eşyalar, bilgi ve soyut

¹³ Mills (2003) ise söylem ile ideoloji kavramları arasında pek çok fark bulunduğunu anlatmaktadır.

¹⁴ Foucault ve Bakhtin’in görüşlerine burada yer verilecek, Van Dijk’in görüşlerineyse diğer bölümde yer ayrılacaktır.

düşünceler hakkında düşünmenin, onları betimlemenin, tanımlamanın ve sınıflandırmanın bir yoludur (Aktaran: Selçuk ve Şeker, 2012: 33). Foucault'ya göre iktidarın bir merkezi yoktur. İnsanlar iktidarla kuşatıldıklarının ve iktidarın üretiminde bizzat rol aldıklarının farkında olmaksızın işleyişin içerisinde yer alırlar. Farkında olmadıkları, ya da en azından açıkça farkına varmadıkları bir iktidara karşı direnç göstermeleri de pek olanaklı değildir. Foucault iktidarın işleyiş zeminini ikiye ayırır. İktidar her yerdedir, her mekânsal ortamda, her mekânsal organizasyondadır. Eşyaların konumlanması, mekanların düzenlenişi, hatta kentsel tasarımlarla bile iktidar üretimi yapılır. Diğer yandan iktidar söylemde de işler. Her söylenen sözde iktidar üretimi yapılır. Sözü kimin söylediği, ne söylediği, kimin dinlediği ve yeniden ürettiği önemlidir. Foucault'nun görüşünde metin de merkezi bir yere yerleşir. Yaşamdaki tüm pratiklerin metne yansıdığı ve metinde temsil edildiği, dolayısıyla da metin üzerinde yapılacak çözümlemeyle gerçek yaşamdaki temel pratiklerin ve iktidar ilişkilerinin anlaşılabilceği iddia edilir (Güngör, 2011: 208, 210). Foucault'a göre söylem, dünyanın basitçe bir tanımlanma tarzı değil, toplumsal erkin başlıca bir görüngüsüdür. Örneğin tıbbi ve bilimsel söylemlerin sonucu olarak cinselliğin veya deliliğin kavramlaştırılması ve toplumsal olarak ele alınışı 20.yüzyılda daha önceki bilimsel olmayan görüşten adamakıllı farklıdır. Toplumsal fenomenler, hiç değilse kısmen bir söylem içinde kurulur, söylemlerin dışında hiçbir fenomen yoktur (Mutlu, 2008: 262). Michael Foucault kaleme aldığı *Bilginin Arkeolojisi* adlı eseriyle söylem ve iktidar ilişkisini kapsamlı bir biçimde ele almıştır. Foucault bu çalışmasında toplumsal kurumların dilin anlam yaratma ve düzenleme işlevi vasıtasıyla bireyleri nasıl itaatkar bedenler haline getirdiklerini ortaya koymuştur (Devran, 2010: 58).

Çözümlemelerinin merkezine söylem kavramını alan ve hatta tüm düşünceleri ve kuramsal analizleri kültürün temel ögesine yani söyleme dayanan Bakhtin'e göreyse söylemin oluşum koşullarını ve bağlamını çözümlemek toplumsal ve kültürel yapıdaki ilişkileri anlamak açısından stratejik bir önem taşır. Bakhtin söylem çözümlemesinde söyleyenin ve dinleyenin kim olduğu, ne söylendiği ve hangi değerlendirmeye varıldığı (paylaşılan sonuç) başlıklarına vurgu yapar. Ona göre hiçbir sözce yalnızca söyleyene bağlı değildir. Söyleyenle dinleyenin karşılıklı etkileşime söz konusudur ve böylelikle üretilen her söylem bireyler arası ver veridir.

O halde bir söylem ya da metin tümüyle söyleyene veya üretene mâl edilemez. Bakhtin ayrıca bir söylemin diğerlerinden bağımsız olmadığını da ileri sürer. Bir söylem ancak başka bir söylemle ilişkili olarak anlam kazanır (Aktaran: Güngör, 2011: 211).

Kitle iletişim araçları bilgisi insanların kullandığı kanıtsallık stratejisinin önemli bir bölümünü oluşturur. Kitle iletişim araçlarından alınan iletilerin kullanımı önyargılı olabileceğinden böyle “kanıt”da ideolojik dayanaklı olabilir. Biraz daha tipik olanı, örneğin kitle iletişim araçlarına ilişkin olarak göçmenlerin sözde suçluluğu hakkındaki iddiaları desteklemektedir. Gazeteler çoğunlukla suçluların etnik geçmişlerini, böyle bir bilgi konuyla ilgili olmasa bile verdiklerinden seçici ilgilenim ve haber kitle iletişim araçlarında böylelikle yeniden üretilir ve toplumun geniş kesimlerince büyüteç altına alınır. Ve dış grupların suçlarına yönelik seçici ilgilenim ve hatırlama böyle haberleri daha çarpıcı yapar (Dijk, 2003: 66). Böylelikle yayın organı kitle üzerinde bir kanı oluşturur ve bu kanılar bireyleri harekete geçirme potansiyeline sahip olur. Bunu bir örnekle açıklamak yerinde olacaktır: Amerikalı Radolph Linn, 30 Eylül 2012 tarihinde Toledo şehrinde Onio camisini kundakladı. Linn gerçekleştirdiği olayı Fox News kanalında izlediği programlar ve haberlerden etkilenerek yaptığını açıkladı. Linn’in yaptığı açıklama konumuz açısından önemli. Çünkü Linn, Müslüman tanıdığı olmadığını ve İslam ile ilgili tüm bildiklerini de Fox News ile ‘Right Wing Talk’ isimli radyo programından öğrenmesine rağmen “Ne zaman haberleri izlesem Müslümanların Amerikalıları öldürmeye çalıştığını görüyorum. Haberlerde sürekli, Müslümanların terörist olduğu anlatılıyor. Bana kalırsa hepsi terörist. Müslümanlar Hz. İsa’ya inanmıyor. Çoğunluğu terörist ve hep bir şeyleri havaya uçurmaya çalışan kişiler. Ortadoğu’da sürekli Amerikalıları öldürmeye çalışıyorlar” ifadelerine yer veriyor¹⁵.

2.2. Haber Söylemi

Söylemlerimizin çoğu, ideolojik görüşleri ifade eder. İdeolojik fikirlerimizin çoğunu, ebeveynlerimizden, akranlarımızdan daha sonra televizyon izleyerek,

¹⁵ Habertürk, Milat, Milli Gazete, Yeni Asya gazetelerinin internet sitelerinde 27/12/2012 tarihinde yer verilen haber.

reklamlardan, kitaplardan, gazetelerden romanlardan vs. öğreniyoruz (Dijk, 2003: 18). Bu noktada karşımıza medya metinlerinin önemli bir bölümünü oluşturan haber kavramına varıyoruz. Cangöz (2008: 83)'ün de vurguladığı gibi haber, kendiliğinden/ tesadüfen ortaya çıkan ve kestirilemez olayların izini sürme veya gazetecilerin yaratıcılıkları sonucu ulaşılan bir ürün değildir. Haber, üzerinde pek çok etkinin bulunduğu bir yapıdır. Haber ve gerçek ilişkisinde, haberin içinde var olduğu ve dolaşıma sokulduğu siyasal, ekonomik, kültürel ve toplumsal koşullar/ortam önemlidir. Bütün bunlar haberin içinde üretildiği medya yapısını, haberi yazanı/anlatıcıyı, üretimini ve dağıtımını etkiler. Haberde kullanılan dil ve alıcıların da nasıl alımladığı, yani yorum, aktarma, kodlama, çözümlenme ve alımlama süreçleriyle birlikte karmaşık bir alanı içine alan haber ve gerçeklik, medya çalışmaları için ciddi bir sorunsal teşkil eder (Yağlı, 2009: 4).

İnsanların gerçeği anlama ve aktarmalarındaki en önemli etken şüphesiz dilin kullanımudur. Varlıklar, olaylar dünya üzerinde herhangi bir alanı kaplayabilirler, fiziksel olarak görünür olabilirler; ancak insanların onları tanımlamaları ve anlamlandırmaları ancak dil ile mümkündür. Dilin tanımlama ve anlamlandırma işlevi de birtakım süreçlerin aşılmasıyla oluşmaktadır. Bu tanımlama ve anlam katma, dili kullananlara bağlı olarak gelişmekte, kavramlar kullanıcılarının verdiği anlamlarla şekillenmektedir. Söz gelimi dindar olan bir kültürde yetişen bireyin dini ritüellere bakışı; bu ritüelleri tanımlaması ve anlamlandırmasıyla, din kavramını hayatının herhangi bir merhalesinde bulundurmayan bir kültürde yetişen bireyin din ve ritüele bakışı, düşünce sistemlerinin bireysel, sosyal, ekonomik, kültürel ve diğer etkenlerle şekillendirildiği ve dünyayı tanımlama ve algılamada etken unsur olduğu kabul edildiğinde birbirinden oldukça farklı olacaktır.

Toplumsal değerleri, normları, ideolojileri, kurumları, mimariyi ve bedeni şekillendirme gücüne sahip söylem (Alver 2003: 210) kültürel, ideolojik alanlar dışında ekonomik, politik alanlarla da ilintili ve tüm alanların kendilerini, anlamlandırdıkları, yeniden anlamlandırdıkları, ifade ettikleri ve toplumsalla ilgilendirildikleri bir alandır (Çoban, 2003: 245). Sözen (1999)'e göre basitçe dil üzerinden anlamın ve toplumsal gerçekliğin üretimi olarak tanımlanan söylem, dil

aracılığı ile inşa edilen yazılı, sözlü ve sözsüz materyallere karşılık gelecek şekilde kullanılır (Aktaran: Ayşe Kaya, 2009: 339).

Medyanın, olayları anlatmakta kullandığı dil, ideolojinin ortaya konduğu ana kavramlardan biridir. Çünkü ideoloji, medyada ancak dil yoluyla aktarılabilmektedir. Örnekle söylemek gerekirse, hükümet taraftarı bir yayın organında, bir hükümet yetkilisi “söyler” veya “ifade eder”; fakat muhalefet yetkilileri “öne sürer” veya “iddia ederler.” Burada, kelimeler aracılığıyla ideolojinin yansıtıldığını görmekteyiz. Aynı şekilde, eylemleriyle yüzlerce insanın ölmesine, toplumunda huzur ortamının dağılmasına neden olan, teröristlere “özgürlük savaşçısı” denebilmektedir. Birisine ‘özgürlük savaşçısı’, ‘isyancı’ ya da ‘terörist’ deyip demememiz böyle bir insan hakkındaki düşüncemize oldukça bağlı olan sözcük seçimimizle ilgilidir ve böyle bir düşünce de sırasıyla ideolojik konumumuza ve o kişinin ait olduğu grup hakkındaki tutumlarımıza bağlıdır. Başka bir şekilde ifade edersek, söylemin temel bağlam modelleri, olay modelleri ve toplumsal tutumların ideolojik farklılıklarını en açık şekilde gösteren bu özelliklerini aramamız gerekir (Dijk, 2003: 55). Konuyu medyadan bir örnekle açıklamak gerekirse; Yeni Şafak, Başbakan Tayyip Erdoğan’ın 18 Aralık 2004 tarihinde Avrupa Birliği’ne üyelik için attığı imzayı tirnaksız, yani gerçekte bunun gazetenin de konuya bakışı olduğunu ima ederek *Başardık* derken, Yeni Çağ Gazetesi ise Başbakanın aynı imza atma edimi için tam tersi bir duruş sergileyerek; AB’nin kültürel temelini Hıristiyanlık kültürüne yaslandığı ve Müslüman Türkiye’nin de bu kültüre boyun eğdirildiğini işaret edecek tarzda “*Teslimiyet İmzası*” başlığını kullanmaktadır. Haber başlığı olarak seçilen bu ifadeler sözcük düzeyinde de olsa farklı ideolojik anlamlar taşımaktadır (Cangöz, 2008: 85).

John Hartley, *Understanding News (Haber Anlamak)* adlı kitabında haber kavramını tartışırken, “haber bize aynı zamanda bir endüstri olan sosyal bir kurumun önceden var olan bir söylemi olarak gelir. Biz haberlerden öğrendiğimiz kodlar yardımıyla kendi dışımızdaki geniş dünyayı anında yorumlayabilir hale geriliriz” demektedir. Hartley, haberi bir söylem türü olarak değerlendirirken, dil ve söylem arasında bir ayırım yapmak gerektiğini vurgular. Hartley’e göre “dil, kurullarla yönetilen yaratıcılık koşullarında fiil olarak konuşma üretebilmemizi sağlayan genel

ve yapısal bir sistemdir. Söylem ise dilin farklı şekillerdeki kullanım biçimleri olarak anlaşılmalıdır.” Bu durumda Hartley’e göre bir söylemi anlayabilmek için söylemin üretildiği ve tüketildiği sosyal koşullar bir arada bulunur. Haber, kullanımda olan dilin, sosyal olarak yapılan belirli bir ifadesidir. Bir söylem biçimi olarak haber, toplumda var olan diğer kurumlardan ve kültürel söylemlerden ayrı düşünülemez (Aktaran: Rigel, 2000: 182).

Bugün medya, liberal yaklaşıma göre birbiriyle ilişkili birçok grup, kurum, çıkar ve güç merkezlerinden oluşmaktadır. Bu güç merkezleri, kimin medyaya ulaşabileceğine ve kullanacağına; medyaya ve medya ürünlerine ne tür anlamlar verileceğine ve anlamların nasıl inşa edileceğine muhtelif ölçülerde etkide bulunurlar. Bu durum, sosyal gelenekler, açık ve çoğulcu toplum, farklı görüşlerin var olmasını sağlayan yasalar ve ideoloji, pazar güçleri ve tüketiciler tarafından da desteklenir. Marksist kökenli eleştirel yaklaşımlar ise kitle iletişimini genel olarak “*kar amaçlı kapitalist örgüt*” ele alır, kontrol konusunu ise sermayenin amaçları ve perspektifi içinde inceler. Bu bağlamda medya, kapitalist ekonomi, siyasal ve kültürel pazar yapısının bütünleşik bir parçasını teşkil eder. Eleştirel yaklaşımlar çerçevesinde yapılan kültürel incelemelerde, medyanın içeriğinin ve anlamının kontrolü vardır. Bu kontrol, a) sosyal örgütlenmelerdeki pratikler ve inançlarda bulunan genel anlam verme çerçevesi, b) pazar güçleri, c) yasal kurumların güçleri, d) örgüt amaçlarına entegre olmuş profesyonel ideojilerden geçen üretimin biçimi, e) medya profesyonellerinin profesyonel ideoloji ve sahiplerinin çıkar ilişkilerine entegre olmuş kendi kendini sansür eden pratikleri, f) medya toplumsal kurumların sahipleri ve üst yöneticileri arasındaki geçmiş benzerliği (aynı/benzer okullardan mezun olmak) ve şimdi olan ilişkiler benzerliği (aynı eğlence yerlerine, aynı balolara vs. gitmek) yoluyla gelen kontroldür, g) kaynakların diğer enformasyon kuruluşları tarafından kontrolüyle gelen kontroldür, ğ) seçilen kaynakların özelliklerinden geçerek oluşan kontroldür, h) bu kontrollerden geçerek üretilene alıştırmış izleyicilerin katılımıyla desteklenen kontroldür (Erdoğan, 2011: 372). Yüksel (2012: 31) ise bir olayın habere dönüşme sürecine, hangi kavramla ilişkilendirilirse ilişkilendirilsin, o olayı bir sınır içinde görmek ve aktarmak anlamına geldiğini söylemektedir. Yani haber, gerçekliğin sınırlandırılmış halidir. Zaten asıl önemli olan

konu bu sınırlandırmanın hangi ölçekte ve hangi erkler tarafından yapıldığıdır. İnal (1996), bu noktada haberi söylem olarak ele almanın, bu söylemin içine demir attığı toplumsal formasyon ve söylemsel formasyonu söylemek gerektiğine işaret ederek haber söylemini oluşturan etmenleri şöyle sıralar.

1) Haberi söylemi, gazeteciliğin günlük pratikleri içinde oluşur. Diğer bir deyişle habercilik zamansal, mekânsal ve mali sınırlılıkları aşmaya yönelik bir iş olarak örgütlenmiştir. 2) Haberin söylemi gazetecilerin profesyonel ideolojileri içinde oluşur. Diğer bir deyişle basının ticari bir işletmeye dönüşüm ve daha sonra oluşan yatay ve dikey tekelleşme olgusu ile birlikte gelişen gazetecilik normları, söylemi biçimlendirir. 3) Haber söylemi haber metinlerinin üretildiği somut tarihsel koşullar ve üretim anı ile belirlenir. Toplumsal formasyon içinde kesitsel olarak oluşan siyasal, ekonomik güç/ iktidar ilişkileri metinlere yansır. 4) Haberin söylemi medyanın ekonomi politikası içinde yapılır. Diğer bir deyişle karlılık kaygısı, daha fazla kişiye yönelik içeriklerin hazırlanmasını gerektirir. Bu da çeşitliliği sınırlarken, benzeşmeye yol açan ve daha çok satan konuların seçilmesine neden olur (İnal, 1996: 95,96).

Shoemaker ve Reese ise haber içeriğini etkileyen unsurları *medya çalışanlarından kaynaklanan etkiler* (çalışanların bireysel nitelik, inanç, etnik köken, tutum vs.); *çalışma düzeninden kaynaklanan etkiler* (zaman yetersizliği, haber yazım teknikleri, değerler, kaynağa bağlılık vd.); *kurumsal amaçlardan kaynaklanan etkiler* (KİA'nın sahip oldukları amaçlara yönelik etkiler: ekonomik çıkar ve mülkiyet yapıları gibi); *kurum dışı etkiler* ve *ideolojik eğilimlilerin etkileri* olarak beş madde halinde sıralamaktadır (Yüksel ve Gürcan, 2005: 145-146).

Özeti verilen bu görüşler, haber söylemini etkileyen bazı unsurların olduğunu göstermektedir. Çünkü haber, bir iletişim süreci, bir tür dolaşım devresi veya döngüsü olarak görülmektedir. Ancak iletişim sürecini birbiriyle bağlantılı ancak üretim, dolaşım, dağıtım, tüketim ve yeniden üretim momentleri içinde üretilen ve süregiden bir yapı olarak anlamak da mümkündür (Hall, 2005c: 85). Bu yönüyle haber, üretim, dağıtım, tüketim ve yeniden üretim aşamalarını içinde barındıran bir dizi etkenle şekillenmektedir. Yani haber salt gerçeklerin aktarılması olarak görülmez. Haberi ve dolayısıyla haber söylemini belirleyen ve bu söylemi denetleyen birtakım etkenler bulunur. İnal'ın belirttiği gibi haberi bir söylem olarak kavramak,

bu söylemin oluşum ve alımlanma süreçlerini de içine katan bir çözümleme anlayışını benimsememizi zorunlu kılar. Haberi bir söylem olarak kavramak bizleri, siyasal, ekonomik ve kültürel yapı içinde medyanın konumuna ilişkin bir sorgulamaya yöneltir (İnal, 1996: 22).

2.2.1. Haber Söyleminin Belirleyicileri

Söylem çözümlemesi tartışmalarının en önemli sorunlarından bir tanesi söylemi neyin belirlediğidir. Söylem, konuşan öznenin edimi sonunda ortaya çıkan ve o özne tarafından mı belirlenir; yoksa söylem kendi kendini ortaya çıkaran ve özneleri oluşturan toplumsal bir pratik midir? Bu soruların cevabı, farklı kategorilerde çalışmalar yapan kuramcılarının görüşlerine yer vermeyi gerektirir. Örneğin Ernesto Laclau veya Stuart Hall gibi post yapısalcılara göre söylemin kendisi maddi bir pratiktir. Diğer maddi pratiklerle birlikte var olur ve toplumsal olanı anlamlandırma becerisine bu sayede kavuşur. Derrida gibi düşünürler ise söylemin kendi kendini ve kendi dışındaki özneleri kuran bir toplumsal pratik olarak var olduğunu ve bunu da kendi içsel yapısı olan “farklılık” sayesinde oluştuğunu söyler (Sancar, 2007: 585). Foucault ise söylemin ötesinde onu oluşturacak bir gerçek tarafsızlık tanımının olanaklı olmadığını söylemekle birlikte söylemi kimin belirlediği sorusuna hiçbir zaman açık bir yanıt vermez (Sancar, 2008: 115). Kuramsal tartışmalar bu çalışmanın alanının çok dışında kalmaktadır. Ancak konu haber söylemi bağlamında ele alınacak olursa, haber söylemine etki eden bazı unsurları ele almak gerekir. Özgür bir basın için gerekli olan anayasal güvenceler tarafından korunsalar ve biçimsel bir özerkliğe sahip olsalar bile, daha geniş toplumsal sistemin bir parçasıdır. Sistem için işlevler yerine getirirler ve bu sistemdeki sisteme egemen olan dürtülere yanıt vermeye zorlanırlar. Örneğin Amerika Birleşik Devletlerinde medya kurumları büyük ticari işletmelerdir ve öncelikle oldukça rekabetçi bir pazarda ayakta kalabilmek zorundadırlar. Böyle bir konumda üstün durumdaki ekonomik hedefler demokratik rollerin yerine getirilmesini belirlenmektedir (Gurevitch ve Blumler, 1997: 202).

Haberin kaynaktan okuyucuya doğru akan bir süreç olduğu düşünüldüğünde, burada ilk ele alınacak husus, haber söylemini belirleyen etmenlerdir. Bir gazetede

yayınlanan haber, a) haber kaynağı b) kaynaktan gelen bilgileri kaleme alan/ üreten gazeteci c) medya kurumunun onayı d) kitle tarafından okunması süreçlerini kapsamaktadır.

2.2.1.1. Haber Kaynakları

Haber büyük bir oranda belirli kaynaklardan gelen bilgilere dayanır. Hal böyle olunca gazeteci- kaynak ilişkisinin haberin söylemine nasıl bir etkide bulunduğu ele alınmıştır. Hükümet yetkilileri, bakanlar, resmi sözcüler, polis ve ordu yetkilileri, vb. başlıca haber kaynakları olarak sayılırlar. Bu tür kaynaklar Hall vd. tarafından *birincil tanımlayıcılar* veya Roscho tarafından da *haber-yapıcılar* olarak adlandırılmışlardır. Bu kavramlarla ifade edilmek istenen, başbakanlık genelkurmaydan yapılan herhangi bir açıklamanın ya da büyük bir holdingten gelen basın bildirisinin, bir parti liderinin sözlerinin veya önemli bir kurum liderinin yaptığı açıklamanın haber formuna getirilir getirilmez, haber olarak yayınlanmaya hazır olduğudur. Böylelikle haberin söylemi belli kaynakların söylemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapılan açıklama, eleştirel bir dille yapılırsa, ideolojik bakış rahatlıkla fark edilse dahi, haber kaynağının söylemi her halükarda haberin söylemine yerleşmektedir (Tılıç, 1998:180). Bazı haber çalışmaları, medyada yer alan haberlerin, politik süreçlere katılan iki aktörün (*politik aktörler ve danışmanları* ile *medya profesyonelleri*) eylem ve etkinliklerinin sonucu olduğunu ortaya çıkarmıştır. Politikacılar ve medya profesyonelleri, farklı amaçları gerçekleştirmek için alıcılara yönelik çalışırlar. Ancak bu hedefi gerçekleştirmek iki aktör arasındaki ilişkilere bağlıdır (Çebi, 2002: 201). İnal (1995: 116)'a göre haber söylemi, kaynak kişi ve kurumlarca üretilen durum tanımlarının nasıl haber üretim sürecinin içine yerleştiğiyle ilgili bir sorundur. Öyle ki medya kurumları siyasal açıdan da toplumun yönetici kurumlarına *içinden çıkılamaz* derecede bağımlıdırlar (Gurevitch ve Blumler, 1997: 202).

Van Dijk haberi bir tür olarak değil, bir söylem olarak ele alır. Metin ve söylem sözcüklerini dönüşümlü olarak kullanırken, haberin söylemini toplumda var olan egemen söylemlerin bir ürünü olarak görür. Hall ise egemen söylemlerin haber metni içinde yeniden kurulduğuna işaret eder. Her ikisinde de vurgulanan, haberin

söyleminin egemen söylemlerden, yani güç/ iktidar¹⁶ sahibi kuruluşlarından bağımsız olmadığıdır (İnal, 1996: 97). Bu durum özellikle siyasal habercilik için önemli bir durumdur. Özellikle siyasi söylemlerin aktarılmasında medya büyük bir rol üstlenir. Bu durum, seçim kampanyalarında daha yoğun olarak hissedilmektedir. Vatandaşların ülkenin geleceğine yönelik kararlar almasında ulaşabildiği bilgilerin içeriği dikkate alındığında haberlerin hangi söylemlerle oluşturulduğu daha önemli hale gelmektedir. Seçmen, medya kuruluşunun öncelik sırasına göre hangi olayın önemli olduğunu belirlemeye çalışır ve etkiye daha fazla açıktır (Güz, 2005: 52). Böyle bir durumda bilgilerin hangi oranda verildiği, hangi cümlelerle aktarıldığı, yani söylemi belirlerken hangi ölçütlerin dikkate alındığı önemli bir noktayı oluşturmaktadır.

Gurevitch ve Blumler (1997: 208-209)'in belirttiği gibi “gazeteciler, belli sorun alanlarında yetkili bir bakış açısı aradıklarında, doğal olarak kendilerini “yetkili kaynak” biçiminde tanımlayan resmi görevlilere başvururlar. Bu durum, gazeteciler tarafından tarafsızlık ölçütünün ihlali olarak görülmez. Çünkü bu kaynaklar “belli görüşlerin savunucuları” olarak değil, “kendi alanlarının uzmanları” olarak kabul edilirler. Bu yüzden, toplumsal sorunların alternatif tanımlamalarını yapanlar medyaya erişmede dezavantajlı –hiç yer almama, çıkar gözeten veya yanlı olarak yaftalanma- bir konumdadırlar. Gazeteciler, kurumların kendi eylemleriyle ilgili haberleri, sanki “*kendi gözleriyle görüyormuşçasına*” aktarmaktadırlar. Tersine daha az merkezi değerleri temsil eden kurumlar, gruplar ve kişiler ya da muhalif ve sapkın değerler, gazetecilerin haber değerleri tarafından daha sıkı biçimde kontrol edilmektedir. Hatta gazetecilerin ne kadar üst düzey yönetici ve politikacılara ulaşırsa o kadar güvenilir ve inanılır bilgiye ulaşmış oldukları; profesyonel bir başarı kazandıkları, hatta üst düzey yönetici ve politikacılara ulaşma ‘profesyonelliğin’ kendisi olarak kabul edilmektedir. Bu, habercileri üst düzey yöneticilerin açıklamalarına bağımlı hale getirmektedir (Akca, 2009: 92). Haberciliğin güç ve iktidar ilişkilerinin sürdürülmesi için bir adanmışlık olarak gören Dursun (2007), bu adanmışlığın ne tamamen habercinin arzusundan ne de sadece haber medyasının

¹⁶ Devran'ın da belirttiği gibi (2010: 27) bir toplumda etkin olarak kullanılan gücün farklı dayanakları olabilir. Para, siyaset bir güç olabileceği gibi bilgi, enformasyon, silah da bir güç olabilir.

sahiplik yapısının getirdiği manipülasyondan kaynaklandığını ifade eder. Ona göre haberler, iktidar ilişkileriyle hareket eden toplumsal alanla bağlantımızı kuran anlam çerçeveleri olarak iktidar ilişkilerini sorgulamak yerine onları küçük rötüşlerle sürdüren alanlar olma eğilimindedirler.

Schudson'a göre, haber, kaynakları ile gazeteciler arasındaki karşılıklı ilişki içinde toplumsal olarak kurulmaktadır. Schudson, gazeteciler ve kaynakları arasındaki karşılıklı ilişkinin her iki tarafın da ilerde doğacak bir fayda beklentisi üzerine oturduğunu söyler. Durum böyle olunca haber söylemini belirleyen ana unsur, her zaman haber olma ihtimali bulunan kurumlardan gelen açıklamalar olmaktadır. Bu yönüyle üst düzey devlet adamlarıyla kurulan sıkı ilişkiler sürekli bir haber akışı sağlayabilir; gazetecinin haber sağlamasında bir problemle karşılaşmaması durumunu getirebilir; ancak bu durumda haberlerin içeriği hâkim ideoloji çerçevesinde oluşacaktır. Haber sağlama anlamında sürekli bir kaynak durumunda olanların fikirleri, ideolojileri haberlere daha çok yansıtılırken, zaman zaman görüşlerine başvuru ve haber sağlama ihtimallere düşük olan kaynakların düşünceleri medyada yer alamayacaktır. Glasgow University Media Group'un (1983) İngiltere'deki grevlerin medyadaki sunumuna ilişkin araştırmalarında ortaya çıkan sonuç da bunu ortaya koymaktadır¹⁷ (Aktaran: İnal, 1994: 146). Hall, 1976 ve 1980 yıllarında *Bad News* ve *More Bad News* çalışmalarına değinerek işçi grevlerinin medyada sunumuyla ilgili olarak şunları söyler:

“İşçi-işveren anlaşmazlığının tikel, verili bir anlamı yoktur, elbette. Bunun yerine, bu anlaşmazlıklar tüm kapitalist ekonomilerin zorunlu bir boyutu, işçilerin emeklerini geri çekme haklarının ayrılmaz bir parçası ve işçi sınıfının hayat standartlarının zorunlu bir savunusu (ki bu tam da uzun ve şiddetli bir tarihsel mücadeleye girmek zorunda kalan sendikaların amacıdır) olarak anlamlandırılabilir. Öyleyse, bizim toplumumuzda işçi-işveren anlaşmazlıklarının tekrar tekrar yeğlenen birinci tarzdaki anlamlandırma dizisi hangi araçlarla inşa edilmektedir? Sıraladığımız alternatif tanımlar hangi araçlar sayesinde dışlanmaktadır? Ve yansız oldukları varsayılan medyalar, olayları yansız ve dengeli bir şekilde rapor etme iddiasındaki medyalar, işçi-işveren anlaşmazlıklarını tanımlayan kendi ürünlerini nasıl olup da bu tip

¹⁷ Yapılan araştırma grev yapan işçilerin kendi amaçlarını açıklayıp haklılaştıran sözlerinin haberlerin içine girememesi ve grev olgusunun iktidar sahibi (siyasal, ekonomik ve entellektüel) çevrelerce tanımlanmasıdır (İnal, 1994: 137).

anlaşmazlıklarda sistematik olarak yalnızca bir tarafın çıkarını korumaya uydurmaktadır? Bu tartışma çizgisinden güçlü bir şekilde ortaya çıkan nokta, anlamlandırma iktidarının toplumda yansız bir olmadığıdır. Anlamlandırmalar, çekişmeli ve çatışmalı konulara gerçek ve olumlu birer güç olarak katılır ve sonuçları etkiler. Olayların anlamlandırılması uğruna mücadeleye girilen şeyin bir parçasıdır çünkü anlamlandırma kolektif toplumsal anlamların yaratıldıkları araçtır (ve o nedenle, belli sonuçların alınabilmesine yönelik rızanın etkili bir şekilde seferber edilebildiği bir araçtır). İdeoloji bu perspektife göre, ise bir ifadeyi kullanmak gerekirse yalnızca gerçek bir ‘maddi güç’ (gerçek, çünkü ideoloji, etkileri bakımından ‘gerçek’ tir) haline gelmekle kalmıyor, ayrıca belli mücadelelerin icrasında bir mücadele alanı (birbirleriyle rekabet halindeki tanımlar arasında) ve bir ödül, kazanılacak bir ödül haline geliyor (Hall, 2005a: 92).

İnal’ın haber üretimi sürecine yönelik yaptığı araştırma sonuçlarına göre de muhabirlerle kimi kamusal otoriteler arasında kurulan yakın ilişkiler, zaman zaman fazlasıyla sırdaş, yüz yüze ilişkiler haberlerde kullanılan kaynak kişi ve kurumların söylemlerinin toplanması ve haberde yansımalarının ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır (İnal, 1994: 146). Habere, olaya ilişkin herhangi bir kaynaktan yapılan alıntının başlığa çıkarılmasıyla girilebilir. Üstelik kimi zaman bu alıntı, tırnak işaretleri kullanmaksızın da verilebilir. Haber, kaynak kişinin durum tanımını bir anda halkın sözüne, dileğine, yorumuna dönüştürebilir (Van Dijk’tan Aktaran: İnal, 1995: 118).

Mills’in “İktidar Seçkinleri” sınıflandırmasına Mosco ve Herman (1983) “medya seçkinleri” eklemesini yapar. Onlara göre iyi eğitim gören, genelde sosyo-ekonomik olarak toplumun üst kesiminden gelen, devlet bürokrasisinin ve siyasetin üst düzeyinde bulunanlarla yakın ilişki içerisinde olan medya seçkinleri, medyadaki yöneticilik görevlerini, içerisinde yer aldıkları iktidar ilişkilerini dikkate alarak sürdürürler. Özellikle 1980 sonrasında medya seçkinleriyle iktidar çevreleri arasında görülen yakınlaşma muhabirlik kurumunun da önemsizleşmesine yol açmıştır. Çünkü medya seçkinlerinin haber kaynaklarına ulaşmaları daha kolaydır ve zahmetsizdir. Böylelikle de muhabirlerin görev ve etkinlik alanı iyice daralmaktadır (Güngör, 2011: 126-127). Diğer yandan tüm haber kuruluşlarının günlük pratikleri içinde güç / iktidar sahibi kurum ve kuruluşların ürettikleri durum tanımlarını yeniden kurmaları siyasal, ekonomik, askeri ve sembolik seçkinlerinin söylemleri, haber metinleri

dolayısıyla meşruluk kazanmakta ve var olan toplumsal yapıya yönelik rızanın oluşumunda etkili olmaktadır (İnal, 1995: 113).

Van Dijk haber metinleri üzerinde yaptığı araştırmalarda, kaynak kişi ve kurumların açıklamalarının haberin metinsel yapısına nasıl girdiğini ve bu yapıyı nasıl biçimlendirdiğini vurgulamıştır. Ona göre haberlere konu olan olaylarda çok güvenilir, inanılır kişilerin, diğer bir ifadeyle rutin kaynakların görüşlerine yer verilmiştir (İnal, 1994: 172). Yazılı basında yapısal yanlılık sorununu ele aldığı makalesinde İnal (1995), Gazi Mahallesi olaylarını kamuya paylaşan gazetelerin “provokasyon”, “dış mihraklar”, “dış güçler” gibi kavramların sıklıkla kullanıldığını belirterek şöyle der:

“Bu belirsiz ve istenen yöne sürüklenen sözcükler, gazetecilerin kaynaklardan bağımsız, bütünüyle özerk bir konum içinde olayı çerçevelemek üzere seçtikleri sözcükler değildir. Akredite haber kaynaklarınca –olayın hemen ardından işçileri bakanlığınca, valilik ve emniyet müdürlüğünce- yapılan açıklamalar içinden çıkmıştı ve basın tarafından gerek doğrudan alıntılar gerekse olayı tanımlarken kullanılan ve çerçeveleştirilen kavramlar olarak kullanılmıştır Ayrıca olayın “provokasyon” ve “dış mihraklar” kavramlarıyla oluşturulan çerçevesini kırmak için çabalayan basın kuruluşları ve gazeteciler de olmuş, ama bu çerçeveyi kırarak bir konuma ulaşacak alternatif oluşmamış ve yüzeysel bir sorgulamanın ötesine geçilememiştir.”

Gazetelerin hangi dönemini ele alırsak alalım, çoğunlukla haber kaynaklarının söylemleriyle inşa edilmiş metinlerle karşı karşıya kalmaktayız. Bu, karşılıklı bir ilişkinin sonucudur. Her ne kadar, haber kaynakları, kendi fikirlerini kamuya duyurabilmek için medyaya ihtiyaç duysa da, aynı ihtiyaç hissi medya için de geçerlidir. Medya kendi ideolojileri etrafında söylemler üretebilmek için haber kaynaklarına ihtiyaç duymaktadır.

Gurevitch ve Blumler (1997: 206)’in dile getirdiği gibi siyasal iletilerin üretim ve dağıtımının, medyanın, kamunun dikkatini çeken konular olarak diğerlerini değil de belli sorunları seçmesi; haberleri tercih edilen senaryolar doğrultusunda çerçevelemesi; belli grupların ve bireylerin görüşlerine ayrıcalıklı bir yer vermesi ve abartılı bir açıklık tanınması için “baskı” uygulayan ekonomik, siyasal ve kültürel alt-sistemler ağı içinde gerçekleşmektedir. Gurevitch ve Blumler hükümet, reklam

veren ve medya arasındaki baskının açık ve bilinçli olmasına gerek olmadığını söyler. Onlara göre (1997: 206) gerçekten de sistemsel bir ürün olarak siyasal iletişim üzerindeki vurgu, medya ve diğer kurumlar arasındaki karşılıklı etki akışının oldukça “doğal” ve karşılıklı olarak kabul edilen bir olgu olduğu, aralarında bulunan iktidar ilişkileri ve karşılıklı bağımlılıkları yeniden üretmek eğiliminde olduğu biçimindedir.

Buraya kadar anlatılanlardan, medyanın tamamen kaynakların söylemlerini aktaran aygıtlar olduğu fikri çıkmamalıdır. Çünkü medya, üzerinde ortaklaşa iktidarın kurulduğu bir yapıdır. Gurevitch ve Blumler’in yaptığı, 1984 başkanlık seçimleri kampanyası sırasında NBC Haber dairesinde gerçekleştirdikleri bir gözlem çalışmasında yapımcılar ve muhabirler, siyasilerden gelen iletilerin propaganda yüklü olduklarını ve yayınladıkları haberleri propagandanın bir ürünü olarak vermemek için özen gösterdiklerini, “haberi hor görme” olarak adlandırdıkları bir ideolojiyle hareket ettiklerini söylemişlerdir. Bu yöntemde gazeteciler kendilerini propaganda kokan olaylardan, yapay olduğunu ve ihtiyatlı biçimde ele alınmayı gerektirdiğini söyleyerek uzak tutarlar (Gurevitch ve Blumler, 1997: 212). Bu noktada şunu eklemeye ihtiyaç bulunmaktadır: Medya yalnızca haber kaynaklarına bağlılığı nedeniyle değil, medya kuruluşları arasındaki ikili ilişkiler nedeniyle de kaynak söylemini yinelemektedir. Örneğin, gazeteler ve ajansların birbirlerinin haberlerini sıklıkla kullandıkları bilinmektedir. Bu, haber söyleminde yanlılık bulunan bir haber metninin diğer haber kanallarında da aynen yansımaları anlamını taşımaktadır. Bunun dışında medya kimi zaman, diğer medyalar için de gündem belirleyici bir etken olmaktadır. Şöyle ki, ulusal çaptaki medya, yerel medyanın sınırlarını tayin etme gücüne zaman zaman sahiptir. Chomsky, Amerikan medyasından örnek vererek şunları söyler:

“Kimi zaman gündem belirleyici diye anılan medyalar vardır. Başka küçük medya birimlerinin az çok uyması gereken temel çerçeveyi belirleyen birkaç büyük medya kuruluşudur bunlar. Büyük medya kurumları temel kaynaklara sahiptir. Ülkenin dört bir yanına dağılmış küçük medya kuruluşlarının da büyük grupların sunduğu çerçeveyi alıp ona uyması gerekir. Çünkü diyelim ki Pittsburg’taki veya Salt Lake City’deki gazeteler Angola hakkında bilgi

edinmek isterlerse pek azı kendi muhabirlerini, kendi analistlerini vs. oraya göndereceklerdir.” (Chomsky, 2010: 35).

2.2.1.2. Haber Profesyonelleri

Haber alanında yapılan çalışmaların önemli bir kısmı haber ile habercilik görevi yapan kurum arasındaki ilişkiyi irdelemektedir. Dutton (1986: 22)’a göre, medya kurumları üç farklı yaklaşımla değerlendirilmektedir. Bunlardan biri olan liberal-çoğulcu yaklaşım, medya kurumlarını “bir bütün olarak kurumun verimliliğine katkıda bulunmak bakımından, içinde yer alan her elemanın rolünün açıkça belirtildiği, iyi entegre olmuş sistemler” olarak tanımlar. Öte yandan, eleştirel yaklaşımlar, medya kurumlarını “asıl olarak toplumda kapitalist sınıfın çıkarlarına hizmet eden” yapılar olarak görürler. Dutton’un üçüncü olarak saydığı toplumsal eylem yaklaşımı, medya kurumlarını “kendi amaç ve çıkarlarına ulaşmayı hedefleyen kişi ve gruplardan oluşan ve genellikle de medya örgütleri içindeki ve dışındaki ‘resmi’ otorite ile çatışan” yapılar olarak anlar (Aktaran: Tılıç, 1998: 221, 223).

Haber kaynaklarının, haber söylemine etkisi böylelikle haber profesyonelleri tarafından gerçekleştirilmektedir. Devran’ın belirttiği gibi (2010: 28) her birey her ortamda söylemde bulunamaz ve söylemler üzerinde etkili olamaz. Bir yönetim kurulu toplantısında sekreterin görevi not tutmaktır, söylemlere müdahale etmek değil. Dolayısıyla sekreter bu tür bir toplantıda söylemde bulunamaz. TBMM’deki söylemler üzerinde etkili olabilmek için milletvekili, mahkemedeki söylem üzerinde olabilmek için hakim olmak gerekir. Medyanın söylemleri üzerinde etkili olabilmek için de gazeteci, haber profesyoneli olmak gerekmektedir.

Bir olayı haber yapan, her şeyden önce o olayı habere çeviren gazetecidir. Haberlerde dinlediğimiz, okuduğumuz, seyrettiğimiz olaylar öncelikle gazetecinin bakış açısıyla doğrudan ilgilidir. Dolayısıyla haber söylemini etkileyen ikinci unsur haber profesyonelleridir. Gazetecinin görmezden geleceği bir olay, haber olma ihtimalini de yitirmektedir. Bu, gazetecinin belirli yargılarla çevrilmiş iş, toplum ve hatta dini hayatından kaynaklanabilmektedir. Çaplı’ya göre, medyada, neyin haber olacağı, nasıl anlatılacağı ve yorumlanacağı tamamen değer yargıları tarafından belirlenmektedir. Haberlerin, kişisel önyargılar, çıkarlar ve siyasal tercihlerce

yapılmasının temel sakıncası, gerçekte olanların doğru bir biçimde aktarılmaması ve gerçeklerin çarpıtılması olmaktadır. İnsanların kendilerine sunulan haberlerden, etraflarında olup biteni anlamak için yararlandıkları düşünüldüğünde, bu tür çarpıtılmış bilginin sakıncaları da daha iyi anlaşılacaktır. Gazetecilerin haber yaparken, ele aldığı konu, kişi ya da olaya yönelik olarak mutlaka kişisel değer yargıları hatta önyargıları bulunmaktadır. Gazeteci, bunun da ötesinde haber ile ilgili olarak kafasında neyin doğru neyin yanlış olduğuna dair bir fikir bile oluşturmuştur çoğu kez. Bu fikir, genelde gazetecinin haber yapmasının temel motivasyonunu oluşturmaktadır. Neyin gerçekten doğru olduğu ve neyin haber değeri taşıdığı tamamıyla gazetecilerin ve izleyicilerin dünya görüşü ve anlayışıyla ilintilidir (Çaplı, 2002: 82). İnal (1994: 139)'ın da belirttiği gibi bireyler sonu gelmez, durdurulamaz ve tersine döndürülemez anlam üretim sürecinin birer parçası olup, söylemsel pratikler içinde, bir yandan bu yapıya da izlerini bırakmaktadırlar. Gazetecinin takip eden, seçen, dili kullanarak haberi kaleme alan birey olduğu göz önünde bulundurulduğunda, haber söylemine etkide buldukları rahatlıkla söylenebilir. Çünkü kitlelerin okuyarak anlamlandıracağı kelimelerin seçicisi, birleştiricisi ilk önce gazetecidir. Haberi anlamlı kılan ilk göz gazetecinin gözüdür, onun bakış açısıdır. Okuyucuların okuduğu haber metinleri ise olayın değil, muhabirlerin olayı nasıl gördüğünün gerçeğidir. Bu yüzden aynı haberin farklı medyadaki versiyonlarında belli farklılıklar görülmektedir. Bir biçimde gazetecilerin ideolojisi, haber metinlerinin söylem yapısını etkilemektedir. Gazeteciler kendi görüşlerini veya kanaatlerini gerçeğe dönüştürmek için farklı alternatifler kullanabilirler. Bilimsel bir araştırmaya atıf yapabilir, bilim insanlarıyla görüşebilir veya farklı kanıtlar ileri sürebilirler. Böylece muhabirin herhangi bir konu hakkındaki kişisel kanaati, gerçekmiş gibi sunulmakta ve kamuoyu ikna edilmeye çalışılmaktadır (Devran, 2010: 122-123).

Eleştirel yaklaşımın görüşlerine yakın bir görüşe sahip olan fenomenolojik yaklaşımı benimseyen araştırmacılar, haber üretim sürecini, haber toplama ağının örgütlenmesi, gazetecilerin günlük rutinleri ve haber kaynaklarıyla kurulan ilişkiler bağlamında incelemiştir. Bu yaklaşımla yapılan çalışmalara göre, haber inşa edilmiş bir gerçekliktir ve bu gerçekliğin inşası sürecinde haber kaynaklarıyla

kurulan ilişkiler belirleyicidir (Şeker, 2009: 92). Haberin gerçekliği yeniden kuran/ inşa eden bir metin olduğu önermesi, haberle gerçeklik arasında sorunlu bir bağlantı olduğunu varsaymaktadır. Sorundan kasıt, habercinin gerçekliği yakalayamaması değil, haber üretiminin kurumsallaşmış yapıya sahip olması ve bu kurumsallaşmış yapının işleyiş mantığının haberi belirlemesidir (Dursun, 2004: 40). Bu yaklaşıma dahil edilebilecek araştırmaların önemli bir bölümü toplumun hakim kültürel yapısının dışında kalan davranış ve olayların medyada nasıl yansıtıldığını incelemiştir (Şeker, 2003a: 49). “Bu yaklaşımı benimseyen iletişim bilimciler, haber üretiminin günlük pratiklerde nasıl gerçekleştiğini gözleyen bir dizi çalışma yapmışlardır” (İnal, 1994: 165).

Hall (2005d: 378)’e göre medyada çalışan insanlar bizzat ideolojik temsil alanını üretmekte, yeniden üretmekte ve dönüştürmektedirler. Medyada çalışan insanlar genelde ideolojiyle maddi metalar dünyasını üreten ve yeniden üreten diğerlerinden farklı bir ilişki içinde bulunmaktadır. Said, Batı basınında muhabirlerin kişisel bilgisizliklerini örtmek amacıyla İslam’a ilişkin şablon, genelleyici ve çoğu zaman da olumsuz açıklamalara sarıldıklarını belirtirken bunu “kolay ve çarçabuk genellemeleri kaldıramayacak kadar karmaşıklaşan bir dünyayı kavramak içinde yaşamak zorunluluğu”yla açıklamaktadır (2000: 54). Ancak Parenti bu tür açıklamalara karşı çıkar. Haberlerde görülen hataların masum yanlışlardan ve haber yetiştirme baskısından kaynaklanması şeklindeki görüşleri eleştiren Parenti (2008: 91) medyanın “tesadüflerle” değil “tutarlı” bir şekilde hareket ettiğini söyleyerek medyanın emeğin karşısında yönetimi, şirket eleştirileri karşısında şirketleri, protestoculara karşı resmi söylemi desteklediğini ifade eder.

İnal’ın da değindiği gibi doğrudan deneyimle bilgi edinemediğimiz pek çok konu hakkında sembolik biçimde bize aktarılan bilgilere bağımlı olmamız kaçınılmazdır. Bu sorun sokaktaki insan için ne kadar geçerli ise muhabirler için de o kadar geçerlidir (2009: 19). Fowler’a göre muhabirler ayrıca kendi ve ötekiler arasında dikotemi oluşturmakta ve kendi desteklediği kişi ve kurumları daha pozitif ve yasal değerlerle tanımlarken, ötekileri negatif ve illegal tanımlarla betimlemektedirler. Muhabirlerin kullandığı pozitif ve legal değerler şunlardır: Yasal, modern, uzlaşmacı, işbirliği yapan, barışçıl, hoşgörülü, açık, dürüst, gerçekçi,

rasyonel, tarafsız, sorumluluk duygusu olan, centilmen, eşitlikçi... Olumsuz ve yasal olmayan değerler ise şunlardır: Yasadışı, aşırılıkçı, radikal, dogmalara inanan, şiddete meyyal, ideolojik, irrasyonel, duygusal, kaba, özgürlük karşıtı, önyargılı... (Aktaran: Devran, 2010: 124). Muhabirler ideoloji konusunda karşı karşıya kaldıklarında kendi değerlerini, yorumlarını habere katmadıklarını ifade etseler de kendi değerlerini habere katarlar ve bunu yaparken bireysel ideolojileri, patronlarının düşünce sistemi ve resmi ideolojiyle örtüştüğü için farkına varmazlar ve bu durum onların mevcut egemen görüşlerin taşıyıcısı olma halini beraberinde getirir (Parenti, 2008: 97)

Devran'a göre (2010: 111) muhabir haberini yazarken kendisini belli bir noktaya yerleştirerek metnin anlatısını inşa ederek şu örnekleri verir.

“Örneğin, üniversitelere başörtülü öğrencilerin girmesi ile ilgili konuda haber yapan liberal düşüncedeki bir muhabir olaya özgürlük ve insan hakları açısından yaklaşırken, aynı haberi yapan başka bir muhabir ise kendisini tamamen olaya karşıt bir birey olarak konumlandırabilir ve böylece kendini başörtüsü konusuna karşı mücadele verenlerden biri olarak görerek objektifliğini kaybedebilir. Ya da cem evlerinin ibadete açılmasını isteyenlerin organize ettiği bir toplantıyı izleyen Alevi bir muhabirle, Sünni veya agnostik bir muhabirin olay karşısında kendilerini konumlandırış biçimleri son derece farklı olabilir.”

McQuail (1994:175)'in belirttiği gibi, muhabirlerin tercih ettikleri kaynakları vardır ve basın toplantısı gibi dikkat çekici olaylara bağlıdırlar. Haberler, olayların kendilerinin yansıtılmasından ziyade, dikkat çeken kişilerin bu olaylar hakkında söylediklerinden oluşur. Özellikle gelecekteki olayları etkileme güçleri varsa, bu kişilerin sözleri doğrudan haber olurlar. Burada şunu eklemekte fayda var. Gazeteciler, söylemin ana belirleyicileri değildir. Haberin farklı yapıların etkisiyle şekillenen bir metin olduğuna daha önce kısaca değinmiştik. Haberin söylemi de bu yapıların etkisi altında şekillenmektedir. Muhabir söylemin oluşumunda etkili olduğunu söyleriz; ancak medya kuruluşu, haber söyleminin temelini belirlemektedir.

2.2.1.3. Haber Medyası

Eleştirel ekonomi-politik yaklaşımda medya, sermayenin kârını en çoklaştırılması ve iktidarın kontrolünün devamlılığının sağlanması temelinde işlenmektedir. Bu bağlamda bu yaklaşımda ekonomik her türden değerın üretılması, dağıtılması ve tüketilmesiyle ilgilenirken politik boyutu da bu sürece etki eden güç ilişkilerinin incelenmesini ifade eder (Bulut, 2009: 7-8). Yapısalcı yaklaşımsa kitle iletişim şirketlerinin işleyişı ve politikalarının oluşumunda bireysel kapitalist sahiplerinden ziyade kapitalist ekonominin genel dinamiklerinin belirleyici ve sınırlayıcı etkisi üzerinde durur (Murdock, 1982: Aktaran Yaylagül, 2008a: 16). Buna göre medyanın sahibi kim olursa olsun kapitalist ekonominin temel dinamiğı medya kuruluşlarının işleyiş tarzını ve çıktılarını biçimlendirir. Bu biçimlendirmenin olması için medya holdinglerinin sahiplerinin bu kuruluşların işleyişine müdahale etmeleri gerekmez. Pazar yapısı ve kapitalizmin işleyiş yasaları, medya kuruluşlarının kapitalist ideolojiyi destekleyecek fikir ve düşünceleri üretmesine neden olur. Yapısalcı yaklaşım böylece, bireysel mülk sahibinden ziyade holdingleşme ve tekelleşme gibi daha yapısal faktörler üzerinde durur (Yaylagül, 2008a: 16). Yapısalcı yaklaşımın örneklerini sunan Peter Golding ve Graham Murdock'a göre medyanın işleyiş tarzını incelemek için üretimi biçimlendiren ekonomik belirleyicileri dikkate almak gerekmektedir. Onlara göre kitle iletişim araçları "ilkın ve en başta" günümüz kapitalist endüstriyel ve ticari kuruluşlardır (2008: 23-37).

Murdock (Aktaran: Dursun, 2001: 27) yapısalcı yaklaşımları; a) devletin rolüne odaklanan (Althusser ve Poulantsaz) ve b) özel sektörün dinamiklerine ve yapısına yoğunlaşanlar olarak ikiye ayırmaktadır. Bunlardan ilki ideolojik ve politik süreçlere odaklanarak ilgisini medya çalışmalarında anlamlandırma ve temsiliyet süreçlerine çevirmiştir. Bu çalışmalar yapılırken de medya metinleri ve edebi metinler incelenmiştir (Curran vd., 1991). Bu noktada haber söyleminin haber medyasının pratiklerinden etkilendiğini söylemek mümkündür. Haber medyasının sahiplik yapısı, editörlerden başlayarak medya patronuna kadar genişleyen bir topluluğı kapsamaktadır. Bunlardan ilkin editörler oluşturur.

Haber medyasının söyleminin aktarılmasında ana etkenlerden biri “eşikbekçisi”¹⁸ kavramıyla açıklanan editör/ yayıncılardır. Editörler, muhabirlerden veya ajanslardan gelen haberlerin hangilerinin kitlelere aktarılacağına sorumluluğunu taşıyan kişilerdir. Editörler, binlerce olay arasından bazılarını seçerek, kitleye aktarırlar. Editörler, enformasyonunun sadece kapıdan çıkmasını sağlayan bireyler olarak görülmemeliler. Eşikbekçisinin sözü edilen görevi küçümsenmemelidir. Çünkü haberler basitçe seçilen şeyler değil, inşa edilen şeylerdir. Haber düzeltme süreci de hegemonyacı taleplere uyumludur. Editörler, gazetecilik paradigmasının kurallarını tam olarak içselleştirdikten sonra bu mevkilere yükselebilmektedirler. Her ne kadar gazeteciler gerçekte daha yakın ilişkide görünüyorsa da editörlerin muhabirlere göre daha az yanlı davrandıkları düşünülmektedir, çünkü muhabirler olayın içine girdiklerinde daha büyük fotoğrafı göremeyebilirler. Özellikle büyük gazetelerdeki üst düzey editörler resmi ve diğer seçkin kaynakların değerleriyle daha yakın dirsek temasındadırlar ve sınırları ihlal etmede daha az isteklidirler. Vietnam Savaşı sırasında muhabirlerin yaşadıkları deneyimler bu sürece mükemmel örnekler oluştururlar. David Halberstam 1960’lı yılların başlarında Vietnam’da bulunan deneyimli bir muhabirdi; ancak o yine de savaşa ilgili karamsar düşüncelerini merkezdeki editörlerine kabul ettirmede büyük zorluklarla karşılaşılıyordu. Editörler Pentagon’dan (Dışişleri Bakanlığı) ve resmî görevlilerden oldukça iyimser bilgiler almaktaydılar ve çelişkiye düşmemek için dikkatli davranıyorlardı (Sheean’dan Aktaran: Shoekamer ve Reese, 1997: 123).

Diğer taraftan habercilerin işe alımında haber örgütünün seçiciliği önemli bir unsurdur. Sigelman haber üreten kurumların örgütsel yapılarını ve bu kurumlarda çalışanların konumlarını inceleyerek, gazetelerde çalışacakların işe seçilmeleri, sosyalleşmeleri ve örgütsel kontrol süreçleri üzerinde durmuş, muhabirlerin üst

¹⁸ “Eşikbekçisi” kavramı bize haber kuruluşu ile haber ürünleri arasındaki ilişkiyi anlamak için kolaylık sağlayan bir metaforudur. Bir sosyal psikolog olan Kurt Lewin “eşik bekçisi” kavramını kullandıktan sonra, birçok sosyal bilimci (White, 1950; Gieber, 1964) bunu gazeteciliğe uyarlamıştır. David Manning White, orta batının küçük bir gazetesinde, ajanslardan gelen haberlerin hangisinin gazeteye gireceğine karar veren orta yaşlı bir editörü incelemiş ve 423 haberden 18 haberi reddetmesinin nedenini kişisel deneyim, tutum ve beklentilere göre şekillendirdiği sonucuna ulaşmıştır; Walter Gieber ise 1956 yılında Wisconsin’de 16 editör üzerinde yaptığı araştırmada editörün haberin toplumsal anlamı ve etkisi yerine işin teknik yönüyle daha fazla ilgilendiğini ortaya koymuştur. Ona göre seçme süreci içinde kişisel değerlendirmeler işin için çok ender girmektedir (Schudson, 1994: 308-309)

kademelerle ilişkilerinin haberdeki yanlılığın kaynağı olarak görmüştür. Sigelman'a göre gazeteler, kendi görüşlerine paralel olan kişileri yeni eleman olarak seçerler. Diğer taraftan zaten bir kişi bir işe başladıktan sonra, yayın politikasını öğrenir ve bu kriterler doğrultusunda hareket eder. Sigelman'ın çalışmasından çıkardığı sonuç, muhabirle haber örgütü arasındaki ilişkinin tam bir karşılıklılık esasına dayandığıdır. Yani medya ile muhabir uyumluluk içerisindedir (İnal, 1994: 162).

Tılıç, gazetecilerin haberlerini yazarken çalıştıkları kurumun çizgisini de hep göz önünde tuttuklarını ve bu yüzden, her şeyden çok, editörlerden gelebilecek tepkileri öngörerek yazılar yazdıklarını belirtmektedir. Ona göre gelebilecek tepkinin mutlaka olumsuz olması da gerekmiyor. Çünkü bir gazetecinin, övgü veya mükafat beklentisiyle de haberini biçimlendirmesi söz konusu olabiliyor. Bütün bunlar, gazetecinin verileri toplayıp yazma aşamasına geçtiği zaman, bomboş bir odada da olsa yalnız olmadığı anlamına geliyor. Gazete, televizyon ya da radyoda yayınlandığında o haberden etkilenebilecek olan herkes, yazım sürecinde gazetecinin kafasının içinde olabiliyor ve yazarken onu etkiliyor. Bir doğruyu söyleme mesleği olarak gazeteciliği zor ve hatta kimilerine göre *kutsal* yapan da bu. Mesleki bir etiğin varlığı ve kendisini çok güçlü bir şekilde hissettirebilmesi gazetecinin kendi kendiyi yalnız kaldığı zamanlarda bile gerekiyor (Tılıç, 1998: 197). Gazetecilerin kurumun yapısından etkilenmesi o dereceye varıyor ki gazeteciler kendilerini kurumda özgür bir haberci olarak nitelendiremiyorlar. Tılıç'ın Türkiye ve Yunanistan'da görev yapan habercilerle yaptığı görüşmeler de bunu gösteriyor. Hatta Tılıç'ın tespitlerine göre kendi ideolojik eğilimleriyle özdeşleşmiş medya örgütlerinde çalışan gazetecilerin kendilerini daha özgür hissettikleri söylenebilir ama onlar da sonuçta "ne yapılıp ne yapılmayacağını" genel çerçevesinin çalıştıkları kurum tarafından çizildiğini belirtmekte. Medya örgütlerinin hiyerarşik, bürokratik yapısı içinde üst düzeylerde yer alanların, alttakiler üzerinde bir hegemonyası olduğu da açıkça görülmekte. Gerçi- her medya örgütü içinde Dutton'un toplumsal eylem yaklaşımında ileri sürdüğü, "kendi amaç ve çıkarları için çalışan birey ve grupların" olduğu görülür, ama onların "resmi otorite ile çatışmaları" pek belirgin bir özellikleri değildir. Her şeyden önce medya sahibi, sonra da medya sahibi adına genel yayın yönetmeni, örgüt üzerinde o denli belirleyici olmaktadır ki, onlarla çatışma ve

çelişme içinde olan gazetecilerin o işyerinde barınması olanaksız hale gelir (Tılıç: 1998: 222-223). İnal (1992: 145-6) da Milliyet, Hürriyet ve Sabah muhabirleriyle yaptığı görüşmeler sonucunda benzer bir sonuca varmıştır. Muhabirler, gazeteye giren haberlerin seçiminde bir etkileri olmadığından ve İstanbul'a gönderdikleri haberlerin en fazla yüzde 30 veya 40'ının gazeteye girebildiğinden yakınmaktadırlar. Neyin nerede yer alacağına, kendi yaptıkları haberlere atılan başlıklara karışmamakta, İstanbul'da bazen haberin içeriğine ters başlıklar konulmasından şikayet etmektedirler. Anlatılanlardan İnal'ın çıkardığı sonuç da, muhabirlerin karar alma sürecinde son derece etkisiz kaldıkları ve ürünlerinin akıbeti üzerinde ancak kuruluşla tam "uyum" içinde olduklarında belli bir "kontrol" sahibi olabildikleridir (Aktaran: Tılıç, 1998: 230).

Medya kurumlarının en üst kademesinde yer alan medya patronları, siyasi ve toplumsal düzeyde güç sahibi olabilmek, daha etkili konumda bulunabilmek ve ticari açıdan kâr etmek için sahip oldukları kurumlarda, daha üst düzeyde, daha genel anlamda yayın politikalarının sınırlarını çizerek, çalışanların hareket alanlarının sınırlarını belirlemektedirler. Kurumun haber faaliyetlerini yürütmekten sorumlu olan editörler, yazılı olmayan ancak kurumda çalışan herkesin uymasının beklendiği bu sınırları, günlük kullanıma uyarlamaktadırlar. Muhabirler ise kendileri için daha anlaşılır hale getirilmiş kurumsal belirleyicileri dikkate alarak haber toplamaktadırlar. Bu haber toplama ve yazma süreci içerisinde, editörler, muhabirin önlerine getirdiği haberleri geri çevirmek ve yeniden yazmasını istemek yoluyla muhabirlerin haber toplama ve yazma üsluplarını biçimlendirmekte ve yönlendirmektedirler. Sonuç olarak, yaratılan bu kurumsal kültür o işletmedeki tüm habercilik faaliyetlerini doğrudan etkilemektedir. Muhabirin, editörün bilgisi dışında kendiliğinden bir konu ya da olay üzerine eğilmesi ve bunu haber yapması durumunda bile bu kurumsal kültür belirleyici olmaktadır (Çaplı, 2002: 84-85). Haberin bir anlatı olduğunu düşündüğümüzde, bu anlatının anlatıcılarını belirleyenler medya patronlarıdır. Dolayısıyla medyadaki sahiplik yapısının, haber söylemiyle doğrudan ilgisi bulunmaktadır. Sahiplik yapısının medya söylemine nasıl etki ettiğini görmek için medya patronlarının uygulamalarından bahsetmek yerinde olacaktır. Tılıç medya sahiplerinin, ekonomik, siyasi vb. amaçlarına ulaşmak, var olan statülerini sürdürmek için medya organlarını kullandıklarını gösteren Seydişehir'de küçük bir radyonun

sahibi olan Arif Bilgin örneğini aktarmaktadır. 8 Temmuz 1994’de Arif Bey radyosu Hilal FM’de mikrofonun başına geçerek Seydişehir Alüminyum Fabrikası müdürüne ve Gazeteciler Cemiyeti’ne küfürler yağdırmaya başlar. Polis radyo binasına gelip kendisini tutuklamaya kalkınca da, balkondan atlayıp intihar girişiminde bulunur. Sonunda yakalanır ve tutuklanır. Arif Beyin neden öyle davrandığı kentte herkesin malumudur. Alüminyum fabrikasının açtığı bir ihaleyi kaybetmiş ve elinde bulundurduğu radyoyu bir intikam silahı olarak kullanmıştır. Kentte bir esnaf olan Arif Beyin, radyo sahibi olmaksızın amacı da, radyosu sayesinde yerel ekonomik ilişkiler içinde belli avantajlar elde etmektir (Tılıç, 1998: 247).

Medya, diğer sosyal kurumlardan farklı olarak medya aynı zamanda, ekonomik bir etkinlik alanı (ekonomide bir sektör) oluşturmaktadır. Bu sektör de gerekli donanımı, teknik altyapısı, istihdam potansiyeli, üretim ve tüketim süreçleriyle ekonominin diğer sektörlerini de yönlendiren mantığa göre işlemektedir (Kaya, 2009: 10). Ekonomik düzen içerisinde iktidar konumunda olan medyanın, sahipleri de kuşkusuz haberde etkili olabilmektedir. Kaya’nın yayın kuruluşlarının genel siyasi duruşunun, sermaye sahibinin siyasal tercihlerinden ayrı ve ona aykırı olabileceğini günümüzün koşullarında tahayyül etmenin olanaksız olduğu görüşüne (2009: 305-307), bu noktada katılmak gerekmektedir.

Curran (1997: 147) yaptığı bir alıntıda medya örgütlerinin finans ve endüstriyel sermaye alanındaki büyük şirketlere bağlandığını göstermek için 1969 ve 1986 yılları arasında yaşanan gazete ve dergi satışlarını şu şekilde aktarmaktadır: “Dokuz çok uluslu kartel, İngiltere’de (kendi içlerinde alınıp satılanlar hariç) toplam tirajı 46 milyonu bulan 200’ün üzerinde gazete ve dergiyi satın almıştır. Benzer biçimde kanıtların kolayca elde edilebileceği ülkeler olarak Amerika Birleşik Devletleri, Avustralya, Yeni Zelanda, Almanya, Fransa ve İsveç’te basın sektörü dışındaki şirketler gazetelerin büyük çoğunluğunu ya satın almışlar ya da en büyük hissedarları haline gelmişlerdir (Bagdikian, 1990; Chadwick, 1989; Farnsworth, 1989; Tunstall ve Palmer, 1991; Hadenius ve Weibull, 1986).”

Kaya (2009: 17)’ya göre kitle iletişim araçlarının ticari bir amaca hizmet ettiği ilk günlerden itibaren geçerlidir. Günümüzde ise kendi başlarına sağladıkları kâr

oranlarını artırarak, siyasi kararlar dahil, tüm toplumu etkileyen, yönlendiren güçleriyle, çağdaş toplumun hem çok önemli bir kurum hem de ekonominin en geniş, en dinamik sektörlerinden biri haline gelmişlerdir. Bu nedenle ekonominin başta müteahhitlik ve bankacılık sektörleri olmak üzere, başka alanlarında birikmiş olan sermaye, 1980’li yıllarla birlikte medya ve medya bağlantılı alanlara akmış; oluşturduğu ve/veya ele geçirdiği şirketlerle medya dünyasında egemenlik kurmuştur. Şu halde bir medya patronunun, parasını yatırdığı medya kuruluşunu kâr getirecek bir işletme olarak görmesi son derece doğal. Hiçbir işveren işletmesinden kâr beklediği için suçlanamaz. Ancak, bir medya kuruluşunun kâr uğruna gazetecilik mesleğinin ilkelerine ters işler yapması, bir hastanenin daha fazla para için sağlık yerine hastalık dağıtmasıyla kıyaslanabilir (Tılıç, 1998: 240).

İletişim holdinglerinin yükselişi, mülkiyet sahibinin gücünün potansiyel olarak kötüye kullanılmasıyla ilgili eski tartışmalara yeni tartışmalar ekler. Artık tartışmanın odaklandığı nokta, sadece şirket sahiplerinin editöryal kararlara müdahale etmeleri ya da politik düşünceleriyle uyuşmayan personeli işten çıkarmaları gibi basit bir durumdan ibaret değildir. Kültürel üretim, şirketin farklı medya çıkarları arasındaki kesişimleri kullanan görevdeşlikler çevresine inşa edilen ticari stratejilerce de güçlü bir biçimde etkilenmektedir (Golding ve Murdock, 1997: 63)

1998 Mayıs sonunda Rusya’da yaşanan ekonomik kriz de medya sahiplerinin medyayı nasıl kullandıklarına çarpıcı bir örnektir. 1998 Mayıs sonlarında Rusya borsası bir günde çökmüş ve ülkeyi sarsan finans krizinden, ekonomiyi kontrol eden birkaç işadammın servetlerine servet ekleyerek çıktıkları iddia edilmişti. Bu işadamlarının en öne çıkanı 51 yaşındaki Rus Yahudisi Boris Berezovsky idi. İddialara göre, 3 milyar dolarlık servetiyle Rusya’nın en zengin işadamı olan Berezovsky, sahibi olduğu medya organlarını “manipülasyon” için kullanmış, gazetelerinde “Yüksek devalüasyon geliyor” haberleri yaptırarak, pek çok şirketin hissesini ucuza toplamıştı. Berezovsky’ye ait *Nezavisima*’ya gazetesi, ülkenin 1991’dekine benzer büyük bir çöküşün eşiğinde olduğunu, hükümetin IMF’den kredi almasının güçleştiğini ve yüzde 10-15 devalüasyon yapacağını yazarken, bir başka güçlü finans grubu Stoliçniy-Savings Bank’ın kontrolündeki *Kommersant Daily*

gazetesi de, ellerindeki rubleyi dolar veya altına çevirmeleri konusunda halkı “uyarmış” ve “dolara hücum” u teşvik etmişti (Tılıç, 1998: 249-250).

Haber kuruluşlarının gerek ulusal gerekse uluslararası alanda tekelleşmesi de haber söylemine etki etmektedir. Haber ve enformasyon üretmenin ekonomik maliyetinin yüksek oluşu yanı sıra iletişim teknolojisindeki pahalılığın yüksekliği ve sürekli olarak gelişim göstermesi, medya alanında ancak büyük sermaye gruplarının yatırım yapmasına izin vermektedir. Bu da doğal olarak gerek ülkemizde gerekse dünya basınında medya kuruluşlarının tekelleşmesine neden olmaktadır (Toruk, 2008: 73). 1980’lerden itibaren medya devlet tekeline çıkarak sermaye tekeline dönüşmüştür. Medyanın sermayenin mülkiyetine girmesi, işleyişe ilişkin ilke ve hedeflerin değişmesini de beraberinde getirmiştir. Medyanın temel amacı kazancı en çoklaştırmak ve maliyeti en aza indirmek olurken rekabet de işleyişin öncelikli ilkesi haline gelmiştir. Bu amaç ve ilke doğrultusunda, sermaye medyası hızla gruplaşmış ve tekellere bürünmüştür (Güngör, 2011: 144). Tekelleşmeye bu hızlı yöneliş iki şekilde gerçekleşmiştir. Birincisi sektörde sadece bir alanda faaliyet gösteren firmaların, diğer alanlara da yayılarak etkinlik alanını genişletmesiyle, ikincisiyse birçok firmanın çeşitli yollarla bütünleşmesiyle sağlanmıştır. Böylelikle yatay ve dikey hareketliliklerle “çapraz medya sahipliği” ortaya çıkmış, hem geleneksel medya hem de enformasyonun üretimine ve dağıtımına dayalı çok sayıda farklı konularda etkinlik gösteren dev şirketler oluşmuştur (Kaya, 2009:139-140).

Kaya (2009: 152)’nin “medya sektörünün başrol oyuncularını” olarak tanımladığı *Time Warner, News Corporation, Disney, Bertelsman, General Electric, CBS, VIACO, Vivendi, Gannet* medyadaki tekelleşmenin boyutunu gösteren önemli örneklerdir. Bunların arasından birkaçını örnek verecek olursak¹⁹ *Time Warner* ilk sırada yer alır. Medya alanında dünyanın dört bir yanında bilinen ve okunan *Time, Life, Fortune* gibi dergiler; *CNN* gibi televizyonlar ve burada saymadığımız pek çok iletişim alanında faaliyet gösteren kuruluşlar *Time Warner* çatısı altındadır. 96 bin çalışanı, milyarlarca dolarlık iş hacmi, bünyesinde bulunan 300 kadar kuruluşla tam bir medya imparatorluğudur. İkinci olarak *News Corporation* burada aktarılabilir.

¹⁹ Kaya (2009)’nin sunduğu listenin içeriğini ele almak bu çalışmanın boyutlarını aşmaktadır. Bu nedenle burada yalnızca en belirgin iki medya imparatorluğuna yer verilecektir.

2007 yılının ilk çeyreğinde yaklaşık 28 milyar dolarlık bir cirosu, 47. 300 çalışanı olan *News Corporation* Murdoch ve ailesi tarafından kontrol edilmektedir. Medya sektöründeki benzeri görülmemiş yoğunlaşmaya örnek olarak Curran (1997: 163-164), Murdoch'un *News Corporation* isimli şirketini göstermektedir. Bu şirket doğuda Budapeşte'den batıda Boston'a, kuzeyde Londra'dan güneyde Queensland'a kadar uzanan bir gazete imparatorluğunu; Triangle ve Harper Collins'i içine alan bir dergi ve kitap imparatorluğunu; ABD'de Fox TV ile Twentieth Century Fox ile Avrupa'da British Sky Broadcasting tarafından aktarılan beş uydu kanalını da içeren bir televizyon ve film yapım imparatorluğunu kontrol etmektedir. Murdoch yatırım yaptığı medya kurumlarını genelde kontrol etmiştir; özellikle 1970'li yılların başından beri giderek sağ-görüşlü hale getirmiştir; inançlarını yaşama geçirirken pazardaki akımlara edilgin bir biçimde kendini kaptırmak yerine bu akımlarla ustaca mücadele etmiştir. Curran, Murdoch'un şirket çıkarlarına uygun olduğu durumlarda editöryal esnekliğe izin verdiğini belirtmektedir. *Kaya News Corporation'* un bünyesinde faaliyet gösteren kuruluşları şöyle sıralar²⁰: Fox TV, News Corp. Europe, Fox Movie Channel, New York Post, The Sun, The Sunday Times, Daily Telegraph vd. Güncel göstergeler, mülkiyetin birkaç elde artan oranda yoğunlaştığını ve medya kurumlarının, medya dışındaki gruplar tarafından kontrol edilen daha geniş şirket yapıları içinde konumlandırıldığı holdingleşmenin arttığını göstermektedir (Gurevitch ve Blumler, 1997: 206). Bu tür mülkiyet yapısının medyayı belli görüşler ve çıkarlar doğrultusunda “yanlı” hale getirdiği biçimindeki içerimler kesin değildir. Medya sahipleri, genel yayın yönetmenlerini kendi siyasal ve mesleki eğilimlerini izlemede özgür bırakabilirler, ancak yayın politikasını etkileme potansiyeli daima mevcuttur.

Her medya örgütünde güne, hazırlanacak ilk sayıda ya da haber bülteninde nelerin yer alması gerektiği konusunda yapılan bir toplantıyla başlanır. Hatta bazı haber ajanslarda ve televizyonlarda çalışan muhabirler, yurt içinde veya yurt dışında herhangi bir görevde bulunsalar dahi, o toplantılara internet veya telefon aracılığıyla katılmak zorundadırlar. Bu toplantılarda editörler muhabirlerden gelen önerileri de dikkate alarak günün gündemini oluştururlar. Ancak haberlerin belirlenme süreci

²⁰ Örneklerden bazılarını yer verilmiştir.

bununla sınırlı değildir. Medya sahibinin, genel yayın yönetmeninin ya da medya örgütüyle başka çıkar ilişkileri olan kişilerin önerileriyle haber konularının belirlendiği ve o haberi yapmak üzere bir muhabirin atandığı da görülür. Ancak bu belirleme ve atamaların her zaman baskıcı mekanizmanın ürünü ve muhabirin özgürlüğüne getirilmiş bir sınırlama olarak algılanması da doğru değildir (Tılıç, 1998: 224). Muhabirler, toplumsallaşma sürecinde çalıştıkları kurumun yapısı ve kurallarını anlar ve buna uyum sağlarlar. Haber değerlerine ilişkin kriterler de medya kurumundaki toplumsallaşma sürecinde benimsenir. Parenti, olayların seçilmesi ve göz ardı edilmesine ilişkin kararların ‘yeterli deneyim’ ve ‘baskın siyasi kültürün’ etkisiyle neredeyse otomatik biçimde verildiğini söyler (Aktaran: Akca, 2009: 95). Özellikle holding ve tekelleşmeyle birlikte kitle iletişim araçlarının çıktılarını ve politikalarını (örneğin, uzun dönemde yatırımların genişletilip genişletilmeyeceği, hangi alanlara yatırım yapılacağı veya yapılmayacağı, başka şirketlerle birleşilip birleşilmeyeceği, ne tip ücret ve fiyat politikalarının uygulanacağı, kimlerin işe alınıp kimlerin işten çıkarılacağı gibi konularda) holdingi sahipleri bilirler. Şirketlerin profesyonel ücretli yöneticileri ise belirlenmiş bu politikaları uygulamakla görevlidirler. Ücretli yöneticiler bağımsız bir şekilde holding politikası oluşturamazlar (Yaylagül, 2008a: 14).

Medya organlarının büyük çoğunluğu artık, büyük holdinglerin bünyesinde faaliyet göstermektedirler. Holdinglerse, sadece kitle iletişim alanında faaliyet gösteren kuruluşlar değildir. Kitle iletişim alanıyla birlikte bankacılık, finans, sigortacılık, petrol ve endüstriyel diğer faaliyetlerde bulunurlar. Bununla birlikte kitle iletişiminin sadece bir alanında değil, pek çok alanında da hizmet yürütürler.

Ekonominin varlık gösterdiği bütün sektörlerinde daha da büyük rekabet avantajları sergileyerek sermayelerini güçlendirmeyi, pazarı geliştirmeyi ve pazarda büyümeyi amaçlayarak bünyesinde medya kurumlarına da yer veren holdingler, bu amaçlarına odaklanarak habercilik faaliyetlerini nasıl şekillendirmektedirler? Sözgelimi holding bünyesinde bulunan bir firmanın yolsuzluğa karışması durumunda, medya kuruluşu nasıl bir habercilik anlayışı sergiler? Yahut birkaç medya kuruluşunu bünyesinde barındıran medya holdinglerinin haber söylemleri ne ölçüde benzerlik gösterir? Yaylagül ’ün de vurguladığı gibi otomobil ya da dış

macunu üretmek için gerekli olan üretim bandına dayalı üretim, pazarlama, araştırma ve geliştirme vs. gibi birimler kitle endüstrisi için de geçerlidir. Burada da çeşitli formatlarda emtialar üretilir, dağıtılır ve kâr/ zarar elde edilir. Diğer bütün şirketler gibi medya kuruluşları da riskleri en aza indirmeye ve kârlarını en çoklaştırmaya çalışırlar (2008a: 11). Bu nedenle kitle iletişim araçları etrafında görülen tekelleşme, haber söylemini de etkilemektedir. Aynı çatı altında toplanan farklı medya organlarında benzer söylemler aktarılarak söylemler doğallaştırılmaktadır. Konuyu daha detaylı aktarabilmek için örneklerden yola çıkılacaktır.

Avrupa'daki büyük karteller arasında, Almanya'da RTL Plus Televizyon kanalı ile Almanya'nın en geniş kablolu televizyon şirketini de içeren muazzam bir kitap-TV-film-radyo-dergi imparatorluğuna sahip Bertelsmann grubu vardır. Bu grup ayrıca Amerikan kitap ve kaset piyasasında lider olan Bantam ve RCA'yı da kontrol etmektedir; Berlusconi'nin Fininvest grubu 27 İtalyan televizyon istasyonunu, Fransa'da (Channel 5), Almanya'da (Telefun), İspanya'da (Telecinco) ve Kanada'da sahip olduğu şirketlere ek olarak İtalya'da da yaygın bir basın ve film ağını kontrol etmektedir. İngiltere'deki Maxwell Communications Corporation ise ABD'den Doğu Avrupa'ya kadar uzanan bir gazeteler grubunu, New York'taki yayımcı MacMillan da dahil kitap şirketlerini kontrol etmekte ve ayrıca İngiltere, Fransa ve İspanya'da televizyon ortaklıkları bulunmaktadır. Bunlar ABD'deki Time Warner, Kanada'daki International Thompson ve Japonya'daki Sony gibi büyük kartellerle benzerlik göstermektedirler. Bu karteller tarafından idare edilen inanılmaz boyutlardaki kaynaklar, ekonomik ölçeklerinin genişliği ve bağlı pazarlardaki yaygın egemenlikleri, tüm katılımcıların kazanma şanslarının eşit olduğu herkese serbest ve açık bir oyun alanı olarak düşünülen pazarın işleyişini bozmuştur (Curran, 1997 :159). Uluslararası medyadan yerel medyaya kadar sahipliği bulunan şirketlerin, haber içeriklerini ekonomi-politik yapılarına uyumlu olarak inşa etmek zorundadırlar. Aksi halde, gazetecilik adına kazanım olan şey, ekonomik olarak zarara dönüşür. Şanlıer, 11 Eylül saldırıları sonrasında Amerikan medyasının savaş çığırkanlığı yapmasını, medya mülkiyetine bağlamaktadır (2008: 36). Şanlıer' göre, NBC'nin savaş çığırkanlığı yapmasının arkasında, General Electric'in silah üretimi yapması yatmaktadır. Diğer yandan büyük medya tekellerinin (NBC, New York

Times/ Boston Globe, AOL/ Time Warner gibi) yöneticilerinin aynı zamanda Orta Doğu'da petrol işi yapan Texaco, Shell, Exxon Mobil gibi şirketlerin de yönetim kurullarında olduğu gerçeği ise bölgede savaşın petrol üzerindeki iktidarla da ilintili olduğunu gösterir (Şanlıer, 2008: 36).

Ünlü Amerikalı iktisatçı Milton Friedman'a göre işin tek sosyal sorumluluğu kar oranlarını artırmaktır. Daha net bir şekilde ifade edersek, *Wall Street Journal*'in başkanı şöyle ifade etmiştir: “Bir gazete kendisine hiçbir imtiyaz sağlamayan halka hiçbir borcu olmayan özel bir işletmedir. Bu sebepten dolayı da hiçbir kamu çıkarı ile ilintili değildir. Doğal olarak bir gazete risk alarak imal ettiği bir ürünü satan sahibinin mülkü sayılır.” Medya holdingleştiği zaman ana amacı insanları bilgilendirmek olmayan bir avuç insan büyük bir siyasi güce sahip olmaktadır. Hissedarlardan başka hiç kimseye karşı sorumlu olmayan bu insanlar, yani aslında büyük mali kurumlar, olayların açıklanıp açıklanmayacağına karar vererek dünyada neler olduğuna karar verme gücüne sahiptirler (Bertrand, 2004: 29). Medya sistemlerin karşılaştırmalı yöntemle bir envanterine ulaşmak için yapılan kapsamlı bir çalışmanın Avrupa Birliği'ne üye ülkelerde gerçekleştirilen anketlerde, gazetecilerin büyük çoğunluğu mesleklerini yaparken, yönetimin ve/ veya üst düzey, kıdemli gazetecilerin müdahaleleriyle karşılaştıklarını söylemişlerdir (Hallin ve Mancini, 2004: 118). Aynı çalışmada bu türden müdahalelerle en az karşılaşıldığı söylenen ABD'de yapılan başka bir çalışma, durumun burada da çok farklı olmadığını sonucunu veriyor (Pike'den Aktaran: Kaya, 2009: 305-307).

Reyizoğlu (2003) Türkiye'de tekelleşme sorununu, ele aldığı “Medyada Etikçiler ve Tetikçiler” kitabında 2001-2003 yılları arasındaki tiraj raporlarıyla açıklar: “Aynı gruba bağlı Hürriyet, Milliyet, Posta, Radikal, Gözcü, Finansal Forum, Fanatik ve Turkish Daily News gazetelerinin günlük ortalama tirajı (2001 yılı için) 1 milyon 561 bin 978... Yani satılan gazetelerin (3 milyon 300 bin) yarısından fazlası, bir gruba ait. Diğer yarısı farklı gruplara ait olsa, “Tekel yok” diyeceğiz ama öyle değil. Yine 2001 yılında başka bir gruba ait gazetelerin Sabah, Fotomaç, Takvim, Yeni Binyıl (o zaman yayındaydı) ve Yeni Asır'ın toplam günlük ortalama tirajları 700 bin 195. Üçüncü bir gruba ait gazetelerin tirajlarının toplamı da (Akşam, Güneş ve Bulvar) 346 bin 939. Bu üç gruba ait gazetelerin 2001 yılı için

toplam tirajları ise 2 milyon 609 bin 112. Yani 2001 yılında 3 milyon 300 bin gazete satılıyor. Bu gazetelerin 2 milyon 609 bin 112'si üç grup tarafından idare ediliyor.” Söz konusu tespit, büyük medya gruplarının yatay ve dikey olarak tekelleştiği dikkate alındığında, bugün için de geçerli görünmektedir. Burada bazılarını kısaca yer verilecektir.

Ciner Grubu'nun bünyesinde enerji, madencilik, ticaret, sanayi ve hizmet sektörlerinin yanı sıra medya kuruluşları da bulunmaktadır. Gazete Habertürk, C Film Yapımcılık, Habertürk Televizyonu, Bloomberg Televizyonu, Habertürk Radyo ile www.haberturk.com haber sitesi Ciner Medya Holding bünyesinde hizmet veren kuruluşlar arasındadır. Çalık Holding'in medya sektöründeki grubu Turkuvaz Medya Grubu, pazar büyüklüğü ve reklam payı açısından Türkiye'nin en büyük iki medya kuruluşundan biridir.

Çukurova Holding endüstri, inşaat, bilgi ve iletişim teknolojileri, taşımacılık ve hizmet, finans, enerji sektörleriyle birlikte medya sektöründe de faaliyet yürütmektedir. Çukurova Holding bünyesinde hayatını sürdüren medya kuruluşları şunlardır: Show TV, Show Plus, Show Max, Show Türk, SkyTürk 360, Akşam ve Güneş Gazetesi, Autocar Dergisi, Digitürk, Eksen, Fourfortwo, Lig TV, Lig Radyo, Mepaş, Platin, Stuff, Türk Max, TürkMedya, Zedpaş (www.cukurova.com.tr- Erişim tarihi 05/05/2013).

Doğan Yayın Holding bünyesinde enerji, perakende, sanayi, ticaret, finansal hizmetler, turizm alanlarıyla birlikte medya sektöründe de önde yer alan holdinglerin başında gelmektedir. Türkiye'de, Hürriyet, Posta, Radikal, Fanatik, Hürriyet Dailly News gazeteleri ile Rusya'da Iz Ruk v Ruki, Ukrayna'da Aviso, Macaristan'da Expressz, Hırvatistan'da Oglasnik adlı seri ilan gazeteleri; Kanal D ve CNN Türk Televizyonları; D-Smart dijital platformu; Doğan Teleshopping kanalı; RadyoD, SlowTürk, CNN Türk Radyoları; D Productions, Kanal D Home Video, Doğan Music Company; Doğan Haber Ajansı; Doğan Burda Dergi Yayıncılık ve Pazarlama A.Ş., Doğan Egmont Yayıncılık, Doğan Kitap, DPP yayıncılık kuruluşları; farklı alanlarda içeriği bulunan 25 internet sitesi ile medya alanında faaliyet göstermektedir.

Doğuş Grubu Bankacılık ve Finans, otomotiv, inşaat, turizm, gayrimenkul, enerji sektörlerinde faaliyet göstermekle birlikte NTV, Star TV, CNBC-e, NTV Spor, Kral TV, e2, Kral Pop televizyonları; NTV Radyo, Kral FM, Virgin Radyo, Kral Pop Radyo, Radyo Eksen, NTV Spor Radyo, Capital Radyo, Radyo Voyage radyoları; VOGUE, GQ National Geographic, National Geographic Kids, Robb Report, Motor Boat and Yachting, NTV Tarih, NTV Yayınları dergileriyle, ntvmsnbc.com, ntvspor.net, oley.com, enmoda.com internet siteleriyle de medyanın bütün alanlarında faaliyet gösterir.

İpek Medya Grubu ise Kanal Türk, Bugün TV, Bugün Gazetesi, Kanal Türk Radyo ile habercilik faaliyetlerini sürdürmektedir.

Samanyolu Medya Grubu çatısının altındaysa Cihan Haber Ajansı, Zaman Gazetesi, Today's Zaman Gazetesi, Aksiyon Dergisi, Samanyolu Haber, Samanyolu TV, Mehtap TV, Samanyolu Avrupa, Samanyolu Amerika, Ebru TV, Samanyolu Haber Radyo faaliyet göstermektedir.

22 şirketi bünyesinde bulunduran **Turkuvaz Medya Grubu** ATV, A Haber, Minika, ATV Avrupa, Yeni Asır TV, İzmir TV, Radyo Turkuvaz, Romantik Radyosu, Sabah, Sabah Avrupa, Takvim ve Fotomaç'ın yanı sıra, Türkiye'nin en eski gazetesi Yeni Asır Gazetesi, Turkuvaz Dergi, Türkiye'de habercilik faaliyetlerini sürdürmektedir. Turkuvaz Medya Grubu, Turkuvaz Dağıtım ve Pazarlama, Turkuvaz Kitap, Turkuvaz Reklam Pazarlama Danışmanlık, Turkuvaz Haber Ajansı ile kendi markalarının (ekonomi, hobi, moda, gençlik ve dekorasyon alanlarında) yanı sıra dünyaca ünlü Hearst ve AMS gruplarına ait dergilerin Türkiye yayın haklarına da sahiptir. Turkuvaz Medya Grubu'nun bağlı bulunduğu Çalık Holding'te ayrıca tekstil, enerji, inşaat, finans, Telekom ve madencilik sektörlerinde yatırımlar yapılmaktadır.

Bir holding bünyesinde pek çok medya kuruluşunun bulunması haber söylemini nasıl etkiler? Bunun için yakın döneme ait bir örneği vermek yerinde olacaktır. Bilindiği gibi Meclis Darbeleri Araştırma Komisyonu 06 Ekim 2012 tarihinde, 28 Şubat dönemiyle ilgili görüşlerini almak üzere, dönemin medya patronlarını dinledi. Ertesi gün, pek çok gazetede olduğu gibi, Doğan Yayın

Holding'in gazetelerinde de medya patronlarının yaptığı konuşmaların ayrıntılarına yer verildi. *Hürriyet* ve *Radikal*'in haberleri incelendiğinde ise Aydın Doğan'ın 28 Şubat döneminde kamu bankalarından kredi almadığı ön plana çıkarıldı. İki gazete de Doğan Holding Onursal Başkanı Aydın Doğan'ın "tebessüm eden" bir fotoğrafını kullanarak haberi ilk sayfadan "*Kamu bankasından tek kör kuruluş almadım*" başlığıyla verdi. Farklı adlarda, farklı gazete kimlikleri bulunan iki gazete, aynı başlığı benzer fotoğraflarla kamuoyuna sundu. Bu, aynı holding bünyesinde habercilik işlevini yerine getiren iki ayrı gazetenin tek tip haber yaptığı ve farklı gazetelerde de olsa bir haberin aynı söylemle okuyucuya sunulduğunu göstermektedir. Böylelikle Yaylagül (2008a: 12)'ün de kaydettiği gibi içerikteki çeşitlilik ortadan kalkar ve aynı söylemsel ifadeye sahip ideolojiler, tekrarlanarak doğallaştırılmış olur. Sözü ettiğimiz bu durum, yukarıda aktardığımız araçsalci yaklaşımın temel görüşlerinden birini oluşturur. Bu yaklaşım, kitle iletişim araçlarının mülkiyet biçimi ile topluma yayılan fikirlerin mevcut sistemi meşrulaştıracak fikirler olması arasında doğrudan bir nedensellik ilişkisi kurar. Burada, sahiplik içeriği belirleyen temel etmen olarak sunulur (Yaylagül, 2008a: 13).

Kaya (2009) medyanın sahiplik yapısı ve habercilikle ilgili olarak yaptığı değerlendirme konu açısından oldukça önemli:

"Medya sektöründeki yapısal dönüşümün medya içeriklerine yansıyan ikinci boyutu, medyanın topluma iletmesi gereken bilgi ve haberleri iletmeden vazgeçmesi (disinformation) ya da çarpıtarak aktarmasıdır (misinformation). Çok sayıda araştırma ve medyada olup bitenlere ilişkin anekdot bu türden bir "otosansürün" medyaya giderek yaygınlaşmakta olduğunu göstermektedir. Eldeki veriler, büyük medya kuruluşlarının bünyesinde yer aldıkları şirketler grubunun finansal çıkarlarına karşı olabilecek her türlü bilgiye ve enformasyona yer vermeye yanaşmadıklarını göstermektedir (Curran ve Holinger, 1981; Severin ve Tankard, 1992; Bogard, 2000; Croteau ve Hoynes, 2001; Pike, 2002; Hilal Köylü, 2006). Aynı araştırmalar medyanın sadece bünyesinde yer aldığı şirketler grubunun (holdingin) çıkarlarına karşı olan bilgileri aktarmaktan kaçınmakla kalmadıklarını; aynı biçimde sponsorların, reklamverenlerinin ya da patronun dost ve yakınlarının çıkarlarına uygun olmayabilecek; siyasal iktidar ya da kamu otoriteleri ile ilişkileri zedeleyebileceği düşünülen bilgi ve haberleri de bir biçimde karartmakta olduklarını göstermektedir. Böylesi durumlarda medyanın kullandığı "çıkış

yolları” oldukça çeşitlidir. En çok yaygın olan yöntem, bu türden bilgi ve haberlerin görmezlikten gelinmesi, suskun kalınmasıdır. Başka vesilelerle dile gelmiş iddiaların bile araştırılması, soruşturulması yoluna gidilmemektedir. Olay ya da oluşumu görmezlikten gelme olanaklı değilse, o zaman da, bilgi ve/veya haberin niteliği ile oynanmakta; farklı bakış açıları kazandırılmaya çalışılmaktadır. Örneğin, durumu olağanlaştırabilecek ya da önemsizleştirecek bir yaklaşım benimsenmektedir. Son çare olarak başvuru olan yol, her nasıl ise medyada yer bulmuş bir haberin “tevil” yollarının denenmesi, örneğin habere konu olan kişi ya da kuruluş lehine bir hava yaratmak için yeni haberler yapılmasıdır. Medya kuruluşu aracılığıyla şirketler grubu bünyesindeki kuruluşların ekonomik çıkarlarının “saklı-gizli” promosyonunun yapılması esasen sık sık başvuru olan bir uygulamadır. Bu son durumda söz konusu olan “haber çarpıtma” ya da “gizleme” değilse de böyle “ısmarlama” habercilik aynı derecede etiğe uygun olmayan, ama oldukça yaygın başvuru olan bir pratiktir (Kaya, 2009:302-303).

Kitle iletişim araçları, dil ve ideoloji ilişkisinin çözümlenmesi için en uygun bağlamı oluşturmaktadır. Hemen hemen tüm kitle iletişim araçlarında, bakış açısının yani ideolojiyi oluşturmak ve sürdürmek amacıyla belli dilsel düzenekler kullanılmaktadır. Sözcükleştirme düzeyinde, katılımcıları adlandırmak için seçilen adlar ve sıfatların, süreçleri tanımlamak için seçilen eylemler ve belirteçlerin, sözdizimsel düzeyde, katılımcılarla olayları ilişkilendirmede seçilen sözdizimsel yapıların iletinin kurgulanmasında çok önemli edimbilimsel ve bağlamsal etkileri vardır. Belli dilsel düzeneklerin sürekli olarak kullanılması, bu işlemin sistematik olduğunun bir göstergesidir. Örneğin yazılı basında, belli bir haberi iletme için seçilen dilsel yapılar, sunulan habere ilişkin yanlı tutumu destekleyen bir anlam ağı oluşturmaktadır. Bu anlam ağı, habercinin, köşe yazarının ya da yayın kurumunun iletinin içeriğini, kendi inanç ve değerler dizgesine, yani ideolojisine ve bunu kullandığı dilde kodlama biçimine göre nasıl çözümlendiğini göstermektedir (Oktar, 2002: 39). İşte medya, ekonomik veya ideolojik gerekçelerle, haber söylemini belirlemede, bu söylemler dil aracılığıyla işlenmektedir.

2.2.2. Haber Söyleminin Denetleyicileri

Bugün medya, liberal yaklaşıma göre birbiriyle ilişkili birçok grup, kurum, çıkar ve güç merkezlerinden oluşmaktadır. Bu güç merkezleri, kimin medyaya ulaşabileceğine ve kullanacağına; medyaya ve medya ürünlerine ne tür anlamlar

verileceğine ve anlamların nasıl inşa edileceğine muhtelif ölçülerde etkide bulunurlar. Bu durum, sosyal gelenekler, açık ve çoğulcu toplum, farklı görüşlerin var olmasını sağlayan yasalar ve ideoloji, pazar güçleri ve tüketiciler tarafından da desteklenir. Marksist kökenli eleştirel yaklaşımlar ise kitle iletişimini genel olarak “*kar amaçlı kapitalist örgüt*” olarak ele alır; kontrol konusunu ise sermayenin amaçları ve perspektifi içinde inceler. Bu bağlamda medya, kapitalist ekonomi, siyasal ve kültürel pazar yapısının bütünleşik bir parçasını teşkil eder. Eleştirel yaklaşımlar çerçevesinde yapılan kültürel incelemelerde, medyanın içeriğinin ve anlamının kontrolü vardır. Bu kontrol, a) sosyal örgütlenmelerdeki pratikler ve inançlarda bulunan genel anlam verme çerçevesi, b) pazar güçleri, c) yasal kurumların güçleri, d) örgüt amaçlarına entegre olmuş profesyonel ideolojilerden geçen üretimin biçimi, e) medya profesyonellerinin profesyonel ideoloji ve sahiplerinin çıkar ilişkilerine entegre olmuş kendi kendini sansür eden pratikleri, f) kaynakların diğer enformasyon kuruluşları tarafından gelen kontroldür (Erdoğan, 2011: 371-372).

2.2.2.1. Yeniden Haber Kaynakları

Her ülkede haber kaynakları, haberleri belirlemekle birlikte haber içeriklerini denetleyebilir de. Geçmişten günümüze kadar gelişen ve değişen iletişim süreçleri dikkate alındığında günümüzde medya adıyla anılan basın kuruluşlarının haber kaynaklarıyla olan ilişkileri de sürekli olarak bir farklılık arz etmektedir. Zaman zaman haber kaynaklarının basın üzerindeki baskısı artıp despotik bir iletişim yapısı kurulurken zaman zaman da “bırakın yapsınlar, bırakın etsinler” fikrinin benimsendiği dönemler yaşanmaktadır. Batı medyasının kamusal yayıncılık ilkesiyle hareket eden BBC, özellikle haber ve haber programları alanında, yoğun siyasal baskılara maruz kalmıştır. Kurumun, hükümetten bağımsızlığı, haberlerindeki ‘tarafsızlığa’ karşı duyurusu, iyi yapılan saldırılardan, polisin filmlere el koymasına ve Kuzey İrlanda’daki yasal siyasal parti Sinn Fein dâhil bir dizi tanınmış örgütün üyeleriyle canlı röportajlara konan hükümet yasağına dek uzanan bir dizi hareketle tehlikeye düşmüştür (Golding ve Murdock, 1997: 59).

Ülkelerin iletişim sistemlerine göre farklılık gerektiren devlet- basın ilişkisinde iletişim sisteminin gerektirdiği koşullarda habercilik faaliyetleri yürütülmektedir. Sözgelimi otoriteci bir iletişim sistemin bulunduğu bir ülkede, basın egemen siyasi güçleri desteklemek amacıyla habercilik yapar, kitle iletişim araçlarında devlet tekeli hüküm sürer. Buna karşılık liberal bir iletişim sisteminde basının ana gayesi, siyasi erki desteklemek değil, siyasilerin yaptıkları işleri ve fikirleri sorgulama, yanlışları göz önüne sererek kamuoyu oluşturmaktır. Ancak medyanın tarihine bakıldığında genellikle bu sistemlerin iç içe geçmiş bir yapıda işlerlik kazandığını görebiliriz. Örneğin liberal ekonomiyle faaliyetlerini sürdüren basın kuruluşları, belli siyasal tarafların hatalarını göz ardı ederek, o siyasi kanadı destekleme yönüne gidebilirler veyahut devlet, kendi görüşüne uygun bir yayın politikası uygulamayan yakın kuruluşlarına yasal olmasa da çeşitli yaptırımlar uygulayabilir. Ancak devlet ve yasaların kitle iletişim sürecine müdahale ettikleri genel kabul gören bir durumdur. Özellikle baskı rejimlerinin yaşandığı dönemler kitle iletişim sürecine yapılan müdahalenin belirgin bir şekilde hissedildiği dönemlerdir. Masterman (1990)'a göre devlet ve yasalar kuramsal olarak kitle iletişim sürecine beş şekilde müdahale edebilir:

“Bunlardan ilki; ulusal çıkar (aslında kapitalist sınıfın çıkarı) gerekçesiyle doğrudan yasal kontrol olarak; ikincisi (ekonomik ve) yasal yaptırımlardan korkarak medyanın özdenetim yapması, üçüncüsü; silahlı çatışma ve savaş dönemlerinde devletin doğrudan denetiminin mümkün olması, dördüncüsü; medya kuruluşlarının içinde işlediği anayasal çerçevenin sınırlamasıyla ve son olarak da, medya kuruluşunun kendi pratiklerinden kaynaklı bir şekilde uyguladığı gönüllü özdenetimle gerçekleşir” (Aktaran: Yaylagül, 2008a: 18).

Bir haber yayımlandıktan sonra, haberin söyleminde yer alan öğeler nedeniyle haber kaynaklarından veya habere konu olan kişi ve kurumlardan tepkiler dile getirilmektedir. Haber içeriklerine yönelik yapılan bu tepkiler, haber söylemini doğrudan etkilemektedir. Çünkü haber içeriğindeki kişilerle ve kurumlara yönelik olumsuz veya hakaret içeren kelimeler ve anlamlar doğal olarak tepki görmektedir. Böyle bir durumda haber medyası, aldığı tepkilere göre konum belirlemektedir. Bunun en sık örneği, haber medyasının bir haberi üzerine nedeniyle yaptığı düzeltme metinlerinde görülür. Bilindiği gibi Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Rektörü

Prof. Dr. Sedat Laçiner 27 Aralık 2011 tarihinde TRT’de yayımlanan bir programda Ortadoğu’daki bazı mezheplerin Şiilik ile ilgili görüşlerini aktarmıştır. Ancak bu görüşler, Laçiner’in görüşleri şeklinde lanse edilmiş ve Şiilik eksenli yaptığı açıklama Alevi vatandaşlarla ilişkilendirilerek, Laçiner’e yönelik olumsuz tepkiler gündeme gelmiştir. Cumhuriyet Gazetesinin 12 Ocak 2013 tarihli nüshasında bu olumsuz tepkilere yer verilerek ve Ortadoğu’daki bazı mezheplere ait görüşlerin, Laçiner’e ait gibi haber yapıldığı görülmektedir. Gazete söz konusu haberinde *“Alevilik sapkınlıktır, cennete giremezler” diyen Rektör Sedat Laçiner’e büyük tepki Ortaçağ Zihniyeti* başlığını kullanmış ve ifadelerin Laçiner’in görüşü olduğu şeklinde bir anlam oluşturulmuştur. Ancak 15 Ocak 2013 günlü nüshasında gazete, Laçiner’in görüşleri alınmadan, Alevi örgütlerinin tepkilerine dayanılarak yapılan haber hakkında bir düzeltme ve özür metni yayınlamıştır. Bu metinde gazete, 12 Ocak tarihli haberin, Alevi örgütlerin tepkilerine dayanılarak yapılan haberde Laçiner’in görüşlerine yer verilmediği için hata yapıldığı ve bunun önemli bir gazetecilik hatası olduğu dile getirildi. Böylelikle gazete daha önce oluşturduğu bir anlamın hatalı olduğunu belirterek özür diledi. Gazetenin oluşturduğu bir söylem, haberde bulunan bir kaynağın söylemiyle değişmiş oldu.

2.2.2.2. Reklamverenler

“Herhangi bir mal, hizmet veya bir düşüncenin hedef kitlesine ulaştırılması amacıyla genelde bu işi meslek olarak yapan kişiler (ajans) tarafından yayımlanacak reklam mecrasına en uygun formatta hazırlanan (basılı, görsel, işitsel vb gibi tarzlarda), daha çok kitle iletişim araçları vasıtasıyla ve bir ücret mukabilinde yayımlatılan, yapılan harcamalar karşılığında tanıtımı yapılan ürün-hizmet veya düşünceye hedef kitleden artı değerler, olumlu yansımalar ve davranış değişiklikleri bekleyen bir pazarlama iletişimi faaliyeti” olarak tanımlanan reklam (Toruk, 2005: 136), halkın hizmetindeki kitlesel üretim ve dağıtım sisteminin vazgeçilmez bir parçası (Mattelart, t.y. : 103) ve medyanın maddi olarak kazanç sağladığı en önemli alandır. Belli bir ödeme karşılığında, bir müşteri firmanın kendisi, ürünü veya hizmeti hakkında, bir reklam şirketinin paketleyerek hazırladığı planlı bir iletişim türü olarak tanımlanabilen reklamcılık, ekonomik olanaklara sahip tüm firmalar, kurumlar, profesyoneller vd. tarafından kullanılmaktadır. Bu kullanım,

reklamverenler, reklam firmaları, medya, reklam endüstrisine hizmet sunan tedarik firmalarının oluşturduğu ve hedefe yönelik içeriğe sahip olması hedeflenen bir ilişki türüdür. Reklamverenler, reklamcılar ve medya arasındaki üç ayaklı bağda reklamcılık şirketleri en güçlü pozisyonda yer alırken, medya bu bağda en bağımlı olan durumdadır (Erdoğan, 2011: 409-410). Reklamcılığın ilk günlerinden beri birbirine bağımlı bu üçlü, dünyanın her yerinde görülür ve reklamcılık oyununda bütün oyuncuların bir saplantıları vardır: Hedef, yani reklam mesajlarının ulaşması istenilen kitle ve bu kitlenin sınırları (Mattelart, t.y: 7). Eleştirel ekonomi-politik yaklaşımlarda geleneksel medya ile reklam arasındaki ilişki çok önemli bir yere sahiptir. Genişleme ve sermayenin yeniden üretilmesi için sürekliliğin sağlanması üzerine kurulu ekonomik düzen, aşırı üretim ve sermaye birikiminin gerçekleşmemesi durumlarında bunalıma girer. Bu kriz, üretim, taşımacılık ve pazarlama alanlarına da yansiyabilir (Geray, 2005b: 144). Reklamverenlerin haber üzerindeki etkileri, haber çalışmalarının alanında sürekli olarak tartışılan bir konudur. Bu tartışmalarda kapitalist ülkelerdeki çoğu medya endüstrilerinin yapısının büyük ölçüde reklamverenlerin çıkarlarını yansıttığı görüşü üzerinde tam bir oydaşma bulunmaktadır. Reklam verenlerin haber üzerindeki etkilerini Bogart şöyle sıralar (McQuail Aktaran: Çebi, 2002:192-193) şöyle sıralar:

- 1) Reklamverenler, haberleri kendi çıkarları yönünde çarpıtmak için nadiren gazetecileri satın alma yönünde çaba gösterirler, bunun yerine çoğu kez istemedikleri haberlerin yayımlanmasını engellemeye uğraşırlar.
- 2) Reklamverenler iletilerinin hedef kitlesi için çok duyarlıdırlar ve iletilerinin anlaşmazlık konusu oluşturduğu durumlarda alınganlık gösterirler.
- 3) Reklamverenler açık baskı yaptıklarında medya yöneticileri kendi kendilerini sansür ederler.
- 4) Reklamverenler radyo televizyon programlarının destekleyicileri olarak parayla destekleyerek medya içeriğini belirlemektedirler.
- 5) Yerel basın arasındaki örtülü rekabetin sonuçları, reklamverenlerin medyanın yayına devam etmesini ya da yayınına son vermesini nasıl belirlediklerini açık biçimde sergilemektedir.

Bu alıntıdan da anlaşılacağı gibi, reklamverenlerin doğrudan veya dolaylı olarak haberlerin söylemine etkisi bulunmaktadır. Bu etkinin sınırları araştırılmaya muhtaçtır. Ancak, gazetelerin ayakta kalması veya bir televizyon programının yayınına devam etmesi, reklamlarla doğrudan ilgilidir. Murdock ve Golding, reklamcılığın, haber üretim sürecinin üzerindeki temel ekonomik baskı olduğunu

belirtmektedirler (Aktaran: Çam, 2008: 109). Marksist kökenli eleştirel-ekonomi politik yaklaşım çerçevesinde gerçekleştirilen incelemelerde reklamcılık, kültürel üretim tarzı içinde ve/veya kapitalist üretim ve yeniden üretim içinde ele alınır (Arriaga'dan Aktaran: Erdoğan, 2011: 420). Herbert Schiller reklamcılığı, kapitalist ekonomik ve kültürel yapı içinde ele alıp, örneğin tekelleşme, dengesiz ve demokratik olmayan bir yapının oluşması, gelişmesi ve yeniden üretilmesinde katkıda bulunduğu üzerinde durmuştur (Erdoğan, 2011: 420). Frankfurt Okulu'nun geleneğini sürdüren Wolfgang Fritz Haug, kitle iletişimi ve reklamcılığı sosyal yapı ve kapitalist dinamikler içinde ele alır. Haug, mal/eşya estetiğini ekonomik temelden alıp inceleyerek, sistemle bağlarını açıklamaya çalışır. Haug, Marks'ın ikincil sömürü kavramını geliştirerek, modern kapitalizmin yurttaşların sadece üretim süreçleri aşamasında değil, aynı zamanda şimdi tüketim süreçlerinde de sömürüldüğünü açıklar (Aktaran: Erdoğan, 2011: 421).

Bugün genellikle özel teşebbüslerle yürütülen kitle iletişim araçlarının iki temel kaynağı bulunmaktadır. Birincisi reklam gelirleri, ikincisiyle satış gelirleri. Reklam gelirleri yıllar içinde değişiklik gösterirken, satış gelirlerinde pek artış görülmemektedir (Sönmez, 2004: 55- 57). Hürriyet Gazetecilik ve Matbaacılık A.Ş.'nin 2012 yılı faaliyet raporu incelendiğinde reklam gelirlerinin boyutu daha net anlaşılacaktır.

Gelirler	2012	Pay (%)
Reklam	563.038	66
Tiraj ve baskı	242.210	28
Diğer Gelirler	47.880	6
Toplam	853.128²¹	

Görüldüğü gibi Hürriyet'in gelirlerinin % 66'sını reklam gelirleri oluşturmaktadır. Bu oran ABD gazetelerinde reklamlara ayrılan orana (% 70) yakın bir orandır (Bertrand 2004: 65). Durum böyle iken reklam eleştirmenleri reklamcıların reklamları geri çekme yoluyla medya içeriğini doğrudan etkilemeye yönelik ideolojik baskıları üzerinde odaklaşma eğilimindedirler. Bu baskılar, medya

²¹ Hürriyet 2012 Yılı Faaliyet Raporu.

sahiplerinin reklamverenlerin ideolojik çıkarlarına uygun hareket etmelerine ya da bu çıkarları önceden sezmelerine yol açmaktadır (Honch, 1974; Barnouw, 1978; Bagdikian, 1990, Aktaran: Curran, 1997:164-165). Reklam gelirlerinin, gazetenin, hatta medya holdinginin en büyük payı oluşturduğu düşünüldüğünde, kâr payının, haber içeriğine etkisinin olmadığını söylemek yanıltıcı bir durum olabilir. Çünkü yukarıda da belirtildiği gibi, gazete kâr amaçlı bir kuruluştur. Kâr oranını düşürmeyi hiçbir işyeri sahibi istemeyeceği gibi, gazete sahipleri de böyle bir olumsuzluğa salt liberal bakış açısıyla katlanacak değillerdir. Chomsky, Boston Globe'tan tanıdığı bir editöre “*Neden İsrail- Filistin çatışmasını böyle berbat bir biçimde işlediklerini*” sorar. Editör gülümseyerek “*Sence bize reklam veren kaç tane Arap var?*” şeklinde yanıt verir. Chomsky burada önemli bir noktaya da temas etmektedir. Ona göre, editörlerin editör olarak kalabilmeleri için reklamları dikkate almaları gerekmektedir. Başka bir örnek: *Times*, iş dünyasının muhalefet ettiği New York vergi yasa tasarısını destekleyen editöryal bir tutum içindeydi; reklam sayısı biraz azalmış, hisselerinin değeri biraz düşmüştü. Ve sonra *Times* tüm editöryal kadrosunu değiştirdi: John Oakes kovuldu, bütün liberal editörler kovuldu ve yeni insanlardan oluşan bir ekip getirildi. Bütün bunların nedeni de borsadaki hisse senetlerinin değerlerindeki küçük bir değişimdi (Chomsky, 2010: 44-45).

Medya sahibinin doğruyu söylemeye müdahalesinin Batı'dan bir başka örneğini Lornho International Holdingin ve aynı zamanda İskoçya'da bir grup gazetenin sahibi olan Tiny Rowland gösterir. Lornho'nun Afrika'da önemli ölçekte işleri vardır. Buna rağmen, Rowland'ın gazetelerinden *Observer*'in genel yayın yönetmeni Donald Trelford, Nisan 1984'de Zimbabwe'de askerlerin yaptığı zulmü anlatan tam sayfa bir rapor yayınlama hatasını işler! Lornho şirketleri Zimbabwe'de yılda 15 milyon pound kâr etmektedir. Rowland'ın ilk tepkisi Zimbabwe Cumhurbaşkanı Robert Mugabe'ye acil bir “özür telgrafi” çekmek ve Trelford'u tantanalı bir şekilde azarlamak olur. Genel Yayın Yönetmeni haberin doğruluğunu savununca, onu *Observer*'dan Lornho'nun bütün reklamlarını çekmekle tehdit eder ve gazeteyi satmak için Robert Maxwell'le görüşmelere başlar (Hanlin, 1998: 63-64).

Özdemir (1998: 39-40, 132-133) Türkiye’de reklamverenlerin reklam vermede seçici davrandığını, muhafazakâr olan medya organlarına zoraki pay ayrılabilmediğini hatta çoğu kez hiç pay ayrılmadığını söylemektedir. Ona göre İslamcı-muhafazakâr yayın politikası izleyen medya kuruluşları ne kadar yüksek tiraja ve izlenme oranına sahip olurlarsa olsunlar hak ettikleri nispette reklam alamamaktadırlar. “Bu gruptaki bazı yayın organlarının çok iyi tirajlar yakalamalarına rağmen liberal, solcu, Batılı yayın politikalarına sahip ama tirajı çok düşük yayın organları kadar reklam alamadıkları bir vakıa (Yeni Yüzyıl, Radikal ile Türkiye Gazetesi kıyaslamaları)” Diğer taraftan Özdemir (1998:133) Batı yanlısı medyalara alternatif olmak çabasındaki İslamcı muhafazakâr medyanın da reklam konusunda kendilerine yakın sermaye gruplarının desteğini gördüğünü de eklemektedir.

Örneklerden anlaşılacağı gibi, haberin söylemi, reklamverenlerin yani güçlü konumda bulunanların istekleriyle de yönlendirilmektedir. Shoemaker ve Reese haberlerin yalnızca güçlüler hakkında olmadıklarını, hatta güçlülerin çıkarlarının haberin yapılandırılmasında bile etkin olduğunu söylemektedirler. Glasgow Üniversitesi Medya Grubu *Kötü Haber (Bad News)* isimli çalışmada medya içeriğiyle ilgili oldukça etraflı bir belgeleme yapmıştır. Bu çalışma, endüstriyel uyuşmazlıklarda şirket yönetimlerinden çok işçi sendikalarının nasıl suçlandığını göstermektedir. Aynı şey Amerika Birleşik Devletleri için de geçerlidir. Bu ülkede işçi istekleri “talepler” olarak nitelenirken, yönetimler ise “teklifler” biçiminde adlandırılmaktadır (Shoemaker ve Reese, 1997:102).

Altschull, medyanın mülkiyet kontrolü içindeki değişimleri araştırmak için bir çerçeve önermiştir. Tıpkı ekonomi-politikçiler gibi Altschull da medyanın kendisini mali açıdan destekleyenlerin ideolojisini yansıttığı, yani “parayı verenin düdüğü çaldığı” varsayımından hareket eder. Altschull medya desteği ile ilgili dört kaynak belirler:

- 1) Resmi modelde örneğin çoğu komünist ülkede olduğu gibi, medya devlet tarafından kontrol edilir.
- 2) Ticari modelde, medya reklamcılarının ve onların medya sahibi müttefiklerinin ideolojisini yansıtır.
- 3) Çıkar grupları modelinde medya içeriği, siyasal partiler ya da dinsel gruplar gibi mali destek sağlayan grupların ideolojisini yansıtır.
- 4) Gayr-i resmi modelde içerik, kendi görüşlerini iletirmek isteyen bireysel katılımcıların hedeflerini yansıtır. Bu mali destek

biçimleri karması ülkeden ülkeye değişebileceği gibi zaman içinde de değişiklik gösterebilir. (Aktaran: Shoemaker ve Reese, 1997: 110)

Bu çerçeve bize, basınım ister özgür isterse de devlet kontrolünde olsun daima reklam verenlerin söylemini yansıttığı yönünde içerik sunmaktadır.

2.2.2.3. İzleyici

Adorno'nun kitle iletişim araçlarıyla yöneltilmiş olan milyonların bilinç ve bilinçaltını yönlendiriyor olmasına rağmen kitleleri ikincil, makinenin tali parçaları, hükmedici değil aksine nesne olarak kabul eden görüşüne (2005); siyasetçiler, gazeteciler ve izleyiciler denkleminde en kalabalık ancak en güçsüz olmalarına (Gurevitch ve Blumler 1997: 215) rağmen kitle iletişiminde, izleyicileri yok saymak elbette mümkün değildir. Bu noktada haberler, onu takip eden bireylerin zihninde “benim dışımda bir gerçeklik var ve bana bu gerçeklik haberlerle bildiriliyor, aktarılıyor” şeklinde bir gerçeklik etkisi (Dursun, 2007: 111) bırakmaktadır. Tuchman haberi tanımlarken “bir tüketici tarafından tüketilme” (Aktaran: Schudson, 1994) unsurunu da almıştır. Dolayısıyla haber, tüketildiği ölçüde bütün belirleyiciler (haber kaynağı, medya kuruluşu, reklam veren...) için anlamlı olmaktadır. Var olan değer yargılarının, yaşama bakış açılarının diğer bir deyişle ideolojilerin yeniden üretiminde habercilik işinden daha etkili bir iletişim ve metin yoktur. İster günlük yaşamımızda çevremizle ve kendimizle ilgili olay ve olguları birbirimizle paylaşıırken, ister medyadan diğer insanların yaşamlarında olup bitenler hakkında bilgi alırken temel amaç, yaşadığımız dünyayı kendimiz için daha anlamlı bir hale getirmektir. İşte tam da bu nedenle, yaşamı anlamlandırma biçimleri bize yakın olan insanları dost edinir ve yaşamı (sosyal, siyasal, ekonomik süreçleri) anlamlandırma biçimi bize yakın olan haber medyasını takip ederiz. Yaşam, dünyaya, işlerin olup bitme biçimlerine ilişkin zihinsel çerçevelerimizi, kendi “doğrularımızı” pekiştirecek iletişim kanallarına kendimizi açar diğerlerinden uzak dururuz (İnal, 2009: 13). Bu, bir anlamda bize uygun söylemlerin yer verildiği medya organlarını izlediğimiz, “ötekiler”den de uzak durduğumuz ortaya çıkarmaktadır. Toplum, medyanın doğrudan karşısında, onunla birebir ilişki içinde bulunan, medyayı, yaşamının ve bütünlüğünün ayrılmaz bir parçası olarak algılayan, yaşamını sık sık medyadan aldığı

mesajlarla yönlendiren ve medyadaki mesajlara karşı büyük duyarlılıkla yaklaşan kitledir. Toplumun medyaya karşı duyarlılığı, tepkileri ve denetim uygulamaları da toplumun örgütlenme yoğunluğu, düzeni, disiplini oranında gelişmektedir (Cereci, 2003: 58). Yazının okuyucusuna mahkûm olduğu hakikati ortada olmakla birlikte, gazete satış miktarlarıyla reklam gelirlerini karşılaştırdığımız zaman okuyucunun etkisinin daha az olduğu söylenebilir. Hatta Chomsky'ye göre basın “halka gazete satarak para kaybeder” (2010: 46). Ancak özellikle toplumun merak duygusunun yoğunlaştığı dönemlerde izleyici ile basın arasındaki ilişki daha net ortaya çıkar. Körfez Savaşı'ndan önce 1990 yılı Aralık ayında 560 bin tirajı bulunan İngiliz gazetesi *Guardian*, savaşa karşı çıkan çizgisiyle tirajını 640 bine yükseltti. *Independent* ise aynı dönemde tirajını 410 binden 460 bine çıkardı. Savaşı hararetle destekleyen *Daily Telegraph* ise 1 milyon 100 binlik tirajını 150 bin daha artırarak 1 milyon 250 bine ulaştı. Benzer durumlar 11 Eylül olayından sonra da *Washington Post* ve *Guardian*'da da gerçekleşti (Tılıç, 2003: 450-451). Bu durum, izleyicinin bilgilenme isteğiyle gazetelerin satış oranları arasındaki ilişkiyi göstermektedir.

Bu, okunduğu zaman anlamı ve yaşama şansı olan basının kitesine muhtaç olduğunu göstermektedir. Çünkü kitlenin okumaması (veya tüketmemesi), kitle iletişim aracının sonu demektir. “Kimileri, medyanın, neyin önemli olduğu ve izleyicinin neyi bilmesi gerektiğini konusunda kriterler geliştirip haber tanımlarını, haber değeri ölçütlerini ve haberin nasıl sunulması gerektiğini bilerek ona göre davranması gerektiğini savunmaktadırlar. Bu görüşün karşısında yer alanlar ise, medyanın, daha esnek olarak izleyicinin ortaya koyduğu tercih ve isteklerin daha belirgin ve anlaşılır olduğunu ileri sürerek medyanın bu beklentiler doğrultusunda faaliyet göstermesi gerektiğini düşünmektedirler. Aslında, her iki durumda da medya izleyiciler adına karar vermiş durumda olmaktadır. Birinci durumda medya, daha seçkin bir tavır sergilediği ve izleyiciler adına onların neleri bilmesi gerektiğine karar verdiği düşünülerek eleştirilmekte; ikinci durumda, medya, bu kez sadece reyting ve tirajlara bakarak izleyici istek ve tercihlerini tanımladığı için eleştirilmektedir. Her iki durumda da medya ile izleyicisi/okuyucusu arasında doğrudan bir ilişkinin olmaması konuyu daha problematik hale getirmektedir. Ancak, kitle iletişim araçlarının yapısı gereği sürekli ve düzenli olarak doğrudan ilişki kurulmasının mümkün

olmaması yüzünden her zaman için medya, izleyicisi adına karar vermek durumunda kalmaktadır. Sonuç olarak, haberin kesinlikle bir değerlendirme olduğu çok açıktır. Öyle ya da böyle, bir konunun ya da olayın haber olup olmadığına karar verilmesi aşamasında bunun izleyici için bir değer taşıyıp taşımadığına bakılmaktadır” (Çaplı, 2002: 84-85).

İzleyicinin kültürel yapısından ve genel izleyici kitlesinden haberleri soyutlamak da mümkün değildir. Çünkü izleyicisiyle uzlaşmadığı için izleyicisini yitirmiş bir medyanın varlığı ve etkinliği hiçbir anlam taşımaz. Bu nedenle bütün kitle iletişim araçları her zaman izleyicisiyle barışık kalmak ve sürekli izlenmek için, izleyici kitlenin değerlerini ve beğenilerini kucaklayan sunumlar içinde yayın yapmaya çalışırlar; en azından kendi yayın politikalarından ödün vermeden, izleyiciden yanaymış gibi görünürler. Bu sunum içinde izleyici kitlenin en çok kullandığı sözcüklerden, en çok dinlediği müziklere; adını duyduğunda rahatsız olduğu kişilerden, namus meselesi olarak gördüğü konulara kadar izleyiciye ilişkin her ipucu özenle değerlendirilir (Cereci, 2003: 74).

Pek çok gazeteci kafalarında canlandırdıkları bir izleyici kitlesinin zevkine uygun yazmaya gayret eder. Ulusal tabular söz konusuysa gazeteciler, doğru bildikleri ama okuyucu kitlesi tarafından beğenilmeyecek konulara hiç dokunmamayı yeğliyorlar (Tılıç, 1998: 196). Çünkü toplumların ürettikleri değerler, gelenekler, görenekler, toplumsal ahlak kuralları da kitle iletişim araçları için en az yasalar kadar, bazı toplumlarda bütün yasalardan daha fazla önem yüklenerek denetleyici, sınırlayıcı, hatta yaptırım uygulayıcı nitelikler taşımaktadır. Kendilerine medya da denilen kitle iletişim araçları, bir anlamda ekmek kapıları da olan toplumla çatışmamak, bireyleri küstürmemek, onlarla karşı karşıya gelip altın yumurtlayan tavuktan olmamak için çoğu zaman zorunlu olarak toplumsal ahlak kurallarını dikkate alır, onlara saygı gösterir, en azından bu kuralları tanıyıp uyuyormuş gibi görünürler. Ancak zaman zaman sahip olduğu olanakların gücünü kendi çıkarları doğrultusuna kullanmak isteyen basın kurumlarının toplumsal değerler ve ahlak kurallarıyla ters düştüğü örneklere de rastlanmaktadır (Cereci, 2003: 19,20). Bir bireyin, gazete satıcısında gördüğü bir gazetedeki sürmanşet haberin başlığı veya radyo programında duyduğu birkaç tümce söz ya da televizyon ekranında gördüğü

bir görüntü ondaki ilk izlenimleri, mesajla ilgili ilk düşüncelerini oluşturur. Bu ilk gelişmelerden sonra birey, doğal içgüdüyle, beynindeki birikimle ilk mesajların oluşturduğu etkileri karşılaştırır. Eğer bireyin birikimiyle kitle iletişim aracından aldığı etkiler örtüşüyorsa, birey aldığı mesajdan hoşnut olur ve olumlu olarak etkilenir. Eğer mesaj ve birimler örtüşmüyorsa, bir de çakışıyorsa, birey gerilir ve bu mesajı yayımlayan medya hakkında olumsuz düşüncelere kapılır. Medya her zaman bireylerin ve toplumun bu yaklaşımını dikkate alarak ürünlerini hazırlamaya çalışır veya en azından buna özen gösterir (Cereci, 2003: 35).

Zira kitlesel olarak medyaya karşı yapılan eleştiriler, medyaya yaptırımları beraberinde getirmektedir. Kitlenin kamuoyu oluşturduğu durumlarda, basın kuruluşları geri adım atmak zorunda kalabilirler. Binlerce insanın ölümüne imza atan Adolf Hitler'e ait görüntülerin bir şampuan reklamda yer verilmesi sonucunda başlayan kitlesel tepkiler bir kamuoyu oluşturmuş ve reklamın yayından kaldırılmasıyla sonuçlanmıştı. Aynı şekilde İngiliz solunun önemli gazetesi Guardian'ın kadrosuna kattığı Joshua Trevino'nun Mavi Marmara'daki sivil ölümlerini savunmasına karşı başlatılan kampanya karşısında gazete Trevino'yla yollarını ayırdı (Milliyet, 26.08.2012). Aynı şekilde ABD'de İslam karşıtı kampanyalar yürüten Amerikan Freedom Defense İnfinite'in (AFDI) New York eyaletinin toplu taşıma kurumu Metropolitan Transportation Authority'nin (MTA) otobüslerine verdiği reklamlar tartışma yarattı. AFDI'nın hazırladığı ilk reklamda 11 Eylül saldırılarında ölenler hatırlatılıyor ve "Bu İslamafobi değil, İslamorealizm" deniliyordu. Tepkiler üzerine MTA, reklamı otobüslerden kaldırmaya karar erdi. Ancak AFDI'nın başkanı Pamela Geller, MTA'ya dava açtı. Geçen ay sonuçlanan davada Bölge Mahkemesi, MTA'nın Geller ve AFDI'nın ifade özgürlüğünü ihlal ettiğine karar verdi. AFDI bu hafta da otobüslere İsrail- Filistin meselesine atıfta bulunarak "Medeni insan ile vahşiler arasındaki her savaşta medeni insanı destekle" sloganını taşıyan bir reklam verdi. Mahkeme kararını göz önüne alan MTA ilanı yayınladı. Ancak reklama büyük tepki doğdu. AFDI'ya karşı çıkan bir grup "Sömürgeci ile sömürge arasındaki her savaşta, ezileni destekle. Hakkını iade etmek için Filistin'i destekle. Irkçılığı yen" sloganını taşıyan bir reklam hazırladı. Tepkilerin büyümesi üzerine MTA reklam politikalarını gözden geçirdiklerini ve

artık sadece ticari reklamları yayınlamayı düşündüklerini açıkladı (Milliyet, 26.08.2012). Reklamlar üzerinden aktarılan bu örneklerde görüldüğü gibi, kitle medyası, kitleye duyarsız kalmaz. Söylemlerini kitleden gelebilecek tepkilere göre kurmak durumunda kalmaktadır.

Her mülk sahibi gibi gazete sahipleri de kendilerine ait işletmede söz hakkına sahip olması doğaldır. Hiçbir mülk sahibinin kendi mülküne zarar-zıyan gelmesini istemediği gibi, gazete sahipleri de kendilerine “kazandıran” unsurlara yönelik olumsuz içeriğin bulunmasından rahatsızlık duyabilirler. Kazanan, her zaman bu kazancının sürekli olması taraftarıdır. Böylelikle gazete sahipleri, gerek haber kaynakları, reklam verenler ve halka karşı sorumludur. Ancak halk çoğu zaman diğer unsurlardan daha az bir etkiye sahiptir. Gazetelerin haberlerine bilinçli bir zihinle yaklaşan kitleler etkili olabilir.

Medya kuruluşları yukarıda saydığımız etkenlerle şekillenen söylemi kamuya sunarlar. Böylelikle daha önceden denenmiş, başarılı olmuş tür ve formatlar tekrar edilir ve aynı söylemler, problem oluşturmadığı sürece tekrarlanır (Yaylagül, 2008a: 11).

2.3. Söylem Analizi

Çevremizdeki kişi, kurum, olay ve olgular medyada temsili medyanın kullandığı dil ve kodlarla gerçekleşir. Dil eğer ‘gerçekliği’ birebir yansıtabilen bir araç değilse, haber metinleri de dili kullanmaları nedeniyle daha başından ideolojik etkiye açıktır. Hem dilin kendisi, hem de gazete ve televizyonların kullandığı imajlar, belli ölçüde ideolojik yansımaları sahiptirler. Dil ve medyanın işlevine yönelik anlayıştaki farklılaşma, medya metinlerinin analiz edilme biçimini de etkiler. Bu durumda, metin analizlerini yalnızca yazılı ya da sözlü metinle sınırlayan ve açık iletişimi analiz eden içerik analizi, toplumsal yapı içerisinde oluşan anlamı çözümlenemekte yetersiz kalır. Medya metinleri, ideolojik yapılarının da dahil edildiği bir yöntemle analiz edilmelidir. Haber söylemi üzerine çalışmalar böylesi bir düşünceden hareket eder (Akca, 2009: 96-97).

Söylem analizi²², antropoloji, etnografya, mikro sosyoloji, algısal ve sosyal psikoloji, şiir tekniği, retorik, stilistik, dilbilim, göstergebilim ile metin ve konuşmanın yapılarını, işlevlerini ve süreçlerini sistematik olarak ele alan diğer insan ve toplumbilimlerinden 1960'larla 1970'ler arasında disiplinler ötesi bir alan olarak ortaya çıktı (Dijk, 2007: 164). O yıllara kadar özellikle medya metinlerinin çözümlenmesinde içerik çözümlenmesi tekniği kullanılmaktaydı. Nicel değerlendirmeyi esas alan içerik çözümlenmesi metinde hangi sözcüklerin, tümcelerin ne oranda kullanıldığına bakmakta, ancak metnin anlatı yapısıyla ve anlam örgüsüyle ilgilenmemekte. Söylem ise içerik çözümlenmesini aşarak metnin anlam dünyasını irdelemeye, anlatı yapısını çözümlenmeye yönelikti (Güngör, 2011: 206). Söylem çözümlenmecileri, söylemi, yorumsamacı gelenekten farklı olarak, hem konuşma hem de yazılı metin biçiminde gördüler ve söylemin anlamı nasıl belirlendiği sorununun hem belirlenme hem de değişme yanıyla ilgilendiler. Anlamın nasıl belirlendiği sorusuna yanıt arayanlar çoğu zaman söylemin hangi toplumsal koşullar altında gerçekleştiği sorusuna yanıt aradılar. Söylem ve anlam arasındaki ilişki, söylemin anlamı taşıması, kurması ve değiştirmesi olduğu kadar, anlamı “sabitlenmesi” (fixation) ya da “kapatması” (closure) olarak ele alındı. Eğer anlamın sabitlenmesi ya da kapatılması söz konusu olmazsa söylem, akıp giden ve her dakika değişen anlam denizinde bir şeyi anlamlandırma gücünü elde edemezdi (Sancar, 2008: 111).

²² İngilizcede söylem çözümlenmesi başlığını taşıyan ilk yazı 1952'de Zellig Harris tarafından yazılmıştır. Ancak söylemin özellikle yapısal boyutuna yönelik ilk çalışmalar 1960'ların başlarında Avrupa'da geliştirilmiştir. Daha sonraları *metin bilgisi ve metindilbilim* adıyla anılacak olan bu çalışmalar Hartman ve öğrencileri tarafından başlatılmış ve bu çalışmaların tümce ötesi yapısal ilişkilerin, metnin ve söylemin niteliğinin anlaşılmasında önemli katkıları olmuştur. Van Dijk 1970'lere değin uzanan bu çağdaş söylem çalışmalarının ilk dönemine ilişkin üç özellikten söz etmektedir. 1. Bu dönemde söylem çözümlenmesi temelde *betimlemeci* ve yapısal bir çalışmadır ve dilbilimle insanbilimin sınırlarında yer alır. 2) Bu çalışmalar, masal, söylen, öykü gibi yerli ve gözde söylem türleri ile ilgilidir. 3) Tümce ve söylemin işlevsel çözümlenmeleri ve metindilbilimin ilk aşamaları o dönemin yaygın dilbilgisi modeli *üretimsel dönüşümlü* dilbilgisinden bağımsız olarak yürütülür. Özellikle bu son nokta söylem çalışmalarının niteliğini belirlemek açısından üzerinde düşünmeye değer. Chomsky'nin 1957 ve 1965'te yayınlanan kitaplarında dile getirilen üretimsel dönüşümcü görüşe göre dilbilgisi 'ideal konuşucu-dinleyicinin' dile ilişkin bilgisidir. Başka bir anlatımla dil, soyut bir dizge olarak, dil dışı bağlamdan bütünüyle soyutlanarak ele alınır bu kuramda. Konuşurların amaçları, neyi, nerede, niçin söyledikleri önemli değildir; tümcelerin (sözce ya da söylemin değil) yapısal, biçimsel bakımdan kurula uygun biçimde düzenlenmesidir önemli olan. Oysa görülebileceği gibi söylem çalışması yapıyı da kapsayan ama onun ötesine geçen, özellikle bağlamı, işlevi, doğal iletişim koşullarını öne çıkaran bir yönelimi yansıtır (Kocaman, 2009: 2-3).

Haber metinlerinde egemen söylemlerin nasıl kurulduğunu anlamak için haberde kullanılan dilin incelenmesi gerekmektedir. Haber dilinde endüstriyel bir yapı içerisinde egemen olan belli kodlar ve profesyonel değerler kullanılır. Bu kodlar kullanılarak haber metinleri aracılığıyla egemen bir söylem biçimi geliştirilir. Haberlerin en önemli dilsel özelliği, haber metinlerinin ister yazılı ister görsel-işitsel medya olsun gündelik yaşamda insanların kullandığı dili kullanmasıdır. Ancak bu gündelik dil, haber metinlerinin üretilmesi sürecinde farklı dilsel kullanım biçimlerine dönüştürülür. Haber söylemi üzerinden kitlelere ulaşan egemen söylem dil ile kurulduğundan metni oluşturan cümle yapıları ve cümleleri oluşturan sözcüklerin seçimi, söylemi çözümlmek için başvurulan temel yapılarıdır. Sözcükler haber söyleminde olayın aktörlerinin desteklenmesi ya da sorgulanması sonucunu doğuracak şekilde seçilebilir. Örneğin “belirtti, ifade etti, açıkladı, vurguladı, altını çizdi” gibi haber fiilleri olayın aktörünün desteklendiğini hissettirirken “iddia etti, öne sürdü, ortaya attı, savundu” gibi fiiller kaynağın görüşlerinin desteklenmediği, bu görüşlere ihtiyatla yaklaşılması gerektiği vurgusunu taşır. Seçilen sözcüklerin övgü veya yergi sözcükleri olması haberin söylemini değiştirir. Diğer yandan haber metninde kullanılan pek çok sözcüğün ideolojik anlamları vardır. Bilinen bir örnek olarak, aynı grubu nitelerken kullanılan “terörist”, “militan”, “gerilla”, “özgürlük savaşçısı”, “eşkıya” gibi sözcükler haber söyleminde birbirinden çok farklı ideolojik yaklaşımları ortaya koyar. Haber söyleminde olayla ilgili sorumluluğun kime yüklendiği de önemli bir inceleme konusudur. Pek çok araştırma, egemen sınıfın olayın aktörü olduğu olumsuz eylemlerde cümle yapılarının edilgen, olumsuzluğun güçsüz kesimlere ait olması durumunda ise etken kurulduğunu ortaya koymuştur. Birinci durumda olumsuzluğun gizlenmesi, ikincisinde ise öne çıkarılması amaçlanır. “Biz” olarak görülenlerin olumsuzlukları gizlenirken, “onlar” olarak görülenlerin olumsuzlukları etken cümle yapılarıyla sergilenir (İnal, 1996)

Kültürel Çalışmalarda söylem, medya iletişimini kuran moment olarak kabul edilmektedir. Beşeri ve sosyal bilimlerin pek çok alanında uygulanan söylem analizi, Kültürel Çalışmalar kapsamında gerçekleştirilen medya araştırmalarında en çok tercih edilen metottur. Hangi ifadelerin, hangi sosyo-kültürel bağlamda yapıldığını, bu ifadeleri kimlerin ürettiğini ve kimlerin üretmediğini belirlemeyi amaçlayan

söylem analizinde basın bildirileri, medya içeriği üreticilerinin ifadeleri ya da eleştirileri üzerinde çalışılmaktadır (Alver, 2009: 37). Söylem çözümlemesi metinde kullanılan dilin görünürdeki anlamlarına bakmakla yetinmez, sözcüklerin, terimlerin, kavramların içerisinde üretildikleri ilişkilere, tarihsel süreçlere, paradigmaya da bakar. Söylem çözümlemesi metinlerin semantik ve sentaktik yapısını inceler. Buna göre söylem çözümlemesi bir bakıma dilden hareketle metnin sosyo-politik, psikolojik, kültürel içeriklerin incelenmesidir (Güngör, 2011: 206).

2.3.1. Eleştirel Söylem Analizi

Politika, medya veya bilim belli bir güç kaynağıdır. Bu nedenle politikacılar, medya çalışanları ve bilim adamları mesleklerinden dolayı kendilerine özgü bir söylemsel güce sahip olurlar. Profesörler akademik söylemleri, hukukçular hukuki söylemleri, öğretmenler eğitimle ilgili söylemleri, gazeteciler medya ile ilgili söylemleri, politikacılar politik söylemleri, işadamları ekonomik söylemleri kontrol edebilirler. Söylemler üzerinde daha çok etkili olabilen güçler, doğal olarak daha güçlü olacaklardır. İşte eleştirel söylem çözümlemesinin amaçlarından bir tanesi de bu kuvvet biçimlerini ortaya çıkarmaktır (Devran, 2010: 27).

Söylem çözümlemesi, ‘eleştirel’ söylem çözümlemesi olarak a) bütüncüdür, tek tek olguları geniş sosyal bağlamlarında çözümler, b) statükoyu sürdürmeye yarayan ideolojilerin gizlendiğini açığa çıkarır, c) toplumun yalnızca *nasıl olduğunu* değil *nasıl olabileceği ve nasıl olması gerektiğini* anlamamızı sağlar, d) dünyayı daha iyiye doğru değiştirebilmeyi sağlar ve e) bu değişim baskıyı ortadan kaldırarak tüm insanların özgürleşmesini sağlar (Hammersley’den Aktaran: Atabek, 2007: 155).

Söylem çözümlemesinde ana amaç, anlamlandırma ya da yorumlamadır. Eleştirel söylem çözümlemesinde ise, söylemin dünyayı temsil eden bir sosyal uygulama olması; zaman, yer, sosyal, kültürel ve ideolojik bağlam içinde anlam kazanması; dilbilgisel özellikler ve yapıların bilinçli seçilmiş ya da seçilmemiş olmasına bağlı olmaksızın amaçlı olması; yanlılık, güç, direnme gibi sosyal uygulamaların temsil edilmesi yanı sıra bunların oluşumunu sağlaması; güç ilişkilerinin üretimi, uygulanması ve söylem yoluyla yeniden üretilmesi nedeniyle yorumlama düzeyinin ötesine geçilip, sözü edilen faktörler değerlendirmeye alınarak

açıklanmaktadır (Ülkü, 2004: 385). Eleştirel söylem analizinin gelişimine katkıda bulunan ve bu alanda araştırma yapan çeşitli araştırmacılar, söz konusu analizin birbiriyle bağlantılı olan çeşitli özelliklerini vurgulamışlardır (Evre, 2009: 136). Bu nedenle tek bir teorik eleştirel söylem çözümlemesinin olduğu söylenemez. Hatta her bir metnin farklı bir eleştirel söylem çözümlemesi söz konusudur. Örneğin, bir söyleşinin eleştirel söylem analizi ile bir haberin söylem analizi birbirinden farklıdır. Eleştirel söylem analizinin en önemli temsilcileri Norman Fairclough, Ruth Wodak, Teun van Dijk ve Paul Chilton gibi teorisyenlerdir. Fairclough sistematik işlevsel dilbilimi, Teun van Dijk metin ve algısal dilbilimi, Ruth Wodak etkileşimli çalışmalar ve Paul Chilton dilbilimi, göstergebilimi ve iletişim çalışmaları konusuna odaklanmışlardır (Yağcıoğlu, 2002: 28).

2.3.1.1. Fairclough'un Söylem Analizi

Söylemi üç ögenin (toplumsal pratik, söylemsel pratik ve metin) birleşimi olarak gören Fairclough (2003a: 159) eleştirel söylem analizini, “*hem dili, hem de göstergesel biçimleri içeren söylem ve toplumsal pratiklerin diğer ögeleri arasındaki diyalektik ilişkinin incelenmesi*” olarak tanımlamaktadır. Fairclough, kendi yaklaşımında temel olarak çağdaş toplumsal yaşamda yer alan radikal değişimlerde, söylemin değişim süreçlerinde nasıl tanımlandığı ve pratiklerin ağ yapısındaki göstergesel süreçler ile diğer toplumsal ögeler arasındaki ilişkilerdeki kaymalar üzerine yoğunlaşır (Fairclough, 2003b:174). Fairclough'un *Dil ve Güç* adlı çalışması eleştirel söylem çözümlemesi için bir başlangıç eser olarak kabul edilmektedir. Bu kitapta Fairclough, İngiltere’de politize edilmiş güçlü söylemler üzerinde durmaktadır. Örneğin, Thatcher’ın politik retorığı gibi. Fairclough çalışmalarında söylemin sosyal teorisini inşa etmiş ve söylem çözümlemesi için bir metodoloji oluşturmaya çalışmıştır (Blommaert’ten Aktaran: Devran, 2010: 62). Fairclough (2003b:188)’a göre eleştirel söylem analizi, metinleri maddi üretimin ve toplumsal yaşamın yeniden üretiminin bir ânı olarak ele alır ve metinlerdeki toplumsal “çalışmayı” maddeci toplumsal eleştirinin ana odağı olarak çözümler.

Fairclough’un eleştirel söylem analizine yönelik yaklaşımı daha çok metinlerin ayrıntılı analizini öngörmektedir. Onun bu yaklaşımı, dilin toplumsal

yaşamın indirgenemez bir parçası olduğu ve toplumsal yaşamın diğer unsurlarıyla diyalektik olarak ilişkili olduğu ve dolayısıyla toplumsal analiz ve araştırmaların her zaman dili dikkate alması gerektiği anlayışına dayanmaktadır. Ayrıntılı metin analizini içeren Fairclough'un eleştirel söylem analizi, metin analizini sadece dilbilimsel analiz olarak değil, farklı söylemler, türler (genres) ve tarzlar (styles) çerçevesinde "metinler arası analiz" olarak görmektedir. Buradaki metin terimi ise, gazete makaleleri ve alışveriş listesi gibi yazılı ve basılmış metinler olduğu kadar, konuşmacılar, mülakatları, televizyon programlarını ve web sayfalarını da kapsayacak biçimde, geniş anlamda kullanılmaktadır. Bu çerçevede "söylem" kavramı, dilin kullanımı olarak toplumsal yaşamın bir unsuru biçiminde kavranmaktadır (Evre, 2009: 143).

Fairclough'un söylemi çözümlenmek üzere geliştirdiği üç boyut şu şekilde özetlenebilir: Birinci boyut: **Bir Metin Olarak Söylem**: Söylemler metinlerde ve konuşmalarda farklı şekilde açıklanabilir. Metinlerin söylem çözümlenmesini değişik düzlemlerde yapmak mümkündür. Örneğin, kelime seçimlerindeki tercihler ve şekiller (seçilen sözcükler, metaforlar), gramer (geçişkenlik, kipler - modality), cümlelerin birbirine bağlanması (bağlaçlar, şemalar) ve metninyapısı (bölümler) sistematik bir biçimde çözümlenmektedir. İkinci boyut: **Söylemsel Pratik Olarak Söylem**: Söylem toplumda inşa edilen, dolaymlanan, yayılan, dağıtılan ve tüketilen bir pratiktir. Fairclough, süreci özellikle dilbilimsel nesnelere (üretilen, yayılan ve tüketilen belli metinler veya metin gibi parçaların) yayılması ve dağıtılması açısından ele alır ve sosyolinguistik kaynakların -dil çeşitliliği ve okuryazarlık gibi- üzerinde az durur. Söylemi söylemsel bir pratik olarak ele alma şu demektir: Sözcük, gramer, cümlelerin birbirine bağlanması ve metnin yapısını çözümledikten sonra ilginin konuşma eylemlerine, metinlerarası ilişkiye, uyuma -ki bunlar bir metni sosyal bir bağlamla ilintilendirir- verilmesi demektir. Fairclough açık metinlerarasılık ile yapılaştırmacı metinlerarasılık ya da söylemlerarasılık (farklı öğelerden oluşan metinler: söylem çeşitleri, gelenekler, tarz) arasında bir ayırım yapmaktadır. Açık metinlerarasılığın önemli bir yönü söylem temsilidir. Yani iktibas edilen ya da alıntı yapılan ifadelerin nasıl seçildiği, değiştirildiği ve bir bağlama yerleştirildiğidir. Üçüncü boyut: **Sosyal Pratik Olarak Söylem**: Söylemin içerisinde işlediği ideolojik

etki ve hegemonik işlem. Hegemonya güçle ilişkilendirilmektedir. Bu güç ise ittifaklar inşa etmekle, sınıfları ve grupları rıza ile topluma entegre etmekle başarmaktadır. Bu yüzden hegemonik mücadelede söylemlerin inşa edilip ifade edilmesi ve tekrar tekrar dile getirilmesi hegemonya mücadelesi bakımından önemlidir (Devran, 2010: 63-64).

Bu sınıflama van Dijk'ın ideolojik çözümlemesindeki söylem, sosyo-bilişim ve sosyal çözümleme (sosyal yapıların çözümlenmesi) boyutlarına benzerlik gösterse de van Dijk, söylem ve sosyal boyutu arasındaki ilişkinin zihinsel modellerle gerçekleştirildiğini savunmaktadır. Oysa Fairclough bu görevin söylem uygulamaları (metin üretimi ve tüketimi) tarafından yerine getirildiğini ileri sürmektedir (Ülkü, 2004: 384).

2.3.1.2. Ruth Wodak'ın Söylem Analizi

Ruth Wodak'ın eleştirel söylem analizi, özellikle bilginin oluşmasında, iletilmesinde, toplumsal kurumların örgütlenmesinde veya iktidarın kullanılmasında dilin nasıl bir işlev gördüğünün anlaşılması için vurguladığı disiplinler arası çalışma anlayışı, eleştirel kuramla paralellik taşımaktadır. Ona göre söylem, belirli bir toplumsal pratiğin belirli bir perspektiften gösterilmesidir. Daha somut bir ifadeyle, söylemler türler ve metinler içerisinde ortaya çıkarlar. Wodak belirli söylemsel pratikler ile belirli eylem alanları (durumlar, kurumsal çerçeveler ve toplumsal yapılar dahil) arasında diyalektik bir ilişki varsaymaktadır. Buna göre bir yandan durumsal, kurumsal ve toplumsal unsurlar söylemleri biçimlendirir ve etkilerken diğer yandan söylemler hem söylemsel hem de söylemsel olmayan toplumsal, siyasal süreçleri ve eylemleri etkilemektedir. Wodak'ın söylem yaklaşımı söylemsel pratiklere ait makro düzeyde kurucu, idame ettirici, dönüştürücü ve yıkıcı olmak üzere dört ayrı işlev ayırt etmektedir. Bunlardan birincisi, söylemsel pratikler belirli kolektif kimlikler (ırklar, etnisiteler, milletler vs.) inşa etmek gibi belirli toplumsal koşulların oluşmasında ve üretilmesinde kurucu bir rol oynamaktadır. İkincisi söylemsel pratikler belli ırkla, milletle veya etnisiteyle ilişkili olan bir toplumsal statükoyu idame ettirebilmekte, yeniden üretebilmekte veya meşrulaştırabilmektedir. Üçüncüsü, söylemsel pratikler söz konusu statükonun dönüştürülmesinde araç

hizmeti görebilir. Dördüncüsüyse söylemsel pratikler statükonun parçalanmasında, hatta yıkılmasında etkili olabilmektedir (Evre, 2009: 146).

2.3.1.3. Van Dijk'ın Söylem Analizi

Medya ideolojisini ortaya çıkaran bir yöntem olan söylem analizinde (Şeker, 2004: 37) anlamlı en küçük birim cümle değildir. Anlam, metin içinde bütünlüklü olarak kurulabilen diğer dilsel özelliklerden bağımsız olarak düşünülemez. Haberin söylemi yalnızca haberdeki yazılı ya da sözlü metinle de sınırlı değildir; haber metni, haberde yer alan görsel öğeler ve haberin bağlamıyla birlikte bir bütün olarak ele alınmalıdır. Söylem analizini, sistematik bir yöntem haline getirmeye çalışan önemli isimlerden biri Van Dijk'tır. Söylem çalışmalarında en fazla adından söz edilen araştırmacılardan biri olan Van Dijk, söylem çözümlemesi yaklaşımını 1980'lerde yazılı haber metinlerinde uygulamıştır. *News Analysis* (1988), genel söylem kuramını²³, ulusal ve uluslararası düzeylerde özgün haber metinlerine uyguladığı ilk kitabıdır. Haberleri yalnızca metinsel ve yapısal açıdan incelemeyen, anlam ve üretim düzeylerinde çözümleme ve açıklama getiren Dijk, bu yönüyle diğer araştırmacılardan farklıdır. Ona göre söylem bağımsız bir yapıya sahip olmaması nedeniyle, üretim ve yorumlama süreçleri açısından da sosyal bir bağlam içerisinde incelenmesi gereken karmaşık bir iletişim olgusudur. Haber bilgisinin anlamlandırılması, ezberlenmesi ve yeniden üretimi okuyucu açısından ele alınmakta ve haber metni üretimi yapısal, üretim ve anlama düzeylerinde çözümlenmektedir. Bütün bu ilişkilerin daha geniş bir sosyal bağlam içinde yer aldığı düşünüldüğünde, van Dijk'ın çözümlemelerinde küçük ölçekli ve büyük ölçekli yapıların yer alması olağandır. Küçük ölçekli yapı düzeyinde çözümleme, bağdaşıklığı sağlayan tümceler arasındaki anlamsal ilişkiler, sözdizim ve sözcük düzeyinde, alıntılar ve haberlerin gerçekliğini ortaya koyan, doğrudan ya da doğrudan olmayan bilgi sunumu gibi retorikliği sağlayan birimler üzerinde yoğunlaşırken; büyük ölçekli yapı çözümlemesi haber metinlerinin konusal yapısı ve bunların kategorisel şeması üzerinde yoğunlaşmaktadır. Konu en belirgin biçimde haber başlığı ve başlangıç paragrafında

²³ "Söylem kuramı" genel terimi, 1970'lerde yapısalcı kuramın, Roland Barthes ve Louis Althusser'in çalışmalarıyla gerçekleştirdiği 'kopuşu' izleyen, dilbilim ve göstergebilim ile psikanalitik kuramdaki birbiriyle ilgili sor kuramsal gelişmeleri dile getirmektedir (Hall, 2005d: 361).

yer alır. Söylemin bütünlüğünü yansıtan haber başlıkları ve ilk paragraf van Dijk tarafından öznel olarak nitelendirilmektedir. Bir olayda en önemli olarak sunulan bilgi, gazetecinin zihinsel modeline en önemli olandır. Tersine bir bilgi ya da inanca sahip olmayan okuyucu, bu haber olayını gazetecinin gördüğü ve tanımladığı biçimde kabul edecektir. Haber metninin iskeletini teşkil eden üst yapı, yani haber şeması, anlatı kalıbının kategorilerinden oluşmaktadır. Bu kategoriler başlık ve ilk paragraftan oluşan özet, olay ve geçmişinden oluşan haber öyküsü ve yorumları da içeren sonuçlar bölümleridir (Ülkü, 2004: 372-375). 1988 yılında arka arkaya yayımlanan *News as Discourse* (Söylem Olarak Haber) ve *News Analysis* (Haber Analizi) isimli kitaplarında, önce haberleri bir söylem biçimi olarak tanımlayan Dijk, bu söylemin nasıl analiz edilebileceğini açıklamaya çalışır. Van Dijk'a göre metnin öncelikle ne söylediği, neyle ilgili olduğu, yani metnin anlamı üzerinde durmalıdır. Bu anlamda metnin semantik çözümlemesi yapılır. Sözcükler, tümceler, paragraflar metnin semantik yapısını oluşturan öğelerdir. Tümcelerin kavramsal yapıları semantik değer taşır. Metnin toplumsal bağlamı, tümceler arasındaki anlamsal ilişki de semantik yapı kapsamında ele alınır. Ki bu tür ilişkilendirme ve anlamsal ve anlamsal çözümlemeler yapı aynı zaman metnin üst yapı örgütlenmesi olarak da değerlendirilmelidir (Güngör, 2011: 214).

Van Dijk söylem kavramını, “toplumsal bağlamda kullanılan dilin belirli bir ‘metinsel’ biçimi olarak ele almaktadır” (Parlak, 2009: 180). Bir yönüyle dil, söylem ve ideoloji konularında uzmanlaşmış bir dilbilimci diğer yönüyle de haber söylemiyle ilgilenen bir iletişimbilimci olan Teun A. Van Dijk, oldukça geniş bir alanı kucaklayan çalışmaları ile dikkat çekmektedir. Edebiyat teorisi, edebi çalışmalar, söylem pragmatikliği, metnin dilbilgisi ve kavranılmasının psikolojisi gibi erken dönem çalışmalarından sonra, araştırmaları 1980’lerde basında haber çalışmalarına ve ırkçılığın çeşitli söylem ve iletişim biçimleri –örneğin günlük konuşmalar, ders kitapları, haberler, basın açıklamaları ve parlamento konuşmaları – içinde yeniden üretilmesine odaklanmıştır. Batı toplumlarında genel olarak kabul görmüş “haberi tarafsızlığı ve dengeliği” savını eleştiren van Dijk, haber söylemini incelerken söylem analizini kullanarak haber üretim süreci içinde haberciliğin örgütlenmesi ve işleyişi ile profesyonel gazetecilik etik kodların dolayısıyla oluşan

haber metinlerini tüm toplumsal yapıyla ilişkilendirerek açıklamaya çalışmaktadır. Ona göre haber söylemini bir bütün olarak ele almak, ideolojik olanın gözden kaçırılmaması bakımından önemlidir. Bu çerçevede liberal basın yaklaşımı ve bu yaklaşımın habere ilişkin ürettiği tarafsız, dengeli, yansız haber kavramsallaştırmasının irdelerken, haber söylemini kişisel olmayan kurumlaşmış yapıların yani medya kuruluşlarının bir söylemi olarak kavrayarak haber söyleminin yerleşmiş yapılarının bir eleştirisini sunmaktadır (Keskin, 2004: 391-392). Van Dijk'ın vurgusu öncelikle haberin söylemin bir bütün olduğu yönünde. Haberin söylemsel yapısını oluşturan parçacıklar tek tek önemli olsa da (haberde ideolojik olanı göstermek açısından), tüm bu parçalar ancak söylemin bütünsel yapısı içinde anlaşılır olabilmektedir (İnal, 1994:155). Haber metinleri yalnızca dili kullanmakla kalmaz, medyanın olanaklı kıldığı tüm kod sistemini içinde barındırır. Örneğin yazılı basın sadece konuşma dilindeki sözcükleri ve cümle yapılarını kullanmakla sınırlı kalmaz, her gazete ve her sayfa düzeninin kendine özgü bir sentaksı vardır. Bir gazete sayfasının sentaksını “büyük puntolarla basılan başlıklar, alt başlıklar, fotoğraflar ve sayfa düzeni” oluşturur. Televizyonda yer alan haber metinleri içinde ise Türkçeye ek olarak “tonlama, görsel metin, kaynak kişilerin doğrudan anlatımları vb.” yer alır. İşte anlam bu bütünlük içerisinde oluşur (İnal, 1995:117; Akca, 2009: 98).

İmançer, Van Dijk'ın yaptığı söylem çözümlemesini ikiye ayırmaktadır. *Eleştirel söylem analizi ve ideolojik söylem analizi*. İmançer, Van Dijk'ın eleştirel söylem analizinde söylem yapılarını argüman, retorik, figürler, sözel tarz, öyküleme, yapısal vurgu ve alıntı olarak sınıflandırmakta ve belirtilen bu yapıların dinleyen veya okuyan tarafından tercih edilen modeller oluşturmasını anlama sürecini açıklayabileceğini söylemektedir. İdeolojik söylem analizi ise **anlam** (başlıklar, tanımlama düzeyi, imalar ve varsayımlar, yerel tutarlılık, eş anlamlılık, karşıtlık, örneklerle anlatma, yadsıma), **önerme yapıları** (aktör, kiplerin kullanımı, kanıtsallık, üstü kapalı konuşma, uzam) ve **biçimsel yapılar, cümle yapısı, söylem biçimleri, argüman, retorik** kategorileri altında yapılmaktadır. Eleştirel ve ideolojik söylem analizleri için belirlenen bu söylem yapıları aslında birbirine paralel ve birbirini tamamlayıcı niteliktedir (İmançer, 2010: 131-132). Van Dijk, haberi makro ve mikro

yapılar adıyla ikili bir ayrıma tabi tutmaktadır (Keskin, 2004:392). Burada kısaca bu yapılar açıklanacaktır.

2.3.1.3.1. Makro Yapı

Makro yapı, haber başlıkları (üst başlık ve alt başlık), haber spotu, haber girişlerinin incelendiği tematik yapı ile ana olay, arka plan bilgisi, aktör tanımlamaların incelendiği şematik yapıdan oluşmaktadır.

2.3.1.3.1.1. Tematik Yapı

Tematik çözümlemede, üst başlık, başlık, alt başlık, spot ve haber girişleri incelenmektedir. Her haber metni belli temaların hiyerarşik örgütlenmesinden oluşur ve okuyucu haberleri bu ilişkiye göre okur. Van Dijk, başlıkların genelde siyah ve büyük puntolarla, haber girişlerinin de siyah puntolarla verilebileceğini ve başlıkların metnin tematik cümlesiyle uyumlu olabileceğini belirtir. Söylem analizi açısından başlıkların ve haber metninin tutarlı olup olmaması önemlidir (Şeker, 2004: 37). Güngör'e göre tümcelerın kavramsal yapıları semantik bir değer taşımaktadır. Metnin toplumsal bağlamı, tümceler arasındaki anlamsal ilişki de semantik yapı kapsamında ele alınır. Semantik yapı aynı zamanda metnin üst yapı örgütlenmesi olarak da değerlendirilmelidir. Van Dijk'ın haber çözümlemelerinde haberin başlığı ve spot bu anlamda önemlidir (Güngör, 2011: 214). Her gün meydana gelen milyonlarca olaydan hangisinin haber olarak değerlendirildiği kadar, bu haberin nasıl çerçeveslendiği de ideolojik bir tercihtir. Haberın başlığı, spotu ve giriş cümlesi, söz konusu olayı bize tanımlar. Aynı olayı, olayın hangi boyutunu başlığa çıkardığınıza bağlı olarak olumlu ya da olumsuz biçimde tanımlamak mümkündür. Örneğin, memur maaş zamları için yapılan bir eylem, 'memurların hak arayışı' olarak sunulabileceği gibi, eylem nedeniyle trafiğin aksamış olması ön plana çıkartılarak, hem eylemin kendisi, hem de eyleme katılanlar olumsuzlanarak da sunulabilir (Akca, 2009: 98). Haber metni önemli bilgiden önemsiz doğru hiyerarşik bir yapıya sahiptir. Haberi üreten, kendi bakış açısına göre topladığı verileri önem sırasına koyarak verir. En önemli bilgiyi, haber metninin genel tavrını da yansıttak biçimde başlıkta kullanır. Haberın spotu ise önemli bilginin yoğunlaştığı bir kesittir. Haberın ayrıntılara yer verilen metni ise bilgilerin öncelik sırasıyla ve önem vurgusuyla

verilmesi biçiminde örülür. En önemsiz ayrıntılar son tümcelerde yoğunlaşır. Van Dijk, haberin söylem analizinde bu hiyerarşik yapıyı da dikkate alır (Keskin, 2004: 392).

Tematik yapıda, metin içerisinde yer alan sebep sonuç ilişkisine (condition/cause veya consequence) ya metnin en baştaki konusundan en alta kadar ya da en üst düzey konudan en alt düzeydeki detay konulara kadar söz edilen hususlara değinilmektedir. Makro düzey çözümlemesinde metnin paragrafları birer cümle halinde ifade edilmekte ve ardından bu cümleler birkaç cümleye ve en sonunda tek bir cümleye indirgenerek metnin ne ifade etmek istediği ortaya konulmaktadır (Devran, 2010: 64). Bu hiyerarşik örgütlenme içinde önemlilik atfedilen temalar önden, detaylar ise sonradan verilir. Bazı belirli temaların metinsel yapı içinde öne geçmesi, bir açıdan habere konu olan olayların anlamlandırılmasında egemenliğini kurması, van Dijk'a göre okuyucunun bilişsel yapısı üzerinde de etkili olur (İnal, 1994: 156).

Haber başlıkları, haberin geri kalanını nasıl okumamız gerektiği yönünde bize bir çerçeve çizer. Bunu anlamsal ya da ideolojik kapanma olarak adlandırmak olanaklıdır. 2008 yılı Haziran ayında bir televizyon programında Atatürk'le ilgili olarak söylediği sözler yüzünden medyanın tepkisini çeken Nuray Canan Bezirgan'la ilgili bir haber bu söylediklerimizin iyi bir örneğini oluşturmaktadır. 17 Haziran tarihli Milliyet gazetesinde, "Atatürk'ü sevmiyorum", "Humeyni'yi seviyorum" sözlerini sarf eden Bezirgan'ın bu sözlere ve kendisine yöneltilen eleştirilere ilişkin açıklaması yer almaktadır. Açıklama "*Atatürk'ü sevmiyorum diyen Nuray Canan Bezirgan yeni çark etti*" başlığıyla verilir. Başlık yapılan açıklamayı "*çark etmek*" olarak nitelendirerek, tüm metnin anlamını kapatmakta ve Bezirgan'ın açıklamasını en başından değersiz kılmaktadır (Akca, 2009: 99).

Haber başlıklarıyla ilgili bir diğer durum da tipleştirmedir. Ahmet Oktay (1987:107) haber başlıkları üzerine yaptığı çalışmada basmakalıp ifadelerin kullanıldığı haber başlıklarının olayları da tipleştirdiğini söyler. Böyle bir dil, gerçeğin aşkınlaştırılmasına yaramakta, olayların sosyo-ekonomik nedenleri ortadan kaybolmaktadır. Nedensel boyutun ortadan kalkması ya da görünmez olması,

eleştirel boyutun geliştirilmesini de önlemekte, olaylar doğal ve değiştirilemez gerçeklikler olarak algılanmaktadır. Kış aylarında sıkça rastladığımız “soğuklar yine can aldı” tarzındaki haber başlıkları bunun örneklerinden biridir. Böylesi bir başlık, hem yaşanan olayın faili olarak ‘soğuk hava’yı göstermekte ve eleştirinin yöneltilebileceği bir faili ortadan kaldırmakta, hem de soğuk havada hayatını kaybeden kişinin yoksulluğundan dolayı sokakta yaşadığı gerçeğini gizlemektedir. Olayın bağlamından kopartılarak sunulması, benzer olayların “tipleştirilmesi”ne ve sonunda okuyucu için sıradan hale gelmesine de neden olmaktadır. Gösteri yürüyüşleri, grevler “olayın aktörlerinin amaçlarından yalıtılıp tipleştirilir ve ‘gösteriler ve çatışma’, ‘grevler ve hayatın aksaması’ gibi çerçeveler kolayca her yeni olaya uyarlanır” (İnal, 1995: 119). Van Dijk’in önemle üzerinde durduğu, haberlerde geçmişin bilgisine bağlamsal olarak bazen yer verilip bazen yer verilmediğine ilişkin saptaması, değişik konuların basındaki temsillerinin incelendiği Türk araştırmacılarının çalışmalarına toplu bir bakış sonucunda da doğrulanmaktadır. Örneğin İnal (1992), Özer (1997) ve Palacı (1998) yaptıkları çalışmalarda van Dijk’in ısrarla vurguladığı gibi, haberlerin ardalan bilgilerinin çok az kullanılması sonucunda, bu haberlerin bağlamlarından yalıtılarak tipleştirildiklerini vurgularken; Dağtaş (1992) ve Ertan Keskin (1997) ise seçtikleri Malta Zirvesi’ne ilişkin dış haberler ve Civangate örneği özelinde yolsuzluk haberleri itibarıyla, basının haber olayının konusuna ve haber tipine bağlı olarak ardalan bilgisine yer verme ve sık sık atıfta bulunma yoluyla farklı bir tipleştirme stratejisine başvurduğunu bulgulamışlardır (Keskin, 2004: 398).

Haber başlıkları, olaya ilişkin herhangi bir kaynaktan yapılan alıntının başlığa çıkartılması yoluyla oluşturulabilir. Olayın bağlamından kopartılmasının bir başka örneği, kimi zaman bu alıntının tırnak işaretleri kullanılmaksızın verilmesidir. Bu haliyle haber metni, kaynak kişinin durum tanımını bir anda halkın sözüne dönüştürmektedir. Başlığa çıkartılan sözler, sağduyunun, toplumsal uzlaşımın sesine dönüşür. Akca (2009: 16) da yazılı basın söyleminde Yunanistan’ın ötekileştirilmesiyle ilgili çalışmasında Türkiye ve Yunanistan arasında yaşanan sorunların hep aynı kalıplaşmış ifadelerle aktarıldığını gösterir. “Ege’de sular ısınmıyor”, “Ege’de tahrik”, “Yunanlılar yine rahat durmuyor” şeklindeki haber başlıkları

hem iki ülke arasında daha önce yaşanan sorunları hatırlatmakta, hem de yaşanan olayların sorumlusu olarak Yunanistan'ı işaret etmektedir.

Hansen ve Murdock “*Kalabalığın İnşası: Popülist Söylem ve Basında Sunumu*” başlıklı çalışmalarının bulgularına göre popüler basın, olayları sunarken kullandığı başlıklarda, Londra’da geçmişte olan gösteri olaylarının olumsuz mesajını, şimdilerde ortaya çıkan siyah azınlığın tehditkar imajı ile birleştirmiştir. Araştırmacılara göre haber başlıkları okuyucuya haberi okurken bir yorum çerçevesi hazırlaması bakımından son derece önemli. Basın, muhafazakar politikacıların söylemlerinden alıntılar yapıp bunları başlığa çıkarırken, alındı olduğunu gösterecek tırnak işaretlerine yer vermemekte ve bu tarz bir sunumun sonucunda, okuyucuda gazetenin görüşünün alıntıda ki görüşün aynısı olduğu kanısı yaratılmaktadır. Ayrıca basın göstericileri tanımlarken, ‘hastalıklı’, ‘akli dengesi bozuk’, ‘hayvani’ gibi sözcükleri (lexical seçimleri) kullanarak ve olayların sosyal kökenlerini sorgulayan İşçi Partisi söylemini terk ederek, olayları nedenlerinde izole etmekte ve gösterileri doğal bir şiddet olgusu olarak tanımlayan popülist söylemi benimser görülmektedir (İnal, 1994: 154).

2.3.1.3.1.2. Şematik Yapı

Haberin şematik yapısı, arka plan (*background*) bilgisi, bağlama ilişkin bilgiler, aktörlere ilişkin bilgiler, ana olay, sonuçlar ve yorumlardan oluşur. Ancak haberlerin büyük bir bölümü bu bilgilerden yoksun biçimde karşımıza çıkmaktadır. Haber metinlerinde iktidarın lehine işleyen bir başka nokta da olayların, bağlamından kopartılarak anlatılmasıdır. Bağlamdan koparma, haber metinlerinde olayların geçmişleriyle ilgili bilgiler içine oturtulmamasını, yalnızca yaşandığı anda kameranın “görebildiği” kadarıyla verilmesini ifade etmektedir. Bu olaylarda yer alan kişilere de aynı şekilde yaklaşmakta, bunların kim oldukları, olay yerinde neden buldukları, ne yaptıkları gibi temel bilgilere bile yer verilmeyebilmektedir. Haberciler için olay, yalnızca sonuçları açısından önem taşımaktadır (Van Dijk, 1988a: 172, Aktaran: Akca, 2009: 100). Durum ve yorum bölümlerinde oluşan şematik çözümleme van Dijk’in önem verdiği bir diğer makro çözümleme kategorisidir (Keskin, 2004: 392).

a. Durum ve Yorum

Durum bölümünde, olayla ilgili bilginin tamam olup olmadığına bakılır, ana olayın işleniş biçimi ele alınır, sonuçlar değerlendirilir (Şeker, 2004: 37). Ayrıca belli arka plan (background) bilgisi, olayın geçtiği ortama ilişkin bilgiler, olayın hemen öncesine ilişkin bilgiler de burada yer almaz (İnal, 1994: 156). Olayların ifade edilmesi ile olayın anlaşılır olmasını kolaylaştırırken ardaan bilgisinin olmaması olayın tipleştirilmesini sağlar (Keskin, 2004: 392) Yorum kısmında ise, haber kaynakları ve habere konu olmuş olayın taraflarının sözlü tepkileri incelenir.

2.3.1.3.2. Mikro Yapı

Metnin ses, sözcük, cümle yapısı ve anlamlarını kapsayan mikro yapıda söylem stili ele alınmakta ve aynı konunun farklı bir biçimde nasıl dile getirildiği üzerinde durulmaktadır. Yaş, cinsiyet, eğitim, statü, sınıf, etnik aidiyet gibi unsurlar dilin farklı bir biçimde ifade edilmesini belirleyen en önemli faktörlerdir. Örneğin, askerlerin, öğretmenlerin, doktorların, Karadenizlilerin, sporcuların veya bilim adamlarının kendilerine özgü söylemleri vardır. Mitinglerde veya haber bültenlerinde ise daha kurallı bir söylem tercih edilmektedir (Devran, 2010: 64). Mikro yapı, sözdizinsel yapının, kelimeler arası bölgesel uyumun, kelime seçimlerinin ve haberin retoriğinin çözümlenmesinden oluşur (Ülkü, 2004: 393). Şimdiye dek yapılan eleştirel haber araştırmalarında en çok üzerinde durulan konu, sözcük seçimleri ve cümle yapıları olmuştur. Toplumda var olan güç ve iktidar ilişkilerinin yansıdığı en çarpıcı yer de yine sözcük seçimleridir. Çok sayıda araştırmada üzerinde durulan konu toplumda varolan güç/iktidar ilişkilerinin yeniden üretiminde haberlerde kullanılan sözcük seçimlerinin önemi olmuştur. Yapılan çalışmalarda diğer vurgulanan konuya Althusser'de, devletin baskı aygıtları olarak tanım bulan kişi ve kurumların eylemlerinin pasif cümlelerle verilmesidir. Böylelikle kurumları sorumluluktan arındıran bir dil kullanıldığı söylenir (İnal, 1995: 119-120).

a. Sentatik ya da sözdizimsel çözümlemeye

Burada cümlelerin kısa uzun, basit-karmaşık ve aktif-pasif durumları incelenir. Haberde kullanılan cümlelerin etken ya da edilgen yapıda olması, anlamı etkileyen

bir unsurdur. Edilgen cümleler, olayın failini gizlerken, etken cümleler bir faili işaret eder. “*Olayda göstericilerden biri vuruldu*” cümlesi ile “*göstericilerden birisi polis tarafından vuruldu*” cümlesi arasında önemli bir fark vardır. Sıkça verilen bu örnekte görüldüğü üzere, ilk cümlede fail görülmediği için vurulma olayının, gösteri/eylem yapmanın doğal bir sonucu olduğu gibi bir anlamı beraberinde taşımaktadır. Sonrasında art arda gelen cümlelerin ve cümlelerin bölümlerinin birbirleriyle olan ilişkisine bakılır (Devran, 2010: 66).

b. Kelime seçimleri

Kelime ve sözcük seçimleri, çözümlemenin en önemli bölümlerinden biridir. Sözcük bağlamında sözcüklerin düz ve yan anlamlarının ne olduğu vurgulanırken, benzer anlama sahip sözcüklerin değil de niçin özellikle o sözcüğün tercih edildiği üzerinde durulmaktadır.

Hangi sıfatların, hangi adların, hangi eylem sözcüklerinin seçildiği ve hangi sırayla bir araya getirildikleri haberin söylemi açısından önemlidir. Örneğin, ‘*insanlar yoksulluktan ölüyor*’, ‘*yoksul insanlar ölüyor*’, ‘*yoksulluk insanları öldürüyor*’, ‘*insanlar yoksulluğa öldürtülüyor*’, ‘*yoksullaştırılan insanlar ölüyor*’, ‘*yoksulluğa bırakılan insanlar ölüyor*’, ‘*yoksul bırakılan insanlar ölüyor*’ gibi tümcelerdeki sözdizimine bakıldığından her biri farklı bir anlam taşımakta. İlk tümcede yoksulluk vurgusu öncelikli yapılıyor. İkinci tümcede yoksul sözcüğü sıfat, insanlar sözcüğü daha öne çıkmış durumda. Herkes ölüyor, ama yoksul insanlar daha çok ölüyor biçiminde bir anlam. Üçüncü tümcede yoksulluğun öldürücü gücü vurgulanırken, yoksulluğun dışsal bağlamlarına örtük gönderme yapılıyor. Sonraki tümcede insanları, birileri yoksulluğa öldürtüyor. Burada belki de sistemin yöneticilerine bir gönderme yapılıyor. Kim öldürtüyor, yetkililer, güçlü olanlar öldürtüyor. Diğer tümcede yoksullaştırılan insanlardan söz ediliyor. Birileri insanları yoksullaştırarak ölüme bırakıyor. Yoksulluğa bırakılan insanlar tümcesinde yönetimlerin doğru ve uygun politika üretmeyerek insanları yoksulluğa terk ettikleri vurgusu yapılıyor (Güngör, 2011: 215).

Belli sözcüklerin özellikle tercih edilmesi yazarın niyetinin ve ideolojisinin ne olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Örneğin “mücadeleci” yerine “hırçın”,

“dindar” yerine “dinci”, “terörist” yerine “özgürlük savaçısı”nın kullanılması gibi. Veyahut bir konunun tarihi ya da tartışmalı olduğunun vurgulanması gibi. Örneğin, “tarihi açılım”, “tartışmalı” veya “sıkıntılı dönem” ifadelerinde olduğu gibi (Devran, 2010: 66). İnal, ‘özgürlük savaçısı’ ve ‘gerilla’ sözcükleri arasındaki seçimin gazetecinin ideolojik konumuna, siyasal tercihine ilişkin bir seçim olduğuna değinir. Aslında ideolojik olarak nötr bir dil olabileceğini varsaymak aynı zamanda habercilikte mutlak bir tarafsızlık olabileceğini de varsaymak demektir ki, bu olanaksızdır (İnal, 1994: 157). Schudson (1994: 309)’un da kaydettiği gibi gazeteciler, gazetede ve ekranda, kelimeleri kullanarak öyküler yazarlar. Ne hükümet görevlileri, ne kültürel güçler ne de “gerçek” kendi kendini sihirli bir şekilde harflere dönüştürmez; fakat et ve kemikten oluşan canlı gazeteciler “haber” dediğimiz öyküleri harfi harfine yaratırlar.

Cümle düzeyinde ise cümlelerin aktif, pasif veya geçişken olup olmadıkları ele alınmaktadır. Ayrıca cümlelerin sade mi, yoksa birçok cümleciği kapsayan karmaşık cümlelerden mi oluştuğu üzerinde durulmaktadır. Sade sözcük ve cümleler aynı zamanda söylemde bulunanın eğitim düzeyinin ne olduğu konusunda da önemli bir gösterge olarak algılanabilir. Cümle içerisindeki sözcüklerin düzeni ya da sıralaması cümlelerin sentagmatik boyutunu ortaya koymaktadır. Olumlu bir olayda pasif cümlelerin kullanılarak öznenin üzerinde durulmaması, o metni inşa eden yazarın söz konusu özneyi yüceltmek istemeyişinden kaynaklanabilir. Tam tersi de mümkündür. Olumsuz bir olayda öznenin özellikle vurgulanması o kişi özellikle olumsuz bir kanaatin yaratılması amaçlanmış olabilir. Örneğin, “Hükümet petrole zam yaptı.” ve “Petrol fiyatlarına ayarlama yapıldı” söylemlerinde olduğu gibi. Bu örnekte petrol fiyatlarının artışı hem farklı sözcüklerle hem de farklı cümle yapılarıyla ifade edilmektedir (Devran, 2010: 66).

c. Retorik

Kafiye ve çağrışım gibi sesli işlemler, anlatım koşutluğu gibi söz dizin işlemleri ile kıyas ve mecaz gibi anlambilimsel işlemler incelenir. Benzer biçimde, haber anlatımlarında abartma veya küçültme işlevi gören kelimeler kullanılabilir, cümlelerde zıtlıklar, anlatımda doruk noktası oluşturmak için öne çıkarılabilirler.

Haberlerde doğru olup olmadığına bakılmaksızın sürekli rakam ve sayı verilebilir. Haberin ikna edici olması için olayın taraf ve tanıklarından alıntılar yapılır. Tırnak içinde yapılan alıntılar vasıtasıyla muhabirler kendileri yorum katmaksızın olayı yorumlamış olurlar (Şeker, 2004: 37). Van Dijk söylemin ikna boyutuna ilişkin olarak ise metinde şu konuların incelenmesinin gerekliliğine vurgu yapmaktadır (Van Dijk, 1998: 84-88): a) Olayın açıkça ifade edilmesi: Olayın açıkça tanımlanması, görgü şahitlerinin kullanılması, güvenilir kaynakların ve profesyonellerin tanıklığına başvurulması, olaya ilişkin zamansal ve rakamsal bilginin açıklanması ve doğrudan alıntılarının metnin içerisine yerleştirilmesi gibi. b) Metin içerisindeki olaylar arasında güçlü bir biçimde sebep sonuç ilişkilerinin kullanılması: Bir olaya sebep olan olayın ve akabindeki sonuçların belirtilmesi, metnin anlatısının başarılı bir biçimde yapılandırılması, örnek olaylardan metinde söz edilmesi gibi. c) Metnin duygusal bir biçimde ifade edilmesi: Olaylar duygusal olarak ifade edilirse daha kolayca ve uzun süre hafızada tutulabilmektedir. Olaya ilişkin arka plan bilgi verilirse mesaj daha ikna edici olabilmektedir.

Haberin söyleminde ikna edicilik a) olaylara tam bağlılığı vurgulama (yakın görgü tanıkları, güvenilir kaynaktan aktarma yapma), b)olguların yapıları hakkında sağlam bağlar kurma (öngöründe bulunmak ya da geçmişteki olaylarla ilişkilendirmek, olguları bilinen modellere aktarmak, iyi bilinen senaryolar ve bunlara uygun kavramların kullanılması, olguların iyi bilinen anlatılar içinde düzenlenmesi), c) tutumlarla ilgili ve duygusal boyutu olan enformasyon verme (doğrudan betimleme ve görgü şahitlerinin ifadeleri; kaynaklar ve aktarımlar) seçenekleriyle sağlanır (Mora, 2011: 62).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: ULUSAL BASINDA DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI'NIN TEMSİLİ: KÜRTAJ VE CEMEVI HABERLERİ

“Ulusal Basında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Temsili: Kürtaj ve Cemevi Haberleri” başlıklı çalışmamızın bu bölümünde van Dijk'ın eleştirel söylem analizi yöntemiyle Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Mehmet Görmez'in kürtaj hakkında yaptığı açıklama ve cemevine yaptığı ziyaretin yazılı basında nasıl sunulduğu ortaya konulacaktır. Van Dijk modelinin seçilmesinin nedeniyse Özer (2012: 122)'in de belirttiği gibi van Dijk'ın yöntemi haberin yapısını ve daha önemlisi haberin ideolojik sunumunu ortaya koymak bakımından öne çıkarmasıdır.

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI

Osmanlı İmparatorluğu döneminde din işleri başında Şeyhülislam'ın bulunduğu “Meşihat-ı İslamiye” tarafından, Cumhuriyet döneminde “Şer'iyye ve Evkaf Vekaleti” tarafından yürütülmüştür. Osmanlı devrinde Meşihat-ı İslamiye teşkilatında, başında Şeyhülislam olmak üzere, büyük din alimleri bulunduğu gibi, zamanın eğitim kurumları medreseleri bitirerek herhangi bir dini hizmetle yükümlü olan müftü, vaiz ve imam-hatipler de yer almış; böylelikle bu müessese, devlet nazarında imtiyazlı bir konuma gelmiştir. XIX. yüzyıla girerken Şeyhülislamlık müessesesinin gerek yönetimde gerekse eğitim alanında ve adliye teşkilatında hissedilir etkinliği vardı. Özellikle eğitimde ve adliyede tek söz sahibi bu çatı altında teşkilatlanmış olan ulema idi. Aynı yüzyılda gerçekleştirilen ıslahat hareketleri çerçevesinde devlet kurumlarının laikleştirilmesi sürecinde Şeyhülislamlığın ve ulemanın devlet ve millet üzerindeki nüfuzu kademeli olarak azaltıldı. Tanzimat döneminde (1839-1876) de Şeyhülislamlığın faaliyet alanları ile fonksiyonlarının sınırlandırılması politikasına devam edildi. Bu dönemde Meşihat-ı İslamiye'nin yetki ve sorumlulukları fetva vermek, Heyet-i Vukelâ üyesi olarak siyasi konularda söz sahibi olmak, Mehakim-i Şer'iyye'nin kendisine bağlı olduğu kurumların yönetimi, eğitim teşkilatında sadece medreselerin yönetimi, yetki ve sorumluluğu olarak sınırlandı. 1908 sonrası dönemde görülen ıslah hareketleri çerçevesinde Şeyhülislamlığın denetimindeki fonksiyonel ömrünü tamamladığı gerekçesiyle kapatılması gerektiği ileri sürülüyordu. Medreselerin günün ihtiyaçlarına cevap

verebilecek birer laik eğitim kurumları haline getirilmesi hedefleniyordu. Din görevlisi yetiştirmek için kurulan medreseler Evkaf-ı Hümayun Nezaretine bağlandığında Şeyhülislamlık kurumunun eğitim sistemindeki nüfuzu azaltılmış oluyordu. 1917 yılında Ziya Gökalp'ın "Diyanet" ve "Kaza"nın ayrı ayrı şeyler olduğundan bahisle verdiği öneriler İttihat ve Terakki Partisinin kongresinde kabul edilmiş. 1916-1917 döneminde hükümetçe Şer'i mahkemelerin yönetim Adliye Nezaretine, Medreselerin denetimi Maarif Nezaretine devredilmiş, Şeyhülislam da Bakanlar Kurulu'ndan çıkarılmıştır. 3 Mayıs 1920 tarihinde kabul edilen bir Kanunla Meşihat-ı İslamiye'nin uhdesinde bulunan bütün hizmetler, bağlı bulunduğu Şer'iyye ve Evkâf Vekaletince yürütülmüştür. 26 Eylül 1922 tarihine kadar Meşihat-ı İslamiye müessesesi 498 sene görev yapmıştır. Osmanlı Devleti döneminde Şeyhülislamlık eliyle yürütülen din işleri 23 Nisan 1920'de kurulan Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetleri döneminde Şer'iyye ve Evkaf Vekaleti tarafından yürütülmüştür. Bu kurumun görevleri İfta, Kaza, Talim ve İrşad olarak belirlenmiştir. Böylece söz konusu vekalet, Türkiye'de din hizmetleri, din eğitimi, dini yayın ve vakıf hizmetlerini yürütmüştür. Cumhuriyet'in ilanı ile Türkiye'nin yeniden yapılanma ve modernleşme programları ve politikaları doğrultusunda dini kurumların gözden geçirilmesi ihtiyacı doğmuştur. Şer'iyye ve Evkaf Vekaleti 3 Mart 1340 (1924) tarih ve 429 sayılı Kanun'la kaldırılmış yerine "Diyanet İşleri Reisliği" kurulmuştur. Bu kanuna göre, İslam dininin itikat ve ibadetle ilgili işlerin yürütülmesi, dini müesseselerin idaresi için Cumhuriyet Merkezinde bir Diyanet İşleri Reisliği kurulmuştur; Diyanet İşleri Reisi Başbakan'ın inhası üzerine Cumhurbaşkanı tarafından atanacaktır; Diyanet İşleri Reisliği, Başbakanlığa bağlı olacak ve bütçesi de Başbakanlık bütçesine dahil olacaktır; teşkilat hakkında bir nizamname tanzim edilecektir; Türkiye Cumhuriyeti dahilindeki bütün cami ve mescitler ile tekke ve zaviyelerin yönetimi, imam-hatip, vaiz, şeyh, müezzin ve kayyımlar ile diğer hizmetlilerin tayin ve azilleri konusunda Diyanet İşleri Reisliği memur olacaktır; Müftülerin bağlı olduğu makam Diyanet İşleri Reisliğidir. 1925 ve 1931 yıllarında çıkarılan iki kanunla cami ve mescitlerin yönetimi ve buralarda görevli "hayrat hademesi" denilen imam-hatip, müezzin-kayyım ve diğer hizmetlilerin tayin, nakil, emeklilik ve görevden çıkarılmaları gibi, özlük haklarına ilişkin bütün yetkiler Vakıflar Genel Müdürlüğüne devredilmiş, Diyanet İşleri Reisliği sadece cami

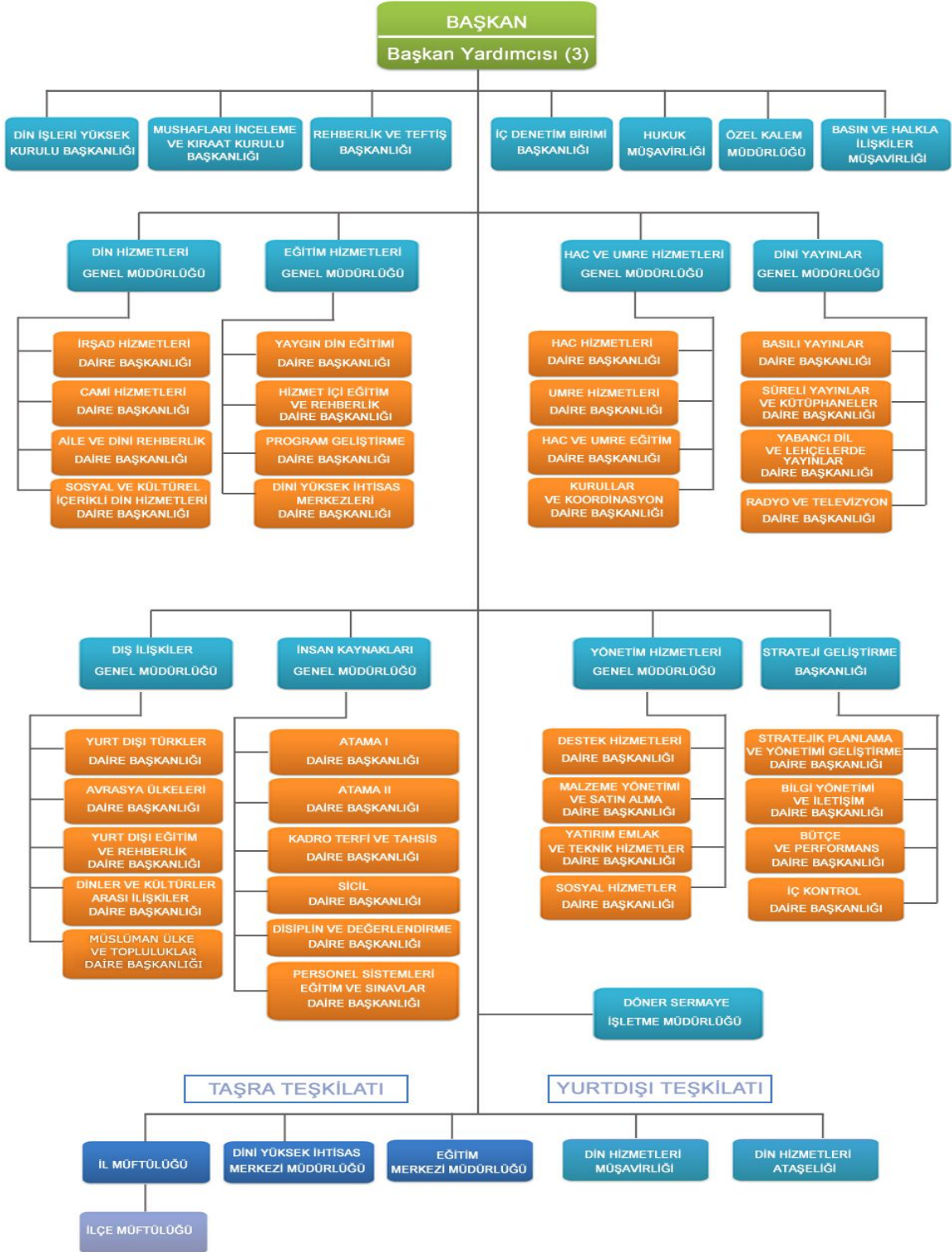
hizmetlerinin dini yönünü Vakıflar Genel Müdürlüğü ile koordineli olarak takiple yetkili kılınmıştır. 1935 yılında Diyanet İşleri Reisliğinin ilk teşkilat kanunu çıkarılmış; 1950 yılına kadar çeşitli mevzuat hükümleri çerçevesinde hizmet veren “Diyanet İşleri Reisliğinin” adı 23/03/1950 tarih ve 5634 sayılı (kurum hakkında değişiklikler içeren) kanunla “Diyanet İşleri Başkanlığı” olarak değişmiş ve Evkaf Umum Müdürlüğü’ne devredilen cami ve mescitlerin idaresi ve cami görevlileri kadroları yeniden Diyanet İşleri Başkanlığı’na verilmiştir. 02 Temmuz 1965 tarihinde yürürlüğe giren 633 sayılı “Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun” ile Başkanlıkla ilgili mevzuat tek elde toplanmış, yeni görevler ve yeni birimlerle Başkanlık geliştirilmiş ve günün şartlarına göre daha geniş bir hizmet imkanı sağlanmıştır (DİBAPK, 1999: 2- 27).

DİB’nın mevcut teşkilat yapısı, 633 sayılı Kanun’da çok kapsamlı değişiklikler yapan 01.07.2010 tarihli ve 6002 sayılı Kanun ile belirlenmiştir. Söz konusu Kanun DİB’na çok önemli kazanımlar sağlamıştır. DİB, hiyerarşik olarak genel müdürlük seviyesinden müsteşarlık seviyesine yükseltilmiş, iki sürekli kurula ilaveten dokuz adedi genel müdürlük seviyesinde olmak üzere on dört hizmet birimi oluşturulmuştur. Başkanın görev süresi 5 yıl ile sınırlandırılmış, bir kişinin en fazla iki kez bu göreve getirilebileceği hükme bağlanmıştır. Başkan yardımcılarının sayısı üçe düşürülmüştür. Din İşleri Yüksek Kurulu için üye seçimini yapacak heyetin kapsamı genişletilmiş, teşkilatın her kademesinden temsilcilerin katılımı sağlanmıştır. Gerek Din İşleri Yüksek Kurulu gerekse diğer birimlere verilen yeni birçok görevle uluslararası alanda etkin bir din hizmeti sunmanın yasal alt yapısı oluşturulmuştur. Bu bağlamda, din hizmeti sunmanın bir gereği olarak cami dışı din hizmetlerinin önü açılmış, DİB personelinin hizmet içi eğitimleri için gerekli alt yapı hazırlanmış, radyo ve televizyon kurulması DİB’na bir görev olarak verilmiştir. DİB, toplumu din konusunda aydınlatma noktasında her türlü imkândan yararlanmaya memur edilmiştir. Modern yönetimin bir gereği olarak insan kaynakları yönetim sistemi benimsenmiş ve personelin kariyer sistemine göre alınarak yetiştirilmesi sağlanmıştır. Başkanlığın ihtiyaç duyduğu kadrolar ihdas edilerek personelin yıllardır

mağdur durumda bulunduğu özlük hakları istenildiği gibi olmasa da iyileştirilmiştir (DİB, 2013). DİB'nin mevcut teşkilat yapısı aşağıda gösterilmiştir²⁴:

²⁴ Kaynak: <http://diyanet.gov.tr/tr/kategori/teskilat-semasi/72>

**DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
TEŞKİLAT ŞEMASI**

Cumhuriyet döneminde hukuki metinlerin Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB)'na üç tür işlev yüklediği görülmektedir. DİB'na yüklenen bu fonksiyonları dönemler halinde incelemek de mümkündür: 1924-1965 yılları arasını kapsayan 40 yıllık birinci dönemde DİB'nın görevi "İslam'ın inanç ve ibadet işlerini yürütme ve dini kurumları yönetme"dir. 1965-1982 yıllarını kapsayan ikinci dönemde DİB'na ilave ve yeni görev olarak "halkı din konusunda aydınlatma" görevi verilir. Üçüncü dönemde, yani 1982 yılından günümüze kadar olan süreyi kapsayan dönemde ise DİB, zikredilen görevlere ek olarak "toplumsal dayanışmayı ve bütünleşmeyi sağlama" görevini de üstlenmiştir. DİB kendisine yasalarla verilen görev ve yetkilerini kullanırken İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak esaslarına bağlılık ile Cumhuriyetin temel ilkelerine, laikliğe ve kamu kurumu olmanın gereklerine uygun davranma arasındaki hassas dengeyi kurmak, ayrıca milletçe dayanışma ve bütünleşmeyi sağlamak zorundadır. Bu durum DİB'na kamusal, dini bilgiyi üretme ve kullanmada bağımsızlık, topluma din hizmeti sunmada sivilite şeklinde üç temel nitelik de kazandırmaktadır (Bardakoğlu, 2004: 8-9). Bugün DİB, anayasa ve kanunlarla verilen görev ve yetkilerini yerine getirmekte, merkez, taşra ve yurt dışı teşkilatıyla hizmetlerini sürdürmektedir.

DİB hakkında yapılan çalışmalar incelendiğinde din-devlet-toplum ilişkisinin sıklıkla işlendiği görülmektedir. Örneğin Kaya (1994)'nın çalışmasında din kavramının psikolojik ve sosyolojik tanımları ele alınmış; Türkiye'de din-toplum-devlet arasındaki ilişkiye yer verilmiş; DİB'nın hukuki zemini ve tarihçesi detaylarıyla aktarılmış; din hizmeti ve din eğitimi konularında yapılan çalışmalar bağlamında siyasi tarih ve DİB ele alınarak, DİB'nın günlük siyasetten etkilenmeyecek bir yapıya kavuşturulması gerektiği dile getirilmiştir.

Polat (1996) çalışmasında DİB'nın kurumsal, tarihsel ve görevsel niteliklerini ele almış, devlet içindeki konumunu işlemiş, din hizmetlerinde DİB'nın önemine vurgu yapılarak, İslam'ın bir bütün halinde sosyal ve evrensel karakterinin korunması şartıyla DİB'nın anayasal bir kuruluş olarak, Türk milletinin gösterdiği itibara denk bir yere yükseltilmesine ve çağın mantığına uygun bir şekilde, ilmi ve idari özerkliğinin sağlanmasına bağlı olduğu kanaati paylaşılmıştır (Polat, 1996: 55).

Taş (2002)'ın yaptığı çalışma, başlığından da anlaşılacağı üzere –*Türk Halkının Gözüyle Diyanet* - Türk halkının DİB'na bakışını yansıtmaktadır. Taş (2002:298-200)'ın yaptığı araştırmanın sonuçları arasında DİB'nın din hakkında yapmış olduğu açıklamalara ve vermiş olduğu fetvalara yüksek düzeyde güven duyulduğu; DİB yerinen getirdiği görev ve fonksiyonlarıyla toplumda bütünleştirici bir misyona sahip olduğu, hizmet ve faaliyetleriyle dini-sosyal meselelerin çözümüne katkılar sağlayarak önemli bir dayanışma noktası teşkil ettiği; dini hayata ilişkin yanlış yorumların ve farklı anlayışların tehlikeli boyutlara ulaşmasının engellenmesinde önemli bir rol oynadığı; DİB dini yayınlarının güvenilir bulunduğu şeklinde, DİB imajı hakkında müspet sonuçlar yer alırken diğer yandan, DİB'nın hizmetlerini yerine getirirken siyasi otoritenin etkisi altında kaldığı ve DİB'nın mevcut teşkilat yapısının günün şartlarına göre yeniden yapılanması gerektiği; izlediği hizmet politikasıyla halk katındaki güvenilirliğinin azaldığı şeklinde menfi sonuçlar da bulunmaktadır.

Tarhanlı (1993)'nın yaptığı çalışmada DİB, idare hukuku ve kavramları bağlamında ele alınarak örgüt yapısı, görevleri, merkezi idareyle ilişkileri, yetkileri, personeli ile malları bakımından incelenmiş, kurum bu kavramlar ışığında 1924-1991 yılları arasındaki zaman diliminde ele alınmıştır.

Diyanet'in devlet içindeki yeri, görevleri, örgüt yapısı, malî imkanları, din ve vicdan hürriyeti bağlamında nasıl değerlendirileceği, mevzuattaki yeri, din eğitimi, din hizmetlerindeki konumu, din görevlileri gibi alanlarda sosyolojik, hukuki vb. çalışmalar yapıldığı görülmektedir.

KÜRTAJ HABERLERİNİN SÖYLEMİ

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın, AK Parti Genel Merkez Kadın Kolları 3. Olağan Kongresi'nde kullandığı “Kürtajı bir cinayet olarak görüyorum ve bu ifademe karşı çıkan bazı çevrelere, medya mensuplarına da sesleniyorum; yatıyorsunuz. Kalkıyorsunuz. Uludere diyorsunuz. Her kürtaj, bir Uludere'dir” sözler, kürtaj konusunu Türkiye'nin gündemine taşıdı. Günlerce farklı yayın politikaları bulunan gazeteler de farklı söylemlerle konu üzerine durdu. Konunun

dini boyutu konusunda, Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Mehmet Görmez, Din İşleri Yüksek Kurulunun fetvalarından söz ederek kürtajın haram ve cinayet olduğunu dile getirdi. Televizyon, gazete, dergi ve internet siteleri Diyanet İşleri Başkanı'nın yaptığı açıklamayı kamuoyuyla paylaştı. Burada, konuyla ilgili olarak Türkiye'de ulusal kapsamda günlük olarak yayımlanan Akşam, Aydınlık, Cumhuriyet, Hürriyet, Milliyet, Sabah, Star, Sözcü, Taraf, Yeni Şafak, Yeni Akit ve Zaman gazetelerinin, Diyanet İşleri Başkanı Görmez'in yaptığı açıklamayla ilgili nasıl bir söylem oluşturduğunu inceleyeceğiz. Yapacağımız analizin büyük çoğunluğu Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez'in açıklamaları ve bu açıklamalara karşı ortaya koyulan görüşlerin haberleştirilmesinden oluşmaktadır.

İncelemenin yapıldığı tarihler, açıklamanın yapıldığı günün ertesi günü yani 5 Haziran 2012'den başlayarak 8 Haziran 2012 tarihi ile sınırlı tutulmuştur. Bunun nedeni Diyanet İşleri Başkanı Görmez'in yaptığı açıklamaya ilişkin görüşlerin haber olarak 4 gün içerisinde olarak bulmasından kaynaklanmaktadır.

MAKRO VE MİKRO YAPININ ANALİZİ

1. AKŞAM

Akşam, Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez'in kürtaj açıklamasını ilk olarak 5 Haziran 2012 tarihinde yayımlamıştır. Gazete, Diyanet İşleri Başkanı'nın kürtajla ilgili açıklamasını ve bu açıklama karşısında yapılan değerlendirmeleri iç sayfalarından duyurmuştur.

Akşam gazetesinin 5 Haziran 2012'de yayınlanan ilk haberinde “*Ceninin yaşam hakkını kimse sonlandıramaz*” başlığı kullanılmıştır. Van Dijk analize başlıktan başlanmasını önerir. Başlıklar (veya *semantik makro yapılar*) metinde/ konuşmada yer alan söylemin *ne* hakkında olduğunu ortaya koyar ve söylemin taşıdığı en önemli bilgiyi/ anlamı somutlaştırarak kolayca hatırlanmasını sağlarlar. Başlıklar metni hazırlayanlar tarafından bilinçli olarak bu niyetle belirlenir ve böylece iletmek istediği temel anlamı/ bilgiyi vurgulayarak alıcıların/ okuyucuların anlamalarını ve olaya ilişkin ‘zihinsel modellerinin’ oluşumunu etkilerler (Şah, 2012: 211). Diyanet İşleri Başkanı'nın sözleri tırnaksız olarak başlığa taşınmıştır. Anne

karnındaki ceninin yaşam hakkının olduğunun ön plana çıkarıldığı ve on ikinci sayfada değerlendirilen haber Diyanet İşleri Başkanı'nın sözleriyle kurulmuştur. Bu yönüyle haber başlığını hazırlayanlarla, Görmez'in açıklamalarının aynı doğrultuda olduğunu söylemek mümkündür. Haber başlığı doğrudan kürtaajın yanlış bir uygulama olduğuyula ilgilidir. Bir yargı ortaya koymaktadır. Haber başlığında bu yargının kime ait olduğuyula ilgili bir bilgi yer almamaktadır. Haberin girişinde zamansal öğelere yer vermeksizin, “*anne karnındaki cenin*” ifadesi kullanılmış, gazete bu yönde herhangi bir bilgi vermemiştir. Bu noktada enformasyon eksiltme yöntemine gidildiği görülmektedir.

Gazetenin verdiği haberin ana konusunu, Diyanet İşleri Başkanı'nın açıklaması ve Diyanet İşleri Başkanlığının bugüne kadar bilimsellikle ilintili olarak verdiği kürtaaj kararları oluşturmaktadır. Haberde Bosna'da tecavüze uğrayan kadınların kürtaaj yapımları konusunda Diyanet'in görüşlerine yer verilerek “*Bosna'da İstisna*” alt başlığı kullanılmıştır. Makro yapıya bakıldığında haberin Diyanet'in söylemleriyle örtüştüğünü söylemek mümkündür. Haberde ayrıca Başkan'ın seminerde yaptığı açıklama esnasında çekilen bir fotoğrafına da yer verilmektedir. Haberden şu sonuçlar çıkarılabilir: “Kürtaaj, hayatı kapsayan bütün alanlarla ilgilidir.”, “Diyanet kürtaaj konusunda aynı ilke ve prensiplerle daha önce açıklamalar yapmıştır.”, “Kürtaaj, bebeğin yaşam hakkına son vermektir.”

Kaynak gösterilmeyen haberin mikro yapısı incelendiğinde; haber başlığı kısa ve özet niteliğindedir. Ancak haber cümlelerinin tamamında bu kısalığın olduğunu söylemek pek mümkün görünmemektedir. Örneğin, “*Diyanet İşleri Başkanı Görmez, anne karnındaki ceninin de kendisine ait bir hayat hakkının olduğunu belirterek ‘Ne annesinin ne de babasının, onun üzerinde mülkiyet hakkı olmadığı gibi, onun hayatını sonlandırma yetkisi de yoktur.’ dedi.*”, “*Görmez, Bosna Savaşı sırasında Sırp askerlerinin tecavüzüyle hamile bırakılan kadınların kürtaaj yapıp yapamayacağını da Din İşleri Yüksek Kurulu'na sorulduğunu hatırlatarak kurulun 14 Ocak 1993 tarihli kararını hatırlattı.*” cümlelerinde olduğu gibi. Diğer taraftan haberde kurulan cümlelerin genellikle aktif yapıda oldukları görülmektedir. “...belirterek.....dedi”, “...Görmez... ifade etti.”, “...şöyle devam etti”, “...hatırlattı” fiillerinde olduğu gibi.

Görmez'in kürtaj açıklamalarından sonra siyasilerin, sivil toplum örgütlerinin çeşitli görüşleri gündeme gelmiştir. Bunlardan biri Barış ve Demokrasi Partisi (BDP) Eşbaşkanı Selahattin Demirtaş'ın yaptığı açıklamadır. Demirtaş, partisinin grup toplantısında yaptığı konuşmada Diyanet İşleri Başkanı Görmez'in Uludere'de yaşanan hakkında neden sessiz kaldığına değinmiştir. Gazete, açıklamayı 6 Haziran 2012 tarihinde, onuncu sayfada değerlendirirken, Başbakan'a karşı yapılan eleştiriler haberde ön plana çıkarılmıştır. *"Bizlerle ilgili daha dikkatli konuşacaksın"* başlığının seçildiği haber, kürtaj gündeminden öte Demirtaş'ın Başbakan'a yönelik sözlerinden oluşmaktadır. Görmez'e yönelik sözlerse haberin sonunda, doğrudan tırnak içerisinde aktarmıştır. *"Uludere Helal mi?"* alt başlığı kullanılan haberin konumuzla ilgili olan kısmında sadece Demirtaş'ın açıklaması verildiği için makro ve mikro analize imkan vermemektedir. Haberde kaynak olarak "Ankara" ifadesine yer verilmiş, Demirtaş'ın fotoğrafı haberde yer almıştır.

Mehmet Görmez'in yaptığı açıklama karşısında görüş bildiren isimler arasında Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Grup Başkan Vekili Emine Ülker Tarhan da yer almaktadır. *Akşam*, Tarhan'ın yaptığı yazılı açıklamayı aynı gün, on birinci sayfadan gündemine almıştır. *"Eşitlik Komitesi endişeli"* başlıklı haberde, spot ve ara başlık kullanılmadığı görülmektedir. Tarhan'ın sözlerinin doğrudan, tırnak işareti kullanılmadan başlıkta verilmesi bu sözlerin haberin söylemine dönüştüğünü göstermektedir. Haberde Avrupa Konseyi Eşitlik ve Ayrımcılığa Karşı Komite'nin görüşleri, Tarhan'ın açıklamalarına dayanılarak yansıtılmıştır. Haberde Tarhan'ın fotoğrafı kullanılmış, haberin kim tarafından yazıldığı belirtilmemiştir. Haberden şu sonucu çıkarmak mümkündür: *"Başbakanın gündeme getirdiği, Diyanet İşleri Başkanının dini yönünü vurguladığı kürtaj, Avrupa'da eşitlik konusunda endişe oluşturmuştur."* Açıklamanın sunumunda, Tarhan'ın söylemlerine uygun bir dil oluşturulduğu görülmektedir. Haberin mikro analizi ele alındığında benzer sonuçlar görülmektedir. Özetle söyleyecek olursak; haberin söylemi, kaynağın söylemiyle örtüşmektedir.

Haberde içeriğinde kısa cümlelerle birlikte uzun ve karmaşık cümlelerin de kullanıldığı görülmektedir. *Tarhan yazılı açıklamada, komitenin dünkü toplantısında "Başbakan'ın iktidara geldikten sonra duygu sıçramasıyla cinayet olduğunu fark*

edip buyurması üzerine kürtaja yasak getirilmesi ve emir tebliğinin ardından Diyanet tarafından da cinayet fetvası verilmesi yolundaki açıklamalara” karşı derin endişesini dile getirdi” cümlesinde görüldüğü gibi. Haberde ayrıca etken fiillerin kullanılmış, bununla birlikte Tarhan’ın söylemlerini destekleyen ve mesafeli durulduğunu ortaya koyan fiiller bir arada verilmiştir. “...dedi” ve “ileri sürdü” fiillerinde olduğu gibi.

Gazetenin konumuzla ilgili son haberi CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu’nun yaptığı açıklamadan oluşmaktadır. Birinci sayfadan verilen haberde konumuzla ilgili olarak yapılan açıklama bir alt başlık olarak, on ikinci sayfada değerlendirilmiştir. “*Adını siz koyun biz kabul ederiz*” başlıklı haberde, Kılıçdaroğlu’nun yaptığı açıklama doğrudan tırnaklar içinde aktarılmıştır. Kılıçdaroğlu’nun yaptığı açıklamanın konumuzla ilgili bölümü “*Diyanet’e uyarı*” alt başlığını taşımaktadır. Açıklama, haber diline tam olarak çevrilmediği, açıklama tırnak içinde doğrudan aktarıldığı için makro ve mikro analize yeterince imkan vermemektedir.

2. AYDINLIK

Aydınlık, Diyanet İşleri Başkanı’nın kürtaj açıklamalarına ilişkin ilk haberini 5 Haziran 2012 tarihinde birinci sayfadan “*Diyanet’ten Kürtaj Fetvası*” başlığıyla değerlendirmiştir. Sol bir ideolojiden beslenen *Aydınlık*, dini bir terim olan “fetva”²⁵ ile Diyanet vurgusunu bir arada vermiştir. Haberde iki spot yer almakta, birincisinde Görmez’in yaptığı açıklama; ikincisinde ise kürtaj açıklamalarını (Diyanet’in açıklamasını değil) protesto eden kadınlar haberleştirilmektedir. Haberin ilk sayfadaki spotunda “*Kürtaj tartışmasına Diyanet İşleri Başkanı Görmez de fetva gibi bir açıklamayla dâhil oldu. Görmez, “kürtaj haram ve cinayettir” dedi. “Çocuk, aileye Allah’ın emanetidir. Çocuk düşürmek ve aldırma haram hükmündedir” diye konuştu*” ifadeleri yer almıştır. Burada Diyanet İşleri Başkanı’nın açıklamasına yer verilirken diğer taraftan da karşıt söylemler aktarılmıştır. “*Kadınların kürtaj eylemi*

²⁵ Sözlükte “bir olayın hükmünü açıklayan veya hükmünü koyan, güçlükleri çözen kuvvetli cevap” anlamına gelen fetva, ıstılahta fikhî bir meselenin dinî-hukukî hükmünü açıklama, fakih bir kimsenin, sorulan fikhî bir meseleye yazılı veya sözlü olarak verdiği cevap, ortaya koyduğu hüküm demektir. Fetva verene müftî, fetva sorana müsteftî, fetvâ sormaya istiftâ ve fetvâ vermeye de iftâ denir. (DİB Dini Kavramlar Sözlüğü- Fetva Başlığı)

dün de devam etti” denilerek, kadınların Sağlık Bakanlığına yaptıkları yürüyüş haberleştirilmiştir. Haberin alt başlıklarına uygun olarak Diyanet İşleri Başkanı Görmez ile eylem yapan kadınların fotoğrafına yer verilmiştir.

Üçüncü sayfadan devam eden haberin başlığının değiştiği görülmektedir. Haberde başlık olarak *“Kürtaj haram ve cinayettir”* cümlesi seçilmiştir. Haber inşa edilirken, Diyanet İşleri Başkanı Görmez’in açıklamalarının zıttı olan sözlü ve eylemsel tepkiler birlikte verilmiştir. Bu tepkiler, *“Kadınlar burada Recep Akdağ nerede”*, *“Kalp atışları 6-7 haftadan sonra başlıyor”*, *“Diyanet’in vazifesi kadınların ölme riskini artırmak mıdır?”* alt başlıklarıyla aktarılmış, haberde ağırlıklı olarak Diyanet’in açıklamalarına karşıt görüşler ön plana çıkarılmıştır. Haberin üçüncü sayfasında haber girişi olarak seçilen *“son kararın bilim adamlarına ait olduğunu kaydeden Diyanet İşleri Başkanı”*nın söylediklerine atıfta bulunularak, *“Bilim adamları Diyanet İşleri Başkanı’nun sözlerini değerlendirdi”* alt başlığı altında Başkanı yanlışlayan görüşler aktarılmıştır. İç sayfada da görüşlerine yer verilen kişi ve grupların fotoğrafları kullanılmıştır.

Kürtaja ilişkin görüşlerin ana olay olarak seçildiği haberde, Diyanet İşleri Başkanı’nın açıklamalarını nerede yaptığıyla ilgili bilgi bulunurken, kadınların eylemini hangi grupların üstlendiği açıklanmamış, ilk sayfada *“kadınlar”* genelleştirmesi yapılırken iç sayfada *“bir grup kadın”* ifadesine yer verilmiştir. Haberde kadınların yürüyüş yaparken kullandıkları sloganlara yer verilerek siyasi iktidar karşıtı söylemler üretilmiştir. Gazetelerin pek çoğunda görüleceği gibi, açıklamalar tam olarak verilmemiş, olayın bazı kısımlarına vurgu yapılmıştır. Kadınların yaptığı eylem için de aynı durum söz konusudur. İlk haberin ana spotunu oluşturan kadınların eylemi, iç sayfada çok az bir alanda aktarılmıştır.

Aydınlık, Diyanet İşleri Başkanı’nın açıklamalarını siyasi iktidara gönderme yaparak aktarmaktadır. Haberde, Tayyip Erdoğan’ın yukarıda değindiğimiz sözleriyle *“kürtajın yasaklanacağı sinyali”* verdiği, Recep Akdağ’ın yasa çalışmaları için alt yapıyı hazırladığı ve sonra da Diyanet İşleri Başkanı’nın *“kürtajın cinayet ve haram”* olduğu yönündeki açıklamalarını aktarmıştır. Yani *“Haram ve cinayettir”* açıklamasının siyasi iktidarla ilişkisi olduğu yönünde izlenim verilmeye

çalışılmıştır. Haber başlıklarında (ilk sayfa ve iç sayfa) kısa cümleler kullanılmıştır. Ancak ilk sayfada haber spotu kısa ve etkin cümlelerle aktarılırken, iç sayfada uzun ve karmaşık bir spot kullanıldığı görülmüştür (Örnek: *Kürtajla ilgili son kararın bilim adamlarına ait olduğunu kaydeden Diyanet İşleri Başkanı anne karnındaki ceninin anneden bağımsız bir insan olduğunu, her ikisinin de kalbi olduğunu ifade etti ve “çocuk aldırma cinayet hükmündedir” dedi*)

Gazeteler, haber kaynaklarının söylemlerini aktarırken diğer taraftan da kendi söylemlerini inşa etmektedirler. Diyanet İşleri Başkanı Görmez’in yaptığı açıklamayla ilgili haber bunun güzel bir örneğidir. Gazetede Görmez’in bilim adamlarına atıfta bulunduğunu ön plana çıkarmış ve Kadın Doğum Uzmanları Prof. Dr. Ahmet Saltık ve Prof. Dr. Selçuk Eret’in bilim adamı kimlikleriyle yaptığı açıklamalara yer verilmiştir. Böylelikle gazete, Diyanet’in söylemini kullanarak kendi söylemini kamuya aktarmaktadır. Haberden genel olarak şu sonucu çıkarmak mümkündür: “Diyanet İşleri Başkanı’nın yaptığı kürtaj açıklaması, bilimsel ve toplumsal olarak olumsuz tepkilerle karşılaşmıştır.”

Yapılan açıklamalara ilişkin kaynak gösterilmeyen haberdeki kelime seçimleri dikkate alındığında da gazetenin duruşunu görmek mümkündür. Haberin spotunda üzerinde durulması gereken konu, gazetenin tercih ettiği “Görmez de” ifadesindeki “-de” bağlacı, “fetva gibi açıklamayla dâhil oldu” kavramlarıdır. “Diyanet İşleri Başkanı Görmez kürtaj hakkında açıklama yaptı” cümlesinin içeriği, *Aydınlık* gazetesinin söylemine uygun bir şekilde biçimlendirilmiştir. Haberde siyasi iktidara gönderme yapılarak Diyanet İşleri Başkanı’nın konuya müdâhil olduğu belirtilmiştir. Bu yönüyle gazetede, Diyanet İşleri Başkanı Görmez’in açıklamasının, siyasi iktidara bağlı bir açıklama olduğu izlenimi verilmeye çalışılmıştır. İkinci husus, “fetva gibi açıklama” başlığında görülen ideolojik kodlamadır. Bu sözcükte *Aydınlık*’ın kürtaj açıklamaları konusundaki söylemini görmek mümkündür. Bununla birlikte ikinci spot olarak ele alınan kısımda ise kadınların “*Susma, haykır, kadınlar vardır*” sloganlarına yer verilmiştir. “*Kadınların kürtaj eylemi dün de devam etti*” denilerek, bir genelleştirme yapılmış, kadınların tamamının kürtaj yasağına karşı çıktığı ima edilmiştir.

Haberde geçen “*fetva gibi açıklama*” ifadesiyle haberin ilgi çekiciliği artırılmıştır. Haberin içeriğinde de “fetva” kelimesine yönelik eleştirel sözlere yer verilmekte, fetva yerine bilimsel yolların tercih edilmesi vurgulanmaktadır. Diyanet İşleri Başkanı Görmez’in sözleri tırnak içinde aktarılırken, karşıt söylemlerin yer aldığı “*Kalp atışları 6-7 haftadan sonra başlıyor*”, “*Diyanet’in vazifesi kadınların ölme riskini arttırmak mıdır*”, “*Kadınlar burada Recep Akdağ nerede*” alt başlıklarda tırnak işareti kullanılmaması, gazetenin hangi haber kaynağının görüşüne yakın durduğunu göstermektedir.

Aydınlık, konuya ilişkin ikinci haberini 7 Haziran 2012’de, altıncı sayfadan yayımlamıştır. “*Görmez, cübbesini çıkarsın öyle siyaset yapsın*” başlığı taşıyan haber, CHP İstanbul Milletvekili İhsan Özkes’in yaptığı açıklamayla ilgilidir. Haberin spotunda, Özkes’in açıklamasından hareketle Diyanet İşleri Başkanı’nın siyaset yaptığı ve kürtaj açıklamasının da bunun kanıtı olduğu ön plana çıkarılmıştır. Haberin başında ‘*AKP’nin siparişiyle yapılan açıklama*’ şeklinde bir vurgu bulunmaktadır. Gazete, haberin kaynağına bağlı olarak, Diyanet İşleri Başkanı Görmez’in açıklamasının siyasi iktidarla ilişkilendirecek şekilde bir haber söylemi kurmuştur²⁶. “*Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez de Başbakan gibi ‘Kürtaj cinayettir’* demişti; ‘*AKP’nin siparişiyle yapılan açıklama*’ gibi vurgular bunun göstergeleridir. Mehmet Görmez ve İhsan Özkes’in fotoğrafına haberde yer verilmiştir. *Aydınlık*, Diyanet ve kürtaj açıklamalarını içeren iki haberinde fotoğraf kullanmıştır.

3. CUMHURİYET

Cumhuriyet’te Diyanet İşleri Başkanı’nın açıklamalarına ilişkin ilk haber 5 Haziran 2012’de “*Bir fetva eksikti*” başlığıyla okuyucuya sunulmuştur. Sürmanşete taşınan haberin başlığı doğrudan eleştirel bir anlam barındırmaktadır. Haber başlığının üzerinde Diyanet İşleri Başkanı’nın “*yasayı beklemeden kürtaji yasakladı*” ifadesiyle yasa ile fetva karşılaştırmasının yapıldığı haber başlığında bu bakımından ideolojik bir söylem olduğunu söylemek yanlış bir tespit olmayacaktır. Diğer yandan “*bir fetva eksikti*” şeklindeki yorum, açıklamayı önemsizleştirme

²⁶ Bu durum, 5 Haziran 2012 tarihli haber ile 07 Haziran 2012 tarihli haberin ortak yönüdür.

anlamı taşımaktadır. “*Kürtajı haram ilan etti*” ve “*eski Başkan aynı fikirde değil*” alt başlıklarıyla / spotlarıyla okuyucuya ulaşan haberde, Diyanet İşleri Başkanı Görmez ile Eski Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Nuri Yılmaz’ın kürtaj konusunda aynı görüşte olmadığı ifade edilmiştir. Haber başlıkları ve haberdeki anlamları bize gösteren en önemli verilerdir. Bu nedenle gazetelerin haber başlıkları eleştirel söylem çözümlemesinin en önemli alanını oluşturmaktadır.

Haberin spotunda ilk olarak “*Kürtajı haram ilan etti*” cümlesi yer almaktadır. “*Başbakan Erdoğan’ın kürtaj karşıtı konuşmalarıyla başlayan tartışmaya katılan Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez*” ifadeleriyle siyasi iktidarla Diyanet İşleri Başkanı’nın sözleri arasında ilişki olduğu izlenimi verilmeye çalışılmıştır. “*Eski başkan aynı fikirde değil*” başlığı taşıyan ikinci spotta ise eski Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Nuri Yılmaz’ın görüşlerine yer verilmiştir. Yılmaz’ın sözlerinden annenin yaşamsal bir durumda -bu duruma psikoloji de dahil- kürtaj yaptırabileceği ön plana çıkarılmıştır. Böylelikle gazete Diyanet İşleri Başkanları’nın arasında bir karşılaştırma yapmıştır.

Birinci sayfada yer alan haber altıncı sayfada iki ayrı haber olarak devam etmektedir. Burada haber başlığının “*Fetvayı aldı: Haram*” olarak değişmiştir. Fetvayı kimin aldığı konusunda gazetede bir içerik bulunmasa da siyasi iktidarı ima ettiği, haberin içeriğine bakıldığında anlaşılmaktadır. Haber başlığının üzerinde “*Diyanet İşleri Başkanı: Çocuk düşürmek ve aldırma cinayettir*” ifadesi yer almaktadır. Haberın ana başlığında kürtaj açıklamasına bağlı olarak Diyanet İşleri Başkanı Görmez ile Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ın sözleri arasında bir ilişki olduğu izlenimi verilmeye çalışılmıştır. Haberın spotunda da Tayyip Erdoğan’ın “*Her kürtaj bir Uludere’dir*” sözlerine atıfla Başkan Görmez’in yaptığı açıklama art arda aktarılmıştır. Haberın ikinci başlığı olarak da “*ahlakî ilke*” ön plana çıkarılmıştır. Diyanet İşleri Başkanı Görmez, yaptığı açıklamada bilimsellik vurgusu yapmasına rağmen gazete Başkan Görmez’in başka bir sözünü ön plana çıkarmayı tercih etmiştir.

Gazete aynı sayfada ikinci bir haberi daha vermiştir. “*Yalnızca din yetmez*” başlığı taşıyan haberde eski Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Nuri Yılmaz’ın

görüşlerine yer verilmiştir. Haber başlığının üzerinde bulunan “*Eski Diyanet İşleri Başkanı, kadının da yaşam hakkı olduğunu hatırlattı*” başlığıyla Başkan Görmez’in açıklamalarına karşıt bir söylem oluşturulmuştur. Diyanet İşleri Başkanı Görmez, “*Anne karnındaki ceninin de yaşam hakkı vardır*” demişti. Gazete haberinde “*yaşam hakkı*” ifadesini vurgulayarak Görmez’in anne karnındaki “*cenin*”in, Yılmaz’ın “*anne*”nin yaşam hakkını ön planda tuttuğu şeklinde bir anlam ortaya konulmuştur. Halbuki EK-1’de de görüleceği gibi, annenin hayatı konusunda Diyanet İşleri Başkanı Görmez’in açıklamaları yer almaktadır. Haberde ayrıca “*İntihara sürüklüyor*” cümlesi alt başlık olarak kullanılmıştır. Bu alt başlıkta tırnak işareti kullanılmadan, Yılmaz’ın açıklamalarının gazete tarafından içselleştirildiği görülmektedir.

Haberin spotunda Bosna’da tecavüze uğrayarak hamile kalan kadınlardan söz edilerek, Diyanet’in geçmiş dönemlerde aldığı karar gündeme getirilmektedir. Diyanet İşleri Başkanı Görmez, aynı açıklamayı yapmasına rağmen gazete bunu “*göz ardı edilen bir nokta*” olarak yansıtmıştır. “*Bosna savaşında tecavülden hamile kalan kadınlardaki intiharların artması üzerine Din İşleri Yüksek Kurulu’nu toplayarak “Bu durumdaki kadınlar için kürtaj caizdir” kararı alan Diyanet’in o dönemdeki başkan Prof. Dr.²⁷ Mehmet Nuri Yılmaz kürtaj konusunda günlerdir göz ardı edilen bir noktaya değindi. Yılmaz, “Ancak anne için yaşamsal bir durum varsa, bilimsel görüşler doğrultusunda kürtaj yapılabilir. Annenin psikolojisinin bozulması da bunun bir parçasıdır” dedi.*”

Cumhuriyet gazetesi aynı gün, aynı sayfada Diyanet İşleri Başkanının sözlerine karşı eleştiri bulunan iki haber daha yayımlamıştır. Bunlardan ilki İhsan Eliaçık’ın cümlelerinin vurgulandığı “*Diyanet, sultanın direktifiyle hareket etti*” haberidir. Burada “*Diyanet*” ile Diyanet İşleri Başkanı Görmez’in; “*Sultan*” ile de Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ın kastedildiği açıktır. Haberde spot verilmediği için, ilk cümlesi spot olarak ele alınacaktır. Buna göre haberin spotunda “*1 Mayıs’ta ‘Antikapitalist Müslümanlar’ pankartıyla yürüyen grubun önde gelen isimlerinden ve AKP’ye yönelik eleştirileriyle öne çıkan İslamcı yazar İhsan Eliaçık, kürtaj*

²⁷ Gazete “Prof. Dr.” unvanını kullandığı için aynen buraya alınmıştır.

tartışmasında AKP ve Diyanet İşleri Başkanlığına yanıt verdi” ifadeleri yer almaktadır. Haberin mikro analizinde dikkat çeken unsur aktör tanımlamasıdır. İhsan Eliaçık tanımlanırken, “*Antikapitalist Müslümanların önde gelen isimlerinden*”, “*AKP’ye yönelik eleştirileriyle öne çıkan*”, “*İslamcı yazar*” nitelendirmeleri kullanılmıştır. Bununla birlikte Eliaçık’ın AKP ve Diyanet’e “yanıt verdi”ği belirtilmiştir. Haber metninde diğer dikkat çeken unsur Eliaçık’ın yaptığı açıkladan bazı kelimelerin gazete tarafından dikkat çekecek bir şekilde aktarılması hususudur. Gazete “*sultanın buyruğu*” kelimelerini dikkat çekecek bir şekilde kurgulamıştır. Haberin makro ve mikro açıdan bakıldığında, Eliaçık’ın açıklamalarına paralel olarak, Diyanet’in kürtaj açıklamasının siyasi iktidarla bağlantılı olduğu izlenimi verilmeye çalışıldığı görülmektedir.

CHP Grup Başkanvekili Akif Hamzaçebi’nin sözleriyle oluşturulan ikinci haberde “*Hukuku dine göre düzenleyemezsiniz*” başlığı tercih edilmiştir. Haber kısa olması nedeniyle, haber spotu olarak ilk cümlesi kabul edilmektedir. Buna göre haberin spotu olarak, “*CHP Grup Başkanvekili Akif Hamzaçebi, Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez’in açıklamalarını değerlendirdi*” olarak seçilmiştir. mikro analizde Akif Hamzaçebi’nin sözlerinin etken fillerle aktarıldığı, olayı Mehmet Görmez’in açıklamalarını “*değerlendirdiği*” ifade edilmektedir. Bu haber ile “*Yalnızca din yetmez*” başlıklı haber birlikte değerlendirildiğinde, gazetenin kürtaj açıklamasının dini literatürle açıklanmasının yeterli olmadığı görüşünü savunduğu görülmektedir.

Cumhuriyet gazetesinin Diyanet İşleri Başkanı’nın kürtaj açıklamaları ve buna gelen tepkiler hakkında yayımladığı haberler 6 Haziran 2012 tarihinde devam etmektedir. Bunlardan ilki sürmanşetten verilen “*Laiklik ilkesine her gün bir gedik*” başlıklı haberdur. Başbakan Yardımcısı Bekir Bozdağ’ın Diyanet’in laiklik ilkesi çerçevesinde hizmet yürütmesinin yanlış olduğu yönündeki açıklamasına gelen tepkileri içeren haberde Diyanet İşleri Başkanı’nın kürtaj açıklamalarına da yer verilmiştir. Haber beşinci sayfadan devam etmekte ve haberin sonunda “*Fetva vermeye çalıştı*” alt başlığı dikkat çekmektedir. CHP Genel Başkan Yardımcısı Perihan Sarı’nın açıklamalarına odaklanan haber içeriği kısa olması nedeniyle sadece başlık ve kelime seçimleri ele alınmıştır. Eleştirel söylem analizi çerçevesi içinde ele

alınacak unsur, *“Laiklik ilkesine her gün bir gedik”* başlıklı haberde, *“Fetva vermeye çalıştı”* alt başlığıyla Diyanet İşleri Başkanı Görmez’in açıklamasına eleştiri getiren haberin verilmesidir. *CHP Genel Başkan Yardımcısı Perihan Sarı, Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez’in kürtaajla ilgili açıklamasına ‘fetva vermeye kalkmıştır’ diye tepki gösterirken anayasa ve yasalar tarafından belirlenmiş olan yetkisi dışına çıkmaması gerektiğini söyledi”* koyu renklerle verilen vurgu dikkat çekmektedir. Sarı’nın açıklamasına paralel olarak gazeteye göre de *“Diyanet fetva vermeye kalkmıştır.”*

6 Haziran 2012 tarihli diğer haberde BDP Eşbaşkanı’nın açıklamalarına odaklanılmış ve Diyanet’in kürtaaj açıklamasına yapılan eleştiri ön plana çıkarılmıştır. *“Demirtaş: Erdoğan kendisiyle çelişiyor”* başlıklı haberde *“BDP Eşbaşkanı Selahattin Demirtaş ‘Kürtaaj günahdır, cinayettir’ diyen Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez’e ‘Uludere Helal midir, mübah mıdır? Kur’an’ın neresinde böyle bir katliamı onaylayın, sessiz kalın’ denmiştir sözleriyle yüklendi.”* spotu kullanılmıştır. Haber içeriği Başbakan’a yönelik eleştirileri ele alırken, Diyanet İşleri Başkanı da habere konu edinmiştir. Kısa olan haberde konumuza ilişkin olarak yapılan analizde *“...sözleriyle yüklendi”* ifadeleri dikkat çekmektedir. Bu ifade genellikle gazetenin açıklamaya destek verdiğini göstermektedir. Kısa başlık ve kısa cümleler kullanılan haberde açıklamaların yalnızca bir kısmını aktarılmıştır.

Cumhuriyet’in diğer haberi 6 Haziran’da *“Diyanet siyasete ısındı”* başlığıyla verilmiştir. Haber başlığı üzerinde *“Camilerin ahır yapıldığı iddialarına ‘siyasete girmeyiz’ diyen Görmez çark etti”* ifadesi dikkat çekmektedir. Daha önce verilen haberlerde Diyanet ile siyaset arasında bağ olduğu varsayımı, burada daha açık bir şekilde dile getirilmektedir. Haberde, Diyanet İşleri Başkanı’nın, camilerin ahıra çevrilmesi gündeme geldiğinde sessiz kalmasına ve siyasî konu olması nedeniyle herhangi bir açıklama yapmamasın rağmen, kürtaaj olayında açıklama yapılması, Diyanet’in siyasî erke göre hareketi olarak tanımlanmıştır. Başlıkta dikkat çeken diğer önemli unsur, *“çark etti”* şeklindeki kelime seçimidir. Bu ifadeyle Diyanet İşleri Başkanı Görmez’in açıklaması, önemsizleştirilmiştir. Haberde Kemal Kılıçdaroğlu’nun sözleri ön plana çıkarılmış ve kürtaaj tartışmalarına geçiş yapılmıştır. Haberin ana konusu, iki olay üzerinden siyaset üstü bir kurum olduğu

belirtilen Diyanet'in siyasetle birlikte anılması olmuştur. Haberde Recep Tayyip Erdoğan'ın CHP'nin iktidar olduğu dönemlerde cami kapatmaların yaşandığını ortaya atması, bunun ardından Kemal Kılıçdaroğlu'nun Mehmet Görmez'e açıklama yapması için seslenmesi ve Diyanet'in konu hakkında cevabı aktarılmış, bundan sonra da aktarılanlar kürtaj açıklamasıyla ilişkilendirilerek Diyanet'in siyasi bir tutum sergilediği belirtilmiştir. Haber spotunda Recep Tayyip Erdoğan'ın açıklaması sonrasında Kılıçdaroğlu'nun açıklaması aktarılmış, bunun üzerine Diyanet'ten gelen *"Başkanlığımızın siyaset konusu yapılması üzücü olmuştur"* açıklaması eklenmiş ve ardından açıkça bir yorum olan *"Diyanet'in bu siyaset dışı duruşunun kürtaj konusunda neden değiştiği merak konusu oldu"* denilmiştir. Haberde Kılıçdaroğlu'nun görüşleri tırnak içinde ve doğrudan aktarılırken, Diyanet İşleri Başkanlığının görüşleri kesintilerle aktarılmıştır. Kelime seçimleri dikkate alındığında *"Başbakan Erdoğan..... suçlamıştı"*, *"Kılıçdaroğlu, Diyanet İşleri Başkanını göreve çağırmıştı"*, *"Çağrıya yanıt veren Diyanet...demişti"*, *"Başkan Görmez, siyasi düzenlemeye ön ayak oldu"*. Haberin son paragrafında başlıkta olduğu gibi bir eleştirel bir söylem görülmektedir. Haberin sonuç kısmında *"Ancak Diyanet İşleri Başkanlığının bu siyaset üstü duruşu söz konusu Başbakan Erdoğan'ın başlattığı kürtaj tartışmaları olunca, 1.5 ayda değişiverdi. Kürtaji haram ilan eden Başkan Görmez.... sözleriyle yapılacak siyasi düzenlemeye ön ayak oldu"* ifadeleriyle kürtaj açıklaması doğrudan yorum yapılarak siyasetle ilişkilendirilmiştir. Haberin, haberden çok bir yorum olarak aktarıldığı açık olarak gözlemlenmektedir.

Gazete 7 Haziran 2012 tarihinde ise CHP İstanbul Milletvekili İhsan Özkes'in açıklamalarını haberleştirmiştir. Haberin başlığı *"Özkes'ten Görmez'e Tepki: Cübbeni çıkar siyaset yap"* olarak seçilmiştir. Haber başlığında *"Cübbeni çıkar siyaset yap"* kısmının koyu ve büyük harflerle vurgulandığı görülmektedir. Haberde İhsan Özkes'in Diyanet İşleri Başkanı Görmez'in kürtaj hakkındaki açıklamalarını eleştiren ifadelere yer verilmiştir. *Cumhuriyet*, önceki günlerde yaptığı Diyanet-siyaset varsayımını vurgulayacak bir söylem üreterek *"Cübbeni çıkar, siyaset yap"* başlığını vurgulamış, haber spotunda da *"CHP İstanbul Milletvekili İhsan Özkes, 'Diyanet İşleri Başkanı cübbesini çıkarsın öyle siyaset yapsın' dedi."* ifadelerine yer verilmiştir. İhsan Özkes'in açıklamalarında haber başlığı olabilecek birkaç öge

olmasına rağmen, gazete Diyanet-siyaset varsayımına ilişkin bir söylemi başlığa taşımıştır. Haberde kısa cümleler seçildiği, basit cümleler kullanıldığı ve İhsan Özkes'in açıklamalarının etken fiillerle aktarıldığı görülmektedir.

Cumhuriyet'in 8 Haziran 2012 tarihli nüshasında ise CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu'nun yaptığı açıklamaya yer verilmiştir. Altıncı sayfada değerlendirilen açıklama "*Yeni mi uyandın Başbakan?*" başlığını taşımaktadır. Haberin konumuzla ilgili olan kısmı açıklamadan ayrı bir yerde "*Görmez'e Siyaset Uyarısı*" alt başlıklı bölümde yer almaktadır. Bu başlıkta da Diyanet ile siyasi iktidar arasında olduğu varsayılan bir söyleme yer verildiği görülmektedir. Haberde Kemal Kılıçdaroğlu'nun Mehmet Görmez'in kürtaj konusunda yaptığı açıklamayı "*eleştirdiği*" ve "*Görmez'i ...uyardığı*" belirtilmiştir. Haberde Kılıçdaroğlu'nun yaptığı uyarılar tırnak içinde doğrudan aktarılmıştır.

Gazetenin son haberi 8 Haziran 2012 tarihinde "*Kürtaj sadece kadını ilgilendirmez*" başlığıyla, sekizinci sayfadan sunulmuştur. Haber başlığında Diyanet İşleri Başkanı Görmez'in kürtaj açıklaması yaptığı İl Müftüleri Semineri'nin sonuç bildirgesinde kullanılan ifadelere yer verilmiştir. Gazete, bu haberinde diğer haberlerinde olduğu gibi eleştirel bir dil kullanmak yerine, daha tarafsız bir dil kullanmayı tercih etmiştir. Diğer taraftan gazete, İl Müftüleri Semineri sonuç bildirgesini haber diline dönüştürmek yerine doğrudan tırnak içinde aktarmıştır.

4. HÜRRİYET

Hürriyet 5 Haziran 2012'de konumuzla ilgili ilk haberini yayımlamıştır. Haberi on sekizinci sayfada değerlendiren gazete başlık olarak "*Cinayettir*" kelimesini seçmiştir. Haber başlığı tırnak kullanılmadan verilerek, Mehmet Görmez'in açıklamasına odaklanılmış, haber kaynağının sözleri doğrudan haber başlığına çekilmiştir. Diğer yandan haber başlığının yanında bulunan Mehmet Görmez'in fotoğrafının altında "*Kürtaj yorumu*" şeklinde bir ifade yer almıştır. Haber başlığında verilen "*cinayettir*" ifadesi spotta açıklanmaya başlanmıştır. Haber spotu olarak "*Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın açıklamalarıyla başlayan "kürtaj" tartışmasına Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez de katıldı. Görmez "Dinen meşru olmadıkça çocuk düşürmek ve aldırma haram ve cinayet hükmündedir"*

cümlesinin seçildiği görülmektedir. *Hürriyet*, haberinin spotunda üç husus dikkat çekmektedir. Haber spotunda kürtaj tartışmalarının Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın açıklamasıyla başladığı belirtilmiş, Diyanet İşleri Başkanı Görmez'in "tartışmaya katıldığı" ifadesi kullanılmıştır.

Haber içinde iki ayrı alt başlık kullanılmıştır. Haberin ana başlığında kullanıldığı gibi Diyanet İşleri Başkanının sözleri alt başlıklarda da aynen aktarılmıştır. "*Çocuk, Allah'ın emaneti*", "*Önleyici tedbir caizdir*" alt başlıklarında tırnak işareti kullanılmaması, gazetenin doğrudan haber kaynağını görüşünü aktardığı anlamı taşımaktadır. Başkan'ın sözlerinin gazete tarafından aktarıldığı anlamını taşımaktadır. Bu yönüyle haberi kurgulayanlarla, Diyanet İşleri Başkanı Görmez'in aynı fikirlere sahip olduğu söylenebilir. Diğer yandan haberin girişinden başlayarak alt başlıklarla birlikte üç kısma ayırarak olursak, ilk kısımda Diyanet İşleri Başkanı Görmez'in sözlerinin haber diline yeterince çevrildiği, ikinci ve üçüncü kısımda ise açıklamaların tırnak işareti bile kullanmaya gerek görmeden doğrudan aktarıldığı gözlemlenmektedir.

Diyanet İşleri Başkanı'nın açıklamalarını "*Cinayettir*" başlığıyla gündeme getiren haberin, mikro yapısında birkaç öge dikkat çeker. Birincisi haberde kullanılan cümleler kısa ve etken fiillerle kurulmuştur. Bu, gazetenin olayı anlatırken sade bir dil kullanarak, anlam karışıklığına meydan vermediğini göstermektedir. Haberde "*Görmez.... katıldı*", "*Görmez..... açıklamasını yaptı*", "*Görmez...belirterek....dedi.*", "*Görmez...bildirdi*", "*...kaydetti*" vd. etken fiillerin kullanıldığını görülmektedir. Diğer yandan haberde Diyanet İşleri Başkanı Görmez'in fotoğrafının kullanılmış ve haber kaynağı olarak "ANKA" haber ajansı gösterilmiştir.

Gazetede Mehmet Görmez'in yaptığı açıklamaya odaklanan haberle iç içe geçmiş bir haber daha bulunmaktadır. Burada CHP Grup Başkanvekili Akif Hamzaçebi'nin, Diyanet İşleri Başkanı'nın yaptığı açıklama karşısında söylediği sözler aktarılmıştır. Bu haberde "*Kanun yapıcılara mesajsa bu yanlıştır*" sözü başlık olarak seçilmiştir. Başlığın hemen sol üst kısmında kullanılan "*Görmez'e*" kelimesi, haber başlığının kime hitap ettiğini göstermektedir. Hamzaçebi'nin yaptığı

açıklamanın tırnaksız olarak doğrudan haber başlığı olarak kullanılması, gazetenin açıklama karşısında takındığı tutumu ortaya koymaktadır. Buna göre, Hamzaçebi ile haberi hazırlayanlar aynı görüşe sahiptir. Diğer yandan Hamzaçebi'nin görüşlerinin haber diline yeterince çevrilmeden doğrudan haber içinde verilmesi, bu durumu güçlendirmektedir. Hamzaçebi'nin yaptığı açıklamayla oluşturulan haberde kısa ve etken cümleler kullanılmıştır. “*Hamzaçebi... dedi*”, “*şunları kaydetti*” fiillerinde olduğu gibi. Diğer taraftan haberde Hamzaçebi'nin fotoğrafına yer verilmiş ve haber kaynağı olarak “Ankara” gösterilmiştir.

Diyanet İşleri Başkanı'nın yaptığı açıklama sonrasında gazetenin 6 Haziran 2012 tarihli sayısında iki haber bulunmaktadır. Bunlardan birincisi CHP Genel Başkan Yardımcısı Perihan Sarı, ikincisi ise BDP Eş Başkanı Selahattin Demirtaş'ın yaptığı açıklamalardan oluşmaktadır. Perihan Sarı'nın açıklamasının yer aldığı haber, altıncı sayfada, “*Diyanet'in yetkisi yok*” başlığıyla sunulmuştur. Haber kısa bir başlık, kısa bir giriş ve Sarı'nın yaptığı kısa bir açıklamadan oluşmaktadır. Makro ve mikro yapısal analize çok fazla imkan vermeyen haberde bir husus dikkat çekmektedir. Haber başlığında açıklama yapan ismin kim olduğu belli değildir. Başlıkta tırnak işareti kullanılmamıştır. Diğer taraftan haberde Sarı'nın fotoğrafının yer aldığı ve haber kaynağı olarak “AA”nın kullanıldığı görülmektedir.

Aynı tarihte yayınlanan ikinci haberde Barış ve Demokrasi Partisi (BDP) Eşbaşkanı Selahattin Demirtaş'ın grup toplantısında yaptığı açıklamalar yer almaktadır. Gazete, Demirtaş'ın sözlerini tırnaksız bir biçimde doğrudan aktararak “*Devlet dini ele geçirmiş*” başlığını kullanmıştır. On sekizinci sayfada verilen haberde Demirtaş'ın kürtajla ilgili açıklamaların tamamını aktarılmıştır. Demirtaş'ın yaptığı açıklamanın haber spotunda “*BDP Genel Başkanı Selahattin Demirtaş, kürtaj tartışmasının devletin elinde dinin ne hale getirildiğinin önemli bir göstergesi olduğunu savunarak 'Devlet dini ele geçirmiş, kullanıyor' dedi.*” ifadesi kullanılmıştır. Haberde, kürtaj konusu “*tartışma*” kavramıyla açıklanmış, kürtaj hakkında yapılan açıklamaların, din ile devlet arasındaki ilişkiye ayna tuttuğu şeklindeki açıklama “*savunma*” kelimesiyle anlatılmıştır. Ayrıca, haberin başlığında tırnak işareti kullanılmadığı görülmektedir. Haberde ayrıca Demirtaş'a ait bir fotoğraf kullanıldığı ve kaynak olarak “Ankara” ifadesinin yer aldığı görülmektedir.

Hürriyet gazetesi 7 Haziran 2012 tarihinde “*Doktor lüzum görürse*” başlıklı haber görülmektedir. Haber, Diyanet İşleri Başkanlığının 1956 yılından son döneme kadar kürtajla ilgili görüşlerinden oluşmaktadır. Haberde, “*Diyanet 1956’da böyle demiş*” şeklinde bir kutucukla, geçmişte yapılan kürtaj açıklamasıyla Diyanet İşleri Başkanı Görmez’in açıklaması arasında bir karşılaştırma yapılmıştır. Burada dikkat çeken bir unsur, Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez’in kürtaj açıklamasında doktorlara veya bilim adamlara atıf yapılan sözler olmasına rağmen, haberde bunun açıklanmamasıdır. Bu yönüyle bir çarpıtma yapıldığı görülmektedir. Haberde, Eyüp Sabri Hayırlıoğlu, Tayyar Altıkulaç, Mehmet Nuri Yılmaz’ın Diyanet İşleri Başkanı oldukları dönemlerde kamuoyuna yansıyan kürtaj açıklamaları yer alıyor. Haberin spotu olarak “*Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ın ‘Cinayettir’ sözleriyle başlattığı kürtaj tartışmasına Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez’in ‘Haram ve cinayettir’ sözleriyle katılması, gözleri Diyanet İşleri Başkanlığının kürtaj tarihine çevirdi*” cümlesinin seçildiği görülmektedir. Burada dikkat çeken önemli bir unsur, ilk haberde de görülen “*tartışmaya katılma*” ifadesidir. Kürtajın dini bir hükmünün olduğu açık olmasına rağmen, gazete kürtaj konusunda Diyanet İşleri Başkanı Görmez’i tartışmaya katılan bir kişi olarak tanımlamaktadır. Fotoğraf kullanılmayan haberin ayrıca gazetenin muhabiri Okan Konuralp tarafından yazıldığı görülmektedir.

Hürriyet’in konumuza ilişkin son haberinde “*Diyanet: Dini bir mesele*” başlığı görülmektedir. Haber altıncı sayfada değerlendirilmiştir. Haberde Diyanet İşleri Başkanı’nın yaptığı açıklamaların sonunda bazı tepkiler olduğu ancak buna karşın Diyanet’in dini bir mesele hakkında görüş bildirmesinin normal olduğu, Başkanlığın yaptığı açıklamaya dayanılarak ifade edilmektedir. Haberde “*Diyanet İşleri Başkanlığı, Başkan Mehmet Görmez’in kürtaj ile ilgili açıklamalarına yönelik tepkilere, ‘Özü itibariyle dini olan bir meselede, meselenin politik, ekonomik, sosyal, bilimsel, hukuki, psikolojik ilgisi var diye Diyanet’in görüş beyan etmemesini beklemek hatta istemek haksızlıktır’ karşılığını verdi*” spotu yer almaktadır. Haberde, Başbakan Yardımcısı Bekir Bozdağ’ın açıklamasına da kısaca yer verilmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı, bu habere göre, kamuoyundan gelen tepkilere yanıt

vermektedir. Haber, Diyanet İşleri Başkanlığına olumsuz tepkiler geldiğini ima ederken, haberde olumlu yöndeki tepkilere dair bir işaret verilmemektedir.

Hürriyet'in haberleri birlikte ele alındığında, haber kaynaklarının sözlerinin doğrudan haber başlığına çekildiği, bütün görüşlerin aynı oranda temsil edildiği gözlemlenmektedir. Haber kaynaklarının sözlerinin haber diline çevrilip çevrilmediği karşılaştırıldığında, Diyanet İşleri Başkanı Görmez'in açıklamasına yönelik eleştirilerin haber diline yeterince çevrilmediği, aksine doğrudan aktarıldığı dikkat çekmektedir. Buna karşılık gazetede Diyanet İşleri Başkanı Görmez'in sözlerinin özellikle haberin başında haber diline çevrilerek aktarıldığı görülmektedir.

5. MİLLİYET

Milliyet, Diyanet İşleri Başkanı Görmez'in açıklamalarını ilk olarak 5 Haziran 2012 tarihinde birinci sayfadan "*Diyanet'in Tavrı Net: Cinayettir*" başlığıyla vermiştir. Başkan'ın fotoğrafıyla birlikte verilen başlıkta kürtaj konusu dile getirilmemiş, yalnızca "*Diyanet'in tavrı net: Cinayettir*" denilmiştir. Haber başlığında, Diyanet'in net bir tavır alışından söz edilmekte, Haberde bir spot bulunmuyorsa, haber spotunun ilk cümle olduğu bilinmektedir. *Milliyet*'in haber spotu "*Kürtaj konusunda düne kadar sessiz kalan Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez ilk açıklamasını yaptı*" olarak seçilmiştir. Haberin spotunda, Diyanet İşleri Başkanı Görmez'in "*bugüne kadar sessiz kalışının*" ön plana çıkarıldığı dikkat çekmektedir. Böylelikle gazete, haberin henüz başında, bir önemsizleştirme ifadesine yer vermiştir.

Haber on beşinci sayfada farklı bir başlıkla devam etmektedir. "*Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez: Çocuk aldırma haramdır!*" başlığı taşıyan haberin bulunduğu sayfada Diyanet İşleri Başkanı Görmez'in kürtaj açıklamasıyla birlikte farklı görüşlere de yer ayrılmıştır. Bu husus daha sonra değerlendirilecektir. Haberin spotuna gelindiğinde "*Dinen meşru olmadıkça çocuk düşürmenin ve aldırmanın 'haram ve cinayet' hükmünde olduğunu belirten Görmez, 'Çocuk düşürmek ve aldırma gebeliği önleyici tedbirlerden değildir' diye konuştu*" ifadesinin seçildiği görülmektedir. "*Haram ve cinayet*" sözlerinin haber diline çevrildiği görülmektedir.

Bu noktada, haber spotunda Diyanet İşleri Başkanı Görmez'in sözlerine mesafeli bir yaklaşım sergilendiği görülmektedir.

Haberde Diyanet İşleri Başkanı Görmez'in açıklamalarına dayanarak dört ayrı alt başlık kullanılmıştır. Haber başlıklarında tırnak işareti kullanılmadığı ve Diyanet İşleri Başkanı Görmez'in açıklamalarından özetlenen cümlelerin, “*Önleyici Tedbir Değil*”, “*Bosna İçin Yanıt*”, “*Mülkiyet Hakkı Değil*”, “*Hiçbir Ahlaki Sistemde Yok*” şeklinde başlıkta kullanıldıkları görülmektedir. Haberde başlıklar ve cümlelerin kısa ve etken yapıda oldukları görülmektedir. Başkan Görmez'in sözleri etken fiillerle aktarılmıştır: “*.....belirten Görmez...diye konuştu*”, “*.....bildirdi*”, “*.....kaydetti*”, “*...vurguladı*” gibi. Haberde ayrıca, Diyanet İşleri Başkanı Görmez'in fotoğrafının kullanıldığı ve “SAKARYA ANKA”nın kaynak olarak kullanıldığı görülmektedir.

Milliyet gazetesinde, aynı gün, aynı sayfada Diyanet İşleri Başkanlığının açıklamalarıyla bağlantılı olan farklı görüşlerin dile getirildiği görülmektedir. Bunların ilki eski Diyanet İşleri Başkanı Tayyar Altıkulaç'ın yaptığı açıklamaya dayanmaktadır. “*Din ne diyorsa o cevabı verdik*” başlığı kullanılan haberde “*12 Eylül'ün Diyanet İşleri Başkanı Altıkulaç*” ifadesi dikkat çekmektedir. Haberin spotunda Altıkulaç'ın açıklamasından kürtajın hangi zaman diliminde yapılabileceği öne çıkarılmıştır. Haber spotu “*Altıkulaç, 'Hatırladığım kadarıyla, anne ve bebeğin hayat söz konusu olduğunda, doktor kurulu tarafından ilk 3 veya 4 ayda karar verilmesi eksenindeydi' dedi.*” olarak seçilmiştir.

Haberin girişinde ise 1983 yılında çıkarılan kürtaj yasasına değinilmiş ve bu yasanın Diyanet'in görüşü alınarak çıkarıldığı hatırlatılmıştır. Haberde Tayyar Altıkulaç'ın sözleri doğrudan aktarılmaktadır. “*İlk 3 aya rastlar*”, “*Görüşüm değişmedi*”, “*Askerleri ikna ettik*” alt başlıkları da buna uygundur.

Haberde Altıkulaç'ın açıklamalarına tırnaklar içinde geniş olarak yer verilmiştir. Haberin mikro yapısına bakıldığında sentaktik yapıda bazı unsurlar dikkat çekmektedir. Haberin gerek spotunda gerekse içeriğinde kullanılan cümleler oldukça uzundur. “O dönem kürtaj konusunu kapsayan bir yasanın Meclis'ten çıkarılmak istendiğini ve Diyanet İşleri Başkanlığına da görüş sorulduğunu dile getiren Altıkulaç....diye konuştu” cümlesi yaklaşık yetmiş kelimedenden oluşmaktadır.

Haberde diğerk cümleler de uzun olarak kurulmuştur. Haberin altında ‘ruh üflenmesi’ başlığında ise yine eski Diyanet İşleri Başkanı Süleyman Ateş’in görüşlerine yer verilmektedir. Burada da Altıkulaç’ın söyledikleriyle benzer bir içerik bulunmaktadır.

Aynı gün, aynı sayfada verilen “*Diyanet cevap vermek zorunda*” başlığı taşıyan haberdeyse Başbakan Yardımcısı Bekir Bozdağ’ın açıklamalarına yer verilmiştir. Habere göre Bozdağ, Diyanet İşleri Başkanı’nın kürtaj hakkında açıklama yapmasını olumlu olarak değerlendirmiştir. Haberde analiz yapmak için yeterli veri bulunmamaktadır. Söylenebilecek husus, Başbakan Yardımcısının yaptığı açıklamanın tırnaksız olarak verilmesidir. Bozdağ’ın yaptığı açıklamanın hemen altında CHP Grup Başkanvekili Akif Hamzaçebi’nin açıklamasına yer verilmiştir. ‘*Meclis’e mesaj mı*’ başlığı taşıyan kısa haberde Hamzaçebi’nin sözleri aktarılmıştır. Bu haber de kısa olması ve yeterli veri bulunamaması nedeniyle analiz yapılmamıştır. Aynı sayfada Diyanet’in açıklamasını ‘*Kadın düşmanı olmakla aynı*’ olarak eleştiren Kadın Hastalıkları Uzmanı, eski CHP İzmir Milletvekili Canan Arıtman’ın açıklamasına da yer verilmiştir. Gazete ayrıca “*Kürtajda kim nasıl düşünüyor*” şeklinde bir haberi de okuruyla paylaşmış, Türkiye’de yapılan bir anketi gündeme taşımıştır. Son dört haberde yeteri kadar veri bulunamaması nedeniyle analiz yapmak mümkün değildir. Ancak konumuza ilişkin olarak söylenmesi gereken temel unsur, gazetenin farklı görüşleri aynı sayfada vermesidir. Bununla birlikte Diyanet İşleri Başkanı Görmez’in açıklamalarının haberlerin yayımlandığı sayfada daha fazla yer kapladığı görülmektedir.

Milliyet gazetesi BDP Eşbaşkanı Selahattin Demirtaş’ın grup toplantısında yaptığı açıklamayı 6 Haziran 2012’de yayımlamıştır. “*Uludere helal mi mübah mı*” başlığı taşıyan haberde Demirtaş’ın Diyanet İşleri Başkanı Görmez’e yaptığı eleştiri başlık olarak seçilmiştir. Haberin spotunda Görmez’e yapılan eleştirinin ön plana çıkarıldığını görüyoruz. On sekizinci sayfadan verilen haberde başlık kısa ve tırnak içinde verilmiştir. Haberin spotunda *BDP Eşbaşkanı Selahattin Demirtaş, kürtaji “günahdır, cinayettir” diye eleştiren Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez’e “Uludere helal midir, mübah midir? Kuran’ın neresinde ‘böyle bir katliamı onaylayın, sessiz kalın’ demiştir” tepkisini gösterdi.* ifadeleri yer almıştır. Haberin

genelinde Demirtaş'ın cümlelerine kesik kesik yer verilmiştir. Dikkat çeken bir unsur “tepkisini gösterdi” ibaresidir. Çünkü haberin tamamında Demirtaş'ın CHP ve AKP liderlerine tepkilerinden oluşmasına rağmen, bu fiil sadece Diyanet İşleri Başkanı'nın açıklamalarına yönelik olarak kullanılmıştır. Haberde basit fiiller kullanıldığı ve başlığın kısa cümleden oluştuğu görülmektedir.

Aynı tarihte yayınlanan ve “*Kürtaj süresi âlimleri böldü*” başlığı taşıyan haberde Diyanet İşleri Başkanlığının hazırladığı İlmihalde yer alan kürtaj konusundaki tartışmalar habere taşınmıştır. On beşinci sayfada yer ayrılan haberin ana konusunu “süre tartışma”sı oluştururken, edilgen fiiller kullanıldığı görülmektedir. “...ifade edildi”, “...denildi” gibi. Haberde ayrıca “büyük tartışmaya yol açtı”, “bir türlü uzlaşmaya varılamadı”, “geniş bir bölüm ayrıldı” “otoriteleri böldü” gibi abartılı ifadeler yer verilmekte, ilmihali kaleme alan isimler ayrı ayrı belirtilerek haberin inandırıcılığına katkı sunulmaktadır.

Gazetede aynı gün “*Diyanet’e Kürtaj Tepkisi*” başlıklı bir haber daha yer almaktadır. Haberde Diyanet İşleri Başkanı'nın yaptığı açıklamalara Cumhuriyet Halk Partisi'nden verilen tepkilere yer verilmiştir. “*CHP, Diyanet İşleri Başkanı Görmez'in kürtaj açıklamalarına teki göstererek “Başkan anayasal sınırlarını aştı. Açıklama yapmaya yetkili değil. Fetva vermeye kalkışmıştır” dedi.*” spotunun tercih edildiği haberde CHP Genel Başkan Yardımcısı Perihan Sarı ve CHP Grup Başkanvekili Emine Ülker Tarhan'ın görüşlerine yer verilmektedir. Sarı'nın kaydettiği “*Başkan anayasal sınırlarını aştı*”, “*Açıklama yapmaya yetkili değil*”, “*Fetva vermeye kalkıştı*” sözleri ön plana çıkarılmıştır. Haberde Mehmet Görmez'in kullandığı cümlelere kısaca değinilerek, CHP'nin görüşlerine yer verilmektedir.

“*Avrupa'dan Tepki*” ve “*Siyaset malzemesi yapma*” alt başlıkları yer alan haberde Emine Ülker Tarhan Avrupa Konseyi'nin Eşitlik ve Ayrımcılığa Karşı Komitesi'nin görüşlerini aktarmaktadır. Haberde Tarhan'ın görüşlerine bağlı kalınarak haber inşa edilmiş, Konsey'in görüşleri ayrıca aktarılmamıştır. Haberde yer alan alt başlıklarda CHP'den yapılan açıklamaların haber söylemine dönüştüğünü görmek mümkündür. Haberin ana olayını Diyanet İşleri Başkanı'nın yaptığı açıklamaya CHP'den gelen tepkiler oluşturmaktadır. Haber içerik olarak, bütünüyle

CHP'nin açıklamalarına odaklanmış ve haber kaynaklarının görüşleri tırnak içinde doğrudan aktarılmıştır.

Haberin mikro yapısı dikkate alındığında başlıkları ile alt başlıkların kısa kullanılmasına rağmen cümlelerin uzun olduğu görülmektedir. “*CHP Grup Başkanvekili Emine Ülker Tarhan, Avrupa Konseyi'nin Eşitlik ve Ayrımcılığa Karşı Komitesi'nin, hükümeti, üreme sağlığı da dahil olmak üzere kadın hakları alanında geriye doğru yönelişe izin vermemesi, kısıtlayıcı bir düzenlemeye gitmemesi konusunda uyardığını bildirdi*” cümlesinde olduğu gibi. Buna karşın uzun ancak karmaşık olmayan cümleler de haberde yer almıştır: “*Yazılı açıklama yapan Sarı, Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez'in açıklamasının kürtaj konusunu farklı bir boyuta taşıdığını iddia etti*” gibi. Bununla birlikte Tarhan'ın yaptığı açıklamaların tırnak kullanılmadan ara başlığa taşınması da haber söyleminin CHP'nin açıklamalarıyla inşa edildiğini göstermektedir.

7 Haziran 2012 tarihli “*Diyanet bir nevi kürtaj yapıyor*” başlıklı haberde CHP İstanbul Milletvekili İhsan Özkes'in açıklamalarına yer verilmiştir. Kısa olarak verilen haber yirmi ikinci sayfada okurla buluşmuştur. *CHP İstanbul Milletvekili İhsan Özkes, Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez'in kürtajla ilgili açıklamalarına tepki göstererek “Diyanet Başkanı cübbesini çıkarsın, öyle siyaset yapsın. Din kisvesiyle siyaset, ticaret ve bölücülük yapmak dinen caiz değildir”* spotu kullanılan haberde başlık tırnak içinde verilmiş, Özkes'in açıklamalarında kısa cümleler kullanılmış, açıklamaları doğrudan tırnak işareti içinde verilmiştir. Fotoğraf kullanılmayan haberde etken filler kullanıldığı görülmektedir.

Milliyet, 8 Haziran 2012 tarihli “*İsmi Siz Koyun*” başlığıyla CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu'nun açıklamalarını haberleştirmiştir. Haberde Kılıçdaroğlu'nun Başkan Görmez'in yaptığı açıklamayla ilgili eleştirileri konu edilmektedir. “*Anayasayı okusun*” alt başlığı altında Kılıçdaroğlu'nun eleştirel açıklamalarına yer verilmiştir, Kılıçdaroğlu'nun görüşleri tırnak içinde ve kesinti yapmadan aktarılmıştır. Kılıçdaroğlu'nun sözleri aktif ifadelerle (“vurgulayarak” gibi) aktarılmıştır. Konumuzla ilgili açıklamaların kısa olarak verilmesi nedeniyle analize ilgili bunları söylemekle yetinilmektedir.

Gazetenin aynı gün yaptığı ve İl Müftüleri Semineri'nin sonuç bildirgesinin konu olarak ele alındığı haberde “*Kürtaj dini meseledir görüş beyan ederiz*” başlığı seçilmiştir. İl Müftüleri Semineri'nin sonuç bildirgesinin açıklandığı ifadesi haber başlığının üzerinde yer almıştır. Haberde söz konusu sonuç bildirgesinin detaylarına yer verilmiştir. Mehmet Görmez ve Kemal Kılıçdaroğlu'na atıfta bulunulan haberin Diyanet'in açıklamalarıyla inşa edildiğini görmekteyiz. Haberin girişinde sonuç bildirgesinin açıklandığı belirtilmiştir. Gazete haberini inşa ederken bildirgenin Kılıçdaroğlu'na cevap niteliğinde olduğu ön plana çıkarılmıştır. “*En büyük müsebbibi erkekler*”, “*kürtaj raporu hazırlanacak*” alt başlıklarının bulunduğu haberde Diyanet İşleri Başkanlığından yapılan açıklama tırnaklar içinde doğrudan aktarılmıştır. Haberin mikro yapısında özellikle “*En büyük müsebbibi erkekler*” başlığında görüldüğü gibi haberde Diyanet'in açıklamaları doğrudan aktarılmaktadır. Haberde kısa cümlelere yer verilmektedir. “*Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından Sapanca'da düzenlenen İl Müftüleri Semineri'nin sonuç bildirgesi dün kamuoyuna açıklandı*” gibi. Haberde, Kılıçdaroğlu'nun açıklamasıyla ilişkisi kurulmuş, sonuç bildirgesinin “CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu'nun, Görmez'in açıklamalarına dönük sert eleştirilerine yanıt niteliği taşıdığı” yorumuna yer verilmiştir. “...açıklandı” “...belirtildi”, “...denildi” ifadelerinde olduğu gibi edilgen fiiller kullanılmakla birlikte “vurgulayarak” “belirterek” gibi destekleyici kelimelerin de kullanıldığı görülmektedir.

6. SABAH

Diyanet İşleri Başkanı'nın yaptığı açıklama Sabah gazetesinin 5 Haziran 2012 tarihli nüshasında “*Diyanet de 'kürtaj bir cinayettir' dedi*” başlığıyla haberleştirilmiştir. Yirmi ikinci sayfadan verilen haberin spotu “*Vatandaşların, kürtaj konusundaki görüşlerini sorduğunu belirten Diyanet İşleri Başkanı 'Anne, karnundaki bebeğin gerçek anlamda sahibi değildir. Keyfi olarak öldüremez' dedi.*” olarak seçilmiştir. Haber başlığı ve haber spotunun Diyanet İşleri Başkanı'nın açıklamalarından oluştuğu görülmektedir. Haberde ayrıca tırnak içerisinde “*Yaşamakla Görevli*” alt başlığı kullanılmıştır. Haberin ana olayını Diyanet'in geçmişten bugüne verdiği kürtaj fetvaları oluşturmaktadır. Haber, içerik olarak Diyanet İşleri Başkanı'nın açıklamalarına odaklanmıştır. Haberde kısa ve etken

cümleler kullanılmıştır. *Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez, Sapanca Güral Otel’de düzenlenen İl Müftüleri Semineri Toplantısı’nda yaptığı konuşmada kürtaj tartışmaları konusundaki görüşünü açıkladı*” gibi. Haberde basit cümleler kurulduğu görülmektedir. Fiil seçimlerine dikkat edildiğinde, “ ...görüşünü açıkladı”, “...dedi”, “...belirtti”, “...dedi”, “...söyledi”, “...diye konuştu” fiillerinin kullanıldığı görülmektedir. Haberde Başkan Görmez’in fotoğrafı kullanılmış; açıklamalarına dayanarak çeşitli bilgilere yer verilmiştir. Haberde ideolojik bir söylem görülmemiştir. Ancak haber başlığında “*Diyanet de ‘kürtaj bir cinayettir’ dedi*” ifadesinin Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ın açıklamasını ima ettiği düşünülmektedir.

Gazete aynı gün, kürtaj açıklamasının hemen altında, Hamzaçebi’nin açıklamalarına yer vermiştir ve görüşleri tırnaklar içinde doğrudan aktarılmıştır. Haber başlığı olarak tırnak içinde ‘*Kadınlara bırakalım*’ ifadesi görülmektedir. Haber spotunda “*CHP Grup Başkanvekili Akif Hamzaçebi, Diyanet İşleri Başkanı’nın kürtajla ilgili açıklamalarını din adamları ve ilahiyatçıların değerlendireceğini belirterek ‘Bu konuyu kadınlara bırakmayı öneriyorum ben. Kadınların konusunu erkekler tartışıyor. Kimse onlara görüşünü sormuyor. Bakalım onlar ne diyor?’ dedi.*” ifadeleri yer almaktadır. Hamzaçebi’nin kürtaj hakkında yapılan açıklamanın din adamları ve ilahiyatçılar tarafından değerlendirilmesi ön plana çıkarılmış; Diyanet İşleri Başkanı Görmez’e yönelik eleştiri haber başlığında veya haber spotunda yer almamıştır. Bu yönüyle gazetenin, Diyanet İşleri Başkanı Görmez’e yönelik eleştiriye geri plana attığı görülmektedir.

Gazetede yer alan görüşlerin doğrudan aktarıldığı gözlemlenmekte iken ideolojik bir söylem bulunduğunu söylemek mümkün görünmemektedir. Diğer taraftan Hamzaçebi’nin eleştirisi dışında gazetede haber olarak bir eleştiriye yer verilmemiştir.

7. SÖZCÜ

Sözcü, Diyanet İşleri Başkanı’nın yaptığı açıklamayı 5 Haziran 2012 tarihinde “*Diyanet’ten AKP’ye destek: Kürtaj haram ve cinayettir*” başlığını kullanmıştır. Başlık, doğrudan bir yorum, bir tanımlama Dördüncü sayfadan verilen haberde kürtaj

açıklamasıyla Diyanet'in AKP'ye destek verdiği söylenmektedir. *“Diyanet İşleri Başkanı Görmez, “Kürtaj ancak bilim adamlarının izin verdiği durumlarda yapılmalıdır. Aksil halde haram ve cinayettir hükmündedir” dedi”* cümlesi haber spotu olarak seçilmiştir. Haber spotunda ise kürtajın bilim adamlarının izin verdiği durumlarda yapılacağı, aksi halde haram ve cinayet hükmünde olduğu ön plana çıkarılmıştır. Sözcü gazetesi haber girişinde de Başbakan Erdoğan'ın sözlerine atıfta bulunarak Diyanet İşleri Başkanı Görmez'in açıklamalarını yansıtmıştır. Haberin girişinde şu ifadeler yer almaktadır: *“Başbakan Erdoğan'ın ‘Hür kürtaj bir Uludere'dir’sözleriyle başlayan tartışma ve Türkiye'nin dört bir yanındaki protestolar gündemin ilk sırasındaki yerini koruyor. Kürtaj tartışmalarına dün Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez de katıldı. Sapanca'da düzenlenen İl Müftüleri Toplantısı'nda konuşan Görmez çocuk aldırmanın ‘haram ve cinayet’ hükmünde olduğunu belirtti”*

Haber girişinde birkaç husus dikkat çekmektedir. İlk olarak Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın sözleri kullanılmış, ardından bu söylem üzerine Türkiye'nin **dört bir yanından** protesto gösterileri yapıldığı aktarılmış, son olarak da Diyanet İşleri Başkanı Görmez'in sözleri tırnaksız olarak kullanılmıştır. Gazetenin yapılan kürtaj açıklamalarına göre kendini konumlandığı yeri haber girişinde görmemiz mümkündür. Buna göre gazete Başbakan'ın sözlerine karşıt bir söylem üretmek üzere **Türkiye'nin dört bir yanından protestolardan** bahsetmiştir. Haberin hemen altında yer alan “Tepki için kendilerini zincirlediler” başlığı taşıyan kısa haberle de açıklamaya tepki verilmek istendiği söylenebilir. Ancak burada bir sorun gözlemlenmektedir. Çünkü haber dilinde tırnak içinde verilen cümleler, muhatabın direkt cümlelerinden oluşmaktadır. Oysa gazete *“Kur'an'da yazıyor”* alt başlığını kullanmasına rağmen, Başkanın ağzından böyle bir söz çıkmadığı bilinmektedir. Haberde kısa ve net cümleler kurulduğu gözlemlenmektedir: *“Kürtaj tartışmasına dün Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez de katıldı”* gibi. Başkanın fotoğrafının kullanıldığı haberde *“Bedenimiz Bizimdir, Haddinizi Bilin!”* pankartı açan kadınların fotoğrafının görsel olarak kapladığı alan dikkat çekmektedir.

Sözcü'nün yayımladığı ikinci haber ise “CHP: Mesaj Meclis'e ise yanlış” başlığını kullanmıştır. CHP Grup Başkanvekili Hamzaçebi'nin açıklamalarının yer

aldığı haberde, Hamzaçebi'nin tepki gösterdiği dile getirilmektedir. Kısa olarak verilen haberde fotoğraf da kullanılmamıştır.

8. STAR

Star gazetesi 5 Haziran 2012 tarihinde manşetten yayımladığı haberinde “Kürtaja fetva yok” başlığını kullanmıştır. Haber spotunun “*Bilim adamları, bize kesin, bilimsel verilerek dayanarak döllenmiş yumurta hücrelerinin anneden bağımsız bir insan olduğunu söylediği müddetçe kesinlikle cinayettir.*” olarak seçildiği görülmektedir. Diyanet İşleri Başkanı Görmez'in cümleleri doğrudan aktarılmıştır. Yazılı haberlerde kullanılan ve genellikle “x şahsıdedi” şeklindeki giriş yerine doğrudan Başkan'ın sözleri tırnak içinde aktarılmıştır. Bu husus, Diyanet İşleri Başkanlığı ile gazetenin aynı görüşe sahip olduğu anlamı taşımaktadır. Hatta Diyanet'in görüşü pekiştirilerek aktarılmıştır. Haber manşetinde diğer gazetelerde görülmeyen bir mizanpaj daha dikkat çekmektedir. Başkanın cümleleri, “*Anne karnındaki cenin bağımsız bir insandır*” ve “*Kadın meselesi değil müsebbibi erkektir*” başlıkları altında doğrudan aktarılmıştır. Pek çok gazetede bulunmayan bu uygulama, Star gazetesinde en çok dikkat çeken özelliktir. Bu noktada Star gazetesinin Diyanet İşleri Başkanı Görmez'in açıklamalarını, haber diline dahi çevirmeden birebir yansıttığını söylemek yerinde olacaktır.

Gazetenin haberi on dokuzuncu sayfadan tırnaksız olarak “*Bilimin dışında, mazeretsiz yapılan her kürtaj cinayettir*” başlığı tercih edilmiştir. Haberde Diyanet İşleri Başkanı'nın sözleri “*Diyanet ilk fetvasını 1956 yılında verdi*”, “*Bosna için alınan kararın özel sebebi var*”, “*Bilim aksini demedikçe kararımız değişmez*”, “*Bedenimiz bizim mülkiyetimiz değil*”, “*Bu konuda en büyük müsebbib erkekler*” alt başlıklarıyla doğrudan aktarılmış. Konumuzla ilgili haber başlığı ve alt başlıklar dikkate alındığında Diyanet İşleri Başkanı Görmez'in açıklamasının gazete tarafından içselleştirildiğini, desteklendiğini, pekiştirildiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Haberin ana olayında, Diyanet İşleri Başkanı Görmez'in yaptığı açıklamanın bütünü vardır. Haberde Başkanın açıklamalarının tamamına yer verilmiştir.

Haberin mikro yapısı ele alındığında şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır: Haberde yalın bir dil kullanıldığı, açıklamanın kısa cümlelerle aktarıldığı görülmektedir. Karmaşık cümlelerden kaçınılmıştır. Diyanet İşleri Başkanı'nın sözleri etken fiillerle aktarılmış, aktif fiiller kullanılmıştır. Haberde seçilen fiiller ve nitelendirmelerin de resmi söyleme uygun olarak inşa edildiği görülmektedir: "...açıkladı", "...dedi", "...kaydetti", "...vurguladı", "...anlatarak...söyledi", "..değerlendiren Görmez....devam etti" gibi.

9. TARAF

Diyanet İşleri Başkanı'nın açıklamalarının yer aldığı ilk haberini 5 Haziran 2012 tarihinde yayımlayan Taraf Gazetesi, manşetten verdiği haberinde Bekir Bozdağ'ın İl Müftüleri Semineri'nde yaptığı açıklamayı ön plana çıkarmıştır. *"Diyanet kalıyor laiklik gidiyor"* başlıklı haberde, Diyanet'in kurumsal varlığına ilişkin eleştirel bir bakışla, haber başlığı ve haber spotu hazırlanmıştır: *"Diyanet'in kendisinin laikliğe aykırı olması yetmezmiş gibi, Başbakan Yardımcısı Bozdağ, anayasadaki Diyanet maddesinin laiklik ilkesini kaldırma sinyali verdi"* Haber spotunda laik söylemin egemen olduğu görülmektedir. Ayrıca Diyanet'in *"laikliğe aykırı olması yetmezmiş gibi"* olarak tanımlanması, önemsizleştirme olarak gözlemlenmektedir.

Gazetenin manşetinde *"136. Maddeye Laiklik Ayarı"* alt başlığının yer aldığı spotta Başbakan Yardımcısı Bekir Bozdağ'ın görüşlerine dayanarak, yeni anayasada Diyanet'in görev tanımının yapıldığı 136. maddesinde yer alan *"Laiklik ilkesi görevini yerine getirir"* ifadesinin kaldırılacağı söylenmekte, *"Özensiz adımlarla olmaz"* alt başlığında ise Bozdağ'ın gerekçesine karşın uzmanların görüşlerine yer verilmektedir.

"Uzmanlar" kelimesiyle genelleştirme yapıldığı görülmekle birlikte, bu uzmanların kim olduğu iç sayfadaki haberde aktarılmaktadır. *"Kürtaj fetvası"* başlıklı alt başlıktaysa *"Diyanet'ten beklenen kürtaj fetvası geldi ama derde deva olmayacak gibi"* ifadesine yer verilmekte ve yorum olarak gösterilebilecek *"Tarih göstermiştir ki, sadece yasalar ve yasaklar çözüm olmamıştır"* cümlesi yer almıştır.

Kürtaj açıklaması bağlamında yapılan haberde, Diyanet'ten yapılan açıklamanın önemsizleştirilerek aktarıldığı açık olarak görülmektedir.

Birinci sayfada verilen haberin başlıkları ve spotları dikkate alındığında ideolojik söylemin ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Gazete, birinci sayfadan verdiği haberinde Diyanet İşleri Başkanı'nın sözlerini doğrudan eleştirel bir söylemle ele almıştır. Gazete *“Tarih göstermiştir ki, sadece yasalar ve yasaklar çözüm olmamıştır”* diyerek yapılan açıklamalara karşı tavrını göstermiştir. Haberde birinci sayfada farklı bir fotoğraf, iç sayfada farklı bir fotoğraf kullanılmıştır. Onuncu sayfada devam eden haberde farklı bir başlık kullanıldığı görülmektedir. *“Diyanet'e laiklik engelini kaldıralım”* başlıklı haberde, Bozdağ'ın açıklaması özetlenmiştir. *“Başbakan Yardımcısı Bekir Bozdağ, anayasanın 136'ncı maddesinin Diyanet İşleri Başkanlığının çalışmalarını sınırladığını savunarak: Müdahaleci bir laiklik anlayışını yansıtan bu maddeye yeni anayasada yer vermeyeceğiz.”* şeklinde seçilen haber spotunda ise, başlıkta özetlenen görüş açılmıştır:

Haberin şematik yapısına bakıldığında sonuç bölümünün ön plana çıktığı görülmektedir. Haberden şu sonucu çıkarmak mümkündür: *“Laikliğe aykırı olan ve kapatılması gereken Diyanet İşleri Başkanlığı'nın çalışmalarını düzenleyen laiklik maddesinin kaldırılması bir hata olur.”* Bu sonucu haberde yer alan “uzman”ların görüşlerinden çıkarılmaktadır. Bununla birlikte haberin devamında anayasanın söz konusu edilen 136'ncı maddesinin ne olduğu da açıklanmıştır.

“Kurumun tümünden kapatılması gerekiyor” başlıklı haberde tırnak işareti kullanılmaması ve başlıkta herhangi bir kaynağa atıf yapılmaması, bu başlığın gazetenin söylemiyle örtüştüğü anlamı taşımaktadır. Manşette yer alan *“Diyanet'in kendisi yetmezmiş gibi”* ifadesiyle birlikte dikkate alındığında, yapılan gözlem daha net ortaya çıkacaktır. *“Başbakan Yardımcısı Bekir Bozdağ'ın açıklamaları hukukçuların tepkilerine yol açtı”* spotunda yer alan *“tepkilere yol açtı”* ifadesi Bozdağ'ın açıklamalarına karşı geliştirilen söylem hakkında işaretler vermektedir. Diğer yandan seçilen hukukçuların (Prof. Dr. Kezban Hatemi, Prof. Dr. Serap Yazıcı, Prof. Dr. Yücel Sayman, Av. Erdal Doğan, Av. Bahri Belen) sadece biri dışında

diğerlerinin Diyanet'in kaldırılması yönündeki görüşleri aktarılmıştır. Bu konuda, Bozdağ'a karşı görüş bildiren kaynakların ön plana çıkarıldığı gözlemlenmektedir.

Haberde üç kaynak gösterilmiştir: "Taraf", "Anadolu Ajansı", "Dicle Baştürk". Gazete haberini yapılandırırken farklı kaynaklardan alınan bilgileri derlemiştir. Buna göre Bozdağ'ın açıklamalarının yer verildiği kısmın kaynağı olarak gazetenin kendisi gösterilmiş, Başkan Görmez'in açıklamaları Anadolu Ajansı'ndan, uzmanların görüşleri de Dicle Baştürk'ten alınmıştır. Haber, görüldüğü gibi üç ayrı açıklamadan oluşmaktadır. Farklı görüşleri bir arada vererek demokratik bir tutum oluşturulduğu söylenebilir. Ancak tarafların getirdikleri yorumlar dikkate alındığında "uzman" görüşleriyle haberin ilk sayfadaki başlık ve haber spotu göz önüne alınmalıdır. Çünkü gazetenin söylemiyle uzmanların söylemi birebir örtüşmektedir. Dolayısıyla gazete, uzman görüşlerini içselleştirmiştir.

Aynı sayfadaki bu üç açıklama karşılaştırıldığında Diyanet İşleri Başkanı Görmez'in açıklamasının önem sırası bakımından en geride kaldığını söylemek mümkündür. Bu gözlem, gazetenin manşetinde yer alan önemsizleştirici ifadelerle birlikte düşünüldüğünde daha net olarak ortaya çıkmaktadır.

Gazetenin yayınladığı ikinci haber 6 Haziran 2012 tarihlidir ve "*Diyanet fetva vermeye kalktı*" başlığını taşımaktadır. CHP Genel Başkan Yardımcısı Perihan Sarı'nın açıklamasından oluşan haberin başlığında tırnak işareti kullanılmadığı dikkat çekmektedir. "*Fetva vermeye kalktı*" ifadesiyle aslında gazete bir yönüyle Sarı'nın açıklamasını aktarırken, diğer yandan da "*Diyanet'in yapmaması gereken bir şeye kalkıştığını*" anlamı katmaktadır. Bu bağlamda gazetenin ilk haberinde kullandığı söylem ile bu haberdeki söylem birbiriyle uyumaktadır. Haberde "*CHP Genel Başkan Yardımcısı Perihan Sarı, Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez'in 'kürtaj cinayettir' açıklamasına tepki gösterdi*" spotu kullanılmıştır. Fotoğraf kullanılmayan haberde Sarı'nın açıklamasına odaklanılmıştır. Kaynak olarak "Taraf" gösterilmiştir. Bununla birlikte açıklamanın nerede ve hangi usulle yapıldığı belirtilmemiştir.

Gazete diğer iki haberini 8 Haziran 2012 tarihli nüshasında yayımlamıştır. İlki "*İstismar etmeyin*" başlığıyla birinci sayfadan verilmiştir. İl Müftüleri Semineri'nin

sonuç bildirgesinin yer aldığı haberde, Türkiye çapında yapılan kürtaj yasağı karşıtı eylemlere yer verilmiştir. *“Diyanet”in “Görüş açıklamak hakkımız” açıklaması yaptığı kürtaj konusunda TÜSİAD Başkanı Ümit Boyner de nihayet konuştu: Popülerize edilmiş polemikler doğru değil.*” Cümlesi haber spotu olarak kullanılmıştır. Haberde kadınların ellerinde pankartlarla slogan attığı bir fotoğraf kullanılmıştır. Haber spotunda iki kurum arasında karşılaştırma yapılarak haber söyleminin oluşturulduğu görülmektedir.

Haberin dördüncü sayfada farklı bir başlıkla başladığı, ayrı bir haber olarak tasarlandığı ve Diyanet ile TÜSİAD’ın görüşlerininse bu haberin en altında yer aldığı görülmektedir. *“Bu imamlar kürtaj yasağına karşı”* başlıklı haberde Muş ve Varto’da kürtaj yasağı karşıtı dilekçeye destek veren bazı din görevlilerinin görüşleri aktarılmaktadır. Haber başlığında görüldüğü gibi enformasyon eksiltimi ve genelleştirme yapılmıştır. Haber başlığında imamların kürtaja karşı duruşlarına ilişkin belli bir dönem, yer vb bilgiye yer verilmemektedir. *“Bu imamlar”* ifadesiyle görevliler genelleştirilerek haber söylemi oluşturulmuştur. Haber spotunda bu imamların kim olduğuna ilişkin bilgide detaya yer verilmiş, ancak genelleştirme yapılmaya devam edilmiştir. Haber başlığında *“bu imamlar”* ifadesi haberin spotunda *“Muş ve Varto’dan din görevlileri”* ifadesine dönüşmüştür. Haberde imamların fotoğrafları yer almazken, kürtaj karşıtı eylem yapan kadınların fotoğrafları bu haberde de kullanılmıştır. Haberde *“120 güne kadar cevaz verilir”* ve *“Erkekler de sokağa çıkıyor”* alt başlıklarında din görevlilerinin oluşturduğu sendikaların görüşleri aktarılmıştır. Haber başlıklarında tırnak işareti kullanılmadığı dikkat çekmektedir.

Haberin spotunda, *“Kadınların kaleme aldığı, ‘Kürtaj yasaklanamaz’ metnini imzalayanlar arasında Muş ve Varto’dan din görevlileri de var. Bu ülkede sadece Müslümanların yaşamadığını hatırlatan imamlar: Özgür olmayan Diyanet fetva veremez”* cümlesi yer almaktadır.

Haberde Diyanet İşleri Başkanı’nın açıklamalarına karşıt bir söylem oluşturulduğu görülmektedir. Haberin geneli kürtaj yasağı karşıtı eylem ve söylemlerle örülmüştür. Haberin genel yapısına bakıldığında şu sonucu çıkarmak

mümkündür: “İmamlar kürtaj yasağına karşıdır.” Haber, gazetenin muhabiri tarafından (Tuğba Tekerek) hazırlanmıştır. Haber fotoğrafında herhangi bir kaynak belirtilmediği görülmektedir. Diyanet ve Vakıf Çalışanları Sendikası (DİVES) Muş Şubesi ve Varto Din Görevlileri Derneğinden yapılan açıklama için herhangi bir fotoğraf kullanılmamıştır.

Başta başlık olmak üzere haberde cümlelerin kısa ve aktif yapıda seçildiği görülmektedir. Haberde sendika ve dernekten yapılan açıklamalar “...altını çiziyor”, “...söyledi”, “ifade etti”, “dedi” fiilleriyle kurulmuştur. Bununla birlikte haberde karmaşık cümleler de bulunduğu görülmektedir: “Katıldıkları bir toplantı sırasında gündeme gelen metni imzaladıklarını, ‘Bedenim benimdir’ gibi ifadelere katılmadıklarını söyleyen Varto Din Görevlileri Derneği Başkanı Kamil Ballı Taraf’a yaptığı açıklamada, İslam’ın kürtaj konusundaki yaklaşımının belli olduğunu, buna göre cenin dahil her insanın yaşama hakkının kutsal sayıldığını ancak bu ülkede İslami kurallara göre yasa yapılamayacağını söyledi” cümlesinde olduğu gibi. Buradan şunu söylemek mümkündür. Gazetenin başlıklarda ve haber spotunda oluşturduğu haber söylemi, haber cümlelerinde görülmemektedir. Çünkü görüşü aktarılan kurumların söylemleri karmaşık cümlelerle kurulmuştur.

Dernek ve sendikaların açıklamalarının alt kısmında TÜSİAD Başkanı ve Diyanet’in açıklamalarına yer verilmiştir. TÜSİAD Başkanı’nın sözleri “Bu tartışma nereden çıktı”; Diyanet’ten yapılan açıklamada “Görüş açıklamak hakkımız” başlıklarıyla verilmiştir. Haber başlıkları tırnak işareti kullanılmadan aktarılmıştır. Haber girişleri açıklamaların nerede yapıldığıyla başlamaktadır. “Görüş açıklamak hakkımız” başlıklı kısımda İl Müftüleri Semineri’nin sonuç bildirgesine yer verilmiş ve bildirgenin kürtaj bölümü ön plana çıkarılmıştır. İki haberde de konuyu açıklayanların söylemleri haber söylemine dönüşmüştür.

8 Haziran 2012 tarihli ikinci haberse CHP lideri Kılıçdaroğlu’nun yaptığı açıklamayla ilgilidir. “*Dar kalıpları artık yikalım*” başlıklı ve birinci sayfadan verilen haberde, konumuzla ilgili bölüm iç sayfada “*Diyanet’e siyaset eleştirisi*” alt başlığı taşımaktadır. Gazete Kılıçdaroğlu’nun konuyla ilgili açıklamasından sadece

bir cümleye yer vermiştir. Dolayısıyla haberin üzerinde yeterli bir analiz yapmak mümkün görünmemektedir.

10. TÜRKİYE

Türkiye gazetesi, 5 Haziran 2012 tarihli haberinde Başkan Görmez'in sözlerini haber başlığı olarak seçmiştir. "*Mehmet Görmez: Herkesin yaşama hakkı var*" başlığı taşıyan haber birinci sayfadan verilmiştir. Haberın spotunda Diyanet'in kürtaajla ilgili tartışmalara "*son noktayı koydu*"ğu ifade edilmiştir. Dolayısıyla gazetenin Diyanet İşleri Başkanı Görmez'in açıklamasının gazete tarafından içselleştirildiği görülmektedir. Haber girişinde ise diğer gazetelerden farklı olarak bir başlık daha konulduğu dikkat çekmektedir. "*Çocuk Allah'ın Emanetidir*" başlıklı kısımda Başkanın sözlerine yer verilmiştir. Birinci sayfadaki haber Başkan Görmez'in fotoğrafıyla birlikte verilmiştir.

Haberin on üçüncü sayfa yer alan devamında aynı başlık kullanıldığı görülmektedir. Haber başlıklarında enformasyon eksiltimi yapıldığı görülmektedir. Haberde Başkanın yaptığı açıklamadan "*yaşam hakkı*" olgusu ön plana çıkarılmaktadır. Haber spotunda Mehmet Görmez'in açıklaması doğrudan onun sözleriyle verilmiştir. İç sayfada da Başkanın fotoğrafı kullanılmıştır. Haberde ana olayın Diyanet İşleri Başkanı'nın sözlerine dayanması, Başkanın sözlerini doğrudan tırnaklarla aktarılması gibi şematik yapılar dikkate alındığında, Başkanın sözlerinin haber söylemine dönüştüğünü söyleyebiliriz. Haber kaynağı olarak İhlas Haber Ajansı'nın muhabiri (Sefa Polat) gösterilmiştir. Haberde Diyanet'in görüşlerine muhalif bir görüşe yer verilmemiştir.

11. YENİ AKİT

İslamcı-muhafazakâr yayıncı kimliğiyle ön plana çıkan Yeni Akit gazetesi, Diyanet İşleri Başkanı'nın açıklamalarını 5 Haziran 2012 tarihinde okuyucusuyla buluşturmuştur. Manşetten verilen haberde "*Kürtaj cinayettir*" başlığı kullanılmış, "*Diyanet İşleri Başkanı Prof. Görmez Kürtaj Konusunda Son Noktayı Koydu*" ifadesi başlığın üzerine yerleştirilmiştir. Haber spotunda ise doğrudan Prof. Dr. Mehmet Görmez'in cümlelerine yer verilmiştir. Haber girişinde Diyanet İşleri

Başkanı'nın fotoğrafı kullanılmış, haberin tematik yapısı doğrudan Diyanet İşleri Başkanı'nın sözleriyle kurularak, haber söylemi oluşturulmuştur. Birinci sayfada ayrıca “*Anne bir emanetçidir*” ve “*Bütün ahlâkî sistemler*” başlıklarıyla da açıklamanın çarpıcı yönleri ortaya konmuştur. Haberin iç sayfada (on iki), Başkanın farklı bir fotoğrafıyla sürdüğü görülmektedir. Birinci sayfada kullanılan başlık ve spot aynen tekrar edilmiştir.

Diyanet İşleri Başkanı'nın açıklamalarına geniş yer ayıran *Yeni Akit*, olayın sunumunu Diyanet İşleri Başkanı'nın sözleriyle inşa etmiştir. Başkanın sözleri turnaklar içerisinde doğrudan aktarılmıştır. Haberden şu sonuçlar çıkarılabilir: “*Anne karnındaki ceninin kendi yaşam hakkı vardır, anne babası bu hakkı onun elinden alamaz.*”, “*Diyanet İşleri Başkanını açıklamalarını bilimsel temele dayandırmaktadır*”, “*Kürtaj, pek çok disiplinin ilgi alanına girer.*” Haberde kaynak bölümünde “Sakarya” yazılmış ve habere muhabir gönderilmemiştir. Gazetenin haberin içeriğini nereden temin ettiği bilinmemektedir. Haber, doğrudan Diyanet İşleri Başkanı'nın söylemleriyle inşa edilmiş, farklı kaynak veya taraflara yer verilmemiştir.

“...dedi”, “...söyledi”, “...değindi”, “...ifade etti”, “...dile getirdi” vd., fiil kullanımlarına bakıldığında Diyanet İşleri Başkanı'nın sözlerinin aktif fiillerle aktarıldığı görülmektedir. Haber başlıkları ve haber girişi kısa cümlelerden oluşmaktadır. Ayrıca gazetenin haberinde kullandığı “...kürtaj konusunda son noktayı koydu”, “...vurgu yaparak”, “...kaydederek...” kelimeleri de gazetenin açıklama karşısındaki tutumunu ortaya koymaktadır. Haberin retorik analizi edildiğinde ise fotoğraf dışında herhangi bir veriye rastlanmamaktadır. Özetle söylemek gerekirse, analiz ettiğimiz bu haberde gazete Başkan Görmez'in söylemlerini doğrudan aktaran bir konumda yer almaktadır. Gazete, Başkanın söylemlerini haber söylemine dönüştürmüştür.

Gazete aynı gün ve aynı sayfada Başbakan Yardımcısı Bekir Bozdağ'ın açıklamalarını da duyurmuştur. “*Bozdağ: Din vicdanlara hapsolmaz*” başlığı taşıyan haberde, Bozdağ'ın İl Müftüleri Seminerinde konuşmasına yer verilmiştir. Yukarıda analizini yaptığımız haberde olduğu gibi bu haberde de *Yeni Akit*, Bozdağ'ın din ve

vicdan konusundaki söylemi doğrudan aktarmıştır. Başbakan Yardımcısı Bekir Bozdağ'ın fotoğrafının kullanıldığı haberden şu sonuçları çıkarmak mümkündür: “*Diyanet, kürtajin dini durumunu açıklamak zorundadır*”, “*Din, vicdanlara sıkıştırılmaz*”. Haberdan çıkarılan bu sonuçlar, *Yeni Akit*'in muhafazakar yayın politikasıyla da örtüşmektedir. Haberde muhabir kullanılmadığı bunun yerine “Sakarya”nın telaffuz edildiği görülmektedir. “...dedi”, “ifade etti”, “söyledi”, “bildirdi” vd., fiillerde görüldüğü gibi, etken fiillerle Bozdağ'ın açıklamaları haberleştirilmiştir.

Gazetenin ideolojik söyleminin ortaya çıktığı bir haber, CHP Genel Başkan Yardımcısı Perihan Sarı'nın yaptığı açıklamaya ilişkin haberdir. Gazetenin 6 Haziran 2012 tarihli “*Kürtaj, Diyanet'i İlgilendirmezmiş!*” başlığı taşıyan haberin yalnızca başlığını da inceledik bunu görmemiz mümkündür. Çünkü haberin henüz başında, önemsizleştirme yapıldığı görülmektedir. Gazete, CHP'nin söylemine karşı söylemle Arı'nın yaptığı açıklamayı aktarmaktadır. Haber başlığında bir ima/ alaya alma sezilenmektedir. Haberin spotunda “*İnsan hayatını konu alan bir olayda Diyanet'in yaptığı açıklama CHP'yi rahatsız etti*” cümleleri yer almış, gazete, Arı'nın yaptığı açıklama karşısında kendi konumunu açığa koymuştur. Haber spotunda görüldüğü gibi gazete, Diyanet'ten yapılan kürtaj açıklamasını bir dini konu olarak değil “*insani konu*” olarak görmekte, bu anlamda Diyanet'in açıklamalarını desteklemektedir. Onuncu sayfada okuyucusuyla buluşan haberde Arı'nın fotoğrafı da kullanılmıştır. Haber başlığında enformasyon eksiltimi yapıldığı, spotunda ise haber Arı'nın açıklaması olmasına rağmen “*CHP'yi rahatsız etti*” denilerek genelleştirme yapılmıştır. Haberde Arı'nın yaptığı açıklamanın sunumu, eleştirel bir perspektifle yapılmıştır. Açıklamanın tamamı okuyucuyla paylaşarak bir taraftan Arı'nın söylemleri doğrudan aktarılırken diğer taraftan bu açıklama karşısında gazete kendini konumlandırmıştır.

Haber başlığı ve cümlelerinin kısa olarak seçildiği görülmektedir. Bununla birlikte haber basit yapıda cümlelerle kurulmuştur. Haberde Sarı'nın yaptığı açıklama, “...rahatsız etti”, “...ileri sürdü”, “..iddia etti” fiilleriyle haberleştirilmiştir. Daha öncede belirttiği gibi ideolojik söylemin ortaya çıkarılmasında kelime seçimleri büyük önem taşımaktadır. “..söyledi” veya

“..kaydetti” fiilleriyle “..ileri sürdü” fiili aynı açıklama için kullanılabilmekte, farklılık gazetenin söyleminde yatmaktadır.

Gazetenin 6 Haziran 2012 tarihinde sunduğu ve “*Hayat Vakfı’ndan kürtaja tepki*” başlıklı haber Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez’in söyleminin yeniden üretilmesi nedeniyle analize dahil edilmiştir. Haberde Hayat Sağlık ve Sosyal Hizmetler Vakfından yapılan kürtaj açıklaması aktarılmıştır. Onuncu sayfadan verilen haberde açıklamaya odaklanıldığı görülür. Haber başlığında enformasyon eksiltimi ve genelleştirme yapıldığı görülmektedir. Adı geçen vakfın adı kısaltılarak “Hayat Vakfı” olarak yazılmıştır. Haber spotunda “*Gündemin baş maddesi olmaya devam eden ve son olarak da Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez’in “cinayettir” dediği kürtaja tepki dinmiyor. Tepkisini yaptığı yazılı bir açıklamayla ortaya koyan Hayat Sağlık ve Sosyal Hizmetler Vakfı, kürtajın bir hayat hakkı ihlali olduğunu bildirdi. Kürtajın tıbbileştirilerek ticaretin bir nesnesi haline getirilmesine karşı çıkan Hayat Vakfı kürtajın, gayrimeşru ilişkilerden doğan kötü sonuçların temizlenmesi adına kullanıldığına dikkat çekti*” ifadeleri yer almaktadır. Haber spotunda kürtaj, gündemin “baş maddesi” olarak belirtilerek Mehmet Görmez’in “*kürtaj cinayettir*” sözü yinelenmiştir. Haberde fotoğraf kullanılmıştır. Haberin, kaynakların söylemiyle inşa edildiğini alt başlıklarda da görmek mümkündür: “*Kürtaj, gayr-ı meşru ilişkilerin gizlenmesidir*”, “*bu vahşet acilen denetim altına alınmalıdır*”, “*Sağlık sektörü normal olanı ticarileştiriyor*” alt başlıkları tırnaksız olarak doğrudan aktarılmıştır. Haberde açıklama, kaynağın söylemi doğrultusunda hazırlanmış, vakfın yaptığı açıklama haberin söylemine dönüşmüştür.

Haberin giriş cümlesinde Recep Tayyip Erdoğan’ın gündeme getirdiği kürtaja tepkilerin “*çiğ gibi büyüdüğü*” ifade edilerek gazete muhafazakar yayın politikasını yansıtmaktadır. Bununla birlikte gazete “*12 Eylül Cuntası’nın kanun çıkararak önünü açtığı kürtaj*” ifadesini kullanarak darbe karşıtı söylem dile getirmiştir. Gazete bu haberde aslında genel söylemini yinelemektedir. “Bir tepki de Hayat Sağlık ve Sosyal Hizmetler Vakfı’ndan geldi” diyerek kürtaja karşı yapılan açıklamaya destek verilmiştir.

Haberde kaynakların söylemleri doğrultusunda olayın açıklandığı görülmektedir. Haberden şu sonuçlar çıkarılabilmektedir: *“Kürtaj bireysel değil toplumsal bir sorundur ve hassasiyetle üzerinde durulmalıdır”, “Türkiye’de sağlık sektörü kürtaj konusunda ticarileşmiştir.”* Haber, gazetenin muhabiri (Şuayip Alabay) tarafından hazırlanmıştır. Haberde seçilen cümlelerin aktif yapıda oldukları görülmektedir: *“...bildirdi”, “...dikkat çekti”, “...dedi”, “...değerlendirmesinde bulundu”, “çağrısında bulundu”* fiillerinde olduğu gibi. Haberde ayrıca basit cümlelere yer verilmiştir. Haber spotunda olduğu gibi.

Haberde yer alan *“kürtaja tepki dinmiyor”, “kürtaja tepkisini ...ortaya koyan”, “kürtaja tepkiler çığ gibi büyüyor”, “...bir tepki deVakfı’ndan geldi”* kelimelerinde görüldüğü gibi, gazetenin kürtaja bakış açısı, haber söylemini oluşturan haber kaynağını destekler niteliktedir. Haberde kullanılan alt başlıklarda açıklama yapılan kurumun görüşleri doğrudan, tırnak işareti kullanılmadan verilmektedir.

Diyanet İşleri Başkanı’nın açıklamalarının yer aldığı ve gazetenin ideolojik söyleminin ortaya çıktığı bir diğer haberde CHP İstanbul Milletvekili İhsan Özkes’in açıklamalarına ilişkindir. 7 Haziran 2012 tarihinde on birinci sayfadan *“Böyle olur CHP’nin imamı”* başlığıyla aktarılan haberde Özkes’in Diyanet İşleri Başkanı’nın açıklamalarına karşısında yaptığı açıklama haberleştirilmiştir. Haber başlığında gazetenin CHP’ye yönelik bir ima bulunmaktadır. Haberin spotu: *“CHP’nin imamı olarak bilinen eski müftü İhsan Özkes, kürtaja destek veren çevrelerle aynı görüşte birleşti. CHP İstanbul Milletvekili İhsan Özkes, “Diyanet İşleri Başkanı cübbesini çıkarсын, öyle siyaset yapsın” dedi.*

Haberin spotunda Özkes’in yaptığı açıklamaya dayanılarak gazetenin kürtaj karşıtı bir söylem oluşturduğu dikkat çekmektedir. *“..Özkes, kürtaj destek veren çevrelerle birleşti”* ifadesi kullanılırken, *“CHP’nin imamı”* ve *“eski müftü”* olarak tanımlanmış, böylelikle gazete siyasi olarak çizgisini de sergilemiştir. Çünkü Özkes’in yaptığı açıklama partiyle ilintilendirilmiş ve eleştirel bir sunumla haber yapılmıştır. Gazetenin yaptığı haberde başlık ve spot dışında, ideolojik bir söylem bulunmamaktadır. Haber başlığında İhsan Özkes’e eleştirel bir yaklaşım

sergilenirken haber içeriğinde onun söylemi haber söylemine dönüşmüştür. Haberde kaynak olarak “TBMM” gösterilmiştir.

“...birleşti”, “...dedi”, “...eleştirdi”, “...hatırlattı”, “...diye konuştu” fiillerinde görüldüğü gibi haberde aktif bir yapı kurulmuştur. Haberin basit cümlelerle kurulduğu da dikkat çekmektedir. Haberde kullanılan “CHP’nin imamı”, “kürtaja destek veren çevrelerle aynı görüşte birleşti”, “öne sürerek” kelimelerinden yapılan açıklamaya eleştirel bir bakış açısıyla bakıldığını söylemek mümkündür. Özetle söylemek gerekirse gazete, bu haberinde bir taraftan kendi söylemini inşa ederken, diğer taraftan da Özkes’in söylemlerini aktarmaktadır.

Diyanet İşleri Başkanı’nın sözlerine yönelik açıklamalardan biri de CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu tarafından yapılmıştır. Yeni Akit gazetesinin 8 Haziran 2012 tarihinde yaptığı haber doğrudan Diyanet İşleri Başkanı’nın açıklamalarına dayanmamakta, Başkan’a yapılan eleştiri küçük bir kısımda ele alınmaktadır. “*CHP’de zirve çatlağı*” başlığı taşıyan haberde bu nedenle doğrudan konumuzla ilgili olan kısa bölümdeki kelime seçimlerini dikkate almak durumundayız. Haberde “*Kılıçdaroğlu yine Diyanet’i hedef alarak.....dedi*” ifadesinde eleştirel bir tutum sergilenmiştir.

12. YENİ ŞAFAK

Yeni Şafak, Diyanet İşleri Başkanın açıklamalarını ilk olarak 5 Haziran 2012 tarihli manşetinde “*Bebek Ailenin Mülkü Değildir*” başlığıyla okura taşımıştır. Haber başlığında Diyanet İşleri Başkanı’nın sözleri doğrudan tırnaksız olarak aktarılmıştır. Haber başlığında enformasyon eksiltimi yapıldığı görülmektedir. Haberin spotunda Başkan Görmez’in yaptığı açıklamadan “*Ne annesinin ne de babasının, onun (anne karnındaki ceninin) üzerinde mülkiyet hakkı olmadığı gibi, onun hayatından vazgeçme, sonlandırma yetkisi de yoktur. İnsanın hayat hakkı, bedeni üzerindeki hakkı, bir mülkiyet hakkı değildir*” cümlesi ön plana çıkarılmıştır. Haberde Diyanet İşleri Başkanı’nın sözlerini özetleyen cümleler (*Yaşam hakkı dokunulmazdır, Görevimiz onu yaşatmaktır, Anne sahip değil emanetçidir*) alt başlık olarak doğrudan aktarılmıştır. Haberde İl Müftüleri Semineri’nin açılışından bir fotoğraf verilmiştir.

Haber, on birinci sayfada devam etmektedir. Farklı başlık ve farklı spotun kullanıldığı haberde Diyanet İşleri Başkanı Görmez'in farklı bir fotoğrafı da kullanılmıştır. Haberin başlığının “*Ceninde annenin mülkiyeti yoktur*” şeklinde değiştiği görülmektedir. Spotta ise, “*Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Mehmet Görmez, son günlerde yaşanan kürtaj tartışmalarına ilişkin olarak bu önemli konunun çağın bize dayattığı ideolojik zeminde değil, insan, bilim, ahlak ve hukuk zemininde müspet bir diyalog kurarak konuşulması gerektiğini söyledi*” ifadelerine yer ayrılırken, “*Ceninde mülkiyet hakkı yoktur*” sözleri ayrı bir kutucuk içinde tırnaklar içinde aktarılmıştır

Haberde ana olayın sunumu Diyanet İşleri Başkanı'nın sözleri oluşturmaktadır. Haberde Diyanet'in kürtaj konusunda geçmişte yaptığı açıklamalara değinilmiş, ancak bu, Diyanet İşleri Başkanı'nın sözleriyle aktarılmıştır. Haber kaynağı olarak “Sakarya” gösterilmiştir.

Haberde “...ifade etti”, “...dedi”, “...diye konuştu”, “...söyledi”, “...tespitinde bulundu”, “...kaydetti” fiillerinin kullanıldığı ve böylelikle Görmez'in açıklamalarının aktif cümlelerle aktarıldığı görülmektedir. Haberin başlık ve spotunda kullanılan kısa ve basit cümleleri, haberin tamamında görmek mümkün değildir. Zaman zaman basit, zaman zaman karmaşık cümleler kurulduğu söylenebilir. Haberde ayrı bir başlık kullanılmış ve Bosna'da tecavüze uğrayan kadınların kürtaj konusunda ne yapabileceklerine de değinilmiştir. Başkan Görmez'in yaptığı açıklamaya dayanılarak yapılan haberde “Bosna'daki tecavüzlere İslam'ın izzeti açısından bakıldı” başlığı kullanılmıştır. Burada da enformasyon eksiltimi yapıldığı görülmektedir. Çünkü Bosna'daki tecavüzlerin zamanı verilmemiştir. Haberde Başkanın sözleri tırnak içinde doğrudan aktarılmıştır. Başlıkta da aynı durumu görmek mümkündür.

13. ZAMAN

Zaman gazetesi, Diyanet İşleri Başkanı'nın açıklamalarını 5 Haziran 2012'de tırnak içinde “*Meşru mazerete olmadıkça kürtaj yaptırmak haram ve cinayettir*” başlığıyla okuruna duyurmuştur. Haber başlığında tırnak işareti kullanıldığı görülmektedir.

Haberin başlığından metnin içeriğiyle ilgili olarak konusunda şunları çıkarabilir: “*Kürtaj yaptırmak haram ve cinayettir*”, “*Kürtajın haram ve cinayet olmaması meşru mazeret şartına bağlıdır.*”

“... Diyanet İşleri Başkanlığı’ndan *net* cevap geldi” cümlesi gazetenin kürtaj konusundaki yaklaşımını sergilemektedir. Haberde “*Kürtajın asıl sorumlusu erkektir*” alt başlığının tırnak kullanılmadan aktarıldığı, dolayısıyla bu iki kullanım, Diyanet İşleri Başkanı Görmez’in sözlerini içselleştirildiğini göstermektedir. Üçüncü sayfadan verilen haberde Diyanet İşleri Başkanı’nın fotoğrafı kullanılmıştır.

Diyanet İşleri Başkanı’nın sözleriyle inşa edilen haberden şu sonuçları çıkarmak mümkündür: “*Anne ve babanın bebek üzerinde mülkiyet hakkı yoktur*”, “*Bilimsel açıklamalar, kürtajın cinayet olduğunu göstermektedir*”, “*Kürtaj sadece kadını ilgilendiren bir şey değildir.*” Haberde olayın/ açıklamanın sunumunda Başkanın söylemlerini destekleyen bir üslup kullanıldığı görülmektedir. Çıkarılan sonuçlardan da bunu görmek mümkündür. Haberin, gazetenin muhabiri (Salih Hamurcu) tarafından yazıldığı görülmektedir.

“...söyledi”, “...dedi”, “...değindi”, “...dikkat çekti”, “...şöyle devam etti” fillerinin kullanılarak, Başkan Görmez’in sözlerinin aktif cümlelerle duyurulduğu ve basit cümlelere yer verildiği görülmektedir. Başkanın sözlerini “*herkesin içine düştüğü bir hataya da işaret etti*”, “*net cevap geldi*” nitelemeleriyle kullanan gazetenin bu anlamda Başkanın söylemlerine destek verdiği ortaya çıkmaktadır. Haberde fotoğraf kullanılarak içeriğin inandırıcılığı artırılmıştır.

CEMEVİ HABERLERİNİN SÖYLEMİ

Haber söylemini çözümleyeceğimiz ikinci olay, Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez’in İstanbul Erikli Baba Türbe ve Tekkesini Koruma Yaşatma ve Kültür Dayanışma Derneği’ne (Cemevi) 27 Mayıs 2011 tarihinde yaptığı ziyarettir.

Türkiye’de Alevilik ve cemevlerinin statüsü, son dönemlerde sıklıkla üzerinde durulan bir konudur. Toplumda Aleviliğin İslam’dan bağımsız kılınamayacağı, ayrı bir din olmadığı ve cemevlerinin camiye alternatif bir mabet olmadığı yönünde görüşleri bulunanlarla birlikte tam tersini savunan kimseler de bulunmaktadır. Bu

araştırmanın kapsamının oldukça dışında olan bu görüş ayrılığı, ibadet kavramıyla doğrudan ilgili olması ve görevleri arasında “*ibadet yerlerini yönetmek*” bulunması nedeniyle Diyanet İşleri Başkanlığının uzun zamandan beri gündeminde yer almıştır. Alevilik konusunun hassasiyeti, Diyanet ile Aleviler arasında kurulan iletişimde de kendini göstermektedir. Zaman zaman Alevi-Bektaşî kesiminden Diyanet’e ziyaretler yapıldığı, Diyanet’in televizyon programlarında Alevi kesiminden kaanat önderlerine yer verildiği, “*Alevi Bektaşî Klasikleri*”nin Diyanet tarafından hazırlandığı bilinmektedir. Bugüne kadar yapılan hizmetler ve atılan adımlar, birlikte yaşama kültürünün bir göstergesi olarak görülmektedir. Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez’in cemevine yaptığı ziyaret, bu anlayışın önemli bir basamağını oluşturmaktadır.

Konu olarak Mehmet Görmez’in cemevi ziyaretini ele almamızın nedeni, “cemevinin ibadethane olmadığı” konusunda görüşleri (EK-4) bulunan Diyanet İşleri Başkanlığının en üst kademesinde yer alan Prof. Dr. Mehmet Görmez’in cemevine yaptığı ziyaretin nasıl “anlatıldığıdır”. Böylelikle gazetelerin ziyaret konusunda nasıl bir söylem oluşturduğu, cemevlerini tanımlamada hangi görüşe yakın durduğu, yani bir taraflılık sergileyip sergilemediği ortaya konacaktır.

MAKRO VE MİKRO YAPININ ANALİZİ

1. AKŞAM

Akşam gazetesi, Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez’in cemevine yaptığı ziyareti ilk olarak 25 Mayıs 2011’de “*Diyanet’ten cemevine sürpriz ziyaret*” başlığıyla okuruna duyurmuştur. Birinci sayfadan aktarılan haberin başlığında enformasyon eksiltimine gidilerek (cemeviyle ilgili bilgiye yer verilmemiş) özetleme yapıldığı görülmektedir. Cemevinin yeri ve adıyla ilgili bilgiyi haber spotunda görmekteyiz. Başlı başına haber değeri taşıyabilecek ziyaretin “sürpriz”liği belirtilerek olayın ilgi çekiciliği artırılmıştır. Haberin spotunda yer alan “*Alevilerle birlikte yemek yiyecek*” ifadesinde genelleştirme yapıldığı ve haber söylemindeki “Alevilerin yaptığı yemek yenmez” şeklinde oluşan önyargının da yıkılacağına yer verilmektedir. Haberin birinci sayfasında sunulan kısmında herhangi bir fotoğraf kullanılmamıştır.

Haberin on üçüncü sayfadan devam eden kısmında başlığın değiştiği ve “*Diyanet’ten Alevilere tarihi ziyaret*” başlığının tercih edildiği görülmektedir. Haber başlığında dernekte bulunan Aleviler genelleştirilerek, Alevilerin çoğunluğu kastedilmiştir. Haber spotunda yeniden Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez’in, “*cumhuriyet tarihinde bir ilke imza atacağı*” öne çıkarılarak haberin ilk sayfasında da kurulan söylem, güçlendirilmiştir. Gazete haber spotunda yapılan ziyareti “kardeşlik” kavramıyla açıklamış ve “*Görmez, İstanbul’daki Erikli Baba Kültür Derneği ve Cemevi’ni ziyaret ederek, “Alevisiyle, Sünnisiyle hepimiz bu ülkenin insanıyız, kardeşiz” diyecek*” ifadelerine yer verilmiştir. Haberin alt başlıklarında “*Neden Erikli Baba*”, “*Kardeşlik Mesajı Verecek*” ve “*Klasikleri Basmıştı*” şeklinde seçilen ifadelerden görüldüğü gibi Diyanet İşleri Başkanlığının söylemleri destekleyen bir yapı oluşturulmuştur. Habere ilişkin ilk sayfada fotoğrafa yer verilmezken on üçüncü sayfada Mehmet Görmez’in fotoğrafına yer ayrıldığı görülmektedir.

Haberin geneline bakıldığında Diyanet İşleri Başkanının yapacağı ziyaretin önemine, anlamlı oluşuna vurgu yapıldığı görülmektedir. Ziyaret, olumlu mesajlar içeren bir ifade bütünlüğüyle okuyucuya aktarılmıştır. Haberden şu sonuçlar çıkarılabilir: “Diyanet İşleri Başkanının cemevine yapacağı ziyaret tarihi bir adımdır.”, “Diyanet, kardeşlik mesajı vermekle birlikte daha önce de Alevilere yönelik olumlu girişimlerde bulunmuştur.” Sonuçlardan görülebileceği gibi gazete, bu haberinde Diyanet’ten yapılan ziyareti olumlu bir yaklaşımla aktarmış, haberde Diyanet’in “cemevi ibadethane değildir” açıklamasına değinilmemiştir.

Gazetenin muhabiri (Volkan Yanardağ) tarafından kaleme alınan haberde aktif cümleler kullanıldığı (... bir ilke imza atacak, ...vurgu yapacak gibi) ve cümle yapılarının basit olduğu görülmektedir. Haberde seçilen kelimelerden de yapılan ziyarete, olumlu bir yaklaşım sergilendiği göze çarpmaktadır. Örneklerden hareketle: “...Cumhuriyet tarihinde bir ilke imza atacak.”, “... batıl inançları kırmak için cemevinde lokma yiyecek.”, “...vurgu yapacak”, “...dedelerin... Almanya’da...Alevilerle bir araya gelmelerini sağlamıştı.”

Akşam gazetesi ziyaretten bir gün sonra, 28 Mayıs 2011 tarihli nüshasında söz konusu ziyarete geniş bir yer ayırmıştır. “*Diyanet canlarla bir oldu*” başlığı taşıyan haber birinci sayfadan okuruna duyurulmuştur. Haberin başlığında Diyanet İşleri Başkanı kastedilerek “Diyanet” ifadesi kullanılmış ve Alevilerin bir kısmı kastedilerek “canlar” denmiş, böylelikle genelleştirmeye gidilmiştir. Bununla haberin özet halinde başlığa taşındığını söyleyebiliriz. Gazetenin bir önceki gün aktardığı birlik söylemini bu başlıkta da görmek mümkündür. Başlıkta seçilen “..bir olmak” fiilinden bunu çıkarabiliriz. Haber spotunda da bir önceki gün yapılan haberdeki gibi birlik ve kardeşlik teması aktarılmıştır, özetleme yapılmaya devam edilmiştir:

*Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez, Zeytinburnu’ndaki Erikli Baba Cemevi’ni ziyaret etti. “Bin yıldır bu topraklarda **birlikte yaşadık. Allahımız, Peygamberimiz, dinimiz, kitabımız bir.** Buraya canlarla lokma yemeye geldim” diyen Görmez’e Cemevi Başkanı Metin Tarhan **aynı yakınlıkta karşılık verdi:** Ziyaret, Alevi-devlet ilişkileri açısından çok önemli bir hafıza oluşturdu. Başkanımızın ‘Lokmanızı paylaşmak istiyoruz’ demesi bir incelik”*

Haberde Diyanet İşleri Başkanı Görmez ile Erikli Baba Derneği ve Cemevi Başkanı Tarhan’ın tokalaşırken çekilen fotoğrafına yer verilmiştir. Kullanılan fotoğrafın da haberin başlık ve spotunda görülen “birlik söylemi”yle uyduğu söylenebilir.

Haber on dördüncü sayfadan devam etmektedir. Burada farklı bir başlıkla “*Diyanet cemevinde canlarla buluştu*” denilerek buluşmanın nerede gerçekleştiğine ilişkin dar bir bilgi verilmiştir. Haberde başlığında ilk sayfada olduğu gibi “canlar” ifadesine yer verildiği ve genelleştirme yapılmıştır. Haberin spotunda kullanılan “Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez, Zeytinburnu Kazlıçeşme’deki Erikli Baba Kültür Derneği ve Cemevini ziyaret etti” cümlede, haberin başlığında yer alan bilgilerin biraz daha genişletildiği görülmektedir. Ziyaretin gerçekleştiği yerle ilgili daha detaylı bilgiye yer ayrılmış, “Erikli Baba Cemevi” ifadesi genişletilerek “Erikli Baba Kültür Derneği ve Cemevi” olarak açıklanmıştır. Haberde kullanılan fotoğrafların haber içeriğine uygun olarak seçildiği görülmektedir. Sözelimi Diyanet İşleri Başkanı Görmez’in “...canlarla lokma yemeye geldim” ifadeleri,

yemek masasında çekilen bir fotoğrafın kullanımıyla; "... Alevi –Bektaşî kitaplarından oluşan bir set hediye etti" cümlesine uygun olarak da hediyeleşme anında çekilen bir fotoğraf kullanılmıştır. Bu itibarla, haberin genel anlatımıyla fotoğrafın kullanımında uygunluk olduğunu söyleyebiliriz. Ziyarete yapılan konuşmalardan çok ziyaretin içeriğiyle ilgilenilen haberin bu noktada ideolojik bir söylem oluşturduğunu söylemek mümkün görünmemektedir. Haberde Diyanet İşleri Başkanı Görmez'in ziyarete sarf ettiği sözleri ve eylemleri Görmez'in yaptığı "Ben canlarla lokma yemeye geldim, ziyaret ettim. Aslında her zaman olması gereken sıradan bir dostluk ziyaretinin bu kadar olağanüstü gösterilmesinin mahcubiyetini yaşıyorum" şeklindeki açıklama, hediye edilen "İncinsen de incitme" yazılı bir tablo ile Alevi- Bektaşî klasiklerinden bahsedilmiştir) öncelikli olarak aktarılırken, Diyanet İşleri eski Başkanı M. Nuri Yılmaz'ın cemevine ilk ziyaret gerçekleştiren Başkanın kendisi olduğu yönündeki açıklaması geri plana alınmıştır. Haberde önemli olanın öne çıkarıldığı düşünüldüğünde gazete, Nuri Yılmaz'ın yaptığı açıklamaya alt satırlarda yer vermiş ve önemlilik derecesini düşürmüştür Bu durumu haberde yer alan "*Ziyaretten Notlar*" alt başlığında yer verilen "Tunceli Alevi Dernekleri Kurucularından Alırıza Bilir: 'Seçimler öncesinde bu ziyareti samimi bulmuyorum'" açıklaması da aynı şekilde haberin alt kısımlarında aktarılmıştır. Bu nedenle Diyanet'in yaptığı ziyaretin önem derecesi, yapılan diğer açıklamaların önüne geçmiştir. Haberin gazete muhabiri (Bülent Şanlıkan) tarafından yazıldığı haberde belirtilmektedir. Haberde Diyanet İşleri Başkanının yaptığı açıklamayla birlikte farklı görüşlere yer verilmiş olması önemlidir. Çünkü haberin söylemi, tek bir tarafa bakan bir yüz olarak hazırlanmamış, farklı görüşlere yer verilmiştir. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi ziyarete ilişkin eleştiri mahiyetindeki açıklamalara haberin alt sıralarında yer verilmiştir.

Mikro yapı dikkate alındığında, "Görmez, 'Ben canlarla lokma yemeye geldim, ziyaret ettim' dedi." cümlesinde görüldüğü gibi haberin genel olarak basit ve aktif yapıda cümlelerle kurulduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca gazetenin, Aleviliğin İslam dışı görülmemesi ve cemevlerinin statüsü konusunda Diyanet'in görüşlerine yer vermediği görülmektedir. Bu yönüyle gazete, ziyareti arka planından kopararak aktarmıştır.

2. AYDINLIK

Gazetede, cemevi ziyaretiyle ilgili herhangi bir habere rastlanmamıştır. Bilindiği gibi gazetelerde hangi olayın yayınlanacağı, hangi olayın hangi sayfada yer alacağı gibi hususlar önemle üzerinde çalışılan bir konulardır. Bir olayın manşetten veya sürmanşetten yayınlanması, birinci sayfada yer alması o olaya gazetenin verdiği önemi göstermektedir. Bu, gazetede yer almayan bir konunun, o ölçüde önemsiz görüldüğü anlamını beraberinde getirmektedir. Aydınlik'ın Cumhuriyet tarihinde ilk defa gerçekleşen bir ziyarete karşı kayıtsız kalması düşündürücüdür. Toplumsal birlik ve beraberlik mesajları içeren bir ziyaretin televizyon, gazete, internet medyalarında yayınlandığı, ajansların neredeyse tamamı haberi servis ettiği halde Aydınlik'ın ziyarete yönelik önemsizleştirici politikası anlamlı görünmemektedir.

3. CUMHURİYET

Cumhuriyet, konumuzla ilgili ziyareti 28 Mayıs 2011'de "*Diyanet cemevinde*" başlığıyla okurlarına duyurmuştur. Haber başlığında enformasyon eksiltimi yapılarak özetlemeye gidildiği görülmektedir. "Diyanet" ve "cemevi" genel ifadeleri yansıtmakta. Ancak haber, Diyanet İşleri Başkanı ve Erikli Baba Kültür Derneği ve Cemevi hakkındadır. Dolayısıyla haber başlığında bilgi eksiltimi yapıldığı söylenebilir. Başlıkta verilen genel bilgilerin haber spotunda açıldığı görülmektedir. Sözelimi, "Diyanet" yerine "Diyanet İşleri Başkanı"; "Cemevi" yerine "*Erikli Baba Kültür Derneği ve Cemevi*" kullanılmıştır. Haber spotunda (*Diyanet İşleri Başkanı, Cumhuriyet tarihinde dün ilk kez Zeytinburnu'nda Erikli Baba Kültür Derneği ve Cemevi'ni ziyaret etti*) bir anlam karmaşası olduğu dikkat çekmektedir. "*Cumhuriyet tarihinde ilk kez bir Diyanet İşleri Başkanı Cemevini ziyaret etti*" ifadesiyle "*Diyanet İşleri Başkanı, Cumhuriyet tarihinde dün ilk kez cemevini ziyaret etti*" ifadesi, birbirinden ayrı anlamlar içermektedir. Gazete ziyaretin cumhuriyet tarihinde yapılan ilk ziyaret olduğunu belirtmesine rağmen bunu, farklı anlamlar barındıracak şekilde kodlamıştır. Çünkü gazetenin kullandığı spottan, "Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez'in cemevine yaptığı ilk ziyaret" anlamı da çıkmaktadır. Fotoğraf kullanılmayan haberde Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez'in "*Ben yalnızca dostlara, canlara lokma yemeye geldim. Eğer bir gecikme yaşanmışsa bu*

gecikmeden dolayı özür şahsen üzgün olduğumu ifade etmek istiyorum” şeklindeki açıklamasına da yer verilmiştir.

Gazetenin haberi sekizinci sayfadan devam etmektedir. Burada haber başlığının “*Cemeyine ilk ziyaret*” şeklinde değiştiği ve enformasyon eksiltimi yapılarak özetleme yoluna gidildiği görülmektedir. Haber başlığında ziyaretin kim tarafından yapıldığı anlaşılmamakta, kullanılan haber fotoğrafından ve haber içeriğinden Mehmet Görmez’in kastedildiği anlaşılmaktadır. Haberin spotunda ilk sayfada verilen spotun hemen hemen aynısı kullanılmış, farklı olarak “*cuma namazının ardından*” ifadesine yer verilmiştir. Haberin spotunda farklı anlama gelecek cümle seçiminin yinelenildiği görülmektedir. Haberde cemeyinde Başkan Görmez’in katıldığı yemekten bir fotoğraf kullanılarak “*Görmez ‘Alevilerin pişirdiği yenmez’ inancının kabul edilmesinin mümkün olmayacağını vurguladı*” cümlesine yer verilmiştir. Haberde ayrıca “*Görmez: Caminin alternatifi değil*” şeklinde bir alt başlık kullanılmış ve cemeyinin bir dinin mabedi, caminin alternatifi gibi gösterilmesinin dayanaktan yoksun olduğuna işaret edilmiştir.

Haberde ziyaretin içeriğine öncelik verilirken, açıklamalar sonraya bırakılmıştır. Bu nedenle haberde söylemlerden çok eylemlere odaklanıldığını söylemek mümkündür. Haberden şu sonuçları çıkarmak mümkündür: “*Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez’in cemeyi ziyareti bir ilki teşkil etmektedir.*”, “*Cemeylerinin ibadethane olarak adlandırılması noktasında Diyanet’in görüşleri değişmemiştir.*” Yukarıda da belirtildiği gibi haberde Diyanet’in geçmişte yaptığı cemeyi açıklamalarının hatırlatıldığı görülmektedir. Cemeylerinin ibadethane olarak görülemeyeceği yönündeki açıklama haberde kullanılmıştır. Haberde muhabir kullanılmadığı, kaynak olarak “*İstanbul Haber Servisi*” gösterilmektedir. Mehmet Görmez ve Metin Tarhan’ın açıklamalarının doğrudan aktarıldığı haberde, farklı görüşlere yer verilmemiştir.

Haberde cümlelerin basit ve aktif yapıda oldukları (“*Görmez...vurguladı*”, “*Görmez...ziyaret etti*”, “*...hediye etti*”, “*...dedi*”, “*... Tarhan... diye konuştu*” örneklerinde olduğu gibi) görülmektedir. Bu yönden, gerçekleştirilen ziyarete olumlu bir perspektiften bakıldığını ifade edebiliriz. Kelime seçimlerindeyse şu husus

dikkati çekmektedir: Cemevlerinin sorunlarının ele alındığı veya Alevilere yönelik batıl sayılabilecek inançların eleştirildiği cümlelerde “vurgulayarak” vb. kelimeleri kullanılarak, bu yöndeki söyleme güç kazandırıldığı anlamı çıkarılabilir. Haberde özellikle Diyanet İşleri Başkanının Alevilerle birlikte yemek yemesine odaklanılarak, fotoğraf ve metin buna göre şekillendirilmiş ve batıl bir inanca vurgu yapılarak, Diyanet İşleri Başkanı Görmez’in bu inancın kabul edilemeyeceği noktasında yaptığı açıklama ön plana alınmıştır.

4. HÜRRİYET

Hürriyet gazetesi, Diyanet İşleri Başkanı Görmez’in yaptığı ziyareti 29 Mayıs 2011 tarihinde gündemine taşımıştır. “87 yıl geciktik” başlıklı haber birinci sayfada okurla paylaşılmıştır. Haber başlığı yapılan ziyaretin gecikmeli olduğuna, odaklanmaktadır. Diyanet İşleri Başkanının sözlerinin tırnak kullanılmadan doğrudan aktarılması, kaynak söylemlerinin gazetece içselleştirildiğini göstermektedir. Haber başlığında bu sözlerin kime ait olduğuyla ilgili herhangi bir veriye rastlanmaması, enformasyon eksiltimine gidildiğini de göstermektedir. “Prof. Dr. Mehmet Görmez, 87 yıl önce kurulan Diyanet İşleri Başkanlığının bir cemevini ziyaret eden ilk başkanı oldu” şeklinde hazırlanan haber spotunda ziyaretin gecikme ve “ilk olma” nitelikleri vurgulanmıştır. Haber spotunda Başkan Görmez’in yaptığı “Bir gecikme yaşanmışsa şahsen üzgün olduğumu ifade etmek istiyorum” şeklindeki açıklamaya da yer verilerek söylem güçlendirilmiştir. Haberde ayrıca Başkan Görmez’in cemevinde katıldığı yemekte kaydedilen bir fotoğraf kullanılmıştır.

Haberin yirmi üçüncü sayfada devam eden kısmında “87 yıl geciktik üzgünüm” başlığı kullanılmıştır. Haberın spotunda (Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Mehmet Görmez, Cumhuriyet tarihinde bir ilki gerçekleştirerek İstanbul’daki Erikli Baba Kültür Derneği ve Cemevi’ni ziyaret etti. Görmez, “Eğer bu konuda bir gecikme yaşanmışsa bu gecikmeden dolayı şahsen üzgün olduğumu ifade etmek istiyorum” dedi.) görüldüğü gibi haberın söylemi ziyaretin önemi ve Başkan Görmez’in açıklamalarıyla örülmüştür. Haberın spotunda eylemden çok sözlere yer verildiği böylelikle haberde, kaynağın söylemlerinin doğrudan aktarıldığı görülmektedir. Haberde kullanılan “Dostlarla lokma yemeye geldim” ve “İncinsen

de incitme yazılı tablo hediye” alt başlıklarının da aynı şekilde kaynak söylemlerini aktaran cümleler olduğunu söyleyebiliriz. Haberde Diyanet İşleri Başkanı Görmez ile Erikli Baba Kültür Derneği ve Cemevi Başkanı Tarhan’ın tokalaşırken ve yemek masasında otururken çekilen fotoğraflarının kullanıldığı görülmektedir.

Haberdan şu sonuçları çıkarmak mümkündür: “Diyanet İşleri Başkanı Görmez’in cemevine yaptığı ziyaret gecikmeli de olsa tarihi bir adımdır”, “Diyanet İşleri Başkanı Görmez’in yaptığı ziyaret cemevinde olumlu karşılanmıştır”. Haberdan çıkarılan sonuçlara göre, haber kaynağının söylemleri, haberin söylemine dönüşmüştür. Bu noktada haber, ziyareti olumlu bir imaj çizerek aktarmaktadır. Haberde Diyanet’in “cemevini ibadethane olarak kabul etmek mümkün görünmemektedir” şeklindeki görüşüne yer verilmediği böylelikle haberin ardalan bilgisinden kopartılarak paylaşıldığı görülmektedir. Haber, gazetenin muhabiri (İsmail Aktaş) tarafından hazırlanmıştır. Yani haber başka bir kaynaktan alınmamış, gazete kendi kaynağının kullanmıştır.

Haberin mikro yapısı ele alındığında kelime seçimleri dikkat çekmektedir. “*Cumhuriyet tarihinde bir ilki gerçekleştirerek...*”, “*...Cemevi, dün tarihi bir gün daha yaşadı*”, “*Tarhan...Görmez’i otomobilinin kapısında karşıladı*” cümlelerinde görüldüğü gibi haberde “önemlilik” olgusunun sıklıkla tekrarlandığı görülmektedir. Böylelikle ziyaretin önemi, haber söyleminin geneline yayılmıştır. Aktif ve basit yapıda cümlelerle kurulan haberde özetle, Diyanet’in görüşlerine paralel bir söylem aktarıldığı görülmektedir.

Diğer taraftan Diyanet’in cemevlerinin yasal statüsü konusunda görüşlerine böylelikle haber, arka plan bilgisinden yoksun bırakılmıştır.

5. MİLLİYET

Milliyet gazetesi Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez’in ziyaretiyle ilgili ilk haberini 27 Mayıs 2011’de okuyucusuyla buluşturmuştur. Yirmi üçüncü sayfada okura sunulan “*Diyanet’ten cemevi ziyareti*” başlıklı haberde kullanılan “*Cumhuriyet Tarihinde Bir İlk Gerçekleşiyor*” cümlesi de haberin önemliliğine vurgu yapmaktadır. Haber başlığında Diyanet İşleri Başkanı” yerine “Diyanet”;

“Erikli Baba Kültür Derneği ve Cemevi” yerine “cemevi” kullanılması, enformasyon eksiltimi ve genelleştirme yapıldığını; böylelikle haber özetinin başlığa çekildiğini göstermektedir. Haber spotunda da önemliliğe vurgu yapılmaya devam edilmiştir. Haber spotunda kullanılan “*Cumhuriyet tarihinde bir ilke imza atacak olan Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Mehmet Görmez, bugün Cuma namazının ardından İstanbul’daki Erikli Baba Kültür Derneği ve Cemevi’ni ziyaret edecek*” ifadelerinde görüldüğü gibi, haber başlığında yer alan önemlilik vurgusu, haber spotunda da yinelenmektedir. Haber başlığında yapılan enformasyon eksiltimi ve genelleştirmenin spotta açıldığını görmekteyiz. Haber spotunda ayrıca ziyaretin “son dönemde Aleviler ile Sünniler arasında gerginliğin ivme kazanması üzerine toplumu rahatlatmak amacıyla” yapıldığı ön plana çıkarılmıştır. Bu nedenlerle haber başlık ve spotunda yapılan ziyaretle “birliktelik” kavramının anlatıldığı söylenebilir. Diyanet İşleri Başkanı Görmez’in bir kürsüde konuşurken çekilmiş fotoğrafının kullanıldığı haberde ayrıca “*Lokma yiyecek*” alt başlığı da kullanılmış, batıl bir inanın yanlışlığı yapılacak ziyaretin içeriğiyle ilgili olarak ortaya konulmuştur.

“Diyanet İşleri Başkanının cemevine yapacağı ziyaret tarihi bir adımdır”, “Cemevine yapılan ziyaret Alevi-Sünni geriliminin yaşandığı bir zaman diliminde yapılacaktır”, “Diyanet İşleri Başkanı yapacağı ziyaretle toplumu rahatlatacaktır” sonuçlarının çıkarılacağı habere genel olarak bu gözle bakıldığında ziyaretin önemliliğine vurgu yapıldığı ve olayın sunumunda olumlu bir anlam ile kapatıldığı söylenebilmektedir. Haberde “*cemevi*” ve “*ibadethane statüsü*” konusunda Diyanet’in görüşlerine yer verilmediği, böylelikle arka plan bilgisinin bulunmadığı; haberin gazetenin muhabiri (Önder Yılmaz) tarafından yazıldığı ve olayların taraflarının görüşlerine yer verilmediği de görülmektedir. Böylelikle gazetenin, konu edinilen ziyareti olumlu bir yaklaşımla sergilediği söylenebilir.

Haberin mikro yapısı incelendiğindeyse özellikle kelime seçimleri dikkat çekmektedir. “*Cumhuriyet tarihinde bir ilke imza atacak olan....Mehmet Görmez*”, “*..toplumu rahatlatmak amacıyla bir adım atacak olan Diyanet*”, “*...Başkan Görmez, ... ziyaretin kardeşlik mesajı taşıdığına vurgu yapacak*”, “*..dikkati çekecek*”, “*Diyanet ile cemevi arasında köprü kuracak olan Görmez..*”, “*.. batıl bir inancın yanlışlığına dikkati çekecek.*” cümlelerinde geçen kelimeler dikkate

alındığında, olaya olumlu bir perspektifle yaklaşıldığı, söylemin ziyareti olumlu gösterecek bir şekilde kurulduğu görülmektedir. Haberde kullanılan cümle yapıları aktif ve basit olarak biçimlenmiştir. Böylelikle haberde kullanılan dil, habere ilişkin ziyareti olumlu aktaran bir perspektifle sunmaktadır.

Gazete konuyla ilgili ikinci haberini ziyaretten bir gün sonra, 28 Mayıs 2011’de duyurmuştur. *“Tanıyorduk, tekrar tanıştık”* başlığı taşıyan haber on dokuzuncu sayfada yer almıştır. Haber başlığının üzerinde *“Diyanet İşleri Başkanı Görmez’den bir ilk: Cemevi’ne ziyaret”* cümlesi bulunmaktadır. Burada görüldüğü gibi haber başlığında öncelik ziyaretin “ilk” oluşuna verilmiştir. Bu anlamda haber başlığının, bir gün önceki haber başlığıyla uyduğu, dolayısıyla haber söyleminin yinelenildiği görülmektedir. *“Tanıyorduk, tekrar tanış olduk”* cümlesi, Diyanet İşleri Başkanı Görmez’in birliktelik söylemine uygun bir şekilde başlıkta yer almıştır. Başlıkta “Cemevi” kelimesi kullanılarak “Erikli Baba Kültür Derneği ve Cemevi” kastedilmiş, dolayısıyla enformasyon eksiltimine gidilmiştir. Haberde özetlemenin genel bir kaidesi durumunda olan bu kullanım dolayısıyla gazete, haberinde “tanışıklık” kavramını ön plana çıkarmıştır. Haber spotunun da aynı şekilde “tanışıklık” olgusu üzerine kurulduğunu söyleyebiliriz. Zira gazete, *“Başkan Mehmet Görmez, Erikli Baba Kültür Derneği ve Cemevi’ni ziyaretinden sonra ‘Canlarla lokma yemeye geldim, zaten tanışıyorduk’ dedi”* spotunu kullanmıştır. Haberde Diyanet İşleri Başkanı Görmez’in Erikli Baba Kültür Derneği ve Cemevi Başkanı’na tablo hediye ettiği an ile yemek masasında bulunduğu esnada çekilen fotoğraflar kullanılmıştır.

Haberdan *“Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez, cemevini ziyaret ederek birlikteliği vurgulamıştır.”* şeklinde bir sonuç çıkarmak mümkündür. Bununla birlikte haberde cemevlerinin ibadethane olarak değerlendirilmesi konusunda Diyanet’in verdiği görüşlere yer verilmemiş, böylelikle habere araldan bilgisi yansımamıştır. Farklı görüşlere yer verilmeyen haberde, kaynak olarak Anadolu Ajansı gösterilmiş, Metin Tarhan’ın konuşmalarına yer verilmemiş sonuç olarak haber, Diyanet İşleri Başkanı Görmez’in sözleriyle kapanmıştır. Haberin son kısmında Görmez’in *“Aleviliği İslam’ın dışında görmek kabul edilemez”* görüşüne

yer verildiği ve genel olarak haberin sözlerle örüldüğü, eylemden çok söyleme önem verildiği görülmektedir.

Haberde, aktif ve basit yapıda cümleler kullanılmakla birlikte kelime seçimlerinde başlık dışında herhangi bir yerde dikkat çeken bir unsura rastlanmamıştır. Başlıkta “Görmez’den bir ilk...” ifadesi, haberin önemliliğine vurgu yapmaktadır.

6. SABAH

Diyanet İşleri Başkanı Görmez’in cemevi ziyaretini Sabah gazetesi ilk olarak 28 Mayıs 2011’de okuyucuya aktarmıştır. “*Diyanet ilk kez Cemevi’nde*” başlıklı haber birinci sayfada verilmiştir. Bu noktada gazetenin habere verdiği önemi görmek mümkündür. Zira önemli görülen haberler gazetenin birinci sayfalarından okuyucuya aktarılmaktadır. Haber başlığı dikkate alındığında “Diyanet İşleri Başkanı Görmez” yerine “Diyanet” kelimesi kullanılarak enformasyon eksiltimi; “Erikli Baba Kültür Derneği ve Cemevi” yerine de “Cemevi” kelimesi kullanılarak genelleştirme yapıldığı görülmektedir. Haber başlığında bu yönden bir özetleme yapıldığı ve haber söyleminin kurulduğu söylenebilir. Bu söylemin, haberin spotunda da yinlendiği görülmektedir. Haber spotunda (“*Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez, Cumhuriyet tarihinde bir ilke imza atarak, Zeytinburnu’ndaki Erikli Baba Cemevi’ni ziyaret etti. Görmez, ‘Canlara lokma yemeye geldim. Her zaman olması gerekiyor. Bir gecikme yaşanmışsa üzgünüm’ dedi*”) ziyaretin cumhuriyet tarihinde ilk oluşu ve Başkan Görmez’in Cemevine yaptığı ziyaret ön plana çıkarılmıştır. Mehmet Görmez ile Metin Tarhan’ın tokalaşmasını gösteren fotoğrafa yer ayrılan haber yirminci altı sayfadan devam etmekte başlığının ise “*Cemevine ilk ziyaret*” olarak değiştiği görülmektedir. Birinci sayfadan giriş yapılan haberin spotunda Diyanet İşleri Başkanı Görmez’in sözleri ön plana çıkarılırken, burada Metin Tarhan’ın sözlerinin (“*Ziyaret, Aleviler ve devletin ilişkileri açısından çok önemli bir hafıza oluşturdu*”) öne alındığı görülmektedir. Haberde Başkan Görmez ile Dernek Başkanı Tarhan’ın tokalaştığını gösteren fotoğrafla birlikte lokmanın paylaşıldığı yemek masasından da bir fotoğraf aktarılmıştır.

Haberde söz konusu ziyaret, önemli olduğu vurgulanarak aktarılmıştır. “Diyanet İşleri Başkanı Görmez, Cumhuriyet tarihinde bir ilke imza atarak...”, “Görmez, kapıda Alevi dedeleri tarafından karşılandı” ifadelerinden bunu çıkarmamız mümkündür. Haberde ziyaretin içeriğine öncelik verilmekle birlikte Diyanet İşleri Başkanı Görmez’in cemevlerinin yasal statüsü ve Aleviliğin İslam dışı olarak göstermenin yanlışlığını içeren görüşleri haberde yer verilen ana unsur olarak görülmektedir. Tarhan’ın sözlerine yer verilen “*Yasal Statü talebi*” alt başlığı da buna uygun olarak işlenmiştir. Böylelikle haberde Diyanet’in cemevlerinin yasal statüsü konusundaki görüşüyle, Alevi toplumundan gelen görüşlerin bir arada verildiğini görmekteyiz. Haberin gazetenin muhabiri (Mesut Altun) tarafından yazıldığı belirtilmekte haberde Görmez ile Tarhan’ın görüşleri dışında başka bir görüşe yer verilmemektedir. Bütün bunlardan anlaşılacağı gibi, haber, Diyanet’in cemevi ziyaretine odaklanmış ve cemevlerinin yasal statüsü konusunda Diyanet’in görüşlerini yinelemiştir. Bununla birlikte haberde ayrı bir alan açılmış, haberin ana metninin dışında Mehmet Görmez’in cemevi ziyaretiyle ilgili yaptığı açıklama da yer almıştır.

7. SÖZCÜ

Diyanet İşleri Başkanı Görmez’in yaptığı ziyaret Sözcü’de, 29 Mayıs 2011’de on ikinci sayfada “*Diyanet İşleri Başkanı ilk kez cemevinde*” haberiyle değerlendirilmiştir. Gazetede dar bir alanda yer verdiği haberinde, ziyarete değinilmiş, konuşmalara yer verilmemiş, sadece Metin Tarhan’ın “Ziyaret, Devlet Bakanlığı nezdinde Aleviler ve devletin ilişkileri açısından çok önemli bir hafıza ve arşiv oluşturdu” ifadesi aktarılmıştır. Haber, diğer gazetelerde yer alan haberlere nazaran kısa olması nedeniyle haber spotu yerine haberin ilk cümlesi ele alınacaktır. Bu cümlede (*Cumhuriyet tarihinde dün bir ilke imza atıldı. Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Mehmet Görmez Cuma namazının ardından İstanbul’daki Erikli Baba Kültür Derneği ve Cemevi’ni ziyaret etti*) ziyaretin cumhuriyet tarihi açısından önemi ön plana çıkarılmıştır. Hz. Ali’nin resmedildiği bir tablonun yanında çekilen fotoğrafın kullanıldığı haber tek paragraftan oluşmaktadır. Haber konusu olaya ayrılan yer ve içeriğin kapsamı, görüşlerine yer verilen kişiler dikkate alındığında, olayın basite indirildiği görülmektedir.

8. STAR

Star, Diyanet İşleri Başkanı'nın ziyaretini ilk olarak 27 Mayıs 2011'de okuyucusuna duyurmuştur. Birinci sayfadan verilen haberde “*Diyanet ezber bozdu cemevine gidiyor*” başlığı tercih edilmiştir. Haber, başlığında ideolojik bir söylem oluşturduğu açıktır. Çünkü “...ezber bozmak” bir düşüncenin yanlış olduğunu gösterme anlamı taşımaktadır. Böylelikle gazete, Diyanet İşleri Başkanı Görmez'in cemevine yapacağı ziyareti bir nevi, bir tabuyu yıkmak olarak değerlendirmiştir. Gazeteye bu başlığı atanlara göre, cemevine ziyarete gitmemek bir yanlışlıktır ve Mehmet Görmez bu yanlışlığı gidermek için cemevine gitmektedir. Haber spotundaysa “*Cumhuriyet tarihinde ilk kez bir Diyanet İşleri Başkanı Aleviler'in cem ve semah mekanı cemevini ziyaret edecek*” ifadeleri dikkat çekmektedir. Çünkü cemevi, “*cem ve semah*” olarak tanımlanmakta, “*ibadethane*” kelimesi kullanılmamaktadır. Bu yönüyle cemevi, haberi hazırlayanlar tarafından “*cem ve semah mekanı*” olarak gösterilmektedir. Diyanet İşleri Başkanı Görmez'in fotoğrafının kullanıldığı haberde diğer taraftan “Aleviler” kelimesiyle de bütün aleviler kastedilmiş ve bir genelleştirmeye gidilmiştir.

Haber on yedinci sayfada “*Erikli Baba'da lokma paylaşacak*” başlığıyla devam etmektedir. Haber başlığı ziyaretin amacına odaklanmıştır. Haberde Diyanet İşleri Başkanının birinci sayfadakinden farklı bir fotoğrafı kullanılarak, “*Prof. Görmez, Diyanet tarihinde bir cemevini ziyaret eden ilk başkan olacak. Görmez'in 'lokma paylaşma isteğine' olumlu cevap veren Erikli Baba Cemevi Başkanı Tarhan 'Devlet yüzünü Alevilere dönüyor' dedi*” spotunun kullanıldığı görülmektedir. Haber spotunda Görmez'in ziyareti ve Tarhan'ın sözleri üzerine odaklanılmıştır. Haberin başlık ve spotunda ziyaretin “*lokma paylaşmak*” amacıyla yapıldığı belirtilmektedir.

Haberde olayın sunumu genellikle haberin spotunda görülmektedir. Haberin spotuna göre Diyanet İşleri Başkanı Görmez, “*lokma paylaşmak için*” cemevi ziyareti isteğinde bulunmuş ve bu talep Erikli Baba Cemevi Başkanı tarafından olumlu karşılanmıştır. Olayın sunumunda kelime seçimleri de önemli bir rol oynamaktadır. Burada diğer gazetelerden farklı olarak ziyaretin “*Cumhuriyet tarihi...*” yerine “*Diyanet tarihinde*” bir ilk olacağı belirtilmiştir. Bu kullanımın

Tarhan'ın sözlerine dayandığını haberin içeriğinde görmekteyiz. Olayın önemliliğinin, haber değerleri açısından yerini daha önce belirtmiştik. Bu noktada olayın önemli oluşu, haberin söylemine de yansımaktadır. Haberde ayrı ayrı cümlelerde, ziyaretin ilk olacağı vurgulanmıştır. Haberde Diyanet İşleri Başkanlığının cemevlerinin yasal statüsüyle ilgili görüşlerine yer verilmediği ancak Tarhan'ın “..Cemevleri Aleviler'in ibadet yeridir” sözlerinin paylaşıldığı görülmektedir. Haber gazetenin muhabiri (Erdoğan Akkoyunlu) tarafından kaleme alınmıştır.

Haberin mikro yapısı incelendiğinde cümlelerin aktif ve basit yapıda, anlaşılması kolay bir biçimde hazırlandığı görülmektedir. Bununla birlikte haberde söylemi güçlendirecek kullanımlara da rastlanmıştır. Sözgelimi “*Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Mehmet Görmez, bugün Erikli Baba Kültür Derneği ve Cemevi Başkanı Metin Tarhan'ı ziyarette bulunarak “bir cemevini ziyaret eden ilk Diyanet İşleri Başkanı”* olacak ifadesinin tırnak içine alınarak vurgulandığı görülmektedir. Haberde vurgulama, tekrarlama yoluyla da yapılmaktadır. Buradan hareketle ziyaretin ilk oluşu haberde sıklıkla tekrarlanmış, böylelikle ziyaretin ilkliğine bir vurgu yapılmıştır.

Gazete, ikinci haberini ziyaretten bir gün sonra, 28 Mayıs 2011 tarihli nüshasında okurla buluşturmuştur. “*İslam tarihinde ilk*” başlığını taşıyan haberde gazete, ziyareti “birliktelik” içeren mesajlarla aktarmıştır. Birinci sayfadan verilerek önemi vurgulanan haberin başlığının hemen üstünde “Alevi-Sünni Kardeşliğini Pekiştirecek Anlamlı Ziyaret” ifadesi dikkat çekmektedir. Haber başlığı ziyarete ilişkin önermeler aktarmaktadır. Bu yönüyle haber başlığında “İslam dünyasında Alevi ve Sünni kardeşdir” önermesini çıkarmak mümkündür. Çünkü haber başlığında ziyaretin İslam tarihindeki yerine odaklanılmış ve ziyaretin Alevi- Sünni kardeşliği üzerine kurulduğu belirtilmiştir. Bunun dışında haber başlığında “Diyanet İşleri Başkanı Görmez'in cemevi ziyareti Alevi- Sünni kardeşliğini pekiştirecektir” önermesini çıkarmak mümkündür. Çünkü gazete ziyareti kardeşliği pekiştirecek bir unsur olarak değerlendirmektedir. Bu bağlamda gazete Diyanet'ten yapılan ziyaret karşısında kendini konumlandırmış ve ziyareti bir kardeşlik buluşması olarak nitelendirerek taraflı bir tavır sergilemiştir.

Haber spotunda da ziyaretin ilk olduğuna vurgu yapıldığı ve cemevinin yeniden tanımlandığı görülmektedir. Bir önceki gün gazetenin yayımladığı haberde olduğu gibi cemevi “Alevilerin cem mekânı” olarak tanımlanmıştır. Buradan hareketle gazete cemevi tanımlamasını yinelemektedir. Haber spotunun altında “Alevilerin yemeği yenmez” şeklindeki inancın yersiz oluşuyla ilgili iki alt başlık bulunmaktadır. Bunlardan tırnak işareti içine alınan “*Alevilerin yemeği yenmez*” alt başlığında Başkan Görmez’in “*Dostlara, canlara lokma yemeye geldim. Alevilerin yemeği yenmez hurafesi kabul edilemez*” şeklindeki sözlerine; “*Bektaşî mutfağına özel pilav ikramı*” alt başlığında da yemeğin içeriğine değinilmiştir. Bu manada gazetenin, bir gün önce “*Erikli Baba’da lokma paylaşacak*” başlığıyla yayımladığı haberle içerik olarak örtüşen bir haber yaptığını söylemek mümkündür. Haber başlığıyla haber spotu ve alt başlıklarının “kardeşliği pekiştirme” söylemine uygun bir şekilde kurulduğu; haberde kullanılan ve Başkan Görmez ile Metin Tarhan’ın dernek/ cemevi girişinde verdiği tokalaşma fotoğrafının da bu söylemi destekleyen bir yapıda olduğu görülmektedir.

Haber on sekizinci sayfada farklı bir başlık ve fotoğrafla devam etmektedir. “*Tarihe geçen ziyaret*” başlığı taşıyan haberde, fotoğraf olarak Diyanet İşleri Başkanı Görmez, Erikli Baba Kültür Derneği ve Cemevi Başkanı Tarhan ve diğer kişilerin Hz. Ali’nin resmedildiği bir tablo önünde çekildiği fotoğraf kullanılmıştır. Gazete, haberin önemine işaret eden bir vurguyu haberin başlığı olarak seçmiş, haber spotunda da aynı önemlilik yinelenmiştir. “*Diyanet İşleri Başkanı Türk İslam tarihinde bir ilke atarak cemevini ziyaret etti. Görmez, ‘Canlarla lokma yemek için geldim’ dedi.*” olarak seçilen haber spotunda birkaç öge dikkat çekmektedir. İlk olarak birinci sayfadan duyurulan haberde ziyaretin “*..İslam tarihinde ilk*” olduğu vurgulanırken burada “*Türk İslam tarihinde ilk*” olduğu ifadesine yer verilmiştir. Haberin önemliliğini artıran bu söylemle birlikte Diyanet İşleri Başkanı Görmez’in ziyaretin amacını bildiren sözlerine (“*Canlarla lokma yemek için geldim*”) de spotta yer verilmiştir. Spotta genel olarak bakıldığında önemliliğin vurgulandığı, ziyaret amacının açıklandığı ve “Erikli Baba Kültür Derneği ve Cemevi” yerine “cemevi” denilerek genelleştirme yapıldığı, böylelikle de özetlemeye gidildiği görülmektedir. Haberde ayrıca tırnak işareti kullanılmadan “*Belli ki Görmez ciddi yenilikler*

yapacak” alt başlığı kullanıldığı da dikkat çekmektedir. Araştırmacı sosyolog Müfit Yüksel, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nden Prof. Dr. Şinasi Gündüz ve Hubyar Alevi Derneği Başkanı Ali Kenanoğlu’nun görüşlerinin yer aldığı bölüm için bu alt başlık seçilmiş, tırnak işareti kullanılmayarak da bu sözler²⁸ gazetenin görüşü haline gelmiştir. Bu durum “gazetelerin kendi görüşlerine uygun olan değerlendirmeleri okurlarıyla paylaşır” değerlendirmesini de doğrulamaktadır. Çünkü gazete eleştirel bir bakış açısı sunan görüşleri okurlarına aktarmamıştır.

Haberin şematik yapısı ele alındığında ana olayın sunumu dikkat çeker. Çünkü ziyaretin önemliliği sık sık tekrarlanmıştır. Ziyaretin ilk ve dolayısıyla önemli olduğu, haber başlığı da dahil olmak üzere yedi ayrı yerde yinelenmiş ve önemlilik vurgulanmıştır. Haberin şematik yapısında ikinci olarak dikkat çeken unsur, gazetenin cemevi tanımlamasına uygun olarak, Diyanet’in “iki kırmızıçizgisi²⁹” ne değinildiğidir. Bu iki kırmızı çizginin vurgulu bir şekilde kurgulandığını görmekteyiz. Gazetenin muhabirleri (Mustafa Meydan ve Ebru Baran) tarafından hazırlanan haberin bu yönleriyle, Alevilik ve cemevleriyle ilgili olarak Diyanet’in görüşlerine yakın mesafede bulunan bir söylem ürettiğini söyleyebiliriz. Haberde olaya ilişkin farklı görüşlere de yer verilmemiş, böylelikle gazete, ziyarete muhalif bir görüş paylaşmamıştır.

Haberin mikro yapısı ele alındığıdaysa kelime seçimleri dikkat çekmektedir. “...anlamli ziyaret”, “...Türk İslam tarihinde bir ilke imza atarak...”, “...vurgulayan Görmez...”, “...ziyaret çok önemli...” gibi kelime seçimleri dikkate alındığında genel olarak Diyanet’ten yapılan ziyaretin olumlu bir dille sunulduğunu görmekteyiz.

9. TARAF

Taraf gazetesi, Diyanet İşleri Başkanının yaptığı cemevi ziyaretini 27 Mayıs 2011’de, ziyaretin gerçekleşeceği gün okurlarına duyurmuştur. “*Cemevinde devletli cuma*” başlığı taşıyan ve birinci sayfadan okura ulaşan haberin başlığından bir anlam çıkarmak mümkün görünmemektedir. Başlıktaki anlam ancak haberin spotunun okunmasıyla ortaya çıkmaktadır: “*Bir tabu daha nihayet yıkılıyor: Diyanet İşleri*

²⁸ Bu sözler, Hubyar Alevi Derneği Başkanı Ali Kenanoğlu’na aittir.

²⁹ Aleviliğin İslam dışı ve cemevlerinin camiye alternatif gibi gösterilmesi

Başkanı bugün namaz sonrasında cemevine gidip Alevilerle yemek yiyecek” spotu, başlığı anlamlı kılmaktadır. Bu yönden makro yapıda haberin başlığından çok spotu ve haber girişi dikkat çekmektedir. Gazete haberin spotunda ziyareti “*tabunun yıkılması*” olarak nitelendirmektedir. Gazeteye göre bu tabu a) Cemevine gitme b) Alevilerin yemeğini yeme yollarıyla yıkılacaktır. Bu iki konuyu haber girişlerinde ayrı ayrı alan gazetenin, haber girişlerinde ideolojik bir söylem üretmesi nedeniyle ayrı ayrı ele almak gerektiği kanaatini taşımaktayız. “*Cumhuriyet Tarihinde Bir İlk*” alt başlığında Diyanet’e yönelik çeşitli eleştirilerin sıralandığını görmekteyiz. Diyanet, “*sünnilerin temsiline odaklanan...*”, “*...diğer din ve mezhepten Türkiye vatandaşlarını dışlayan..*”, “*...varlığıyla laikliğe aykırı bir kurum...*” olarak tanımlanarak, olumsuz bir imajla okuyucuya sunulmuştur. Bu yönüyle gazete, ziyareti bir taraftan bir “*tabuyu yıkmak*”, “*88 yıllık ayıbı silmeye dönük*”, “*Alevilerin yemeği yenmez önyargısına somut bir cevap*” olarak nitelendirip olumlu bir imaj çizerken, diğer taraftan bu ziyareti gerçekleştiren Diyanet’i kurumsal varlığıyla eleştiren bir anlayışla, eleştirel bir dille okuyucusuna aktarmıştır.

Haberin on ikinci sayfada “*Cemevine tarihi ziyaret*” başlığıyla devam ettiği görülmektedir. Diyanet İşleri Başkanı Görmez’in gülümseyen bir fotoğrafının kullanıldığı haberde birinci sayfanın aksine daha nötr bir dil kullanıldığı görülmektedir. Diğer gazetelerde olduğu gibi Taraf gazetesinde de habere konu olan ziyaret “*tarihi*” sıfatıyla önemliliği vurgulanarak aktarılmıştır. “*Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez, bir tabuyu daha yıkarak Zeytinburnu’ndaki cemevini ziyaret edecek. Görmez’in ziyareti cumhuriyet tarihinde bir ilk olacak*” şeklinde belirlenen haber spotunda cemevine yapılan ziyaretle tabunun yıkılacağı aktarılmakla birlikte, Mehmet Görmez’in başka tabuları da yıkması üzerinde durulmaktadır. Bu noktada, birinci sayfada yer alan eleştirel söylemin burada bulunmadığını söyleyebiliriz.

Haberde diğer başlık da “*Toplumdaki önyargılar kırılacak*” olarak belirlenerek, tırnak işareti kullanılmadan Metin Tarhan’ın cümleleri başlığa çekilmiştir. Gazete ziyaretin toplumdaki önyargıların kırılması noktasında önemli bir işlevi yerine getireceği yönünde görüş bildirmektedir. Çünkü gazete kullandığı başlıkta, Metin Tarhan’ın sözlerini içselleştirmiş ve ziyarete yönelik bir tavır

belirlemiştir. Bu yönüyle gazete ziyarete olumlu bir perspektiften bakmış ve okurlarına bu perspektifi iletmıştır. Yani olay, olumlu bir bütünlükle okuyucuya sunulmuştur. Haber kaynağı olarak kendi muhabirini (Lale Kemal) kullanan gazete, haberinde farklı görüşlere de yer vermemiştir.

Haberin mikro yapısı dikkate alındığında cümle yapıları ve kelime seçimleri dikkat çekmektedir. Haber başlığı, spot ve haber giriş cümlelerinde kullanılan kelime seçimlerine yukarıda yer verildiği için tekrar edilmeyecektir. Bunun dışında haberde Mehmet Görmez'in yapacağı ziyarette cemevi ve Erikli Baba Kültür Derneği ayrı ayrı yerler olarak verilmiştir. Dolayısıyla haber bir kültür derneğinden çok bir cemevine yapılan ziyaret olarak aktarılmıştır. Ayrıca haberde "Aleviler" ifadesine yer verilerek alevi kesimin tümü kastedilmiş, ziyarete sembolik bir anlam katılmıştır. Cümle yapılarına bakıldığında aktif ve pasif cümlelerin bir arada verildiğini görmekteyiz. "...tarihi bir adım atıyor", "... Alevilerle görüşecek", "...sembolik bir anlam taşıyacak" gibi aktif cümle yapılarının yanında, "...amaçladığı belirtildi.", "...planladığı bildirildi.", "... ziyaret edeceği belirtildi" gibi pasif yapıdaki cümlelerin aynı haberde bir arada kurulduğu görülmektedir. Böylelikle haberin birinci sayfasında ve on ikinci sayfasında gördüğümüz "söylemde belirsizlik" durumunun, cümle yapılarında da var olduğunu söyleyebiliriz.

Taraf gazetesinin ziyaretle ilgili haberi 28 Mayıs 2011 tarihini taşımaktadır. Birinci sayfada "*Ve Diyanet dara durdu*" başlığı taşıyan haberde, söylemin en önemli göstergesi başlıktır. Gazete Alevi-Bektaşî geleneğinde "baş öne eğik durma, niyaz etme" gibi anlamlar taşıyan³⁰ bir sözcük kullanmayı tercih etmiştir. Bu yönüyle haber başlığından "Diyanet cem meydanında, niyaz ederek, başı öne eğik şekilde durdu" anlamı çıkmaktadır. Çünkü başlıkta kullanılan "dâra durmak" kelimesi bu anlamları barındıracak bir içeriğe sahiptir. Gazete, ziyareti bu şekilde değerlendirmiştir. Gazete başlığın hemen altında "*İncindin Ama İncitme*" şeklinde bir alt başlık kullanmış, Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez'in Metin Tarhan'a takdim ettiği "İncinsen de İncitme" yazılı tabloya gönderme yaparak Alevi

³⁰ Dâra durmak (çekilmek, çıkmak, gelmek, kalkmak) "Cemaatin ve dedenin önünde, canını yol (tarikât) uğruna vermeye hazır olduğunu bildirmek için niyaz ederek meydanın ya da meydan odasının ortasına gelerek ayaklar mühürlenmiş, kollar göğüste çapraz, baş öne eğik durma" (Korkmaz, 2003)

toplumunun incindiği yönünde bir anlam sergilemiştir. Haber spotundaysa “*Erikli Baba Cemevini ziyaret eden Diyanet İşleri Başkanı bir ilke imza attı. ‘Canlarla lokma yemeye geldim’ diyen Başkan Görmez dedeye de ‘İncinsen de İncitme’ yazılı bir hat hediye etti*” ifadelerinin kullanıldığı görülmektedir. Haber spotunda birkaç öge dikkat çekmektedir. Her şeyden önce gazete ziyaret yapılan yeri doğrudan “Erikli Baba Cemevi” olarak tanıtmış, dernek kelimesine spotta hiçbir şekilde değinilmemiştir. Metin Tarhan “dede” olarak isimlendirilmiş dernek başkanı sıfatı kullanılmamıştır. Bu yönüyle gazetenin haber spotunda enformasyon eksiltimine başvurmuş ve seçilen özet doğrudan “cemevi ve dedeye” odaklanarak, söylem bu şekilde oluşturulmuştur. Diyanet İşleri Başkanı Görmez ile Dernek Başkanı Tarhan’ın dernek girişinde basın mensuplarına tokalaşırken verdiği pozunu kullanan gazetenin fotoğrafla söylemini güçlendirdiğini söylemek mümkündür. Ancak dara durmak olarak seçilen başlıkla fotoğrafın birbiriyle hiçbir ilgisi yoktur.

Haberin on üçüncü sayfada farklı bir başlık ve fotoğraflarla devam ettiği görülmektedir. “*Canlarla lokma yedi*” başlığı ve “*İlk kez bir Diyanet İşleri Başkanı cemevini ziyaret etti. ‘Canlarla lokma yedim’ diyen Mehmet Görmez’in ziyaretinde ‘cemevlerinin ibadethane sayılması’ da gündeme geldi*” spotu dikkate alındığında haberde önemliliğe atıf olarak ziyaretin ilkliliği vurgulanırken, “cemevlerinin ibadethane sayılması”nın da gündeme geldiği belirtilmiştir. Haberde ‘İbadethaneden rahatsız değiliz’, “Alevilik İslam’ın içinde mi” ve “Neresinden dönsen kârdır” alt başlıklarına yer verildiği görülmektedir.

Haberin sunumunda haber başlığı dikkat çektiği gibi açıklamaların kurgulanışı ve kelime seçimleri de söylemin göstergeleri açısından önem arz etmektedir. Haberde Diyanet İşleri Başkanı Görmez’in “tabuları yıkan” ziyaretinden kesitler verilmiş cemevlerinin ibadethane olarak görülmesi konusuna da geniş yer ayrılmıştır. Haberde Diyanet İşleri Başkanı Görmez’in “Aleviliğin İslam dışı görülmemesi” ve “Cemevlerinin camiye alternatif bir ibadethane olarak görülmemesi” konusunda görüşlerine yer verilmemiş, aksine “İbadethaneden rahatsız değiliz” alt başlığında Metin Tarhan’ın “*Taleplerimizi ilettik. Taleplerimizin karşılanmasından rahatsız olmayacağını söyledi*” sözleri aktarılarak ve Diyanet İşleri Başkanı Görmez’in ziyaretine işaret edilerek Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez’in cemevinin

ibadethane sayılması noktasında bir rahatsızlık duymayacağı ima ile anlatılmıştır. Haberden çıkarılabilecek sonuçlar da (“Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez’in bir cemevini ziyaret etmesi tarihi bir gelişmedir”, “Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez, cemevlerinin ibadethane olarak görülmesinden rahatsız değildir”, “Ziyaret, Alevi kesimden olumlu tepkiler almıştır.”) bu söylediklerimizi destekler mahiyettedir. Gazetenin muhabiri (Tuğba Tekerek) tarafından hazırlanan haberde farklı görüşlere yer verilmediği görülmektedir.

10. TÜRKİYE

Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez’in yaptığı ziyaret Türkiye gazetesinde, ziyaretten bir gün sonra “*Canlarla lokma yemeye geldim*” başlığıyla yer bulmuştur. Birinci sayfada Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez ile Metin Tarhan’ın fotoğrafına yer verildiği görülmektedir. Haber fotoğrafının üst kısmında “*Diyanet İşleri Başkanı Cemevinde*”, alt kısmındaysa “*Mehmet Görmez Hacı Bektaş-ı Veli’nin ‘İncinsen de İncitme’ sözünün yazılı olduğu tabloyu hediye etti*” cümleleri görülmektedir. Bu ifadeler dikkate alındığında haberin makro yapısında enformasyon eksilimine gidildiği, genelleştirme yapıldığı ve kaynak söyleminin doğrudan aktarıldığı (tırnak işareti kullanmadan) görülmektedir.

Haber spotunda (“*Cumhuriyet tarihinde bir ilk! Cuma namazının ardından Erikli Baba Kültür Derneği ve Cemevi’ni ziyaret eden Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Mehmet Görmez, ‘Farklılıklar zenginliğimiz. Buraya canlarla lokma yemeye geldim’ dedi.*”) ziyaretin cumhuriyet tarihinde ilk olduğu vurgulanmış, Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez’in sözlerine yer verilerek ziyaretin amacı ön plana çıkarılmıştır. Dokuncu sayfada farklı bir başlık “*Diyanetten tarihi ziyaret*”, farklı bir fotoğraf ve farklı bir spotla devam eden haberde yine ziyaretin önemine vurgu yapıldığı görülmektedir. Bu noktada haber söyleminin önemliliğe göre belirlendiğini söylemek mümkündür. Dokuzuncu sayfada yer verilen haberi ikiye ayırarak ele almak mümkündür. İlk bölümde ziyaretin tarihselliğine ve dolayısıyla önemliliğine işaret edildiği, söylemden çok eylemlere yer verildiği görülürken, ikinci bölümde doğrudan tırnak içerisine alınarak söylemlerin aktarıldığı görülmektedir. Haberde cemevlerinin yasal statüsü konusuna değinilmemiş, bununla ilgili açıklamalara da

yer verilmemiştir. Haber ayrıca farklı yorumlar bulunan cümleleri barındırmamaktadır. Kaynak olarak İhlas Haber Ajansı (İHA)'nın muhabiri (Mehmet Altunışık) gösterildiği haberde ayrıca mikro yapı incelendiğinde aktif ve basit cümle yapılarının sıklıkla kullanıldığı görürüz. Bu veriler ışığında bu haberin, kaynak söylemlerinin, haber söylemine dönüştüğü bir metin olduğunu söyleyebiliriz.

11. YENİ AKİT

Yeni Akit gazetesi, söz konusu ziyareti 27 Mayıs 2011'de "*Diyanet İşleri Başkanı Görmez cemevine gidecek*" başlığıyla kamuoyuna duyurmuştur. On birinci sayfada okuyucuyla buluşan haberde kullanılan başlıkta cemevinin neresi olduğuna ilişkin bir bilgi verilmediği, özetleme yapıldığı, spotta ise cemevinin neresi olduğuna ilişkin bilgi verildiği görülmektedir. Diğer gazetelerden farklı olarak bu haberde önemlilik ilkesinin ön plana çıkarılmadığı görülmektedir. Haberde diğer gazetelerde olduğu gibi "tarihi adım", "anlamli ziyaret" gibi nitelendirmelerde bulunulmamış, ziyaret nötr bir dille aktarılmıştır. Haberde, yapılacak ziyaret, görüşme ve yemekle sınırlandırılmış detaya yer verilmemiştir.

28 Mayıs 2011'de ziyaret birinci sayfada, "*Türkiye'de bir ilk*" başlığıyla sunulmuştur. Haberin başlığında ziyaretin önemliliğine vurgu yapıldığı görülmektedir. Bu yönüyle gazete bir gün önceki haberinde kullandığı nötr dili, ziyaretten sonra yayımlanan nüshasında kullanmamış, ziyaretin "tarihte bir ilk" ve "Alevileri mutlu eden" bir ziyaret olduğu aktarılmıştır. Haberin spotunda kullanılan "Alevileri mutlu etti" cümlesinde bir genelleme yapıldığı, böylece özetleme yapılırken Alevilerin tamamının kast edildiği görülmektedir.

Sekizinci sayfada aynı başlıkla ve farklı bir fotoğrafla okura sunulan haberde ilk sayfadaki spottan farklı olarak ("ziyaretin cumhuriyet tarihinde ilk oluşu" ve "Alevileri mutlu edişi" yinelenmiştir) Diyanet İşleri Başkanı Görmez'in "*Ben canlara lokma yemeye geldim, ziyaret ettim. Zaten tanıştıyorduk, tekrar tanıştık*" dedi" sözlerine yer verilmiştir. Haberde "*Bin yıldır birlikte yaşıyoruz*", "*Canlarla lokma yemeye geldim*", "*Cemevi camiye alternatif olamaz*", "*Tarhan: Bu ziyaret çok önemli bir hafıza ve arşiv oluşturdu*" alt başlıklarında dikkat çeken unsur, Diyanet İşleri Başkanı Görmez'in sözlerinin doğrudan aktarılırken, Metin Tarhan'ın

sözlerinin adıyla birlikte aktarıldığıdır. Gazete kaynak olarak “*İstihbarat Servisi*” ni göstermektedir. Buradan hareketle haber söyleminin, doğrudan gazete tarafından kurulduğunu söyleyebiliriz. Kurumsal yapının etkisinin görüldüğü bu haberde ziyaret konusunda farklı görüşlere yer ayrılmadığı görülmektedir.

Haberin mikro yapısı ele alındığında kelime seçimleri ve cümle yapıları dikkat çekmektedir. Gazete Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez’in ziyaretini “çok önemli bir adım” olarak değerlendirmiş, ayrıca diğer gazetelerde olduğu gibi ziyaretin “Türkiye Cumhuriyeti tarihinde bir ilk” olduğunu da belirtmiştir. Gazete ziyaretin “Alevileri mutlu ettiğini” ifade etmiş, ancak haberin içinde bu mutluluğu kimin ifade ettiğine ilişkin bir bilgiye de yer vermemiştir. Dolayısıyla gazete ziyareti “Alevileri mutlu eden” bir ziyaret olarak görmektedir. Haberde kullanılan cümlelerin genellikle aktif yapıda ve etken fiillerle kurulduğu görülmektedir. Ancak Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez’in sözlerinin bulunduğu “Cemevi Camiye Alternatif Olamaz” alt başlığında “...cemevinin caminin alternatifi olarak kabul edilmesi mümkün değil... dediği öğrenildi” cümlesi kullanılmıştır. Bu cümlenin hangi kaynağa ait olduğu konusunda bir belirsizlik olduğu görülmektedir. Mehmet Tarhan’ın cemevlerinin ibadethane olarak yasal statüye kavuşturulması talebininse haberin son kısmında yer aldığı görülmektedir. Buradan hareketle gazete cemevlerinin camiye alternatif olamayacağını destekleyen bir söylem kurarken, yasal statü talebiyle ilgili görüşleri sona bırakmayı tercih etmiştir.

12. YENİ ŞAFAK

Diyanet İşleri Başkanı Görmez’in yapacağı ziyareti Yeni Şafak gazetesi, ilk olarak 27 Mayıs 2011 tarihinde, ziyaretin yapılacağı gün okurlarıyla paylaşmıştır. “Diyanet Cemevinde” başlığı taşıyan ve fotoğraf kullanılmayan haber birinci sayfada yer almıştır. Haberin başlığında çok genel ifadeler kullanıldığı görülmektedir. Haber başlığında ziyaretin “cemevi” ne yapılacağına yer verilirken haber metninin büyük kısmında “derneğe” yapılacağı belirtilmiştir. Haber spotunda ziyaretin ilk oluşu Metin Tarhan’ın sözlerine dayanılarak aktarılmıştır.

Haber on birinci sayfada farklı bir başlık, Erikli Baba Türbe ve Tekkesini Koruma Yaşatma ve Kültür Dayanışma Derneği binasının genel bir fotoğrafı ve

Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez'in gülümseyen bir fotoğrafıyla devam etmektedir. Gazete haber başlığında ziyareti "*Diyanet'in Alevi açılımı*" olarak değerlendirilmiş, bu "açılımın" ne olduğu haber spotunda ifade edilmiştir. Haberde "*Diyanet ile İstişareler ve Yakınlaşmalar Olacak*", "*Geç Bile Kaldık*" alt başlıkları Metin Tarhan'ın sözlerinden özetlenerek aktarılmıştır. Haberde nasıl bir söylem oluşturulacağı konusunda belirsizlik olduğu görülmektedir. Haberde dikkat çeken unsur (başlıkta yer verilmekle birlikte) ziyaretin "cemevine" yapılacağına ilişkin bilgiye haber içerisinde yer verilmemesi, cümle seçimlerinde zaman zaman aktif yapı kullanılırken zaman zaman da pasif yapı cümleler kullanılmasıdır. Buradan hareketle haberin söylem bakımından bir belirsizliğe sahip olduğu söylenebilir.

28 Mayıs 2011 tarihli "*Görmez Erikli Baba Cemevini Ziyaret etti: Gecikmeden Dolayı Üzgünüm*" başlıklı haberdeyse bu belirsizliğin giderildiğini görmekteyiz. On birinci sayfada okurla paylaşılan haberin spotunda ziyaretle Diyanet İşleri Başkanı Görmez'in "*Cumhuriyet tarihinde bir ilke imza attığı*" ve "*Erikli Baba Cemevi*"ni ziyaret ettiği ön plana çıkarılmıştır. Erikli Baba ile ilgili bir önceki haberinde "cemevi" yerine genellikle "dernek" kelimesini kullanmayı tercih eden gazete, bu haberindeyse seçimini "cemevi" olarak değiştirmiştir. Bu seçimi haber içeriğinde de sıklıkla görmek mümkündür. Haber spotunda ayrıca Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez'in sözlerine yer verilerek birliktelik söylemine yer verilmiştir.

Haberde "*Allahımız Bir*", "*Önemli Bir Adım*", "*Taleplerimizi İlettik*" alt başlıklarıyla birlikte daha kalın ve büyük puntolarla yazılmış "*İki Kırmızı Çizgimiz Var*" alt başlığı da kullanılmıştır. Burada gazetenin Diyanet İşleri Başkanlığının kırmızı çizgilerini ön plana çıkardığını ve Metin Tarhan'ın bu iki çizgiyi kabul eden sözlerine yer verdiğini, böylelikle de gazetenin iki kırmızı çizgi konusunda Diyanet ile aynı görüşü paylaştığını söyleyebiliriz. Haber içeriği incelendiğinde bu alt başlıkların kaynak söylemlerinin sözleri veya özetleri olduğu görülmektedir. Alt başlıklarda tırnak işaretinin kullanılmaması gazetenin kaynaklarla aynı görüşe sahip olduğunu göstermektedir. Haberde ayrıca Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez ile Erikli Baba Türbe ve Tekkesini Koruma Yaşatma ve Kültür Dayanışma Derneği Başkanı Tarhan'ın tokalaşma ve hediyeleşme esnasında çekilen fotoğrafları

kullanılmıştır. Haberin başlık ve spotuna uygun olarak seçilen fotoğraflarla da haberin söylemi güçlendirilmiştir.

Şematik yapı ele alındığında haber konusu olayın önemliliğinin haberin sunumunda etkili olduğu görülmektedir. Haberde ayrı ayrı paragraflarda ziyaretin ilk olduğu vurgulanmış, basın mensuplarının yoğun ilgi gösterdiği belirtilmiştir. Dolayısıyla gazete ziyaretin önemliliğini ön plana çıkararak ziyaret esnasında söylenen sözleri haberin söylemine yerleştirmiştir. Gazetenin muhabiri (Oktay Mehmet) tarafında kaleme alınan haber içinde Mehmet Görmez ve Metin Tarhan'ın sözlerinin dışında herhangi bir görüşe yer verilmemiş ve böylelikle haber, kaynakların söylemiyle kapanmıştır.

Haberin mikro yapısı incelendiğinde yukarı da kısaca değindiğimiz kelime seçimleri dışında cümle yapıları da dikkat çekmektedir. Haberde aktif ve pasif yapıda cümlelere birlikte yer verildiği görülmektedir. Söz gelimi "...ziyaret etti", "...şöyle konuştu", "...söyledi" vd. fiiller kullanıldığı gibi "...öğrenildi", "...belirtildi" gibi fiillere de haber içinde kullanılmıştır. Burada kaynak söylemlerinin kim tarafından aktarıldığı belirsizdir.

13. ZAMAN

Zaman gazetesi, Diyanet İşleri Başkanı Görmez'in ziyaretini 27 Mayıs 2011'de "*Diyanet tarihinde ilk: Cemevine gidiyor*" başlığıyla haberleştirmeyi tercih etmiştir. Birinci sayfada okurla paylaşılan haberde, ziyaretin tarihsel değerine dolayısıyla önemliliğine yer verildiği görülmektedir. Bu yönden ziyaretin ilkliliği ön plana çıkarılmıştır. Haber başlığı ve spotunda dikkat çeken diğer unsur "Erikli Baba Türbe ve Tekkesini Koruma Yaşatma ve Kültür Dayanışma Derneği"ne yapılan ziyaretin özetleme yoluyla ziyaretin "cemevi"ne yapılacağına aktarılmasına rağmen, Metin Tarhan'ın "Dernek Başkanı" olarak tanıtılmasıdır. Bu yönüyle bir taraftan "Erikli Baba Cemevi" kullanılırken diğer yandan Metin Tarhan'ın dernek başkanı olarak tanıtılması gazetede bir kavram kargaşası olduğunu göstermektedir.

Haber üçüncü sayfada devam etmektedir. Gazetenin muhabiri (Ayşe Tosun) tarafından kaleme alınan "*Diyanet tarihinde bir ilk: Cemevini ziyaret edecek*"

başlıklı haberde, ziyaret yapılacak yerin cemevi olduğu belirtilmiş; ancak haberin spotunda ziyaretin “Erikli Baba Kültür Derneği ve Cemevi”ne yapılacağı açıklanmıştır. Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez’in fotoğrafının kullanıldığı haberde Metin Tarhan’ın tanımlanması dikkat çekmektedir. Birinci sayfada Metin Tarhan “Dernek başkanı” olarak tanıtılırken haberin devamında “Cemevi başkanı” olarak tanıtılmıştır. Haber, Tarhan’ın açıklamalarına dayanılarak yapılmış, Tarhan’ın cemevlerinin ibadethane olarak yasal statüye alınmasıyla ilgili görüşlerine aktif yapıda cümlelerle yer verilmiştir.

Gazete konuyla ilgili ikinci haberini 28 Mayıs’ta 2011, ziyaretten bir gün sonra yayımlamıştır. “*Canlar sofrasında bir Diyanet İşleri Başkanı*” başlığı taşıyan haber, birinci sayfada okurla buluşmuştur. Haberin başlığında Alevi kültüründe kullanılan “Can” kelimesine yer verildiği, “Canlar sofrasında” ifadesiyle de genelleştirme yapıldığı görülmektedir. Gazete bu yolla temsili olarak Diyanet İşleri Başkanının bütün Alevileri ziyaret ettiğini belirtmektedir. Haberin spotunda da diğer gazetelerde olduğu gibi ziyaretin “Cumhuriyet tarihindeki ilk” oluşuna vurgu yapıldığı, Diyanet İşleri Başkanı Görmez’in “*Erikli Baba Cemevi Kültür Derneği*”ne ziyaret gerçekleştirdiği; “Dernek Başkanı Tarhan’la” görüştüğü; “Alevi dedesi Binali Doğan’dan” cem hakkında bilgi aldığı belirtilmiştir. Haber spotunda Diyanet İşleri Başkanı Görmez’in birlik mesajlarına ve ziyaretin amacına vurgu yapıldığı görülmektedir. Ziyaretin amacının bildirildiği başlık ve spota (“*Biz sadece dostlara ve canlara lokma yemeye geldik*”) uygun olarak Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez ve Metin Tarhan’ın diğer katılımcılarla birlikte “lokma paylaştığı” yemek masasından bir fotoğraf kullanılmıştır. Böylelikle makro yapı haber başlığı, spotu ve fotoğrafıyla, “Diyanet’in Alevileri ziyaretini, bir kardeşlik-dostluk ziyareti” olarak gösteren bir söylem çerçevesinde inşa etmiştir.

Haber altıncı sayfada “*Canlarla lokma yemeye geldik*” başlığıyla devam etmektedir. Diyanet İşleri Başkanı Görmez’in sözlerinin doğrudan başlığa taşınması ve bu başlıkta tırnak işareti kullanılmaması haber söyleminin Diyanet İşleri Başkanı Görmez’in sözleriyle oluşturulduğunu göstermektedir. Haber başlığına uygun olarak, Diyanet İşleri Başkanı Görmez’in Erikli Baba Kültür Derneği Başkanı Metin Tarhan ve diğer katılımcılarla birlikte bulunduğu yemekten bir kare seçilmiştir. Haberin

spotundaysa, yapılan ziyaretin “*Cumhuriyet tarihinde bir ilk..*” olduğu ön plana çıkarılmış; diğer taraftan ziyaret gerçekleştirilen yer “*Erikli Baba Kültür Derneği Cemevi*” olarak tanıtılmıştır. Haberde kullanılan cümle yapılarının aktif ve basit yapıda olduğu görülmektedir. Diyanet İşleri Başkanı Görmez’in birliktelik yüklü mesajları, “Erikli Baba Kültür Derneği ve Cemevi Başkanı Metin Tarhan ve Garip Dede Dergahı Dedesi Celal Fırat ve Erikli Baba Cemevi Dedesi Binali Doğan ziyaret hakkında olumlu görüşleri aktarılmıştır. Haberde ziyaretin içeriği ve ziyaret karşısında dile getirilen olumlu görüşler, cümle yapıları ve kelime seçimleri dikkate alındığında habere konu olan olaya ilişkin olumlu bir yaklaşım sergilendiği görülmektedir.

Gazete konumuzla ilgili 31 Mayıs 2011 tarihli son haberinde “*Marjinal gruplar rahatsız olsa da Alevi-Sünni diyalogu sürmeli*” başlığını kullanmıştır. Birlik ve beraberlik vurgusu taşıyan haber başlığında iki husus dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki “*marjinal gruplar*” ifadesinin kime ait olduğu ve bu ifadeyle neyin kastedildiğidir. Çünkü haberin gerek spotunda ve gerekse diğer kısımlarında “*marjinal gruplar*”a ilişkin bir tanımlama yer almamaktadır. Diğer yandan “*marjinal gruplar*” sözünü kimin kullandığı ancak haberin tamamı okunduğunda anlaşılmaktadır. Haber başlığı ile fotoğraf karşılaştırıldığında bu ifadenin Diyanet İşleri Başkanı Görmez’e veya Erikli Baba Kültür Derneği Başkanı Metin Tarhan’a ait olduğu beklenir. Oysa “*marjinal gruplar*” ifadesi Garip Dede Dergahı Dedesi Celal Fırat’a aittir. Haber başlığından dikkat çeken bir diğer husus “*Marjinal gruplar rahatsız olsa da Alevi-Sünni diyalogu sürmeli*” kanaatinin haberde kullanılan kaynakların görüşlerinin birleştirilerek oluşturulmasıdır. Haberde “Alevi kanaat önderleri”nin görüşlerine yer verilmiş, bu görüşler bir çerçevede eritilerek başlığa taşınmıştır.

Haber spotundaysa gazetenin önceki haberlerinde olduğu gibi ziyaretin önemi, cumhuriyet tarihindeki yeri ön plana çıkarılmıştır. Diğer taraftan, haber spotunda ziyaretin “Alevi camiasında” bıraktığı olumlu izler dile getirilmiş; Haberin devamında ise “Alevi kanaat önderleri” olarak tanıtılan Karacaahmet Sultan Kültürünü Tanıtma Derneği Başkanı Muharrem Ercan, Anadolu Aleviler Derneği Başkanı Ali Şeyhun, Kırklar Cemevi Dedesi Baki Güngör, Garip Dede Dergahı

Dedesi Celal Fırat'ın ziyaret hakkında görüşlerine yer verilmiştir. Gazete, görüşlerine yer verdiği kişileri, "Alevi camiası" şeklinde genelleştirmiştir. Bu durum haber içeriğine bakıldığı zaman anlaşılmaktadır. Haberin sunumuna bakıldığında kullanılan cümleler ve kelimelerin ön plana çıktığını görürüz: "...ziyaret Alevi camiasında olumlu karşılandı", "...vurgulayan kanaat önderleri", "... Görmez'in ezber bozan davranışı.." gibi cümle ve kelime seçimleri yapılan ziyarete yönelik olumlu bir yaklaşım sergilendiğini göstermektedir.

DEĞERLENDİRME

Yukarıda yapılan analizin sonucunda gazetelerin ele alınan konularla ilgili haberleri hakkında genel bir değerlendirme yapılacak olursa şunları söylemek mümkündür:

Akşam gazetesinde kürtaj konusunda hem Diyanet İşleri Başkanı Görmez'in hem de bu açıklama karşısında yapılan açıklamalara yer verilmiştir. Söz konusu görüşlere eşit oranda temsil hakkı tanınmıştır. Sözgelimi Diyanet İşleri Başkanı Görmez'in açıklaması ile farklı isimlerin açıklamaları aynı sunumla gazete sayfalarında yer almıştır. Gazete, Başkan Görmez'in açıklamalarını tırnak içinde kullanılmadan haber başlığı yaparak, bu yargıyı gazetenin söylemine dönüştürürken örneğin CHP Grup Başkanvekili Tarhan'ın değerlendirmesini de aynı şekilde sunmuştur. BDP Eşbaşkanı Demirtaş'ın "*Uludere Helal mi?*" şeklindeki sözleri ile CHP Genel Başkanı Kılıçdaroğlu'nun "*Diyanet'e uyarı*"sı da aynı bağlamda değerlendirilmektedir. Söz konusu haberlerde, açıklama yapan isimlere ait fotoğraflara yer verilmiştir. Gazete kürtaj konusunda, farklı kaynaklar arasında bir ayırım yapmadan görüşleri olduğu gibi aktarmasıyla tarafsız görünmektedir. Ancak bu, kaynağın görüşlerinin doğrudan sunularak, kaynağın görüşlerine bağımlı bir habercilik anlayışı anlamına gelmektedir. Cemevi ziyaretine ilişkin haberlerdeyse ziyaretin önemliliğini pekiştirecek bir anlayış sergilenmiştir. "*Diyanet'ten Alevilere tarihi ziyaret*" başlıklı haber dikkate alındığında, haber başlığı ve haberde kullanılan yargı bildiren cümleler, ziyarete ilişkin taraflı bir bakış ortaya koymaktadır. Çünkü ziyaret, "*batıl inançları yıkacak*", "*kardeşlik mesajları taşıyan*" şeklinde tanımlanmaktadır. Habere göre, Diyanet İşleri Başkanı Görmez ziyaretinde "*Alevisiyle, Sünnisiyle hepimiz kardeşiz' diyecek*", "*Kardeşlik mesajı taşıdığına vurgu yapacak*", "*Aleviliğin İslam'ın dışında olmadığına dikkat çekecek*"tir. Bu sözlerin hangi kaynaktan alındığı hakkında bilginin yer almaması, gazetenin taraflı bakış açısını daha net bir şekilde ortaya koymaktadır. Çünkü bunlar yargı bildiren cümlelerdir ve bu yargıların kime ait olduğu gazetede açıkta belirtilmemiştir. Dolayısıyla gazete ziyaretin önemliliğini pekiştirecek şekilde bir taraflılık içine girmiştir. Diğer taraftan cemevlerinin statüsü konusunda Diyanet İşleri Başkanı Görmez'in görüşlerine yer vermemiştir. Bu yönüyle gazete, olayın bazı yönlerini

kopararak, salt ziyaretin önemliliğini gündeme taşımıştır. Haberlerde, genellikle birliktelik ve kardeşlik mesajları dile getirilmiştir. Haberlerde kullanılan fotoğraflar da buna uygun olarak seçilmiştir (tokalaşma, birlikte yemek yeme gibi).

Aydınlık gazetesinde Diyanet İşleri Başkanı Görmez'in kürtaj açıklamasına karşı taraflı bir yaklaşım sergilenmiş, yapılan açıklama siyasi iktidarla ilişkilendirilerek ele alınmıştır. “*Diyanet'ten kürtaj fetvası*”, “*Görmez cübbesini çıkarın öyle siyaset yapın*” haberlerinde yer alan başlıklar ve seçilen haber girişleri, “*AKP'nin siparişiyle yapılan açıklama*” şeklinde öne çıkarılan bir kutucuk bunu göstermektedir. Diğer taraftan, Başkan Görmez'in açıklamasından kürtaj konusunda bilim adamlarının son sözü söyleyeceği ön plana çıkarılarak iki uzman görüşüne yer verilmiş ve bu uzmanların Diyanet İşleri Başkanı Görmez'in açıklamasını eleştiren sözleri alt başlıkta tırnak işareti kullanılmadan aktarılmıştır. Böylece, Başkan Görmez'in açıklamasına eleştirel bir tavır ortaya konulmuştur. Gazetede, görüşlerine yer verilen kişilerin fotoğraflarına yer verildiği de görülmektedir. Cemevi ziyaretiyle ilgili olarak herhangi bir habere gazetede rastlanmamıştır. Bilindiği gibi, gazetelerin bir konuyu gündeme alması, konuya verdiği önemi göstermektedir. Dolayısıyla gazetenin cemevi ziyaretini gündemine almaması, ziyareti önemli görmediği anlamı taşımaktadır.

Cumhuriyet gazetesinde, Diyanet İşleri Başkanı Görmez'in yaptığı kürtaj açıklamasıyla ilgili haberlerde “*Bir fetva eksikti*”, “*Diyanet siyasete ısındı*” haberlerinde seçilen başlıklarda net olarak görüldüğü gibi, taraflı bir yaklaşım sergilenmiştir. Yorum niteliğinde ifadeler haberde başlık olarak seçilmiştir. Gazetenin taraflı tutumu, haber kaynaklarında da görülmektedir. Zira gazete, Diyanet İşleri Başkanı Görmez'in açıklamasına eleştirel bir tutum benimseyen görüşlere daha fazla yer vermektedir. Kürtaj açıklamasına ilişkin bu taraflılık, özellikle haber başlıklarında ve kelime seçimlerinde kendini göstermektedir. Söz konusu haberlerdeki taraflı yaklaşım dışında, haberlerin pek çoğunda Diyanet ile siyasi iktidar arasında bir ilişki olduğu izlenimi vermeye çalışılmıştır. Özellikle Hamza Eliaçık ve Akif Hamza Çebi'nin görüşlerinin yer aldığı haberler ile “*Diyanet siyasete ısındı*” başlıklı haber dikkate alındığında bunu söylemek mümkündür. Diyanet'in görüşleri haber başlığına çekildiğinde tırnak işareti kullanılırken, diğer isimlerin

sözlerinin tırnak işareti kullanılmadan verildiği dikkat çekmektedir. Bu da, taraflı tutumu gösteren diğer unsurdur. Fotoğraf kullanımı dikkate alındığında ise Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez dışında herhangi bir kaynağın fotoğrafına yer verilmemiştir. Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez ile eski Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Nuri Yılmaz'ın kürtaj konusunda yaptığı açıklama arasında bir karşılaştırma yapıldığında, gazetenin Mehmet Nuri Yılmaz'ın yaptığı açıklamalara karşı daha yakın duruş sergilediğini seçilen kelimeler ve kurulan cümleler yoluyla anlamak mümkündür. Çünkü gazeteye göre Mehmet Görmez “*kürtaj tartışmasına katılan*” kişi iken, Mehmet Nuri Yılmaz “*günlerdir göz ardı edilen bir noktaya değinen*” kişidir. Diğer yandan iki isim aynı içerikte bir açıklama yapmasına rağmen (Bosna olayları) Mehmet Nuri Yılmaz'ın yaptığı açıklama gazetede yer almış, benzer cümlelere yer veren Mehmet Görmez'in açıklamasına gazetede yer verilmemiştir. Gazete farklı görüşlere yer vermesiyle tarafsız görülmektedir, ancak bunu haber içeriklerinde, haber başlıklarında görmek mümkün değildir. Diyanet İşleri Başkanı Görmez'in cemevine yaptığı ziyaret haberlerinde, kürtaj haberlerinden farklı olarak, eleştirel bir dil kullanılmadığı görülmektedir. Kullanılan haber başlığı ve seçilen kelimeler, ziyarete karşı olumlu bir yaklaşım sergilendiğini göstermektedir. Ayrıca haberde cemevlerinin statüsü ve Aleviliğin İslam dışında görülmemesi konusunda Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez'in kırmızı çizgiler olarak adlandırdığı görüşlere de yer verilmiştir. Böylelikle gazete bir yandan olaya olumlu bir yaklaşım sergilerken diğer taraftan da olayı bağlamından koparmadan sayfasına taşımıştır. Diğer taraftan gazete ziyaret hakkında olumsuz içeriği bulunan bir açıklamaya sayfalarında yer vermiştir. Bu yönüyle gazete, farklı görüşlere söz hakkı tanımıştır.

Hürriyet gazetesinin kürtaj açıklamasıyla ilgili haberlerinde genellikle haber kaynaklarının görüşlerine bağlı olarak haber söyleminin belirlediği görülmektedir. “*Cinayettir*”, “*Diyanet'in yetkisi yok*”, “*Kanun yapıcılara mesajı bu yanlıştır*”, “*Devlet dini ele geçirmiş*”, “*Doktor lüzum görürse*” başlıklı haberlerde, haber kaynaklarının görüşleri haber başlığı olarak, tırnak işareti kullanılmadan seçilmiş, kaynakların açıklamaları haber diline tam olarak çevrilmeden doğrudan aktarılmıştır. Böylelikle gazete, farklı görüşlere eşit oranda temsil hakkı tanımıştır. Ancak açıklamaların haber diline yeterince çevrilmek yerine bütün olarak sayfaya taşınması,

kaynağa bağımlı bir habercilik anlayışı anlamına gelmektedir. Gazete, cemevi ziyaretine ilişkin haberde, ele alınan gazetelerden farklı olarak, ziyaretin “*gecikme*”sini ön plana çıkarmıştır. Diyanet İşleri Başkanı Görmez’in “*gecikmeden dolayı üzgün olduğunu*” bildiren sözleri “*87 yıl geciktik*” şeklinde yargı bildiren bir başlığa çevrilmiştir. Gecikmenin Diyanet İşleri Başkanlığı nezdinde yer almasına rağmen başlıkta buna ilişkin bir ifadenin yer almaması, gazetenin olaya bakış açısını bize göstermektedir. Gazete ziyareti, tarihsel öneminden ziyade gecikmiş bir ziyaret olarak ön plana çıkarmıştır. Bununla birlikte ziyaretin önemine yapılan vurgu haber içinde yer almaktadır. Farklı görüşlerin yer olmadığı haberde, cemevlerinin statüsü ve Aleviliğin İslam dışında görülmemesi konusunda Diyanet İşleri Başkanlığının görüşlerine de yer verilmemiştir. Yasal statüyle ilgili Metin Tarhan’ın talepleri dile getirilmiş, Başkan Görmez’in aynı konudaki görüşlerine değinilmemiştir. Gazete böylelikle olayı bağlamından kopararak sayfasına taşımıştır. Yani gazete, ziyaretin olumlu yönlerine vurgu yapmış, Diyanet İşleri Başkanlığının görüşleri dışında görüşlere yer vermeyerek de olayın sadece bir yanını okuyucuya sunarak, taraflı davranmıştır.

Milliyet gazetesinin kürtaj konusundaki açıklamalarla ilgili olarak yaptığı haberlerde farklı görüşlere yer verilmiştir. Diyanet İşleri Başkanı Görmez ile birlikte Başbakan Yardımcısı Bekir Bozdağ, CHP Grup başkanvekili Akif Hamzaçebi, eski Diyanet İşleri Başkanları Tayyar Altıkulaç, Prof. Dr. Süleyman Ateş, eski CHP İzmir Milletvekili Canan Arıtman tarafından yapılan açıklama, aynı sayfada ele alınmıştır. Haberlerde kaynak görüşleri doğrudan tırnaklar içerisinde aktarılmış, kaynaklar arasında herhangi bir ayırım da yapılmamıştır. Gazete bu yönüyle tarafsız görünmektedir, ancak kaynakların söylemlerinin doğrudan gazetede yer alması, kaynağa bağımlı bir habercilik anlayışını ortaya çıkarmaktadır. Gazete, cemevi ziyaretini olumlu bir perspektifle ele almış, ziyaretin önemliliği ve toplumsal birliktelik olgusu haberde vurgulanmıştır. Ziyaret “*toplumu rahatlatmak amacıyla atılan adım*”, “*kardeşlik mesajına vurgu*”, “*Diyanet ile cemevi arasında kurulacak köprü*” gibi ifadelerle tanımlamakta ve bu tanımlamanın kime ait olduğu ortaya konulmamaktadır. Dolayısıyla gazetenin söz konusu ziyareti destekleyen bir anlatımla sunmuştur. Diğer yandan gazete cemevi ziyareti konusunda başka bir

görüŖe yer vermemiŖtir. Aleviliğin İslam dıŖında görülmemesi konusunda Diyanet İŖleri BaŖkanı Görmez'in görüŖlerine yer verilirken, cemevlerinin yasal statüsü konusundaki görüŖlerine yer verilmemiŖtir. Bütün bunlar dikkate alındığında gazetede, ziyareti destekleyen bir anlatım kurulduğu ortaya çıkmaktadır.

Sabah gazetesinde kürtaj açıklamasıyla ilgili yapılan haberlerde Diyanet İŖleri BaŖkanı Görmez ve CHP Grup başkanvekili Hamzaçebi'nin görüŖlerine yer verilmiŖtir. Açıklamayı yapan isimlerin sözleri doğrudan tırnak iŖareti içerisinde aktarılmıŖtır. Açıklama yapına isimlerin fotoğraflarına da yer verilmiŖtir. Gazete iki görüŖe de aynı oranda temsil hakkı vermekle tarafsız görünmektedir, ancak açıklamaların haber diline çevrilmemesi, kaynağa bağımlı bir habercilik anlamı taşımaktadır. Diyanet İŖleri BaŖkanı Mehmet Görmez'in cemevine yaptığu ziyaretin, gazetede ele alınıŖı, ziyarete olumlu yönde yaklaşım sergilendiğini göstermektedir. Kullanılan haber baŖlıđı ve seçilen kelimelerde bunun görmek mümkündür. Diğer taraftan bazı kesimlerin, Aleviliği İslam'dan ayrı bir din ve cemevlerini bir dinin mabedi olduğu Ŗeklindeki anlayıŖına karŖı, Diyanet İŖleri BaŖkanı Görmez'in kırmızı çizgiler olarak altını çizdiği açıklamalar pekiŖtirilerek ele almıŖtır. Bu da gazetenin, cemevlerinin statüsü ve Aleviliğin İslam dıŖında bir din olarak algılanması konularında Diyanet ile aynı görüŖü sergilediğini göstermektedir.

Sözcü gazetesinde “*Diyanet'ten AKP'ye destek: Kürtaj, haram ve cinayettir*” baŖlıđından da anlaşılacağı üzere Diyanet İŖleri BaŖkanı Görmez'in yaptığu kürtaj açıklaması, siyasi iktidara destek olarak okuyucuya sunulmuŖtur. Haberde, yapılan açıklamaya, doğrudan bir anlam yüklenildiği, gazetenin yargısını taşıdığı ve taraflı davranıldığı görülmektedir. Daha haberin baŖında habere iliŖkin bir taraflılık olduğu açıktır. Çünkü “*Diyanet'ten AKP'ye destek*” ifadesi bir haber kaynağına bađlanmamıŖtır. Dolayısıyla bu ifade doğrudan gazetenin yanlı yargısını oluŖturmaktadır. Bu durum, tarafsız yayıncılık ilkesinin ihlal edilmesi bir yana, doğrudan haberde yorum yapmayla ilgili bir durumdur ve gazeteciliğin temel ilkeleriyle bađdaŖmamaktadır. Gazete, cemevine yapılan ziyareti de iç sayfalarda sadece üç cümleyle ele almayı tercih etmiŖtir. Diyanet İŖleri BaŖkanı Görmez'in sözlerine hiç yer verilmemiŖ, Tarhan'ın ziyaretin önemli oluŖu Ŗeklinde yaptığu açıklama aktarılmıŖtır. Gazetelerin bir olay hakkında ne kadar haber verdikleri de

önemli bir unsurdur. *Sözcü* yaptığı haberle ziyaretin önemine ilişkin yeterince bilgi ve içerik vermemiştir.

Star gazetesinde Diyanet İşleri Başkanı Görmez'in kürtaj hakkında yaptığı açıklamayı doğrudan manşete, büyük puntolarla taşınmıştır. Gerek "*Kürtaja fetva yok*" başlığı, gerek haberde seçilen kelimeler ve gerekse cümle yapıları Diyanet İşleri Başkanı Görmez'in sözlerine yakın duran bir yaklaşımı ortaya koymaktadır. Haberin devamında görülen "*Bilimin dışında, mazeretsiz yapılan her kürtaj cinayettir*" başlığında tırnak işareti kullanılmaması da bunun en açık göstergesidir. Diğer taraftan haberin alt başlıklarında da tırnak işareti kullanılmadığı görülmektedir. Diğer yandan Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez'in açıklamalarına karşı sergilenen tepkilere yer vermemiştir. Bu yönüyle gazete, olayın sadece bir boyutunu vererek, diğer yönleri göz ardı etmiştir. Dolayısıyla Diyanet İşleri Başkanı Görmez'in açıklamalarını pekiştirecek bir söylem ortaya konmuş, taraflı bir yaklaşım sergilenmiştir. Diyanet İşleri Başkanı Görmez'in cemevine yaptığı ziyaret olumlu bir perspektifle ele alınmıştır. Diğer gazetelerde görülen "*Cumhuriyet tarihinde ilk*", "*Diyanet tarihinde ilk*" tanımlamaları *Star*'da daha çarpıcı bir biçimde; "*İslam tarihinde bir ilk*" olarak ön plana çıkarılmış, ziyaretin ciddi yeniliklerin bir adımı olacağı belirtilmiştir. Gazetenin, ziyaretin önemliliğini vurgulayan söylemi, cemevlerinin statüsü konusunda da kendini göstermektedir. Diyanet'in kırmızı çizgileri gazetede vurgulanarak ele alınmış ve bu vurgu Diyanet'in görüşünü destekleyen bir biçimde aktarılmıştır. Böylelikle gazete taraflı bir yaklaşım sergilemiştir.

Taraf gazetesi, Diyanet İşleri Başkanı Görmez'in kürtaj açıklamasını eleştirel bir dille ele almıştır. Bu durum "*Diyanet kalıyor laiklik gidiyor*" şeklinde seçilen haber başlığında, "*Diyanet'in kendisi yetmezmiş gibi...*" gibi şeklindeki nitelendirmelerde açıkça görülmektedir. Bununla birlikte haberlerde kullanılan kürtaj açıklamasını "*...derde derman olmayacak gibi*" şeklinde bir ifadeyle sunması da eleştirel tutumu güçlendirmektedir. Gazete yapılan açıklamayı önemsizleştirmektedir. Bununla birlikte *Taraf*'ın Diyanet İşleri Başkanı Görmez'in açıklamalarına eleştirel bir tepki sunan açıklamalara daha fazla yer verdiği görülmektedir. Gazetede, cemevine yapılan ziyaret, ilk olarak toplumsal birliktelik

konusunda Diyanet İşleri Başkanı Görmez'in yaptığı veya yapacağı ziyaretler bağlamında değerlendirilmiştir. “*Bir tabunun daha yıkılması*” , “*cumhuriyet tarihinde bir ilk*” şeklinde ele alınarak önemliliği vurgulanan ziyarete, ayrıca “*cemevlerinin ibadethane sayılması*” anlamı da katılmıştır. Bu yargıların bir haber kaynağına bağlanmaması, gazetenin görüşü olduğunu ortaya koymaktadır. Diyanet İşleri Başkanı Görmez'in kırmızı çizgilerden biri olarak vurguladığı cemevlerinin statüsü, gazetede Metin Tarhan'ın ifadelerine dayanılarak “*İbadethaneden rahatsız değil*” alt başlığıyla ele alınmıştır. Tarhan'ın, “*Taleplerimizi ilettik. Taleplerimizin karşılanmasından rahatsız olmayacağını söyledi*” ifadesinin cemevlerini kastedip kastedmediği açık değildir. Burada zorlama bir mantıkla “Diyanet İşleri Başkanı Görmez, cemevlerinin ibadethane sayılmasından rahatsız olmayacağı” şeklinde bir anlamın çıkarıldığı açıktır. Halbuki Başkan Görmez, bunun tam tersini ifade edecek mahiyette bir açıklama yapmıştır. Bu yönüyle gazete olayı çarpıtarak aktarmıştır.

Türkiye gazetesinde Diyanet İşleri Başkanı Görmez'in kürtaj açıklamaları “*...kürtajla ilgili tartışmalara son noktayı koydu*” şeklinde cümlelerle aktarılmış, Diyanet İşleri Başkanı Görmez'in “çocuk Allah'ın emanetidir” sözü, alt başlık olarak seçilmiş ve bu ifadenin Diyanet İşleri Başkanı Görmez'e ait olduğu başlıkta belirtilmemiştir. Yani gazete, Diyanet İşleri Başkanı Görmez'in açıklamasına paralel bir anlam ortaya koymuş, Başkan Görmez'in açıklamasına karşı eleştiri içeren görüşlere yer vermeyerek, sadece Diyanet'in görüşlerine yer vermiş, böylelikle de açıklamaların sunumunda taraflı bir tutum sergilenmiştir. Cemevi ziyaretiyle ilgili haberler için de aynı şeyi söylemek mümkündür. “*Diyanet'ten tarihi ziyaret*” başlıklı haber bunun göstergelerinden biridir. Diğer yandan gazete, cemevlerinin yasal statüsü ve Aleviliğin İslam dışı gösterilmesi konularında Diyanet'in görüşlerine yer vermemiştir. Böylelikle gazete ziyareti, arka planından soyutlayarak, salt ziyaretin önemliliğiyle tanımlamıştır.

Yeni Akit gazetesinde Diyanet İşleri Başkanı Görmez'in yaptığı kürtaj açıklamasıyla ilgili haberlerinde seçilen haber başlıkları ve haberde yer alan kelimeler dikkat çekmektedir. Gazete, Diyanet İşleri Başkanı Görmez'in sözlerini destekleyen bir anlam ortaya koyarken, karşıt açıklamaları eleştirel bir dille sunmuştur “*...Görmez kürtaj konusunda son noktayı koydu*” şeklindeki haber

başlığıyla “*Böyle olur CHP’nin imamı*” başlıklı haber karşılaştırıldığında ortaya koyduğumuz durum daha net olarak ortaya çıkacaktır. Gazete, Diyanet İşleri Başkanı Görmez’in kürtaj konusunda yaptığı açıklamayı ve bu açıklamayı destekleyen benzer içerikteki açıklamaları desteklerken, bu açıklamayı eleştiren isimlerin görüşlerini ya geri plana atmış ya da ötekileştirme yoluyla görüşlerini önemsizleştirmiştir. Cemevi ziyareti konusunda gazete, ilk önce oldukça sade bir dil kullanarak, ziyarete karşı tarafsız bir yaklaşım sergilemiş ancak ziyaretten sonraki haberinde bu yaklaşım yerine, ziyaretin önemliliğini vurgulayan bir anlam ortaya koymuştur. Bu sunuşta Diyanet’in görüşlerini destekleyen bir yapı kurulmuştur. Diğer yandan gazete, cemevlerinin statüsü konusunda “*Cemevi, camiye alternatif olamaz*” başlığıyla, Diyanet İşleri Başkanı Görmez’in görüşünü başlığa çekmiş ve Diyanet’in cemevlerinin yasal statüsü ve Aleviliğin İslam dışında görülmemesi görüşlerini destekleyerek sunmuştur.

Yeni Şafak, kürtaj konusunda Diyanet İşleri Başkanı Görmez’in yaptığı açıklama “*Bebek ailenin mülkü değildir*” başlıklı haberde görüldüğü gibi, desteklenerek aktarılmıştır. Başkan Görmez’in yargı bildiren sözleri tırnaksız olarak haber başlığı ve alt başlık (“*Yaşam hakkı dokunulmazdır*”, “*Görevimiz onu yaşatmaktır*”, “*Anne sahip değil, emanetçidir*”, “*En büyük müsebbibi erkekler*”) olarak kullanılmıştır. Bu yargıların Başkan Görmez’e ait olduğu sadece başlıklara bakılarak anlaşılammaktadır. Dolayısıyla gazete, Diyanet İşleri Başkanı Görmez’in açıklamasına paralel bir yaklaşım sergilemiştir. Diğer taraftan gazete, Diyanet İşleri Başkanı Görmez’in açıklamasına yönelik tepkilere de yer vermemiştir. Gazetenin, cemevi ziyaretine ilişkin haberlerindeyse benzer yapıyı görmek mümkündür. Ziyaretin önemliliği ve toplumsal birlikteliğe katkısı ön plana çıkarılmıştır. Ayrıca gazete Diyanet’in iki kırmızı çizgisini haberin ayrı bir köşesinde, kalın puntolarla vurgulayarak ele almış, böylelikle de bu yöndeki açıklamayı desteklemiştir. Böylelikle gazete, Diyanet’in görüşlerine yakın bir duruş sergileyerek olaya karşı taraflı bir yaklaşım sergilemiştir.

Zaman gazetesinin kürtaj haberinde seçilen başlık dikkate alındığında gazete, Başkan Görmez’in yargı içeren sözlerini tırnak içinde kullanarak tarafsız bir yaklaşım sergilemiştir. Ancak “*...Diyanet’ten net cevap geldi*” ve “*herkesin içine*

düştüğü bir hataya da işaret etti” şeklinde seçilen ifadelerden de anlaşılacağı üzere gazete, olayı tanımlarken bir taraflılık içine girmiştir. Böylelikle gazete, tarafsız gibi görünmekle birlikte Diyanet İşleri Başkanı Görmez’in sözlerini destekleyen bir anlam sunmuştur. Ayrıca gazete, Diyanet İşleri Başkanı Görmez’in açıklamasının konuyla ilgili açıklaması dışında başka bir görüşe haberlerinde yer vermemiştir. Gazete, Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez’in yaptığı cemevi ziyaretine, olumlu bir yaklaşım sergilemiştir. Ziyaretin önemliliği, toplumsal birlikteliğe katkısı vurgulanmış ve Alevilerden gelen olumlu yönde tepkiler haberlerde kullanılmıştır. Gazetede ziyaretin önemli oluşuna ilişkin görüşlerin sahibine yer verilmiştir. Diğer taraftan gazete, Diyanet’in iki kırmızı çizgisi konusunda bilgilere yer vermeyerek olayı arka planından soyutlayarak aktarmıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kültürel Çalışmalar geleneğinde temsil, bir yansıtma değil, aksine bir inşa etme süreci anlamı taşıırken haber ise toplumsal gerçekliklerin inşa edildiği önemli bir alan olarak görülür. Toplumsal gerçekliğin inşa edilmesi sürecinde bazı etkenler mevcuttur. Çünkü haber, olay, olayı takip eden haberci, habercinin yazdığı metni kontrol eden editörler, kurumsal, ekonomik, politik, siyasi ve toplumsal belirleyicilerin göz ardı edilerek hazırlandığı bir metin değildir. Aksine haber, haber kaynakları, haber profesyonelleri, haber kuruluşları, reklamverenler ve izleyicileri doğrudan ilgilendiren bir kavram olması nedeniyle bütün bu öğelerden bağımsız düşünülemez. Böyle bir medya yapısı, farklı ideolojik oluşumları ve söylemlerin varlığını kaçınılmaz kılar. Bu, ideolojilerin, dolayısıyla hegemonyaların karşılaştığı, mücadele ettiği habercilik anlayışı şeklinde tezahür eder. Bir hegemonyanın varlığı kabul edildiğinde karşıt hegemonyaların da üretileceği kuşkusuzdur. İşte böylece haber, hegemonya mücadelesinde etken bir konumda bulunur.

Habere, Kültürel Çalışmalar açısından bakış, Türkiye’de din konusunda toplumu aydınlatmak şeklinde geniş kapsamlı bir görevi bulunan Diyanet İşleri Başkanlığının, haber metinlerinde temsilini önemli kılmaktadır. Bu çerçevede Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Mehmet Görmez’in yaptığı açıklama ve ziyaretle ilgili haberlerin sunumunu konu edinen bu çalışma sonucunda, haber metinlerinin bir mücadele alanı olarak kurgulandığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuca, haber kaynaklarına ait sözlerin gazetelerin yayın politikalarına bağlı olarak pekiştirilmesi veya önemsizleştirilmesi, haber başlıkları ve kelime seçimleriyle gazetelerin Diyanet İşleri Başkanlığını desteklemesi veya eleştirmesi şeklindeki gözlemlerle ulaşılmıştır. Çünkü gazetelerin haber başlıkları, alt başlıklar, kelime seçimleri ve kaynak kullanımlarıyla bir anlam mücadelesine girmiş oldukları gözlemlenmiştir. Genel olarak ulaşılan sonuç, gazeteler için ayrı ayrı ele alındığında şunları söylemek mümkündür:

Akşam gazetesinin kürtaj açıklamasının yer aldığı haberlerdeki başlıklar dikkate alındığında, başlıkların haber kaynaklarının söylemlerini doğrudan yansıttığı görülmektedir. Aynı durum haberde seçilen fiillerin etken yapıda kurulmasında da

gözlemlenmektedir. Gazetenin farklı kaynaklara aynı oranda yer vermesi tarafsızlık olarak olayları aktardığı izlenimini vermektedir. Bu yönüyle belirli kaynakların ön plana çıkarılması, övme ve yerme sözcükleri vb. gibi yöntemlerin hegemonya mücadelesinde kullanılması ile Diyanet'in görüşlerinin pekiştirilmesi veya eleştirilmesi varsayımları gazete açısından doğrulanmamaktadır. Cemevi ziyareti haberlerinde ise ziyarete olumlu bir perspektiften bakıldığı ve haberlerde Diyanet İşleri Başkanı Görmez'in ve yapılan ziyaretin övüldüğü, ziyarete büyük anlamlar yüklenildiği görülmektedir. Gazetenin haber başlıklarında, alt başlıklarda ve kelime seçimlerinde ziyarete pekiştirici anlamlar yüklendiği gözlemlenmektedir. Bu yönüyle övme ve yerme sözcükleri gibi yöntemlerin hegemonya mücadelesinde kullanılması ile Diyanet'in görüşlerinin pekiştirilmesi varsayımları gazete açısından doğrulanmaktadır.

Aydınlık gazetesinin kürtaj açıklamasının yer aldığı haberlerdeki başlıklar, alt başlıklar, kelime seçimleri, haber kaynakları dikkate alındığında haberin kurgulanmasında Diyanet İşleri Başkanı Görmez'in açıklamasına eleştirel bir yaklaşım sergilendiği görülmektedir. Haberlerde kürtaj açıklamasının siyasi iktidarla ilişkisi olduğu izlenimi verilmeye çalışılmış; yerme ifadeleri kullanılmış; Diyanet İşleri Başkanlığını itham eden ifadeler gazete tarafından içselleştirilen bir kurgulamayla alt başlıkta yer almış; Diyanet İşleri Başkanı Görmez'e yönelik olumsuz tepkiler haberlerde ön plana çıkarılmıştır. Bu yönleriyle, gazete açısından belirli kaynakların ön plana çıkarılması, yerme ifadelerinin kullanılması, Diyanet'in görüşlerinin eleştirildiği varsayımları gazete açısından doğrulanmaktadır. Toplumsal birlik ve beraberlik mesajlarının bütün medya organlarında yer almasına rağmen, Aydınlık'ta cemevi ziyaretine ilişkin herhangi bir haberin bulunmaması da Diyanet'e yönelik eleştirel bakışı pekiştirmektedir. Zira, Cumhuriyet tarihi boyunca daha önce gerçekleştirilmemiş bir ziyaret, Aydınlık'ta haber olarak hiç yer almamıştır. Kürtaj açıklaması ve cemevi ziyaretine ilişkin haberler birlikte değerlendirildiğinde Aydınlık'ın kürtaj haberlerinde ideolojik olarak tanım yaptığı ve cemevi ziyareti bağlamında tanım yapmak bir yana, tanımlama ihtiyacı bile hissetmediği görülmektedir.

Cumhuriyet gazetesinin haber başlıkları, kelime seçimleri, kaynak kullanımları dikkate alındığında, haberlerin kurgulanmasında eleştirel bir yaklaşım sergilendiği görülmektedir. Haber başlıklarında Diyanet'i yeren sözcük seçimlerine rastlanmış, açıklamayı önemsizleştirici ifadeler haberde kullanılmıştır. Bu yönüyle yerme sözcükleriyle hegemonya mücadelesine girildiği ve Diyanet İşleri Başkanlığının eleştirildiği varsayımı gazete açısından doğrulanmaktadır. Gazetede, kürtaj açıklamasının siyasi iktidarla ilişkili olduğu izlenimi sıklıkla yinelenmiştir. Bu yönüyle gazetenin, kürtaj açıklamasını, dini bir konu olmaktan öte siyasi bir konu olarak tanımladığı gözlemlenmiştir. Kaynak kullanımına bakıldığında, Diyanet'i eleştiren haber kaynaklarına daha fazla yer ayrıldığı ve eleştiri yapan isimlerin görüşlerinin pekiştirildiği görülmektedir. Bu yönüyle de belirli kaynakları ön plana çıkardığı varsayımı gazete açısından doğrulanmaktadır. Cumhuriyet'in kürtaj haberlerinde gösterdiği taraflı tutuma, cemevi haberlerinde rastlanmamıştır. Haber başlıkları, alt başlıklar, kelime seçimlerinde övme veya yerme, belirli kaynakları öne çıkarma gibi varsayımlara rastlanmamıştır. Bu yönüyle, araştırmamızın temel varsayımları doğrulanmamaktadır. Diğer yandan gazete, Aleviliğin İslam dışında görülmemesi konusuna değinmezken, cemevlerinin statüsü konusunda Diyanet'in görüşlerini sayfasına taşımıştır.

Hürriyet gazetesinin kürtaj açıklamasının yer aldığı haberlerdeki başlıklar dikkate alındığında, başlıkların haber kaynaklarının söylemlerini doğrudan yansıttığı görülmektedir. Aynı durum haberde seçilen fiillerin etken yapıda kurulmasında da gözlemlenmektedir. Gazetenin farklı kaynaklara aynı oranda yer vermesi tarafsızlık olarak olayları aktardığı izlenimini vermektedir. Bu yönüyle belirli kaynakların ön plana çıkarılması, övme ve yerme sözcükleri vb. gibi yöntemlerin hegemonya mücadelesinde kullanılması ile Diyanet'in görüşlerinin pekiştirilmesi veya eleştirilmesi varsayımları gazete açısından doğrulanmamaktadır. Diğer taraftan cemevi haberinde bir yandan seçilen kelimelerle ziyaretin anlamlılığına vurgu yapılırken diğer taraftan da gecikmişliğine vurgu yapılmaktadır. Cemevlerinin yasal statüsü konusunda Diyanet'in görüşlerine yer verilmeyerek, ziyaret arka planından koparılmıştır. Böylelikle gazete ziyaretin bir yönünü vurgulamıştır. Hegemonya mücadelesi bağlamında, belirli kaynakların ön plana çıkarıldığı, övme sözcüklerinin

kullanıldığı varsayımı ile Diyanet'in ziyaret hakkında görüşlerinin pekiştirildiği varsayımları gazete açısından kısmen doğrulanmaktadır.

Milliyet gazetesinin kürtaj haberlerinde yer alan başlıklar dikkate alındığında, haber başlığında kaynağa atıf yapıldığı veya tırnak işareti kullanıldığı–bu, haber başlığının bir kaynağa ait olduğunu ifade etmede genel olarak kullanılan bir yöntemdir- görülmektedir. Diğer taraftan kaynağa ait sözlerin, doğrudan alt başlık olarak kullanıldığı, Diyanet'in açıklamasına karşıt görüş bildiren isimlerin açıklamalarının vurgulanarak aktarıldığı tespit edilmektedir. Bu yönleriyle övme ve yerme şeklinde kullanımların yapıldığı varsayımı gazete açısından doğrulanmazken, belirli kaynakların ön plana çıkarılması varsayımı kısmen doğrulanmaktadır. Cemevi ziyareti haberlerinde ziyaretin anlamlılık ve önemli oluşuna vurgu yapıldığı, kardeşlik mesajları içereceği gözlemlenmektedir. Haberde seçilen başlıklar ve sözcükler dikkate alındığında övme sözcüklerinin kullanıldığı varsayımı doğrulanmaktadır. Aleviliğin İslam dışında görülmemesi şeklinde açıklama gazetede yer alırken cemevlerinin yasal statüsü konusunda Diyanet'in görüşlerine yer verilmediği görülmektedir. Bunlar dikkate alındığında Diyanet'in görüşlerinin pekiştirildiği veya eleştirildiği varsayımı doğrulanmamaktadır.

Sabah gazetesinin kürtaj açıklamasının yer aldığı haberlerindeki başlıkların kurgulanmasında, kaynak sözlerini doğrudan yansıttığı görülmemektedir. Gazete haber başlıklarının bir kaynağa ait olduğu, tırnak işareti kullanımından anlaşılmaktadır. Gazete, farklı kaynaklar arasında bir ayırım da yapmamıştır. Gazetenin kelime seçimlerinde de aynı yolun izlediği gözlemlenmektedir. Bu yönüyle, hegemonya mücadelesi bağlamında belirli kaynakların ön plana çıkarıldığı, övme ve yerme sözcüklerinin kullanıldığı ve Diyanet'in görüşlerinin eleştirildiği veya pekiştirildiği varsayımları gazete açısından doğrulanmamaktadır. Gazetenin cemevi ziyaretinin önemli ve anlamlı oluşuna vurgu yaptığı gözlemlenmektedir. Bununla birlikte, Aleviliğin İslam dışında görülmemesi ve cemevlerinin statüsü konularında Diyanet İşleri Başkanlığının görüşlerinin vurgulandığı görülmektedir. Bu yönüyle, hegemonya mücadelesi bağlamında övme sözcüklerinin kullanıldığı ve Diyanet İşleri Başkanlığının görüşlerinin pekiştirildiği varsayımları gazete açısından doğrulanmaktadır.

Sözcü gazetesinin kürtaj haberlerinin sunumunda, Diyanet'in görüşlerinin siyasetle bağlantı kurularak aktarıldığı gözlemlenmektedir. Diyanet İşleri Başkanı Görmez'in Din İşleri Yüksek Kurulu'nun aldığı kürtaj kararlarından oluşan açıklaması, "siyasi iktidara destek" olarak aktarılmıştır, diğer taraftan haberin kurgulanmasında, kürtaj yasağına karşı tutumu da ortaya konulmaktadır. Bu açıdan haberde çarpıtma yapıldığı gözlemlenmektedir. Bu yönüyle, hegemonya mücadelesinde yerme sözcüklerinin kullanıldığı gazete açısından doğrulanmaktadır. Cemevi ziyareti konusunda, gazetenin adeta konuyu görmezden geldiği gözlemlenmektedir. Toplumsal birliktelik açısından önemli bir ziyaretin, "üç cümleyle" gazetede yer alması dikkate şayandır.

Star gazetesinin kürtaj haberinin sunum biçimi dikkat çekmektedir. Haber, Diyanet İşleri Başkanı Görmez'in sözlerinin doğrudan başlıklar ve alt başlıklar halinde gazeteye yansıdığı gözlemlenmektedir. Haberde seçilen sözcükler dikkate alındığında, açıklamanın pekiştirildiği açıkça görülmektedir. Diğer taraftan Diyanet'e karşı yapılan eleştiriler gazetede haber olarak yer bulmamıştır. Bu yönleriyle övme sözcüklerinin hegemonya mücadelesinde kullanıldığı, belirli kaynakların ön plana çıkarıldığı ve Diyanet'in görüşlerinin pekiştirildiği varsayımları gazete açısından doğrulanmaktadır. Cemevi ziyareti konusunda, gazete, çalışmanın kapsamına alınan gazetelerden daha farklı görünmektedir. Gazetenin, ziyareti daha geniş bir tarihsel bağlamda ele aldığı gözlemlenmektedir. Diyanet'ten yapılan ziyarete yüksek anlamlar katılmış, bu yönde açıklama yapan isimlerin görüşlerine de ayrıca yer verilmiştir. Bununla birlikte Aleviliğin İslam dışında görülmemesi ve cemevlerinin yasal statüsü konusunda gazetenin, Diyanet'in görüşlerini vurguladığı gözlemlenmektedir. Bütün bu yönler dikkate alındığında hegemonya mücadelesi bağlamında, belirli kaynakların ön plana çıkarıldığı, övme sözcüklerinin kullanıldığı varsayımı ile Diyanet'in görüşlerinin pekiştirildiği varsayımları gazete açısından doğrulanmaktadır.

Taraf gazetesinin kürtaj haberlerinde sergilediği politika konumuz açısından oldukça önemlidir. Gazetenin, Diyanet İşleri Başkanı Görmez'in kürtaj açıklamasını eleştirel mahiyette tanımladığı gözlemlenmektedir. Haber kurgulanırken, kürtaj açıklamasının yapıldığı konferansta konuşan Başbakan Yardımcısı Bekir Bozdağ'ın

sözlerinin “*Diyanet’in kendisi yetmezmiş gibi*” şeklinde ifadelerle sunulduğu; kürtaj açıklamasının da “*derde derman olmayacak gibi*” olarak tanımlandığı gözlemlenmektedir. Bu yönüyle gazetenin yerme sözcüklerinin hegemonya mücadelesinde kullanılması ve Diyanet’in görüşlerinin önemsizleştirilmesi, eleştirilmesi varsayımları gazete açısından doğrulanmaktadır. Eleştirel bir yaklaşım sergileyen “uzmanlar”ın, siyasi isimlerin ve kürtaj yasağına karşı görüş bildiren “imamlar”ın görüşlerine yer verilmesi gazetenin kürtaj açıklaması karşısındaki tavrını daha da netleştirmektedir. Bu yönüyle, belirli kaynakların ön plana çıkarılması varsayımı gazete açısından doğrulanmaktadır. Cemevi ziyareti haberlerinde gazetenin bir yandan Diyanet’in ziyaretini önemli kılan bir söylem oluşturulurken diğen yandan Diyanet’i yeren, hatta itham eden sözcüklerin kullanıldığı gözlemlenmiştir. Bu yönüyle, yerme sözcüklerinin hegemonya mücadelesinde kullanıldığı varsayımı ile Diyanet’in görüşlerinin eleştirildiği varsayımları gazete açısından doğrulanmaktadır. Gazetede gözlemlenen önemli bir unsur, cemevlerinin statüsü konusunda oluşturduğu anlamdır. Çünkü Diyanet İşleri Başkanı Görmez’e ait sözlerden, cemevlerinin ibadethane kabul edilebileceği anlamı çıkarılmıştır. Bu yönüyle gazete olayı çarpıtarak aktarmıştır.

Türkiye gazetesinde kürtaj haberinde kullanılan başlıkta Diyanet İşleri Başkanlığının söylemlerini kaynağa atıf yaparak verilmesi dikkate alındığında, tarafsız bir yaklaşım sergilendiği gözlemlenmektedir. Ancak haberde seçilen kelimeler dikkate alındığında, kürtaj konusunda Diyanet İşleri Başkanının “son noktayı koyduğu” ifade edilmesi, gazetenin Diyanet İşleri Başkanlığını destekleyen bir anlam ürettiğini göstermektedir. “Son nokta” ifadesi gazetenin, eleştirel mahiyetteki açıklamalara karşı mesafesini göstermesi bakımından anlamlıdır. Çünkü gazetede olumsuz eleştiri içeren haberlere yer verilmemiştir. Bu yönüyle, belirli kaynakların ön plana çıkarılması, övme sözcüklerinin hegemonya mücadelesinde kullanılması ile Diyanet’in görüşlerinin pekiştirilmesi varsayımları gazete açısından doğrulanmaktadır. Cemevi ziyaretiyle ilgili haberde, ziyaret anlamlı ve önemliliği vurgulanarak aktarılmıştır. Haber başlığı ve haberde seçilen kelimeler, ziyaretin önemliliğine vurgu içermektedir. Bu yönüyle, övme sözcüklerinin hegemonya mücadelesinde kullanılması ile Diyanet’in görüşlerinin pekiştirilmesi varsayımları

gazete açısından doğrulanmaktadır. Diğer yandan cemevlerinin yasal statüsü ve Aleviliğin İslam dışında bir inanç olarak görülmemesi konularında Diyanet'in görüşlerine yer verilmeyerek, önemli bir husus göz ardı edilmiştir.

Yeni Akit gazetesinde, kürtaj haberlerinde kullanılan başlıklarda, Diyanet'in söylemlerinin gazetede içselleştirilerek aktarıldığı gözlemlenmiştir. Çünkü gazete, haber başlıkları ve alt başlık kullanımında Diyanet'in görüşlerini doğrudan aktarmaktadır. Diğer yandan haberlerin kurgulanmasında Diyanet İşleri Başkanı Görmez'i öven ifadeler rastlanırken, karşıt görüş bildiren isimleri yeren ifadeler kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca, karşıt açıklamalar önemsizleştirilmek suretiyle, değersiz kılınmak istenmiştir. Böylelikle gazetenin gazetenin yayın politikasıyla bağlantılı olarak belirli kaynakları ön plana çıkardığı, övme ve yerme sözcükleri vb. gibi yöntemlerin kullanıldığı; Diyanet'in görüşlerinin pekiştirildiği, Diyanet'in yaptığı açıklamaya karşıt açıklamaların sahiplerinin eleştirdiği varsayımları gazete açısından doğrulanmaktadır. Cemevi ziyaretindeyse ilk haberde oldukça, sade, övme, yerme vb. kullanımların yer almadığı bir haber görülmekte, ikinci haberde ise ziyaretin önemliliğini vurgulayan ifadeler yer almaktadır. Bu yönüyle gazetede övme sözcüklerinin kullanıldığı varsayımı doğrulanmaktadır. Diğer taraftan "iki kırmızı çizgi" gazete tarafından vurgulanmış, olayın önemli bir yönü haberde yer almıştır. Bu yönüyle de gazetede, Diyanet İşleri Başkanlığının görüşlerinin pekiştirildiği varsayımı doğrulanmaktadır. Gazete farklı eleştirilere yer vermeyerek de ziyareti, olumlu ve mutlu edici yönleriyle kapatmıştır.

Yeni Şafak gazetesinde kürtaj açıklamasının yer aldığı haber başlığında, Diyanet İşleri Başkanı Görmez'in sözlerinin gazetenin söylemine dönüştüğü gözlemlenmektedir. Aynı durum, alt başlıklarda, seçilen kelimelerde ve kaynak kullanımında da görülmektedir: Alt başlıklar, doğrudan kaynak sözleriyle oluşturulmuş; yapılan açıklamaya karşıt olacak açıklamalara yer verilmemiş, açıklama, etken yapıda fiillerle örülmüştür. Bütün bunlar dikkate alındığında, hegemonya mücadelesi bağlamında belirli kaynakların ön plana çıkarıldığı varsayımı ile Diyanet'in görüşlerinin pekiştirildiği varsayımı gazete açısından doğrulanmaktadır. Cemevi haberlerinde ilk olarak dikkat çeken şey bir anlam sorununu gazetede görülmesidir. Çünkü Cemevi, haberin bir cümlesinde "cemevi"

başka bir cümlesinde “dernek” olarak tanımlanmıştır. Ancak bu belirsizlik ikinci haberde değişmiş ve ziyaret edilen yer “cemevi” olarak tanımlanmıştır. Belirsizliğin giderildiği, gazetenin görüşünün netleştiği ikinci haberle anlaşılmaktadır. Haberin başlığında ve haber kurgulanırken seçilen kelimelerde ziyareti ve dolayısıyla Diyanet İşleri Başkanı Görmez’i öven ifadeler yer vermiştir. Böylelikle gazete açısından, hegemonya mücadelesi bağlamında öven ifadeler yer verildiği varsayımı doğrulanmıştır. Diğer taraftan Diyanet İşleri Başkanı Görmez’in “iki kırmızı çizgi” olarak formüle ettiği, Aleviliğin İslam dışı bir oluşum şeklinde görülmemesi ve cemevlerinin camiye alternatif bir ibadethane olarak lanse edilmemesi, gazete tarafından vurgulanmıştır. Bu yönleriyle Diyanet’in görüşlerinin pekiştirildiği varsayımı gazete açısından doğrulanmaktadır.

Zaman gazetesinde kürtaj açıklamasının yer aldığı haber başlığı dikkate alındığında tarafsız bir duruş sergilendiği gözlemlenmektedir. Bununla birlikte kelime seçimlerine bakıldığında övme ifadelerinin haberde yer aldığı görülmektedir. Bu yönüyle hegemonya mücadelesi bağlamında övme sözcüklerinin kullanıldığı varsayımı gazete açısından doğrulanmaktadır. Gazete, Diyanet bağlamında, karşıt görüşlere yer vermeyerek sadece Diyanet İşleri Başkanı Görmez’in açıklamasını vermiştir. Bu açıdan belirli kaynakların ön plana çıkarıldığı ve Diyanet’in görüşlerinin pekiştirildiği varsayımlar gazete açısından doğrulanmaktadır. Cemevi haberlerinde aynı sonuçlar görülmektedir. Gazete ziyareti olumlu bir perspektifle ele almıştır. Haber kaynaklarının tamamı ziyarete ilişkin olumlu görüş bildiren isimlerden oluşmaktadır; ziyareti olumsuz olarak görenler “marjinal gruplar” olarak tanımlanmaktadır; ziyarete ilişkin övme ifadeleri kullanılmıştır. Bu gözlemler etrafında, hegemonya mücadelesi bağlamında belirli kaynakların ön plana çıkarıldığı, ziyaretle ilgili övme sözcükleri kullanılırken, ziyaretten rahatsızlık duyanlar hakkında yerme sözcüklerinin kullanıldığı varsayımı ile Diyanet’in görüşlerinin pekiştirildiği varsayımı gazete açısından doğrulanmaktadır. Diğer yandan cemevlerinin yasal statüsü konusunda Diyanet’in görüşlerine yer verilmediği, böylelikle olayın önemli bir boyutunun görmezden gelindiği gözlemlenmiştir.

Haber metinlerinin çözümlenmesinden de anlaşıldığı gibi haberin belirli bir üretim aşamasından geçirildiği, bir anlamda var olan gerçekliğin inşa edildiği

görülmektedir. Sonuç olarak ulusal gazeteler sahip oldukları İslamî, laik, liberal görüşler doğrultusunda Diyanet İşleri Başkanlığının görüşlerini pekiştirecek veya eleştirecek anlamlarla haber yaparak tarafsızlık ilkesini ihlal etmişlerdir.

Bu çalışmadan sonra şu çalışmaların yapılması önerilebilir:

Diyanet İşleri Başkanlığı, gazete okurları tarafından nasıl algılanmaktadır?

Gazetelerin haber sunumuyla, okurların görüşleri birbirine uygun mudur?

Haber profesyonellerinin din ve Diyanet algısının, Diyanet İşleri Başkanlığı hakkında yapılan haberlerle ilgisi bulunmakta mıdır?

Haber profesyonellerinin din hizmeti veren bir kurum hakkında yaptığı haberde Türkiye'nin büyük çoğunluğunun İslam dinine mensup olması etkili midir?

KAYNAKÇA

- Adorno, Theodor W. (2005). *Kültür Endüstrisini Yeniden Düşünmek*. (Derleyen: Erol Mutlu). *Kitle İletişim Kuramları*. Ankara: Ütopya Yayınevi, 240-249.
- Althusser, Louis (2003). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. (1. Baskı). (Çeviren: Alp Tümertekin). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Alver, Füsün (2011). *Gazetecilik Bilimi ve Kuramları*. İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.
- Alver, Füsün (2009). *Kültürel Çalışmalarda Medya Metinlerinin Okunması Sürecinde İzleyicinin Konumlandırılması*. (Editörler: Mustafa Şeker, N. Tülay Şeker). *Terör ve Haber Söylemi*. İstanbul: Literatürk Yayınları, 27-60.
- Alver, Füsün (2007). *Gazeteciliğin Kuramsal Temelleri*. İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Alver, Füsün (2003). *Basında Yabancı Tasarımı ve Yabancı Düşmanlığı*. İstanbul: Der Yayınları.
- Akca, E. Baştürk (2009). *İdeoloji- Dil- Söylem ve Anlam İlişkisi: Medyada Anlamın Toplumsal İnşası*. (Editör: İsmet Parlak). *Medyada Gerçekliğin İnşası*. Konya: Çizgi Kitabevi, 77-106.
- Arar, Y. Bezirgan ve Bilgin, Nuri (2009). *Gazete Haber Başlıklarında Öteki'nin İnşası*. *Kültür ve İletişim Dergisi, Sayı 12 (2)*, 133-157.
- Arsan, E. Doğru (2004). *Medya-Güç İdeoloji Ekseninde Merve Kavakçı Haberlerinin İki Farklı Sunumu*. (Derleyen: Çiler Dursun). *Haber Hakikat ve İktidar İlişkisi*. (1.Baskı) Ankara: Elips Kitap, 151-182.
- Aslan, Kemal (2009). *Haberin Yol Haritası*. (2. Baskı) İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.
- Atabek, Ümit (2007). *Söylem Çözümlemesi*. (Derleyenler: Gülseren Şendur Atabek, Ümit Atabek). *Medya Metinlerini Çözümlemek*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 151-162.
- Aydoğdu, Emre (2007). *İdeoloji*. (Editör: Fikret Başkaya). *Kavram Sözlüğü I*. (2. Baskı). Ankara: Maki Basım Yayın, 211-217.

- Bardakoğlu, Ali (2004). Açılış Konuşması. (Derleyen: Mehmet Bulut). *Kuruluşunun 80. Yılında Diyanet İşleri Başkanlığı Paneli*. 3 Mart 2004. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 7-12.
- Bardakoğlu, Ali (2010). 03.02.2005 tarihli Basın Açıklaması- (Derleyen: Ömer Menekşe) *21. Yüzyıl Türkiye 'sinde Din ve Diyanet*. Cilt I, 159-161
- Bertrand, C. Jean (2004). *Medya Etiği*. Ankara: Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü.
- Bottomore, Tom (1989). *Frankfurt Okulu*. (Çeviren: Ahmet Çiğdem). İstanbul: Ara Yayıncılık.
- Bülbül, Rıdvan (2001). *Haberin Anatomisi ve Temel Yaklaşımlar*. Ankara: Nobel Yayın-Dağıtım.
- Cangöz, İncilay (2008). Savaş Haberlerinin Sözsüz Örnekleri: Iraklı Kadınların Gazete Haberlerinde Temsili. (Editör: İncilay Cangöz). *Uygun Adım Medya Bir Bilinç Körleşmesi*. Ankara: Ayraç Kitabevi Yayınları, 79-106.
- Cereci, Sedat (2003). *Medya Etiği*. İstanbul: Metropol Yayınları.
- Chomsky, Noam (2010). *İktidarı Anlamak*. (Editörler: Peter R. Mitchell- John Schoeffel). İstanbul: BGST Yayınları.
- Curran, James (1997). Medya ve Demokrasi: Yeniden Değer Biçme. (Derleyen: Süleyman İrvan). *Medya Kültür Siyaset*. Ankara: Ark Yayınları, 139-197.
- Curran J, Gurevitch M. ve Woollacott J (1991). İletişim Araçları Üzerine Bir Çalışma: Kuramsal Yaklaşımlar. (Çeviren: Meral Özbek). *Ankara Üniversitesi Basın-Yayın Yüksekokulu Yıllık Nermin Abadan-Unat'a Armağan*, 229-253.
- Çam, şerife (2008). *Medya Çalışmalarında İdeoloji Epistemolojik ve Metodolojik Sorunlar*. Ankara: Deki Basım Yayım Ltd.şti.
- Çaplı, Bülent (2002). *Medya ve Etik*. İstanbul: İmge Kitabevi.
- Çebi, M. Sadullah (2002). *Haberi Anlamak*. Ankara: Gazi Yayınevi.
- Çebi, M.Sadullah (1996). Medyada Haber Seçiminin Teorik Boyutları: Ampirik Haber Seçimi Görüşleri Üzerine Bir Deneme. *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 3*, 247-269.
- Çelik, N. Betül (2005). *İdeolojinin Soykütüğü I: Marx ve İdeoloji*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

- Çoban, Barış (2003). Söylem, İdeoloji ve Eylem: İktidar ve Muhalefet Arasındaki Mücadeleyi Çözümleme Denemesi. (Hazırlayanlar: Barış Çoban, Zeynep Özarlan). *Söylem ve İdeoloji*. İstanbul: Su Yayınları, 245-284.
- Dağtaş, Banu (2003). *Reklamı Okumak*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Devran, Yusuf (2010). *Haber, Söylem, İdeoloji*. İstanbul: Başlık Yayın Grubu.
- DİB (2010). *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- DİB (2013). *Kurumsal*. <http://diyanet.gov.tr/tr/kategori/kurumsal/1>. Erişim Tarihi: 10.09.2013
- DİB (2013). *Teşkilat Şeması*. www.diyanet.gov.tr/tr/kategori/teskilat-semasi/72 Erişim Tarihi: 10.09.2013
- DİBAPK (1999). *Kuruluşundan Günümüze Diyanet İşleri Başkanlığı Tarihçe-Teşkilat- Hizmet ve Faaliyetler (1924-1997)*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Doğan, Mehmet (1993). *İletişim veya Dehşet Çağı*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Dumanlı, Ekrem (2003). *Medya Makasların Gölgesinden İlkelerin Zirvesine*. İstanbul: Zaman Kitap.
- Dursun, Çiler (2007). Hak Haberciliğinin Doğası ve Olanığı. (Hazırlayan: Sevda Alankuş) *İnsan Hakları Haberciliği*. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları, 105-134.
- Dursun, Çiler (2005). Haber ve Habercilik/Gazetecilik Üzerine Düşünmek. (Derleyen: Sevda Alankuş) *Gazetecilik ve Habercilik*. (2. Baskı). İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları, 70-90.
- Dursun, Çiler (2004). Televizyon Haberlerinde Siyasal İslamcı Partinin Temsili: 1999 Seçimlerinde Fazilet Partisi. *Selçuk İletişim Dergisi, Cilt 3, Sayı 3*, 5-20.
- Dursun, Çiler (2001). *Tv Haberlerinde İdeoloji*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Eagleton, Terry (2011). *İdeoloji*. (3. Baskı). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Edgar, Andrew (1998). Nesnellik, Yanlılık ve Hakikat. (Derleyenler: Andrew Belsey ve Ruth Chadwick). *Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 141-160.
- Edward, S. Herman ve Chomsky, Noam (1999). *Medya Halka Nasıl Evet Dedirtir*. (Hazırlayan: İsmail Kaplan). Adana: Minevra Yayınları.

- Erdoğan, İrfan ve Alemdar, Korkmaz (2005). *Öteki Kuram*. (2. Baskı). Ankara: Erk Yayıncılık.
- Erdoğan, İrfan, (2011). *İletişimi Anlamak*. (4. Baskı) Ankara: Pozitif Matbaacılık.
- Evre, Bülent (2009). Söylem Analizine Yönelik Yaklaşımlar: Bir Sınıflandırma Girişimi. (Editör: İsmet Parlak). *Medyada Gerçekliğin İnşası*. Konya: Çizgi Kitabevi, 107-152.
- Fairclough, Norman (2003a). Dil ve İdeoloji. (Hazırlayanlar: Barış Çoban, Zeynep Özarlan). *Söylem ve İdeoloji*. İstanbul: Su Yayınevi, 155-171.
- Fairclough, Norman (2003b). Söylemin Diyalektiği (Hazırlayanlar: Barış Çoban, Zeynep Özarlan). *Söylem ve İdeoloji*. İstanbul: Su Yayınları, 173-184.
- Fairclough, Norman ve Graham, Phil (2003). Eleştirel Söylem Çözümlemesi Olarak Marx: Eleştirel Yöntemin Yaratılışı ve Küresel Sermayenin Eleştirisi ile Bağlantısı (Hazırlayanlar: Barış Çoban, Zeynep Özarlan) *Söylem ve İdeoloji*. İstanbul: Su Yayınları, 185- 242.
- Fiske, John (1997). Postmodernizm ve Televizyon. (Çev. Nilgün Gürkan, Derleyen: Süleyman İrvan). *Medya Kültür Siyaset*. İstanbul: Ark Yayınları, 39-48.
- Fiske, John (2003). *İletişim Çalışmalarına Giriş*. (2. Basım). (Çeviren: Süleyman İrvan). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Gaillard, Philippe (1994). *Gazetecilik*. (Çeviren: Mehmet Selami Şakiroğlu). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Geray, Haluk (2005a). İktisat ve İletişim İlişkisi Üzerine. (Derleyenler: Funda Başaran, Haluk Geray). *İletişim Ağlarının Ekonomisi*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 9-33.
- Geray, Haluk (2005b). Kitle İletişiminde Reklamcılık. (Derleyenler: Funda Başaran, Haluk Geray). *İletişim Ağlarının Ekonomisi*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 141-157.
- Girgin, Atilla (2000). *Yazlı Basında Haber ve Habercilik Etik'i*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Girgin, Atilla (2002). *Haber Yazmak*. İstanbul: Der Yayınları.
- Golding, Peter ve Murdock, Graham (1997). Kültür, İletişim ve Ekonomi Politik. (Derleyen: Süleyman İrvan). *Medya Kültür Siyaset*. İstanbul: Ark Yayınları, 49-76.

- Golding, Peter ve Murdock, Graham (2008). İdeoloji ve Kitle İletişim Araçları: Belirlenim Sorunu. (Derleyenler: Levent Yaylagül, Nilüfer Korkmaz). *Medya, Popüler Kültür ve İdeoloji*. Ankara: Dipnot Yayınevi, 23-58.
- Gurevitch, Michael ve Blumler, Jay G. (1997). Siyasal İletişim Sistemleri ve Demokratik Değerler. (Derleyen: Süleyman İrvan). *Medya Kültür Siyaset*. İstanbul: Ark Yayınları, 199-219.
- Güngör, Nazife (2011). *İletişim Kuramlar ve Yaklaşımlar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Hall, Stuart (2005a). İdeolojinin Yeniden Keşfi: Medya Çalışmalarında Baskı Altında Tutulanın Geri Dönüşü. (Derleyen ve Çeviren: Mehmet Küçük). *Medya, İktidar, İdeoloji*. (3. Baskı). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 73-121.
- Hall, Stuart (2005b). Kültür, Medya ve “İdeolojik Etki”. (Derleyen ve Çeviren: Mehmet Küçük). *Medya, İktidar, İdeoloji*. (3. Baskı). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 192-234.
- Hall, Stuart (2005c). Kodlama ve Kodaçıklama. (Derleyen: Şahinde Yavuz). *Medya ve İzleyici* Ankara: Vadi Yayınları, 85-97.
- Hall, Stuart (2005d). Anlamlandırma, Temsil, İdeoloji: Althusser ve Post-Yapısalcı Tartışmalar. (Der.: Erol Mutlu). *Kitle İletişim Kuramları*. Ankara: Ütopya Yayınevi, 359-394.
- Hall, Stuart (1997). İdeoloji ve İletişim Kuramı. (Derleyen: Süleyman İrvan). *Medya Kültür Siyaset*. İstanbul: Ark Yayınları, 79-97.
- Hanlin, Bruce (1998). Gazete Sahipleri, Editörler ve Gazeteciler. (Derleyenler: Andrew Belsey ve Ruth Chadwick). *Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 51-69.
- Herman, Edward S. ve Chomsky, Noam (1999). *Medya Halka Nasıl Evet Dedirtir*. Adana: Minevra Yayınları.
- Hof, S. D. van het (2008). Popüler Kültür ve Siyaset. (Derleyenler: Levent Yaylagül, Nilüfer Korkmaz). *Medya, Popüler Kültür ve İdeoloji*. Ankara: Dipnot Yayınları, 155-170.
- İmançer, Dilek (2010). *Medyayı Anlamak, Stereotipler Değerler ve Söylem*. Ankara: Deki Basım Yayım.
- İnal, Ayşe (2009). Haber Medyası, Siyaset ve “Terör”. (Editörler: Mustafa Şeker, N. Tülay Şeker). *Terör ve Haber Söylemi*. İstanbul: Literatürk Yayınları, 11-26.

- İnal, Ayşe (1999). Medya, Dil ve İktidar Sorunu: İletişim Çalışmalarında Medya Ve Siyaset İlişkisini Nasıl Tartışmalıyız? *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, Sayı 3*, 13-36.
- İnal, Ayşe (1996). *Haberi Okumak*. İstanbul: Temuçin Yayınları.
- İnal, Ayşe (1995). Yazılı Basın Haberlerinde Yapısal Yanlılık Sorunu. *Toplum ve Bilim Dergisi, Sayı: 67*, 111-133.
- İnal, Ayşe (1994). Haber Metinlerine Eleştirel Bir Bakış: Temel Sorunlar ve Örnek Çalışmalar. *Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Yıllık 1994-1995*, 135-163.
- Inglis, Fred (2005). Frankfurt Okulu. (Der.: Erol Mutlu). *Kitle İletişim Kuramları*. Ankara: Ütopya Yayınevi, 221-226.
- İnuğur, Nuri (1992). *Türk Basın Tarihi*. İstanbul: Erdini Basım ve Yayınevi.
- İrvan, Süleyman (1995). Demokratik Sistemde Medyanın Rolü. *Birikim Dergisi, Sayı 68-69*, İstanbul: Birikim Yayınları, 76-83.
- Karaduman, Sibel ve Batu, N. Mert (2011). Televizyon Haberlerinde Terörizm Olgusunun TRT'nin Haber Söylemi Bağlamında İncelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 25*, 359-374.
- Karakaya, Hasan (2013) *Akit, "kullanılan" değil, tam 20 yıldır "okunan" gazete!* <http://www.habervaktim.com/yazar/58609/akit-kullanilan-degil-tam-20-yildir-okunan-gazete.html>
- Kars, Neşe (2010). Haberin Tarihi, Kuramları, Söylemi ve Radyo- Televizyon Haberciliği. İstanbul: Derin Yayınları.
- Kavaklı, Nurhan (2005). *Bir Gazetenin Tarihi Akşam*. İstanbul: YKY Yayınları.
- Kaya, Kâmil (1994). *Sosyolojik Açıdan Türkiye'de Din- Devlet İlişkileri ve Diyanet İşleri Başkanlığı*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.
- Kaya, A. Raşit (2009). *İktidar Yumağı*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Kaya, A. Raşit (1985). *Kitle İletişim Sistemleri*. Ankara: Teori Yayınları.
- Kaya, Ayşe (2009). Medyanın AKP Kapatma Davasına Bakışı, Kapatmak veya Kapatmamak. (Editör: İsmet Parlak). *Medyada Gerçekliğin İnşası*. Konya: Çizgi Kitabevi, 335-366.
- Kazancı, Metin (2006). Althusser, İdeoloji ve İdeoloji ile İlgili Son Söz. www.ilef.ankara.edu.tr (Erişim Tarihi 24/12/2012).

- Keane, John (2010). *Medya ve Demokrasi*. (4. Baskı). (Çeviren: Haluk Şahin) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kellner, Douglas (2005). Kültür Endüstrileri. (Derleyen: Erol Mutlu). *Kitle İletişim Kuramları*. Ankara: Ütopya Yayınevi, 233-239.
- Keskin, E. Zerrin (2004). Türkiye’de Haber İncelemelerinde van Dijk Yöntemi. (Derleyen: Çiler Dursun). *Haber Hakikat ve İktidar İlişkisi*. Ankara: Elips Kitap, 391-405.
- Kejanlıoğlu, D. Beybin (2008). *Frankfurt Okulu’nun Eleştirel Bir Uğrağı: İletişim ve Medya*. İstanbul: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Kılıçatan, E. Pınar (2011). *Türk Medyasında Dönüşüm ve Değişen Sahiplik Yapısı*. Konya: Literatürk Yayınları.
- Kocaman, Aykut (2009). Dilbilim Söylemi. (Yayına Hazırlayan: Aykut Kocaman). *Söylem Üzerine*. Ankara: ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayınları, 1-11.
- Koloğlu, Orhan (1992). *Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Basın*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Korkmaz, Esat (2003). *Ansiklopedik Alevi-Bektaşî Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Küçükkaya, İsmail (2013), Benim yolum, AKŞAM’ın yolu, ülkemin yolu. <http://www.aksam.com.tr/yazarlar/benim-yolum-aksamin-yolu-ulkemin-yolu/haber-214171>
- Laughey, Dan (2010). *Medya Çalışmaları, Teoriler ve Yaklaşımlar*. (Çeviren Ali Toprak). İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Lull, James (2001). *Medya İletişim Kültürü*. (Çeviren: Nazife Güngör). Ankara: Vadi Yayınları.
- Lundby, Knut ve Ronning, Helge (1997). Medya-Kültür-İletişim: Medya Kültürü Aracılığıyla Modernliğin Yorumlanması (Derleyen: Süleyman İrvan). *Medya Kültürü Siyaset*. İstanbul: Ark Yayınları, 13-28.
- Marks, Karl ve Engels, Friedrich (2012). *Alman İdeolojisi*. Eriş Yayınları, (www.kurtuluscephesi.com- Erişim Tarihi, 28/03/2013).
- Mattelart, Armand ve Mattelart, Michele (2003). *İletişim Kuramları Tarihi*. (2. Baskı). (Çeviren: Melih Zıllıhoğlu). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mattelart, Armand (t.y). *Reklamcılık*. (Yer Belirtilmemiş): İletişim Yayınları.

- Mills, Sara (2003). Söylem ve İdeoloji. Hazırlayanlar: Barış Çoban, Zeynep Özarlan). *Söylem ve İdeoloji*. İstanbul: Su Yayınları, 113-130.
- Mora, Necla (2011). *Medya Çalışmaları Medya Pedagojisi ve Küresel İletişim*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Mutlu, Erol (2008). *İletişim Sözlüğü*. (5. Basım). Ankara. Ayraç Yayınları.
- Oktar, Lütfiye (2002). Gazete Söyleminde İdeolojik Yapılar (Derleyen: Semiramis Yağcıoğlu). *1990 Sonrası Laik-Anti Laik Çatışmasında Farklı Söylemler, Disiplinler Arası Bir Yaklaşım*. İzmir: Dokuz Eylül Yayınları, 37-53.
- Özbek, Sinan (2000). *İdeoloji Kuramları*. İstanbul: Notos Kitap Yayınevi.
- Özdemir, Sadı (1998). *Medya Emperyalizmi ve Küreselleşme*. İstanbul: Timaş Yayınevi.
- Özdemir, Serpil (2003) *Türkiye’de popüler gazetecilik: Star gazetesi örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. -
- Özer, Ömer (2012). *Haber Eleştirmek*. Konya: Literatürk Yayınevi.
- Özer, Ömer (2011). *Haber Söylem İdeoloji*. Konya: Literatürk Yayınları.
- Özer, Ömer (2010). *Liberal Basın*. İstanbul: Literatürk Yayınları.
- Özkır, Yusuf (2012). *Hürriyet Gazetesi 1948-2012 Kurumsal Kimlik, Mülkiyet Sahipliği ve Genel Yayın Politikası*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Parenti, Michael (2008). *Tekelci Medya Manipülasyonu*. (Derleyenler: Levent Yaylagül, Nilüfer Korkmaz) *Medya, Popüler Kültür ve İdeoloji*. Ankara: Dipnot Yayınları, 91-104.
- Parlak, İsmet (2009). *Türk Yazılı Basımında Batı Kimliğinin İnşası: Karikatür Krizi Örneği*. (Editör: İsmet Parlak). *Medyada Gerçekliğin İnşası*. Konya: Çizgi Kitabevi, 179-226.
- Pazarbaşı, Betül ve Koç, Selma (2009). *03 Ocak 2008’de Diyarbakır’da Yaşanan Bombalı Terör Eylemi ve Basın Söylemi*. (Editörler: Mustafa Şeker, N. Tülay Şeker). *Haber ve Terör Söylemi*. İstanbul: Literatürk Yayınları, 157-208.
- Polat, Fazlı (1996). *Diyanet İşleri Başkanlığı Çerçevesinde Din Toplum İlişkisine Bir Bakış (1980-1990)*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

- McQuail, Denis (1994). *Kitle İletişim Kuramları*. (Çeviren: Ahmet Haluk Yüksel). Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Reyizoğlu, Kurthan (2003). *Medyada Etikçiler ve Tetikçiler*. İstanbul: Basın Birliği Derneği Yayınları.
- Rigel, Nurdoğan (2000). *İleti Tasarımında Haber*. İstanbul: Der Yayınları.
- Said, Edward W. (2000). *Haberlerin Ağında İslam* (Çeviren: Alev Alatl). İstanbul: Babil Yayıncılık.
- Sancar, Serpil (2008). *İdeolojinin Serüveni Yanlış Bilinç ve Hegemonya'dan Söyleme*. (2. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Sancar, Serpil (2007). Söylem. (Editör: Fikret Başkaya). *Kavram Sözlüğü I*. (2. Baskı). Ankara: Maki Basın Yayın, 579-586.
- Schlapp, Hermann (2013). *Gazeteciliğe Giriş*. (2. Baskı). (Çeviren: Işık Aygün). Ankara: Vestfalya Eyaletler Yayımevi.
- Schudson, Michael (1994). Haber Üretiminin Sosyolojisi. (Çevirenler: A. Altun ve M. Gevrek.) *Ankara Üniversitesi İLEF Yıllık* 307-325.
- Shoemaker, Pamela ve Reese, Stephen D. (1997). İdeolojinin Medya İçeriği Üzerindeki Etkisi. (Derleyen: Süleyman İrvan). *Medya Kültür Siyaset*. İstanbul: Ark Yayınları, 99-136.
- Sholle, David J. (2005). Eleştirel Çalışmalar. (Derleyen: Mehmet Küçük). *Medya İktidar İdeoloji*. (3. Baskı). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 255-293.
- Seçkin, Gülcan (1999). 1990'lı Yılların Basın Kavgalarının Ekonomi-Politigi ve Bir Örnek Olay: Doğan, Sabah ve Akşam Gruplarının (Ekim-Aralık 1995) Kavgası. (Derleyen: Korkmaz Alemdar). *Medya Gücü ve Demokratik Kurumlar*. İstanbul: Afa Yayıncılık ve Tüsev Vakfi Yayını, 139-166.
- Selçuk, Ayhan ve Şeker, Mustafa (2012). *Danıştay Saldırısı Haberlerinde Söylem ve İdeoloji*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Simith R. (1997). İmgeler ve Eşitlik: Kadınlar ve Ulusal Basın Medya Kültür Siyaset. (Derleyen: Süleyman İrvan), Ankara: Ark Yayımevi, 337-360.
- Sönmez, Mustafa (2004). Medyada Erozyon ve Ekonomik Nedenler. (Derleyen: Nilgün Gürkan Pazarcı). *Türkiye'de Kitle İletişimi*. Ankara: Turhan Kitabevi, 53-64.

- Sungur, Suat (2012). Medyada Temsil ve Hayali Bir Azınlık: Süryaniler. *Azınlıklar ve Medya*. İstanbul: Martı Yayınları, 15-68. (www.suryaniler.com- Erişim Tarihi: 20/12/2012).
- Şah, Umut (2012). Andımızı Okuma: Bir Aracılı Söylem Analizi Çalışması. (Editör: Sibel Arkonaç). *Söylem Çalışmaları*. Ankara: Nobel Yayın-Dağıtım, 181-192.
- Şahin, Ali (2011) *Medyada Ramazan ve Dini Bayramlar Cumhuriyet Gazetesi Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Şanlıer, Ö. İlke (2008). 11 Eylül'ün Ardından Amerikan Birleşik Devletleri Medyası. (Editör: İncilay Cangöz). *Uygun Adım Medya Bir Bilinç Körleşmesi*. Ankara: Ayrac Kitabevi Yayınları, 31-46.
- Şeker, Mustafa (2009). Dağlıca Baskını Haberlerinin Söylemi (Editörler: Mustafa Şeker, N. Tülay Şeker). *Terör ve Haber Söylemi*. İstanbul: Literatürk Yayınları, 89-156.
- Şeker, Mustafa (2003a). *Özel Televizyonlarda Haberin Seçimi ve Yapılandırılması (NTV, ATV ve SHOW TV Örneği)*. Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Şeker, Mustafa (2003b). Haber Söylemi İçinde Yapılandırılmış Örtülü Nesnellik İhlalleri, *Selçuk İletişim Dergisi, Cilt 2, Sayı 4*, 100-113.
- Şeker, N. Tülay (2004). Türk Basınında Objektiflik: Fazilet Partisi'nin Kapatılması Örneği, *Selçuk İletişim Dergisi, Cilt 3, Sayı 3*, 35- 47.
- Tarhanlı, İştah B. (1993). *Müslüman Toplum, "Laik" Devlet: Türkiye'de Diyanet İşleri Başkanlığı*. İstanbul: Afa Yayınları.
- Taş, Kemalettin (2002). *Türk Halkının Gözüyle Diyanet*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Tekinalp, Şermin ve Uzun, Ruhdan (2009). *İletişim Araştırmaları ve Kuramları*. (3. Baskı). İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- TMSF (2013). Basın Açıklaması 24/05/2013 tarihli <http://www.tmsf.org.tr/2013.tr>
- Toruk, İbrahim (2008). *Gutenberg'den Dijital Çağa Gazetecilik*. İstanbul: Literatürk Yayınları.
- Toruk, İbrahim (2005). Reklamcılığın Tarihsel Gelişimi ve Reklam Mecralarının Özellikleri. (Derleyen: Nesrin Tan Akbulut). *Medya Eleştirileri (Gündeme İlişkin Değerlendirmeler)*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, 125-148.

- Tılıç, L. Doğan (1998). *Utaniyorum Ama Gazeteciyim*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tılıç, L. Doğan (2003). 21. Yüzyılda Gazetecilik, Yeni Koşullar ve Tehditler. (Derleyen: L. Doğan Tılıç). *Türkiye'de Gazetecilik*. Ankara: ÇGD Yayınları, 435-456.
- Tokgöz, Oya (2003). *Temel Gazetecilik*. (5. Baskı) Ankara: İmge Yayınevi.
- Tokgöz, Oya (1981). *Temel Gazetecilik*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Uzun, Ruhdan (2007). *İletişim Etiği; Sorunlar ve Sorumluluklar*. Ankara: Gazi Basımevi.
- Ülkü, Güler (2004). Söylem Çözümlemesinde Yöntem Sorunu ve van Dijk Yöntemi. (Derleyen: Çiler Dursun). *Haber Hakikat ve İktidar İlişkisi*. Ankara: Elips Kitap, 371-390.
- Ünlü, Y. Çiğdem (2012). *Taraf Gazetesinin Gündemini Belirleyen Unsurlar ve Gazetenin Gündeminin Diğer Gazetelerin Gündemlerine Olan Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- van Dijk, Teun (2007). Medya İçerikleri, Bir Söylem Olarak Haberin Disiplinler Arası Çözümlemesi. (Derleyenler: Gülseren Şendur Atabek, Ümit Atabek) *Medya Metinlerini Çözümlemek*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 164-179.
- van Dijk, Teun (2003). Söylem ve İdeoloji Çokalanlı Bir Yaklaşım. (Hazırlayanlar: Barış Çoban, Zeynep Özarlan). *Söylem ve İdeoloji*. İstanbul: Su Yayınları, 13-112.
- Yağcıoğlu, Semiramis ve Değer, A. Cem (2002). Toplumsal Çatışma Sürecinde Farklı Söylemler: Bir Eleştirel Söylem Çözümlemesi. *1990 Sonrası Laik-Anti Laik Çatışmasında Farklı Söylemler, Disiplinler Arası Bir Yaklaşım*. İzmir: Dokuz Eylül Yayınları, 145- 163.
- Yağlı, Soner (2009). Direne(meye)n Aktörlerin Galibiyetsiz Savaşımı: Gerçeklik ve Medyadaki İnşası. (Editör: İsmet Parlak). *Medyada Gerçekliğin İnşası*. Konya: Çizgi Kitabevi, 1-76.
- Yaylagül, Levent (2010). *Kitle İletişim Kuramları*. (3. Baskı). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Yaylagül, Levent (2009). Sinemanın Ekonomi Politikası. (Derleyen: Selda Bulut). *Sermayenin Medyası Medyanın Sermayesi*. Ankara: Ütopya Yayınevi, 149-185.

- Yaylagül, Levent (2008a). Kapitalizm ve Kitle İletişimi. (Derleyenler: Levent Yaylagül, Nilüfer Korkmaz). *Medya, Popüler Kültür ve İdeoloji*. Ankara: Dipnot Yayınları, 7-22.
- Yaylagül, Levent (2008b). Frankfurt Okulu'nda "Kültür Endüstrileri" ve "Kitle Kültürü" Yaklaşımı. (Derleyenler: Levent Yaylagül, Nilüfer Korkmaz). *Medya, Popüler Kültür ve İdeoloji*. Ankara: Dipnot Yayınları, 139- 154.
- Yenen, İbrahim (2012). Yazılı Basında "Din Adamı" Kimliğinin Temsili. *Turkish Studies, Sayı 7/2*, 1161-1181. (www.turkishstudies.net Erişim Tarihi 05/04/2013).
- Yüksel, Erkan ve Gürcan. H. İbrahim (2005). *Haber Toplama ve Yazma*. Konya: Tablet Kitabevi.
- Yüksel, C. Birkan (2012). *İdeoloji ve Gündelik Hayatta Milliyetçilik*. Ankara: Genesis Kitap.

Gazeteler

Akşam Gazetesinin 27.05.2011- 30.05.2011 ve 05.06.2012-08.06.2012 tarihleri arasındaki sayıları.

Aydınlık Gazetesinin 27.05.2011- 30.05.2011 ve 05.06.2012-08.06.2012 tarihleri arasındaki sayıları.

Cumhuriyet Gazetesinin 27.05.2011- 30.05.2011 ve 05.06.2012-08.06.2012 tarihleri arasındaki sayıları.

Hürriyet Gazetesinin 27.05.2011- 30.05.2011 ve 05.06.2012-08.06.2012 tarihleri arasındaki sayıları.

Milliyet Gazetesinin 27.05.2011- 30.05.2011 ve 05.06.2012-08.06.2012 tarihleri arasındaki sayıları.

Sabah Gazetesinin 27.05.2011- 30.05.2011 ve 05.06.2012-08.06.2012 tarihleri arasındaki sayıları.

Sözcü Gazetesinin 27.05.2011- 30.05.2011 ve 05.06.2012-08.06.2012 tarihleri arasındaki sayıları.

Star Gazetesinin 27.05.2011- 30.05.2011 ve 05.06.2012-08.06.2012 tarihleri arasındaki sayıları.

Taraf Gazetesinin 27.05.2011- 30.05.2011 ve 05.06.2012-08.06.2012 tarihleri arasındaki sayıları.

Türkiye Gazetesinin 27.05.2011- 30.05.2011 ve 05.06.2012-08.06.2012 tarihleri arasındaki sayıları.

Yeni Akit Gazetesinin 27.05.2011- 30.05.2011 ve 05.06.2012-08.06.2012 tarihleri arasındaki sayıları.

Yeni Şafak Gazetesinin 27.05.2011- 30.05.2011 ve 05.06.2012-08.06.2012 tarihleri arasındaki sayıları.

Zaman Gazetesinin 27.05.2011- 30.05.2011 ve 05.06.2012-08.06.2012 tarihleri arasındaki sayıları.

İnternet Siteleri

www.milligazete.com “Cami Kundakçısı Fox News’tan Etkilenmiş” 27/12/2012” Erişim Tarihi: 27/12/2012

www.milliyet.com.tr “Mavi Marmara yorumu Guardian’dan kovdurdu” 20/05/2012 Erişim Tarihi: 20/05/2012

www.yeniasya.com “TV izledi Camiyi Yaktı”- 27/12/2012 Erişim Tarihi: 27/12/2012

www.haberturk.com “Cami kundakçısından itiraf: ‘Fox News’tan etkilendim’” - 27/12/2012 Erişim Tarihi: 27/12/2012

www.milatgazetesi.com “Fox’tan etkilendi, cami kundakladı” 27/12/2012 Erişim Tarihi: 27/12/2012

www.cnnturk.com “Cengiz-Limak-Kolin medya sektörüne girmiyor” 10/09/2013 Erişim Tarihi: 10/09/2013

EKLER

“EK-1” Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Mehmet Görmez’in Kürtaj Açıklaması

Birkaç gündür yüzlerce vatandaşımız, “Diyanet’imiz kürtaj konusunda neden bir açıklama yapmıyor. Din İşleri Yüksek Kurulu neden kararlarını toplumla paylaşmıyor” diye serzenişte bulunuyor. Bir taraftan da “Diyanet bu konuda konuşmasın, konuştuğu takdirde çok daha sakıncalı olur” diye yazılan köşe yazılarına şahit oluyoruz. “Diyanet! Aydınlat bizi!” tarzı istihfaf ve istihza taşıyan manşetlerin de gözden kaçmadığını ifade etmek istiyorum.

Her şeyden önce bu konunun sadece Diyanet’in konusu olmadığını biliyoruz. Kürtaj konusu insanın, hayatın, dinin, bilimin, ahlâkın, hukukun, vicdanın keşiştiği ender konulardan birisidir. Binaenaleyh bu önemli konuyu, çağın bize dayattığı ideolojik bir zeminde değil, insan, bilim, ahlâk ve hukuk zemininde müspet bir diyalog kurarak konuşmamız gerekmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığının, Din İşleri Yüksek Kurulumuzun bu konuda söyleyeceği çok önemli şeyler vardır.

Kaldı ki Diyanet bu konuda ilk defa konuşmuyor. Kurulduğu günden beri vatandaşlarımızın bu meyandaki sorularına aynı ilkeler, aynı prensipler ışığında cevap veregelmiştir. Konunun kısa tarihçesini sizlerle paylaşmak istiyorum.

Din İşleri Yüksek Kurulumuzun bu konuda ilk aldığı karar 1956 yılında olmuştur. Karar metni aynen şöyledir:

“Gerek insan suretini alıp kendisine ruh verildikten sonra ve gerek bu şekilden önce telafi nefis, o zaman henüz dilimize kürtaj kelimesi girmemiştir, talefi nefis tabiri kullanılmıştır- gibi veya tabib-i hâzik’in lüzumlu gördüğü mazeretlerden başka herhangi bir ilaç kullanmak veya başka bir muamele yapmak suretiyle gebe kadınların rahimlerindeki nutfe veya çocuğu kasten düşürmeleri, İslâm müçtehitleri tarafından Kur’an-ı Kerim ve Ehâdis-i Nebeviyenin delaletlerinden içtihat edilen hükümlere göre bir insanı öldürmek gibi cinayettir.” Yıl 1956.

1983 yılında Sağlık Bakanlığı, aile plânlaması ve kürtajla ilgili İslâm dininin bakış açısını doğrudan Diyanet İşleri Başkanlığına sormuş, Kurul yetmiş sayfalık bir rapor hazırlattırarak kurul kararı hâline getirmiş ve Devlet Bakanı Mehmet Özgüneş imzasıyla Sağlık Bakanlığına göndermiştir. Söz konusu raporun sonuç kısmında konu ile ilgili aynen şöyle denmiştir:

“1. Toplumun temeli ailedir. Ailenin devamlılığını çocuk sağlar. Dinimiz prensip olarak evlenip yuva kurmayı ve çoğalmayı teşvik etmiştir. Meşru mazeret olmadan gebeliğin ve doğumun önlenmesi uygun değildir.

2. Çocuk aileye ve topluma Allah’ın emanetidir. Bu itibarla her aile ancak bakıp yetiştirebileceği sayıda çocuk edinmelidir.

3. Çeşitli nedenlerle çocuk istenmediği durumlarda karı-kocanın ortak istekleriyle gebeliği önleyici tedbirler alınması caizdir. Doğum yapma, çocuk sayısının sınırlandırılması, iki doğum arasındaki sürenin ayarlanması, kısırlığın tedavi ettirilmesi...gibi konularda da karı-kocanın ortak isteğine göre meşru ve emin

çarelere başvurulması caizdir. Ancak sağlığa zararlı veya devamlı kısırlığa yol açan ilaç ve aletlerin kullanılması caiz görülmemiştir.

4. Dinen meşru bir mazeret olmadıkça çocuk düşürmek veya aldırma (kürtaj) haram ve cinayet hükmündedir. Çocuk düşürmek ve aldırma, gebeliği önleyici tedbirlerden değildir.

1993 yılında Bosna savaşında Sırp askerleri tarafından zorla tecavüz edilerek hamile bırakılan kadınların kürtaj yapıp yapamayacağı yine Din İşleri Yüksek Kuruluna sorulmuş, Kurul 14.01.1993 tarihinde bir üyenin muhalefet şerhiyle birlikte şu kararı vermiştir. Sadece sonuç kısmını okuyorum.

“Ancak söz konusu olaya, İslâm’ın izzeti ve İslâm toplumunun bu bölgede varlığını devam ettirmesi veya yok olması açısından da bakılması gerekmektedir. Olayı bu yönü ile değerlendiren Kurulumuz, annenin hayatını ve sağlığını tehlikeye sokmamak şartı ile zorla tecavüz sonucu gebe bırakılan Müslüman kadın ve kızların, kendi iradelerine bağlı olarak ilaç veya tıbbî müdahale yolu ile rahimlerinin tahliyesine cevaz verilebileceği kanaatine varılmıştır.”

Ayrıca gerek Başkanlığımıza gerekse müftülüklerimize bu meyanda binlerce soru sorulmuş, aynı minval üzere cevaplar verilmiştir. Sadece 2007-2012 yılları arasında Başkanlığımız Din İşleri Yüksek Kurulu Dini Soruları Cevaplandırma Komisyonuna kürtajla ilgili 2100’ü aşkın soru sorulmuş, hepsine aynı ilkeler, aynı prensipler, aynı hassasiyetler çerçevesinde müspet bilimin verileri de dikkate alınarak cevaplar verilmiştir.

Hem Din İşleri Yüksek Kurulumuz, hem İslâm dünyasında benzeri kuruluşların aldığı kararlar, hem de bu konuda yapılan bilimsel çalışmalar dikkate alındığında şunları söylemek mümkündür:

Elbette döllenmiş yumurtanın tüm insanî özelliklere sahip olup olmadığı gibi teorik problemlerin çözümü bilim adamlarımızın görevidir. Ancak bilim adamları, biyologlar, embriyologlar, jinekologlar, genetik uzmanları, bize anne rahminde döllenme ile birlikte biyolojik bir bireyin, bir insanın oluştuğunu kesin, bilimsel verilere dayanarak söyledikleri müddetçe –ki artık bunlar müsellemler bilimsel birer gerçekliktir- sadece Diyanet değil, sadece Müslüman ilim adamları değil; bütün ilahi dinler, bütün ahlâkî sistemler ve bütün tabii hukuk sistemleri, bu biyolojik varlığın bir insan olduğunu ve meşru bir mazeret olmadıkça, bu masum, savunmasız, günahsız, varlığın tıpkı doğmuş, dünyaya gelmiş, yetişmiş bir insan gibi yaşama hakkına sahip olduğunu; bu varlığın da yaşama hakkının dokunulmaz olduğunu söylemeye devam edeceklerdir.

Aynı şekilde bilim adamları, biyologlar, embriyologlar, jinekologlar, genetik uzmanları bize kesin, bilimsel verilere dayanarak döllenmiş yumurta hücresinin anneden bağımsız bir insan olduğunu, her ikisinin de iki ayrı genetik sisteme sahip olduğunu, her ikisinin de ayrı birer kalbi olduğunu, her ikisinin ayrı birer kan dolaşımı sistemi olduğunu, anneye bağlılığın sadece beslenme, oksijen ve vücut gücüyle olduğunu söyledikleri müddetçe sadece Diyanet değil, sadece Müslüman din

bilginleri değil; bütün ilahi dinler, bütün ahlâkî sistemler, bütün tabii hukuk sistemleri, kürtağın bir insan yaşamına son vermek olduğunu, anne rahminde varlığını tamamlamış insanoğlunun yaşam hakkının da dokunulmaz olduğunu haykırmaya devam edecektir.

Görülüyor ki sorun, aynı zamanda bilimin ortaya koyduğu gerçekliği kabul edip etmeme meselesidir. Sorun, bilimsel gerçeklerle yüzleşip yüzleşmeme meselesidir. Bilimsel gerçeklerle yüzleşmek istemediği içindir ki, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, hala yaşamın ne zaman başladığının belirsiz olduğunun arkasına sığınarak bu konudaki davaları bekletmeye devam etmektedir.

Son olarak ilkesel bazda önemli bir-iki hususa daha değinmek istiyorum.

İnsanın hayat hakkı bedeni üzerindeki hakkı bir mülkiyet hakkı değildir. Dinimizce de tabii hukuk kurallarınca da bu böyledir. Bedenimiz ve hayatımız bize mülkiyet olarak değil emanet olarak verilmiştir. Onu yaşamak ve yaşatmak en iyi şekilde muhafaza etmek görevimizdir. Hukuk diliyle hayat hakkı devredilebilen, vazgeçilebilen bir hak değildir. Anne karnındaki ceninin bebeğin de kendisine ait hayat hakkı vardır. Ne annesinin ne de babasının onun üzerinde mülkiyet hakkı olmadığı gibi onun hayatı üzerinde vazgeçme, sonlandırma yetkisi de yoktur. Bu yüzden gebe olan anne beden benim değil mi, ben onu istediğim gibi kullanırım, bebek de yaparım, istersem onu da atarım deme hak ve yetkisine sahip değildir. Çünkü karnındaki bebeğin gerçek anlamda sahibi maliki değildir. Keyfi olarak terk edemez, öldüremez. Ona bakmak, korumak ve yaşatmakla görevli bir emanetçidir. Her defasında zorunlu ve meşru mazeret dediğimiz istisnai hükümler üzerinde konuşmak ve tartışmak tarih boyunca zor olmuştur. Annenin hayatını korumak, tecavüz gibi cinsel saldırıların sonuçlarını ortadan kaldırmak ve anne rahminde ceninde ortaya çıkan ağır hastalıklar gibi konularda genelleme yaparak konuşmak, genel hükümler belirtmek yerine her bir özel durum için özel hüküm gerekebileceğini ve söz konusu özel hükmün din bilginleri, psikologlar, psikiyatristler, ruh hekimleri, adli tabipler gibi farklı ihtisas sahiplerinin ahlâk ve hukuk çerçevesinde birlikte verebileceklerini ifade etmek isterim.

İslâm dini Katolik öğretilerinin tam aksine anne ile cenin arasında bir tercihte kaldığında daima annenin yanında yer almış ve anne hayatını ve sağlığını kurtarma konusunda hiçbir tereddüde yer bırakmadan öne almıştır.

Bu tartışmalarda herkesin içine düştüğü bir hataya da işaret etmek istiyorum. Kürtağ meselesinin sadece bir kadın meselesi olarak ele alınması büyük bir haksızlık olur. Zira tarih boyunca bu meselenin en büyük sorumlusu, en büyük müsebbibi hep erkekler olmuştur. Bunun en büyük ıstırabını çekenler, mazlum ve mağdur olanlar da hep kadınlar olmuştur.

Son olarak tarihi tecrübe göstermiştir ki, bu konu sadece yasalarla ve yasaklarla çözülmemiştir, çözülememiştir. Bu hususta insan sevgisi, Allah korkusu, ahiret bilinci ve yaşam hakkına saygıyı içine alan yüksek bir merhamet eğitimi seferberliğine ihtiyaç vardır.

“EK-2” Kürtaj Haberlerinde Kullanılan Haber Başlıkları

Gazete	Tarih	Haber Başlığı
Akşam	05/06/2012	Ceninin yaşam hakkını kimse sonlandıramaz
Akşam	06/06/2012	Eşitlik Komitesi Endişeli
Akşam	06/06/2012	“Bizlerle ilgili daha dikkatli konuşacaksınız” (Uludere Helal mi?)
Akşam	08/06/2012	Adını siz koyun biz kabul ederiz (Diyanet’e Uyarı)
Aydınlık	05/06/2012	Diyanet’ten Kürtaj fetvası
Aydınlık	07/06/2012	‘Görmez cübbesini çıkarırsın öyle siyaset yapın’
Cumhuriyet	05/06/2012	Bir fetva eksikti
Cumhuriyet	05/06/2012	Yalnızca din yetmez
Cumhuriyet	05/06/2012	Hukuku dine göre düzenleyemezsiniz
Cumhuriyet	05/06/2012	Diyanet, sultanın direktifiyle hareket etti
Cumhuriyet	06/06/2012	Laiklik ilkesinde her gün bir gedik (Fetva yermeye çalıştı)
Cumhuriyet	06/06/2012	Demirtaş: Erdoğan kendisiyle çelişiyor
Cumhuriyet	06/06/2012	Diyanet siyasete ısındı
Cumhuriyet	07/06/2012	Cübbeni çıkar siyaset yap
Cumhuriyet	08/06/2012	‘Kürtaj sadece kadını ilgilendirmez’
Cumhuriyet	08/06/2012	Yeni mi uyandırdın Başbakan (Görmez’e siyaset uyarısı)
Hürriyet	05/06/2012	Cinayettir
Hürriyet	06/06/2012	Kanun yapıcılara mesajsa bu yanlış
Hürriyet	06/06/2012	Diyanet’in yetkisi yok
Hürriyet	06/06/2012	Devlet dini ele geçirmiş
Hürriyet	07/06/2012	Doktor lüzum görürse
Hürriyet	08/06/2012	Kadın ayakta (Diyanet: Dini bir mesele)
Milliyet	05/06/2012	Diyanet’in tavrı net: Cinayettir
Milliyet	05/06/2012	Din ne diyorsa o cevabı verdik
Milliyet	05/06/2012	Diyanet cevap vermek zorunda
Milliyet	05/06/2012	‘Meclis’e mesaj mı’
Milliyet	05/06/2012	‘Kadın düşmanı olmakla aynı’
Milliyet	06/06/2012	‘Uludere helal mi mübah mı’
Milliyet	06/06/2012	Diyanet’e kürtaj tepkisi
Milliyet	06/06/2012	Kürtaj süresi âlimleri böldü
Milliyet	07/06/2012	‘Diyanet bir nevi kürtaj yapıyor’
Milliyet	08/06/2012	İsmi siz koyun (‘Anayasayı Okusun’)
Milliyet	08/06/2012	‘Kürtaj dini bir meseledir görüş beyan ederiz’
Sabah	05/06/2012	Diyanet de ‘Kürtaj bir cinayettir’ dedi.
Sabah	05/06/2012	‘Kadınlara bırakalım’
Sözcü	05/06/2012	Diyanet’ten AKP’ye destek: Kürtaj, haram ve cinayettir
Sözcü	05/06/2012	Mesaj Meclis’e ise yanlış
Star	05/06/2012	Kürtaja fetva yok
Taraf	05/06/2012	Diyanet kalıyor laiklik gidiyor (Kürtaj fetvası)

Taraf	06/06/2012	Diyanet fetva vermeye kalktı
Taraf	08/06/2012	İstismar etmeyin (Bu imamlar kürtaj yasağına karşı)
Taraf	08/06/2012	Dar kalıpları yıkalım (Diyanet'e siyaset eleştirisi)
Türkiye	05/06/2012	Herkesin yaşama hakkı vardır
Yeni Akit	05/06/2012	Kürtaj cinayettir
Yeni Akit	05/06/2012	Bozdağ: Din vicdanlara hapsolmaz (Kürtaj tartışmaları)
Yeni Akit	06/06/2012	Kürtaj, Diyanet'i ilgilendirmezmiş!
Yeni Akit	06/06/2012	Hayrat Vakfı'ndan kürtaja tepki
Yeni Akit	07/06/2012	Böyle olur CHP'nin imamı
Yeni Akit	08/06/2012	CHP'de zirve çatlağı
Yeni Şafak	05/06/2012	Bebek ailenin mülkü değildir
Zaman	05/06/2012	'Meşru mazeret olmadıkça, kürtaj yaptırmak haram ve cinayettir'
Zaman	05/06/2012	Bozdağ: CHP'nin bu meseleyi konuşma aşamasına gelmesini önemsiyoruz

“EK-3” Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Mehmet Görmez ve Erikli Baba Kültür Derneği Başkanı Metin Tarhan’ın Erikli Baba Kültür Derneği’nde Yaptığı 27/05/2011 Tarihli Basın Açıklamaları

Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Mehmet Görmez:

“Ben sözlerime sadece gösterdiğiniz bu ilgiyi biraz da yadırgadığımı ifade ederek başlamak istiyorum. Aslında her zaman olması gereken sıradan bir dostluk ziyaretini, sıradan bir kardeşlik ziyaretini bu kadar olağanüstü ve bu kadar sıra dışı gösterilmenin şahsen mahcubiyetini yaşıyorum. Çünkü biz bin senedir bu topraklarda birlikte yaşadık. Bizim Allah’ımız bir; Peygamberimiz bir; Dinimiz bir; Kitabımız bir; bütün inanç esaslarımız bir. Ancak elbette farklılıklar olacaktır. Bu farklılıklar da hem bizim toplumumuzun, hem tarihimizin, hem kültürümüzün hem de inancımızın çok büyük bir zenginliğidir. Aslında sadece dostlara, canlara lokma yemeye geldim ve başka hiçbir açıklama yapmayı da düşünmüyordum. Sadece canlara lokma yemeye geldim. Ancak siz aşırı çok bir ilgi gösterdiniz. Ben tekrar ediyorum. Şahsen bu aşırı ilginin mahcubiyetini yaşıyorum. Her zaman olması gerekiyor. Eğer bu konuda bir gecikme yaşanmışsa, bu gecikmeden dolayı şahsen üzgün olduğumu ifade etmek istiyorum.”

Erikli Baba Kültür Derneği Başkanı Metin Tarhan:

“Sayın Diyanet İşleri Başkanımız, Sayın Mehmet Görmez Beyefendi, Alevi toplumunun taleplerinin karşılanmasında hiçbir sakınca olmadığını söyledi. Bu taleplerin de ne olduğu kamuoyunda çok açık ve net olarak biliniyor.”

“EK-4” Alevilik ve Cemevlerinin Statüsü Hakkında Diyanet’in Görüşü³¹

“...Başkanlığımız kültürel kimliğimizin önemli bir parçası olan ve ülkemizin sosyal, kültürel ve tarihi yapısının oluşumunda vazgeçilmez bir yere sahip bulunan Alevilik, Bektaşilik gibi inanç gruplarını İslam içi oluşumlar ve İslam’ın tarihi süreçte ortaya çıkmış zenginlikleri olarak gördüğünü, Başkanlığın Sünni bir kurum ve kuruluş olmadığını ve bu yönde bir hizmet politikasına sahip bulunmadığını çeşitli vesilelerle sıkça beyan etmiştir ve etmektedir.

Aynı anlayışın devamı olarak Başkanlığımız cemevlerini de özgün, kültürel ve mistik kimliği ve misyonu bulunan ve korunması gereken bir zenginlik olarak görmektedir. Ancak böyle bir bakış açısı cemevlerini caminin alternatifi ve muadili bir ibadethane olarak görmeyi haklı kılmaz. Cemevlerinin camilerin muadili bir ibadethane olup olmadığı meselesi, Aleviliğin İslam’dan ayrı, başlı başına bir din olup olmadığıyla ilgili bir meseledir. İslam dininin ibadethanesi camidir. Alevi-Bektaşî vatandaşlarımızın Kur’andan başka bir kutsal kitabı ve Hz. Muhammed’den gayri bir Peygamberi olmadığı için Alevilik, ayrıntıda nasıl tanımlanırsa tanımlansın, İslam içi bir inanç ve dini anlayıştır. Alevilik-Bektaşilik öğretisinin kurucu ve saygın şahsiyetlerinin yazılı eserlerinde, nefeslerinde ve şiirlerinde bu böyle ifade edildiği gibi tarihsel realite de bunu göstermektedir. Alevi vatandaşlarımızın kahir ekseriyetinin düşüncesi de böyledir.

Bu nedenle cemevleri, İslam’ın on dört asırlık teori ve pratiğinde hiçbir zaman camilerin alternatifi ve muadili olmamıştır. Çünkü cami, belli bir mezhebin, namaz kılarların ve camiye gelenlerin değil, mezhebi, meşrebi, tarikat ve inanç grubu, dini pratiği ne olursa olsun bütün Müslümanların ortak mabedidir. Bu konuda bugüne kadar herhangi bir tereddüt ve şüphe ortaya çıkmamıştır. Bir dinin mabediyle o dine dair ilmî, ahlakî, kültürel ve benzeri faaliyetlerin gerçekleştirildiği mekanları birbirine karıştırmamak gerekir. Alevilik, İslam kültürünün bütününden ayrışan değil, onu tamamlayan bir unsurdur. Alevi-Bektaşî kültür ve geleneğinde dergâh, tekke, zaviye ve niyaz evi olarak tanımlanan bugünkü cemevlerinin ısrarla cami, kilise ve sinagog gibi birer mabet olarak gösterilmeye çalışılması tarihî tecrübeye ve

³¹ 03.02.2005 tarihli Basın Açıklaması- 21. Yüzyıl Türkiye’sinde Din ve Diyanet I, 159-161

bilimsel kriterlere aykırıdır. Daha da önemlisi böyle bir yaklaşım milli birlik ve bütünlüğümüzü tehdit eden bir ayrışmaya da zemin hazırlayıcı mahiyette bir girişimdir.

Oysa günümüzde ülkemizin dinî ve milli değerleri etrafında bütünleşmeye daha çok ihtiyaç bulunmakta, bunun için de Başkanlığımız, dindarlık tarzı, dinin inanış ve pratiklerdeki farklılığı ne olursa olsun ülkemiz insanının tamamını kucaklayıcı bir hizmet ve bilgi politikası izlemeye özen göstermekte; ayrışmayı değil ortak paydaları öne çıkarmaya gayret etmektedir. Bunun içindir ki, son zamanlardaki Alevi vatandaşlarımızla Başkanlığımız arasındaki olumlu ilişkiler giderek artmış ve bu olumlu ilişkiler ülkede birlik ve dirliğin tesisine ayrı bir katkı sağlamaya, ülkemizin sosyal ve kültürel hayatına ayrı bir anlam kazandırmaya başlamıştır. Basınımızın da benzeri bu duyarlılığa sahip olduğuna ve bu yöndeki çabalarımıza destek vereceğine inanmaktayız.”

“EK-4” Erikli Baba Kùltür Derneği Ziyaretine İlişkin Diyanet İşleri Başkanlığı Web Sayfasında Yayınlanan Haber

Başkan Görmez, Erikli Baba Kùltür Derneği’ni ziyaret etti; “Canlara, lokma yemeye geldim...”

Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Mehmet Görmez, Cuma namazı çıkışı İstanbul Zeytinburnu’nda bulunan Erikli Baba Kùltür Derneği’ni ziyaret etti. Dernek çıkışında basına açıklama yapan Başkan Görmez, “Canlara, lokma yemeye geldim. Bu bir nezaket ziyaretidir” dedi.

Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Mehmet Görmez, İstanbul Zeytinburnu’nda bulunan Erikli Baba Kùltür Derneği’ne sürpriz bir ziyaret gerçekleştirerek Alevi vatandaşlarla bir araya geldi. Kapıda Dernek Başkanı Av. Metin Tarhan tarafından karşılanan Başkan Görmez, dernek yetkililerinin yoğun ilgisiyle karşılaştı. Erikli Baba Kùltür Derneği’nde Alevi vatandaşlarla bir arada bulunmaktan duyduğu memnuniyeti dile getiren Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Mehmet Görmez, sıradan olması gereken bir dostluk ve kardeşlik ziyaretinin bu kadar sıra dışı ve olağanüstü gösterilmesinin mahcubiyetini yaşadığını ve gecikmiş olmasından duyduğu üzüntüyü dile getirirken, dernek yetkililerinin sorunlarını dinledi.

Alevilik konusunda "üç önemli kırmızı çizgilerinin" bulunduğunu vurgulayan Başkan Görmez, bazı yabancı uzmanlar tarafından hazırlanan raporlarda ifade edildiği gibi Aleviliği bir dinî azınlık olarak göstermenin asla doğru olmadığını ve Aleviliği İslam’ın dışında göstermeye çalışan yorumların kabul edilemez olduğunu dile getirdi. Aleviliğin en az Sünniler kadar bu ülkenin asli unsurları bulunduğunu vurgulayan Başkan Görmez, “Aleviliği İslam’ın dışında bir din gibi göstermek tarihsel ve bilimsel hiçbir gerçeklik ile bağdaşmaz. Böyle bir iddia hem Aleviliğe, Bektaşiliğe, Sünniliğe hem de hepimizi kuşatan İslam’a en büyük haksızlık olur.” dedi.

Cemevlerinin arsa tahsisinden, içindeki etkinliklerin yapılmasına, su parasından elektrik parasına kadar idamesiyle ilgili her türlü sorunun ortadan kaldırılması gerektiğine işaret eden Başkan Görmez, ancak cemevlerinin İslam’ın dışında müstakil bir dinin mabedi, caminin alternatifi gibi gösterilmesinin bilimsel, tarihi dayanağı olmadığını belirtirken “Cemevleri bu tarihin bu kùltürün bir realitesidir” diye konuştu.

Başkan Görmez, “Allah bir, Peygamber bir, Ehlibeyt sevgimiz bir. Birbirimize bağlayan ortak değerlerimiz bir. Cemevleri içindeki erkanın ve niyazın özgürce yapılmasını savunuyoruz. Ancak cemevinin caminin bir alternatifi olarak kabul edilmesi mümkün değil. Bunu sizlerin de kabul etmesi mümkün değil” diye konuştu. Tarhan da cemevlerinin İslam’ın dışında bir dinin mabedi olmadığını,

İslam'ın içinde olduğunu ifade ederek, ancak idamesiyle ilgili sorunların çözümü için bir yasal statü getirilmesi gerektiğini söyledi.

“Ehlibeyt sevgisi olan kardeşlerimizin yemeği bizim için büyük bir ikramdır. Helalinden kazanılan her lokma anamızın ak sütü gibi helaldir” diyen Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Mehmet Görmez, Erikli Baba Kültür Derneği’nde onuruna hazırlanan yemekten yedi. Dernekten ayrılmadan önce Horasan Erenlerinden olan Erikli Baba’nın türbesinde Fatiha okuyan Başkan Görmez, daha sonra İstanbul Beyoğlu’nda yeni inşa edilen Şahadet Camii’nin açılışını yaptı.

“EK-5” Cemevi Haberlerinde Kullanılan Haber Başlıkları

Gazete	Tarih	Haber Başlığı
Akşam	27/05/2011	Diyanet'ten cemevine sürpriz ziyaret
Akşam	28/05/2011	Diyanet canlarla bir oldu
Cumhuriyet	28/05/2011	Diyanet cemevinde
Cumhuriyet	30/05/2011	Madımak için eylem kararı
Hürriyet	28/05/2011	87 yıl geciktik
Milliyet	27/05/2011	Diyanet'ten cemevi ziyareti
Milliyet	28/05/2011	Tanıyorduk, tekrar tanıştık
Sabah	27/05/2011	Diyanet ilk kez Cemevi'nde
Sözcü	28/05/2011	Diyanet İşleri Başkanı ilk kez cemevinde
Star	27/05/2011	Diyanet ezber bozdu Cemevine gidiyor
Star	28/05/2011	İslam tarihinde ilk
Taraf	27/05/2011	Cemevinde devletli Cuma
Taraf	28/05/2011	Ve Diyanet dara durdu
Türkiye	28/05/2011	Canlarla lokma yemeye geldim
Yeni Akit	27/05/2011	Diyanet İşleri Başkanı Görmez, cemevine gidecek
Yeni Akit	28/05/2011	Türkiye'de bir ilk
Yeni Şafak	27/05/2011	Diyanet Cemevinde
Yeni Şafak	28/05/2011	Gecikmeden dolayı üzgünüm
Zaman	27/05/2011	Diyanet tarihinde ilk: Cemevine gidiyor
Zaman	28/05/2011	Canlar sofrasında bir Diyanet İşleri Başkanı
Zaman	31/05/2011	“Marjinal gruplar rahatsız olsa da Alevi-Sünni diyalogu sürmeli”

“EK-6” Gazetelerden Örnekler

Akşam 05.06.2012

Ceninin yaşam hakkını kimse sonlandıramaz

DIYANET İşleri Başkanı **Prof. Dr. Mehmet Görmez**, anne karnındaki ceninin de kendisine ait bir hayat hakkının olduğunu belirterek, “Ne annesinin ne de babasının, onun üzerinde mülkiyet hakkı olmadığı gibi, onun hayatını sonlandırma yetkisi de yoktur” dedi.

Sapanca’da İl Müftüleri Toplantısı’nda konuşan Görmez, kürtaj konusunun, insanın, hayatın, dinin, bilimin, ahlakın, hukukun, vicdanın keşiştiği ender konulardan biri olduğunu ifade etti.

Diyanet’in bu konuda ilk defa konuştuğunu, kurulduğu ilk günden bu yana vatandaşların bu konudaki sorularına aynı ilke ve prensipler ışığında cevap verdiğini söyleyen Görmez şöyle devam etti: “Sadece **Diyanet** değil, sadece Müslüman din bilginleri değil, bütün ilahi dinler, bütün ahlaki sistemler kürtajın, bir insan yaşamına son vermek olduğunu, anne rahminde varlığını tamamlamış insanoğlunun yaşam hakkının da dokunulmaz olduğunu haykır-

maya devam edecektir.”

Görmez, Bosna Savaşı sırasında Sırp askerlerinin tecavüzüyle hamile bırakılan kadınların kürtaj yapıp yapamayacağına da **Din İşleri Yüksek Kurulu’na** sorulduğunu hatırlatarak kurulun 14 Ocak 1993 tarihli kararını hatırlattı.

BOSNA’DA İSTİSNA

“Her ne şekilde olursa olsun ana rahminde meydana gelen bir canlının kesin ve meşru bir mazeret olmadıkça dıştan müdahaleyle yaşam imkanının yok edilmesi cinayet sayılmıştır” denildikten sonra karar şöyle açıklanıyor: “Ancak söz konusu olaya, **İslam’ın** izeti ve **İslam** toplumunun bu bölgede varlığını devam ettirmesi veya yok olması açısından da bakılmalı... Zorla tecavüz sonucu gebe bırakılan Müslüman kadın ve kızların, kendi iradelerine bağlı olarak ilaç veya tıbbi müdahaleyle rahimlerinin tahliyesine cevaz verilebileceği kanaatine varılmıştır.”

Aydınlık 05.06.2012

'Kürtaj haram ve cinayettir'

Kürtajla ilgili son kararın bilim adamlarına ait olduğunu kaydeden **Diyanet İşleri** Başkanı, anne karnındaki ceninin anneden bağımsız bir insan olduğunu, her ikisinin kalbi olduğunu ifade etti ve "çocuk aldırarak cinayet hükmündedir" dedi

Önce Başbakan Tayyip Erdoğan "kürtaj ve sezaryen cinayettir. Her kürtaj bir Uludere'dir" dedi ve kürtaj yasası sinyalini verdi. Ardından Sağlık Bakanı Recep Akdağ kürtaja "tbbi zorunluluk" şartı getirecek yasa çalışması yaptıklarını belirtti ve tecavüz bebeklerinin de doğurulmasını isteyerek, "Devlet bakar" dedi. Kürtaj tartışmaları ve kadın protes-

toları devam ederken dün **Diyanet İşleri** Başkanı Mehmet Görmez konuşuyla ilgili açıklama yaptı. **Diyanet İşleri Başkanlığı** II Müftüleri Toplantısı'nda konuşan Görmez, "Kürtaj haram ve cinayettir. Çocuk istenmediği durumlarda, kan kocanın ortak istekleriyle gebeliği önleyici tedbirler alınması caizdir. Çocuk düşürmek ve aldırarak gebeliği önleyici tedbirler-

den değildir. Çocuk aldırarak cinayet hükmündedir" dedi.

'Vazgeçme yetkisi yok'

Kürtajla ilgili nihai kararın bilim adamlarına ait olduğunu kaydeden **Diyanet İşleri** Başkanı, "Aynı şekilde, bilim adamları, genetik uzmanları bize kesin bilimsel verilere dayanarak, döllenmiş yumurta hücresinin anneden bağı bir sistem olduğunu, her ikisinin ayrı birer kalbi olduğunu, kan dolaşım sistemi olduğunu, anneye bağlılığını sadece beslenme olduğunu söyledikleri müddetçe, sadece Diyanet değil, bütün dinler, hukuk sitemleri kürtajın bir insan yaşamına kast etmek olduğu görülmektedir. Anne karnındaki bebeğin yaşam hakkı vardır. Ne annesi ne babasının onun üzerinde mülkiyet hakkı olmadığı gibi vazgeçme yetkisi de yoktur. Beden benim değil mi, ben onu istediğim gibi kullanırım. Bebek de yaparım, istersem onu da atarım" demeye sahip değildir. Karnındaki bebeğin gerçek anlamda sahibi değildir. Keyfi olarak öldüremez" ifadesini kullandı. Görmez, kürtajı sadece kadın meselesi olarak görmeyen de yanlış olduğunu dile getirdi.

Bilimadamları **Diyanet İşleri** Başkanı'nın sözlerini değerlendirdi

Kalp atışları 6-7 haftadan sonra başlıyor

Kadın Doğum Uzmanı Prof. Dr. Ahmet Saltık: Bir ceninin kalp atışları 6-7 haftadan sonra başlıyor. 6-7 haftası dolmadan cenin canlı niteliği kazanmıyor. Medeni hukuk açısından kişilik hakları elde edebilmek doğuma başlıyor. Dolayısıyla kişilik hakları elde edebilmek için sağlıklı bir şekilde doğulması lazım. Bununla beraber, laik bir ülkede **Diyanet İşleri Başkanlığı** fetva veremez.

Eğer kürtajdan sakınmak istiyorsanız, herkese yaygın, etkin, sürekli gebeliği önleyici yöntemleri halka ulaştırmak gerekir. Ayrıca hiçbir aile planlaması yüzde yüz koruması yoktur, kazayla da gebe kalmabilir. AKP döneminde 250'den fazla aile sağlığı merkezi kapatılarak, bu iş aile hekimliğine bırakıldı. Toplama bilecek, istiyerek, aile planlaması veremeyi kestiler. Şimdi de 'Tecavüze uğrayan da doğursun' diyorlar. Bunlar, tecavüze uğramış bir kadının 9 aylık tranmasını anlamaktan bile yoksunlar.

Diyanet'in vazifesi kadınların ölme riskini arttırmak mıdır?

Kadın Doğum Uzmanı Prof. Dr. Selçuk Eret: İnsanoglu tedbirsiz davranıyor ve gebe kalıyor. Eğer kürtajı yasaklarsan merdiven altı muayenehanelerde yapılıyor. Bunun örneklerini 1980 öncesi yani ülkemizde kürtaj yasal hale gelmeden önce çok yaşadık. Şu anda Pakistan'da da aynı durum söz konusu. Bunun neticesinde kadınlar ölüyor. **Diyanet İşleri** nin vazifesi Türk kadınının ölme riskini arttırmak mıdır azaltmak mı? Yasaklarsan gizli gizli yapılacak ve insanlar ölecek. Hastanede yapılırsa ölmeyecek. Bu cinayeti açıkça fetvalar mısın? Yoksa ortadan kaldırılacak fetvalar mı verirsiniz?

Kadınlar burada Recep Akdağ nerede?

Kadınların kürtaj eylemi dün de devam etti. Kürtaj yasağına karşı çıkan bir grup kadın Ankara Yüksek Cezaevi'nden Sağlık Bakanlığı'na yürüdü. Kadınlar, "Emeğine, sözüne, bedenine sahip çık", "Kadınlar burada Recep Akdağ nerede?" ve "Susma haykır, kadınlar vardır" sloganı attı.

Cumhuriyet 06.06.2012

Camilerin ahır yapıldığı iddialarında 'siyasete girmeyiz' diyen Görmez çark ett

Diyamet siyasete ısındı

FIRAT KOZOK

ANKARA - Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın CHP iktidarları döneminde camilerin ahır yapıldığı yönündeki açıklamalarının ardından, CHP lideri Kemal Kılıçdaroğlu, **Diyamet İşleri** Başkanı **Mehmet Görmez**'i "Başbakan söyledi diye sesinizi kesmeyeceksiniz. Onurlu bir din adamı olarak çıkıp söyleyeceksiniz" diyerek açıklama yapmaya çağırmişti. **Diyamet İşleri Başkanlığı** ise bu çağrıya "Başkanlığımızın günlük siyasetin konusu haline getirilmesi ve bunun bir parçası olmasına yol açacak bir davete muhatap olması üzücü olmuştur" yanıtını vermişti. **Diyamet'in** bu siyaset dışı duruşunun kürtaj konusunda neden değiştiği merak konusu oldu.

Başbakan Erdoğan, nisan ayında CHP'yi, geçmiş iktidarları döneminde camileri ahıra çevirmekle suçlamıştı. CHP Genel Başkanı Kılıçdaroğlu da Erdoğan'ın bu açıklamalarına

Bozdağ ve Görmez'in sözleri tartışılıyor.

partisinin 17 Nisan'daki grup toplantısında yanıt vermişti. **Diyamet İşleri** Başkanı'nı göreve çağırarak Kılıçdaroğlu, şöyle konuşmuştu: "Doğruları ama doğruları, her yerde ve her ortamda söylemek, bu ülkeyi seven her yurttaşın görevidir. Bu görev sadece bana düşmez. **Diyamet İşleri** Başkanı'nı da göreve çağırıyorum, hiçbir zaman hiçbir dönemde hiçbir **camii** ahır yapılmamıştır. Başbakan söyledi diye sesinizi kesmeyeceksiniz. Onurlu bir din

adamı olarak çıkıp söyleyeceksiniz. Sizin kitabınız söylüyor bunu, sizin ansiklopediniz söylüyor. Niye sesinizi çıkarmıyorsunuz? İlla CHP'nin genel başkanı mı söyleyecek? Yalan üzerine yalan üretiyorlar."

Bir gün sonra çağrıya yanıt veren **Diyamet**, yaptığı yazılı açıklamada, "Kutlu Doğum Haftası'nda, Başkanlığımızın günlük siyasetin konusu haline getirilmesi ve bunun bir parçası olmasına yol açacak bir davete muhatap

olması üzücü olmuştur" demişti.

Ancak **Diyamet İşleri Başkanlığı'nın** bu siyaset üstü duruşu, söz konusu Başbakan Erdoğan'ın başlattığı kürtaj tartışmaları olunca, 1.5 ayda değişti. Kürtajı haram ilan eden Başkan Görmez, "Kürtaj haram ve cinayettir. Çocuk düşürmek ve aldırmağ gebeliği önleyici tedbirlerden değildir. Çocuk aldırmağ cinayet hükmündedir" sözleriyle yapılacak siyasi düzenlemeye ön ayak oldu.

Sözcü 05.06.2012

Diyabet'ten AKP'ye destek: Kürtaj, haram ve cinayettir

Diyabet İşleri Başkanı Görmez, "Kürtaj ancak bilim adamlarının izin verdiği durumlarda yapılmalıdır. Aksi halde haram ve cinayet hükmündedir" dedi...

Tepki için kendilerini zincirlediler

Bursa'da bir grup kadın, hükümetin kürtaj politikasına tepki için kendilerini Valilik Toplum ve Sosyal Hizmetler Merkezi önüne zincirledi. Kadınlar, "AKP elini belimden çek" sloganları attı.

BAŞBAKAN Erdoğan'ın "Her kürtaj bir Uludere'dir" sözleriyle başlayan tartışma ve Türkiye'nin dört bir yanındaki protestolar gündemin ilk sırasındaki yerini koruyor. Kürtaj tartışmalarına dün **Diyabet İşleri** Başkanı **Mehmet Görmez** de katıldı. Sapanca'da düzenlenen İl Müftüleri Toplantısı'nda konuşan Görmez, çocuk aldırmanın "haram ve cinayet" hükmünde olduğunu belirtti.

Görmez

"Kur'an'da yazıyor"

Görmez, konuyla ilgili olarak şunları söyledi: "Doktorun gerekli gördüğü mazeretler dışında herhangi bir ilaç kullanmanın veya başka bir muameleyle gebe kadınların rahimlerindeki çocuğu kasten düşürmeleri, Kur'an'a göre, bir insanı öldürmek gibi cinayettir. Gebe olan annenin, 'Beden benim değil mi? Ben onu istediğim gibi kullanırım' deme hak ve yetkisine, hiçbir ilahî dine, hiçbir ahlaki sisteme göre sahip değildir." (ANKA)

Star 05.06.2012

Bilimin dışında, mazeretsiz yapılan her kürtaj cinayettir

Diyanet İşleri Başkanı Görmez, kürtajın zorunlu ve bilim adamlarının izin verdiği durumlar haricinde **İslam'a** göre cinayet olarak kabul edildiğini açıkladı.

DIYANET İşleri Başkanı Prof. Dr. Mehmet Görmez, anne karnındaki ceninin de kendisine ait bir hayat hakkının olduğunu belirterek, "Ne annesinin ne de babasının, onun üzerinde mülkiyet hakkı olmadığı gibi, onun hayatını sonlandırma yetkisi yoktur" dedi. Görmez, Sapanca'da düzenlenen II Müftüleri Toplantısı'nda yaptığı konuşmada, kürtaj konusunun sadece Diyanet'in konusu olmadığını bildiklerini, insanın, hayatın, dinin, bilimin, ahlakın, hukukun, vicdanın keşiştiği ender konulardan biri olduğunu ifade etti. Görmez, bu konuyu çağın bize dayattığı ideolojik bir zeminde değil, insan, bilim, ahlak ve hukuk zemininde müspet bir diyalog kurarak konuşmaları gerektiğini dile getirerek, DİB ve **Din İşleri Yüksek Kurulu**'nun bu konuda söyleyeceği çok önemli hakikatlerin olduğunu kaydetti.

Diyanet ilk fetvasını 1956 yılında verdi

DİN İşleri Yüksek Kurulu'nun bu konuda ilk olarak 1956'da bir karar aldığını anlatan Görmez, 1983'te aile planlaması ve kürtajla ilgili **İslam** dininin bakış açısını doğrudan Diyanet İşleri Başkanlığı'na sorulması üzerine, dönemin Din İşleri Yüksek Kurulu'nun 70 sayfalık rapor hazırladığını anlatan Görmez raporun sonuç kısmında şöyle sıraladı: "Mesru mazeret olmadan gebeliğin ve doğumun önlenmesi uygun değildir. Çocuk, aileye ve topluma Allah'ın emanettir. Dinen mesru ve bir mazeret olmadıkça çocuk düşürmek ve öldürmek haram ve cinayet hükmündedir."

Bosna için alınan kararın özel sebebi var

GÖRMEZ 14 Ocak 1993'te Bosna'da Sırların tecavüzüne uğrayıp hamile kalan kadınlar için verilen fetvanın ise özel şartlar taşıdığını vurguladı. Sırların tecavüzü Müslüman toplumunun maneviyatını çokartmek amacıyla bir savaş aracı olarak kullandığını anlatan Görmez şöyle devam etti: "Bu olaya, **İslam**'ın izzeti ve **İslam** toplumunun bu bölgede varlığını devam ettirmesi açısından da bakılması gerekmektedir. Olayı bu yönü ile değerlendiren kurulumuz, annenin hayatını tehlikeye sokmamak şartı ile Müslüman kadınların, iradelerine bağlı olarak rahimlerinin tahliyesine cevaz verilebileceği kanaatine varılmıştır."

NAZARBAYEV'İN İLGİNC İSTEĞİ

DIYANET İşleri Başkanı Görmez, Teşkilatı'nın sadece Türkiye'de hizmet üreten, hizmet eden bir kurum olmadığını belirterek, küresel ölçekte tüm Müslümanların hizmet almak istediği bir kurum haline geldiğini söyledi. Görmez geçtiğimiz hafta Kazakistan'ı ziyaret esnasında Kazak Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in kendisine iletildiği ilginç isteğini de şöyle anlattı: "Sayın Cumhurbaşkanı kulağıma eğilerek bizzat şöyle dedi, '2 bin 500 din görevlimiz var, hiçbir tanesi mihrabı dolduramıyor, yüzde 30'u **gayrimüslim** bu ülkenin, gayri **Müslim** olan bütün grupların dini önderleri ve rehberleri bizim mihrabı dolduran din görevlilerinden kendilerini çok daha iyi yetiştirmişler. Rica ediyorum, 2 bin 500 görevlimizi ne yapıp yapın, ister Türkiye'ye götürün, ister burada bir sistem kuralım, din eğitimi veriniz."

Görmez, anne karnındaki bebeğin yaşam hakkı olduğunu, gebe olan annenin "beden benim değil mi, istersem doğurmam" deme hakkı olmadığını dile getirdi.

Bilim aksini demedikçe kararımız değişmez

DÖLENMİS yumurtanın insanı özelliklere sahip olup olmadığı gibi teorik problemlerin çözümü bilimin görevi olduğunu belirterek, sunları söyledi: "Ancak bilim adamları, biyologlar, embriyologlar, jinekologlar, genetik uzmanlar, bize anne rahminde döllenme ile birlikte bir insanın oluştuğunu bilimsel verilere dayanarak söyledikleri müddetce sadece Diyanet ve Müslüman ilim adamları değil, bütün ilahî dinler, ahlaki sistemler ve tabii hukuk sistemleri, bu biyolojik varlığın bir insan olduğunu ve mesru bir mazeret olmadıkça, bu masum, günahsız, varlığını bir insan gibi yaşama hakkına sahip olduğunu söylemeye devam edeceklerdir."

Bedenimiz bizim mülkiyetimiz değil

"**İNSANIN** hayat hakkı, bedeni üzerindeki hakkı, bir mülkiyet hakkı değildir. Dinimizde de, hukuk kurallarınca da bu böyledir" diyen Görmez şöyle devam etti: "Anne karnındaki bebeğin de kendisine ait hayat hakkı vardır. Ne annesinin ne de babasının, üzerinde mülkiyet hakkı olmadığı gibi, hayatını sonlandırma yetkisi de yoktur. Bu yüzden gebe olan anne, 'beden benim değil mi, bebek de yaparım, istersem de atarım' deme hakkına sahip değildir. Çünkü karnındaki bebeğin gerçek anlamda sahibi değildir. Ona bakmak, korumak ve yaşatmakla görevli bir emanettir."

Bu konuda en büyük müsebbib erkekler

GÖRMEZ, bu konuda genel hükümler belirtmek yerine her bir özel durum için özel hüküm gerekebileceğini anlatarak, özel hükümlerin din bilgileri, psikolog, psikiyatrist, ruh hekimi, adli tabip gibi farklı ihtisas sahiplerinin ahlak ve hukuk çerçevesinde verebileceğini söyledi. Kürtajı sadece kadın meselesi olarak değerlendirmenin büyük bir hak-sızlık olarak değerlendiren Görmez şöyle devam etti: "Zira tarih boyunca bu meselenin en büyük sorumlusu, müsebbibi erkekler olmuştur. Bunun en büyük iddiharını çekenler, mazlum ve mağdur olanlar da hep kadınlar olmuştur. Bu konu, sadece yasalarla ve yasaklarla çözülememiştir"

Taraf 05.06.2012

Diyamet kalıyor laiklik gidiyor

AKP'nin
anayasa
planını
Bozdağ
açıkladı

Diyamet'in kendisinin laikliğe aykırı olması yetmezmiş gibi, Başbakan Yardımcısı Bozdağ, anayasadaki Diyanet maddesinden laiklik ilkesini kaldırma sinyali verdi

136. MADDEYE LAİKLIK AYARI

ANAYASA'NIN, Diyanet'in görev tanımının yapıldığı 136. maddesinde yer alan "Laiklik ilkesi gereğince görevini yerine getirir" ifadesi yeni anayasada yer almayabilir.

ÖZENSİZ ADIMLARLA OLMAZ

BUNUN ilk işaretini veren Başbakan Yardımcısı Bozdağ'ın gerekçesi: "Bu müdahaleci laiklik." Uzmanlar ise tepkili: Konu hassas, özensiz adım atılmasın. Diyanet kalksın. »10

Kürtaj fetvası

Diyamet'ten beklenen kürtaj fetvası geldi ama derde deva olmayacak gibi: Kürtaj haramdır ve cinayettir. Tarih göstermiştir ki, sadece yasalar ve yasaklar çözüm olmamıştır. »10

Yeni Akit 05.06.2012

KÜRTAJ, DİYANET'İ İLGİLENDİRMEZMİŞ!

ANKARA - İnsan hayatını konu alan bir olayda, Diyanet'in yaptığı açıklama, CHP'yi rahatsız etti: CHP Genel Başkan Yardımcısı Perihan Sarı, **Diyanet İşleri** Başkanı Mehmet Görmez'in "anayasa ve yasalar tarafından belirlenmiş olan yetkisi dışına çıkmaması" gerektiğini ileri sürdü. Yazılı açıklama yapan Sarı, **Diyanet İşleri** Başkanı **Prof. Dr. Mehmet**

Görmez'in açıklamasının kürtaj konusunu farklı bir boyuta taşıdığını iddia etti. Sarı, açıklamasında şunları kaydetti: "**Diyanet İşleri** Başkanı'nın yaptığı açıklama, konuyu kadın hakları ve sağlık ekseninden çıkararak dini referanslara dayandırma amacı güden tartışmalara katkı yapmakta ve anayasanın belirlediği yetkinin sınırlarını aşan bir nitelik taşımaktadır.

Üstelik konu, kişisel olarak görüş bildirilemeyecek; gerekirse uygun prosedür yürütülerek **Din İşleri Yüksek Kurulu** tarafından değerlendirilmesi gereken bir konudur. **Diyanet İşleri** Başkanı, bu konuda açıklama yapmaya yetkili değildir. **Diyanet İşleri** Başkanı, bu eylemi ile "fetva verme"ye kalkışmıştır."

Yeni Akit 05.06.2012

DİYANET İŞLERİ BAŞKANI PROF. GÖRMEZ KÜRTAJ KONUSUNDA SON NOKTAYI KOYDU:

Kürtaj cinayettir

Prof. Mehmet Görmez, "Hayat hakkı, devredilebilen, vazgeçilebilen bir hak değildir. Annenin bebeğin üzerinde mülkiyet hakkı yoktur. Onu sonlandıramaz. Bütün ilahi dinler, kürtajın insan hayatına son vermek olduğunu haykırıyor" dedi.

ANNE BİR EMANETÇİDİR

● Anne karnındaki ceninin, bebeğin kendisine ait hayat hakkı olduğunu belirten Prof. Görmez, "Ne annenin ne de babanın cenin üzerinde mülkiyet hakkı olmadığı gibi, onun hayatı üzerinde vazgeçme, sonlandırma yetkisi de yoktur. Bu yüzden hamile olan anne "Beden benim değil mi, ben onu istediğim gibi kullanırım, bebek de yaparım, istersem onu da atarım" deme hak ve yetkisine sahip değildir. Çünkü karnındaki bebeğin gerçek anlamda sahibi değildir. Keyfi olarak terk edemez, öldüremez. Ona bakmak, korumak ve yaşatmakla görevli bir emanetçidir" dedi.

BÜTÜN AHLAKİ SİSTEMLER

● **Diyamet İşleri** Başkanı Prof. Görmez, "Sadece **Diyamet** değil, sadece Müslüman din bilgileri değil, bütün ilahi dinler, bütün ahlaki sistemler kürtajın, bir insan hayatına son vermek olduğunu, anne rahminde varlığını tamamlamış insanlığın hayat hakkını da dokunulmaz olduğunu haykırmaya devam edecektir" şeklinde konuştu. • 12'DE

Akşam 27.05.2011

Diyanet'ten Alevilere tarihi ziyaret

DIYANET İşleri Başkanı Prof. Dr. Mehmet Görmez, Cumhuriyet tarihinde bir ilke imza atacak. Görmez, İstanbul'daki Erikli Baba Kültür Derneği ve Cemevi'ni ziyaret ederek, "Alevisiyle Sünnisiyle hepimiz bu ülkenin insanıyız, kardeşiz" diyecek. Görmez bazı kesimlerin "Alevilerin pişirdiği yenmez" gibi batıl inançlarını kırmak için cemevinde lokma (yemek) yiyecek.

Planlaması geçen ay yapılan ziyaret öncesinde Başkan Görmez, İstanbul'da cuma namazını kılacak. Ardından saat 14:00'te cemevine geçecek.

NEDEN ERİKLİ BABA?

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bu cemevini tercih etmesinin nedeni Erikli Baba'nın Hacı Bektaş Velî'nin ilk halifelerinden olması. Ayrıca Erikli Baba Cemevi, geleneksel Bektaşî Dergâhı olma özelliğini taşıyor.

KARDEŞLİK MESAJI VERECEK

Başkan Görmez, Demek Başkanı Metin Tarhan'la görüşmesinde tarihte bir ilk olan ziyaretin kardeşlik mesajı taşıdığına vurgu yapacak. Aleviliğin, İslam dışı olmadığına dikkat çekecek, İslamı zenginleştiren kültürel bir inanış olduğunu dile getirecek.

"Alevisi, Sünnisi hepimiz bu ülkenin insanıyız. Birlikte ağlayıp birlikte gülersek kin ve düşmanlık gütmekten kardeşçe yaşadık, yaşıyoruz, yaşamaya devam edeceğiz" diyecek.

KLASİKLERİ BASMIŞTI

Diyanet İşleri Başkanlığı, daha önce Alevi-Bektaşî Klasikleri'ni basmıştı. Ayrıca, geçen Muharrem ayında Avrupa'ya gönderdiği Alevi dedelerinin, orada yaşayan Alevilerle bir araya gelmelerini sağlamıştı.

Mehmet Görmez

Volkan
YANARDAG

Cumhuriyet 28.05.2011

Cemevine ilk ziyaret

İstanbul Haber Servisi
- Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Mehmet Görmez, Cumhuriyet tarihinde dün ilk kez Zeytinburnu'nda cuma namazının ardından Erikli Baba Kültür Derneği ve Cemevi'ni ziyaret etti.

Diyanet İşleri Başkanı Görmez, ziyaretinde Erikli Baba Kültür Derneği ve Cemevi Başkanı **Metin Tarhan** ile görüştü, Alevi dedesi **Binali Doğan**'dan bilgi aldı. Derneğin bahçesinde bulunan Erikli Baba Türbesi'ni ziyaret eden Görmez, Tarhan'a hattat bir imam tarafından yapılan **Hacı Bektaş-ı Veli**'nin "İncinsen de incitme" sözünün kaleme alındığı bir tablo ve Diyanet'in hazırladığı Alevi Bektaşî kitaplarından oluşan bir set hediye etti.

Ziyaretin ardından açıklama yapan Görmez, bin yıldır bu topraklarda birlikte yaşadığımız belirterek "Bizim Allahımız bir, peygamberimiz bir, dinimiz bir, kitabımız bir. Bütün inanç esaslarımız bir. Elbette farklılıklar olacaktır ancak bunlar da hem bizim, hem toplumumuzun, hem tarihimizin, hem kültürümüzün hem de inancımızın çok büyük bir zenginliğidir. Yalnızca canlara lokma yemeye geldim. Ancak siz, gerçekten çok aşırı bir ilgi gösterdiniz. Bu aşırı ilginin şahsen mahcubiyetini yaşıyorum. Çünkü her zaman olması gerekiyor. Eğer bu konuda bir gecikme yaşanmışsa, bu gecikme nedeniyle şahsen üzgün olduğumu ifade etmek istiyorum" dedi.

Görmez'in ziyareti öncesi basın mensuplarına açıklama yapan Metin Tarhan ise "Ziyaret, Devlet Bakanlığı nezdinde Aleviler ve devletin ilişkileri açısından, çok önemli bir hafıza ve arşiv oluşturdu" dedi. Alevilerin taleplerinden birinin cemevlerinin ibadethane olarak yasal statüye kavuşturulması olduğunu anımsatan Tarhan, "Bu talebin karşılanması için de Diyanet'in görüşüne mutlaka ihtiyaç var. Ziyaret talebi doğrudan Diyanet İşleri Başkanımızdan geldi" diye konuştu.

Görmez: Caminin alternatifi değil

İstanbul'da cemevi ziyaretinin ardından Ankara'ya dönen Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez, cemevlerinin, arsa tahsisinden içindeki etkinliklerin yapılmasına, su parasından elektrik parasına kadar idamesiyle ilgili her türlü sorunun ortadan kaldırılması gerektiğine işaret etti. Görmez, ancak cemevlerinin bir dinin mabedi, caminin alternatifi gibi gösterilmesinin bilimsel, tarihi dayanağı olmadığını belirtti.

Milliyet 27.05.2011

**CUMHURİYET TARİHİNDE
BİR İLK GERÇEKLEŞİYOR**

Diyanet'ten cemevi ziyareti

Cumhuriyet tarihinde bir ilke imza atacak olan Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Mehmet Görmez, bugün cuma namazının ardından İstanbul'daki Erikli Baba Kültür Derneği ve Cemevi'ni ziyaret edecek. Son dönemde Aleviler ile Sünniler arasında gerginliğin ivme kazanması üzerine toplumu rahatlatmak amacıyla bir adım atacak olan Diyanet, ziyareti yaklaşık 1 ay önce planladı.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bu cemevini tercih etmesinin nedeni Erikli Baba'nın Hacı Bektaş Veli'nin ilk halifelerinden olması. Erikli Baba Cemevi geleneksel Bektâşi Dergâhı olma özelliğini de taşıyor.

Başkan Görmez, Dernek Başkanı Metin Tarhan'la görüşmesinde tarihte bir ilk olan ziyaretin kardeşlik mesajı taşıdığına vurgu yapacak. Aleviliğin İslam dışı olmadığına dikkati çekecek olan Görmez, "Alevisi Sünnisi hepimiz bu ülkenin insanıyız. Birlikte ağlayıp birlikte gülerken kin ve düşmanlık gütmekten kardeşçe yaşadık, yaşıyoruz, yaşamaya devam edeceğiz" diyecek.

Lokma yiyecek

Diyanet ile cemevi arasında köprü kuracak olan Görmez, toplumda Alevilere yönelik yer eden batıl inanışları kırmak için cemevinde yemek yiyecek. Alevilerin "lokma" adını verdikleri çeşitli yemekleri tadacak olan Görmez, böylece toplumda "Alevilerin pişirdiği yenmez" şeklindeki batıl inancın yanlışlığına dikkati çekecek. ■ **ÖNDER YILMAZ** Ankara

Sözcü 28.05.2011

Diyaret İşleri Başkanı ilk kez cemevinde

► CUMHURİYET tarihinde dün bir ilke imza atıldı. Diyaret İşleri Başkanı Prof. Dr. Mehmet Görmez, cuma namazının ardından İstanbul'daki Erikli Baba Kültür Derneği ve Cemevi'ni ziyaret etti. Cemevi Başkanı Metin Tarhan, Görmez'in, derneklerine yaptığı ziyaretin Alevilerin sorunları konusunda önemli bir adım olduğunu belirterek, "Ziyaret, Devlet Bakanlığı nezdinde Aleviler ve devletin ilişkileri açısından, çok önemli bir hafıza ve arşiv oluşturdu" dedi. (DHA)

Star 28.05.2011

ALEVİ-SÜNNİ KARDESLİĞİNİ PEKİŞTİRECEK ANLAMLI ZİYARET

İslam tarihinde ilk

Diyanet İşleri Başkanı Prof. Görmez, bir ilki gerçekleştirerek Alevilerin cem mekanı cemevini ziyaret etti. Görmez, "Canlarla lokma yedik. Ziyaret için geç kalmışsak üzgünüm, daha önce de olmalıydı" dedi.

'Alevilerin yemeği yenmez hurafedir'

İSTANBUL'DAki en köhün Bektâşî dergâhlarından Erîklî Baba Cemevî'nî ziyâret eden Prof. Görmez'i Alevî dedeleri karşıladı. Görmez "Dostlara, canlara lokma yemeye geldim. Alevilerin yemeği yenmez hurafesi kabul edilemez. Ehlî beyt dostlarının yemeği bize en büyük ikramdır. Ziyârette bir geçikme olmasa üzgünüm" dedi.

Bektâşî mutfağına özel pilav ikramı

DERNEK Başkanı Metin Tarhan da "Başkanımız nezâket ziyâreti yaptı. Alevilerin taleplerini ve sorunlarınıza biliyorlar. Bunların karşılanmasında büyük payları olacağına inanıyorum" dedi. Ziyârette Görmez'e dergâhta Bektâşî mutfağında özel bir yeri olan pîriñç pilâvı, sebzeli güveç, komposto ve ayran ikram edildi.

Tarihe geçen ziyaret

Diyanet İşleri Başkanı Türk İslam tarihinde bir ilke imza atarak cemevini ziyaret etti. Görmez "Canlarla lokma yemek için geldim" dedi.

Cemevi ziyaretinden sonra "Alevilerin pisirdiği yenmez" batıl inancının yanlışlığına dikkati çeken Görmez, "Bunun kabul edilmesi mümkün değil. Ehlîbeyt sevgisi olan kardeşlerimizin yemeği de bizim için büyük bir ikramdır. Helâlden kazanılan her lokma anamızın ak sütü gibi helâldir" dedi.

TÜRK İslam tarihinde bir ilke imza atarak resmî olarak bir cemevini ziyâret eden Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Mehmet Görmez, ziyâretinin amacının "Canlarla birlikte lokma yemek" olduğunu söyledi. 1,5 saat süren ziyârete basının gösterdiği yoğun liginin mahcubiyetini yaşadığını kaydeden Görmez, Tarhan ve Alevî dedelerine "Allah bir, Peygamber bir, Ehlîbeyt sevginiz bir. Birbirimize bağlayan ortak değerlerimiz bir. Cemevileri içindeki erkanın özgürce yapılımasını savunuyoruz. Ancak cemevinin caminin bir alternatifi olarak kabul edilmesi

mümkün değil. Bunu sizlerin de kabul etmesi mümkün değil" dedi. Alevî dedelerinin ziyâretini "Şahsınız adına küçük ama milletimiz adına büyük bir adım" olarak değerlendirmesi üzerine Görmez, cemevini ziyâret eden ilk başkan olmaktan duyduğu mahcubiyeti dile getirdi. Alevîlerin talepleriyle ilgili "İki kurmuş çizgileri" bulunduğunu vurgulayan Görmez, Alevîliği İslam'ın dışında göstermeye çalışan yorumların kabul edilemez olduğunu dile getirdi. Cemevlerinin her türlü sorununun ortadan kaldırılması gerektiğine işaret eden Görmez, ancak cemevlerinin bir dinin mabedi,

caminin alternatifi gibi gösterilmesinin dayanağı olmadığını belirtti. Erîklî Baba Kültür Derneği Başkanı Metin Tarhan da Görmez ile cemevlerinin yasal statüye kavuşturulması konusunda olumlu görüşmeler yaptıklarını söyledi. "Başkanımız toplumun kardeşliği için bir nezâket ziyâreti gerçekleştirdi. Alevî toplumunun taleplerini iyi biliyor ve gelecekte de bu taleplerin karşılanmasında büyük payı olacağına inanıyorum" dedi. Görmez, Tarhan'a üzerindeki Hacı Bektâşî Veli'nin 'İncinsen de incime' sözünün yazılı olduğu tablo hediye etti. ■ MUSTAFA MEYDAN / EBRU BARAN

Taraf 27.05.2011

Cemevinde devletli cuma

Bir tabu daha nihayet yıkılıyor: Diyanet İşleri Başkanı bugün namaz sonrasında cemevine gidip Alevilerle yemek yiyecek

Cemevine tarihi ziyaret

Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez, bir tabuyu daha yıkarak Zeytinburnu'ndaki cemevini ziyaret edecek. Görmez'in ziyareti cumhuriyet tarihinde bir ilk olacak

D iyanet İşleri Başkanı olduktan sonra yaptığı sürpriz çıkışlarla dikkati çeken Prof. Dr. Mehmet Görmez, tarihi bir adım daha atıyor. Görmez, bugün İstanbul Zeytinburnu'ndaki cemevini ve Erikli Baba Kültür Derneği'ni ziyaret ederek Alevilerle görüşecek. Böylece cumhuriyet tarihinde ilk kez bir Diyanet İşleri Başkanı, cemevini ziyaret etmiş olacak.

Dernekte yemek yiyecek

Görmez, bugün Cuma namazını kıldıktan sonra cemevine geçerek Dernek Başkanı Metin Tarhan'la görüşecek ve dernek üyeleriyle yemek yiyecek. Bu yemek, aynı zamanda toplumdaki, "Alevilerin yemeği yenmez" şeklindeki inancın kırılmasına yönelik sembolik bir anlam taşıyacak. Görmez'in bu

ziyaretle, "Alevisi, Sünnisi olsun bu toplum herkesin" şeklinde birlik, beraberlik ve toplumsal uzlaşma mesajı vermeyi amaçladığı belirtildi. Diyanet İşleri Başkanı Görmez'in, ileriki tarihlerde diğer cemevlerini de ziyaret etmeyi planladığı bildirildi.

Kandil'de Roman İlahi grubu

Prof. Mehmet Görmez'in sürprizleri bununla sınırlı değil. Daha önce Roman vatandaşlar için müftülerden rapor isteyen Görmez, 2 Haziran Regaip Kandili'nde de Romanlarla buluşacak. Regaip Kandili'nde Edirne'deki Selimiye Camii'nde olacak Görmez, Çanakkale'den gelecek Roman yerel ilahi grubunu dinleyecek. Diyanet İşleri Başkanı Görmez'in, toplumsal uzlaşma adımı verdiği politikalar çerçevesinde Patrikhane'yi de ziyaret edeceği belirtildi.

LALE KEMAL /ANKARA

Toplumdaki önyargılar kırılacak

E rikli Baba Kültür Derneği ve Cemevi Başkanı Metin Tarhan: Diyanet İşleri ile yapacağımız görüşme tarihi bir olaydır ve ilk defa gerçekleştirilecek bir toplantı olacak. Devletin resmi yapılanması içinde yok sayılan bir toplulukla devlet irtibata geçiyor.

Bu çok önemli bir gelişmedir. Toplantının ardından önyargılar kırılacak ve bunun da tarihi sonuçları olacak. Diyanet İşleri ile görüşmemizde özellikle Cemevlerinin resmi bir statüye kavuşması hakkında konuşacağız. Buradan çıkacak sonuçlar ülkenin demokratikleşmesine katkı sağlayacaktır.

Yeni Şafak 27.05.2011

Diyanet'in Alevi açılımı

Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Mehmet Görmez, bugün İstanbul Zeytinburnu'nda bulunan Erikli Baba Kültür Derneği'ni ziyaret edecek. Erikli Baba Kültür Derneği Başkanı Metin Tarhan, ilk kez bir Diyanet İşleri Başkanı'nın böyle bir ziyaret talebinde bulunduğunu belirterek, bunu olumlu karşıladıklarını söyledi.

**LOKMANIZI
PAYLAŞMAK
İSTERİZ**

■ Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan kendilerine "lokmanızı paylaşmak istiyoruz" denildiğini ve bunun kendileri açısından büyük önem arzettiğini söyleyen Tarhan bunun nedenini ise şöyle açıkladı: "Bu yemekler dualı yemeklerdir. Paylaşmak istemeleri bu işe özen gösterdikleri anlamına geliyor."

■ ANKARA

Diyaret İşleri Başkanı Prof. Dr. Mehmet Görmez, bugün İstanbul Zeytinburnu'nda bulunan Erikli Baba Kültür Derneği'ni ziyaret edecek. Cuma namazının ardından gerçekleşecek ziyaret kapsamında Başkan Görmez'in öğle yemeğini Dernek Başkanı Metin Tarhan'la birlikte yemesi ve vatandaşlarla sohbet etmesi bekleniyor.

DIYANET İLE İSTİŞARELER VE YAKINLAŞMALAR OLACAK

Diyanet İşleri Başkanlığı ile ilişkilerinin bundan sonraki süreçte Diyanet bağlı olduğunu kaydeden Tarhan, "Ancak böyle bir diyalog sürecinin başlatılmış olması çok anlamlı ve olumlu birşey" dedi. Bundan sonraki süreçte Diyanet İşleri Başkanlığı ile Cemevleri arasında istişareler ve yakınlaşmalar olacağını kaydeden

Tarhan, bazı taleplerinin ve karşılıklı görüş alışverişlerinin de olacağını söyledi.

GEÇ BİLE KALDIK

Tarhan, böyle şeylerin olması gerektiğinin altını çizerek, hatta geç kaldığını söyledi.

Alevi Çatışmaları Genel Koordinatörlüğü yapan ve şu an Diyanet İşleri Başkanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı görevini sürdüren Necdet Subaşı'nın bu tür ziyaretlerde ve kurumların tanınmasında önemli bir rolü olduğunu düşünen Tarhan, "Necdet Subaşı, son derece demokrat bir insan. O anlamda hiç kuşkusuz katkılarının olduğunu düşünüyorum. Öyle bir durum var mı yok mu bilmiyorum ama önemli bir rolü olduğunu düşünebiliriz. İnsan hak ve hürriyetlerine önem veriyor. Necdet beyi ayrıcalıklı görüyorum" diye konuştu.